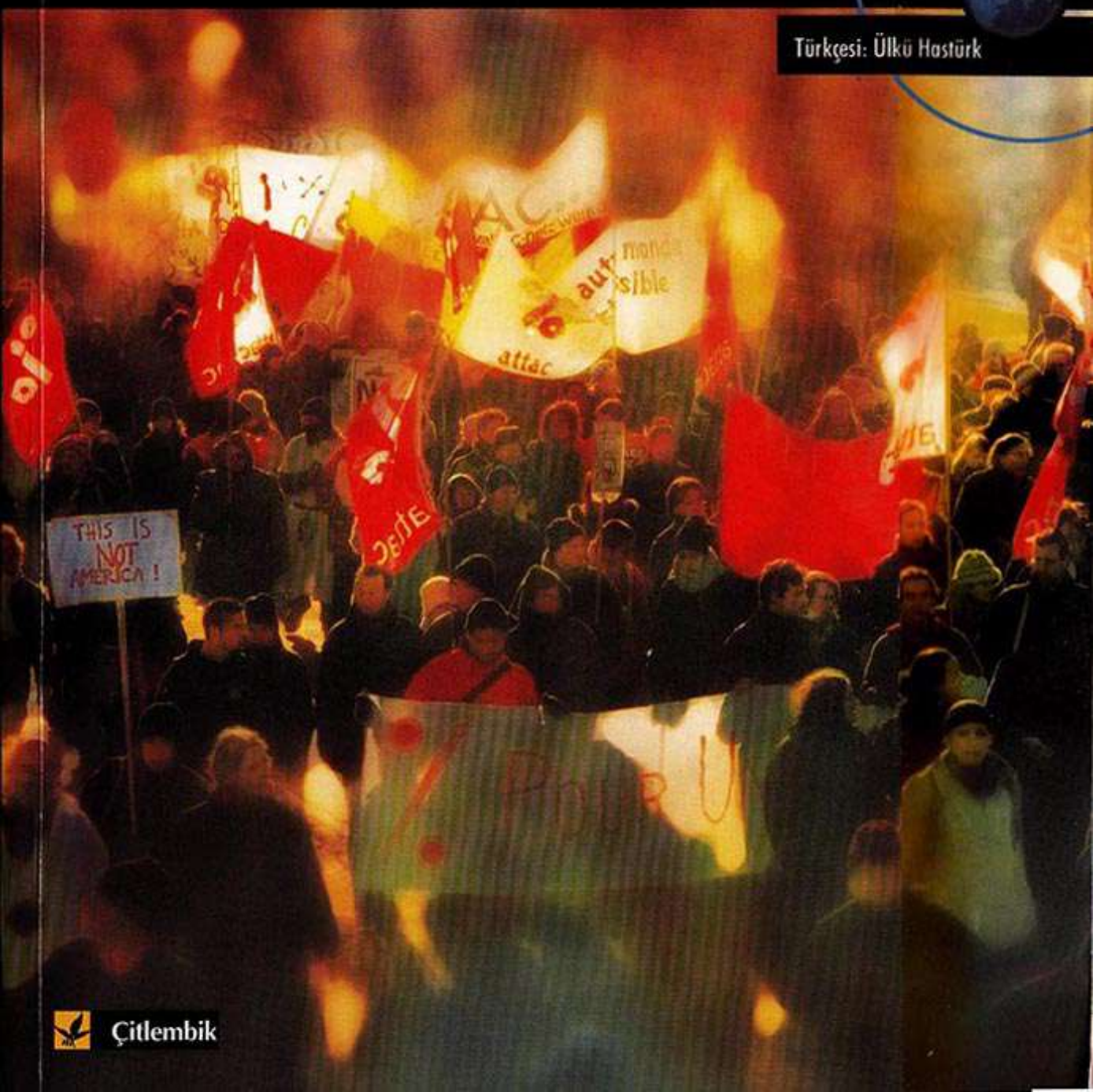
CHRISTIANE GREFE - MATHIAS GREFFRATH - HARALD SCHUMANN

attac

Küreselleşmeyi Eleştirenler Ne İstiyorlar?

küresel meseleler

Türkçesi: Ülkü Hastürk

Çitlembik

Çitlembik Yayınları 25

Küresel Meseleler: 3
ATTAC: Küreselleşmeyi Eleştirenler Ne İstiyorlar?

Bu kitap ortak bir çalışmanın ürünüdür. Buna rağmen yazarlar kendilerini aşağıda sıralı ilgili bölümler için ayrı ayrı sorumlu tutarlar.
Harald Schumann: "Küreselleşme hatalı bir program izliyor "
Mathias Greffrath: "Attac: Her şey nasıl başladı?" ve "Tüm ülkelerin demokratları"
Christiane Grefe: "Attac-Almanya: Eğitim Hareketi ve 'STÖ'lerin kavgacı grubu"

© Çitlembik Yayınları, Mart 2003
© 2002 by Rowohlt - Berlin Basımevi GmbH, Berlin

Kitabın orijinal adı: *Attac Was wollen die Globalisierungskritiker?*

Türkçesi: *Ülkü Haştürk*
Yayına Hazırlayan: *Amy Spangler & Ceren Şekerciler*
Redaksiyon: *Orhan Yılmazkaya*
Kapak Tasarımı: *Deniz Akkol*
Sayfa Düzeni: *Tarkan Togo*

Baskı ve Cilt: *Berdan Matbaası*

ISBN: 975-6663-25-1

Şeyh Bender Sokak 18/5 Asmalımescit Tünel 80050 İstanbul
Tel: 0 212 292 30 32 / 252 31 63 Fax: 0 212 293 34 66
www.citlembik.com.tr / kitap@citlembik.com.tr

ATTAC

Küreselleşmeyi Eleştirenler Ne İstiyorlar?

Christiane Grefe
Mathias Greffrath
Harald Schumann

Türkçesi
Ülkü Hastürk

İçindekiler

I.	**Bir Şeyler Kıpırdanıyor**	**7**
	Yeni Hareket Yoktan Var Olmadı	10
	Attac Kimdir, Amacı Nedir?	14
II.	**Küreselleşme Hatalı Bir Program İzliyor**	**17**
	Finans Sistemi: Programlanmış Kısa Devre	24
	Tüm Krizlerin Anası	29
	Washington Mutabakatı: Metodlu Çılgınlık	31
	IMF ve Rusya: Üst Düzey Hükümet Suçu	35
	Asya Krizi veya IMF Küreselleşmeyi Sabote Ediyor	38
	IMF'yi Balyoz Olarak Kullanmak	47
	Alacaklıların Cepleri Doluyor	50
	Sermaye Grupları Kolay Av Peşinde	52
	IMF'yi Demokratik Hale Getirmek	55
	Pazar Yerine Güç - Küresel Para Birimi Kargaşası	59
	Mekanizmanın İçine Kum Kaçırmak - Tobin Vergisi İçin Mücadele	64
	Offshore "Sermayenin Kırmızı Alarm Bölgeleri"	68
	Adaletsiz Ticaret - Güçlülerin Hakları İçin DTÖ Rejimi	74
	Eşitsizliğin Mekanizmasını Kırmak	81
III	**Attac - Her Şey Nasıl Başladı?**	**90**
	Ekonomik Bir Okuma Yazma Kampanyası	91
	Siyasete Hız Kazandırmak	94
	Meclisler Uyanıyor	98
	Asli Görevin Bekçileri	101
	Kaosu Sevmek Gerekir	105

IV. Attac-Almanya - Eğitim Girişimi ve "Sivil Toplum Örgütlerinin Kavga Grubu" **108**
"Attac'a Üye Olmak Şimdi Çok Moda" 110
Nihayet Siyasi Terk Edilmişlikten Sıyrılmak 113
Attac Üyeleri İş Sahacıkları Yaratıyor 118
Sivil Toplum Örgütü? Ağ? Hareket? Dernek? 124
Tartış, Uygula, Sonuç Al! 128
Fazla Dağılmamaya Dikkat 131
"Onlar Kesinlikle Deli Değil" 135
"Siz Oldukça İşe Yarar Bir Rakipsiniz" 138

V Bütün Ülkelerin Demokratları **143**
Avrupa'daki Büyüme Sancıları 146
First Things First - Next Things Next 148
Porto Alegre - Vatandaş Forumları, Uzmanlık Konferansları, Olanaklar Pazarı 151
Küresel Marshall Planı ve Finanse Edilmesi 154
Kapılardan Geçme Zamanı Geldi 157
Uzun Soluklu Dünya Topluluğu 159

VI Yeni Hareketin Dört Şahidi **164**
Bankacı Thomas Fischer 164
Akıl Hocası Susan George 172
Eski Asker Daniel Cohn-Bendit 178
Güneyin Sesi Walden Bello 183

Kaynakça **189**

I

Bir Şeyler Kıpırdanıyor

Tişörtlerin ve pankartların üzerinde "itiraz!" yazıyordu: "Başka bir dünya mümkün!" 20 Temmuz 2001'de 200 bin erkek ve kadın Cenova sokaklarında yürüyüşe geçti. Uluslararası sivil harekete ait 700 grup protesto eylemi için çağrıda bulunmuştu. Bunlar arasında Üçüncü Dünya örgütleri, borç affı girişimcileri, çevreci gruplar, sendikalar, dünyanın her yerindeki Hıristiyan girişimciler, tüm Avrupa ülkelerinden, her iki Amerika'dan ve Asya'dan gelen alternatif küreselleşmeyi savunan akademisyenler bulunuyordu.

Göstericiler, düdükler, pankartlar, maskeler ve çeşitli büyüklüklerdeki yerkürelerle donanmış bir halde, dünya çapında rayından çıkmış ekonomiye hücum ettiler: Sadece zengin ülkelerde bile 34 milyon işsiz, günlük geliri iki doların altında olan iki milyar insan (bu rakam giderek artıyor), finans hokkabazlarının kârları, imtiyaz sahiplerinin vergi vahalarına kaçırdığı milyarlık vergiler, buna kıyasla az sayılabilecek, ama bu gezegendeki başlıca sefaletlerle (açlık, cahillik ve hastalık gibi) mücadele için gereken meblağ arasındaki dengesizlik. Eylemciler, yüksek sesle haykırdıkları sloganlar ve şarkılar eşliğinde, azgelişmiş ülkeler için borç affı, finans piyasalarının kontrol edilmesi, finansal spekülasyonlara vergi konması, dünya ticaret düzeninde değişiklikler ve işsizliğe karşı önlemler talep ederken, sosyal devletin bozulmasını, insan hayatının metalaştırılması ve doğanın yağmalanmasını protesto ettiler. Kısaca söylenen, küreselleşmenin bu biçimine hayır denmesiydi.

Bu sırada, Palazzo Ducale'nin sütunlu salonlarında protestoların hedefi olan şahsiyetler toplanmışlardı: Dünyanın en zengin yedi ül-

kesinin siyasi liderleri ve Rus ortakları. Sanki dışarıda bir iç savaş varmışçasına sıkı önlemlerle korunan devlet başkanları, bakanlarını ve memurlarını bilgilendiriyorlardı. İtalya sınırlarında ise eylemci olduklarından şüphelenilenler kontrol edilirken, olayla ilgisi olmayan bir sürü insan da geri çevriliyordu. Dört gün boyunca Cenova'ya yapılması planlanan bütün uçak seferleri iptal edildi; trenler ancak Cenova'nın çevresinden dolaşıyorlardı. Metro durmuştu ve şehir merkezine yakın oturanlar ziyaretçi kabul edemedikleri gibi pencerelerini de açamıyorlardı. On bin polis ve beş bin asker hazır bekliyor, uçaksavar roketleri konferans mahallini, dalgıçlar ise European Vision adlı lüks gemide uyuyan G-8 katılımcılarını koruyordu. Kentin eski kısmında "kırmızı alan" ilan edilmiş ve dört metre yüksekliğinde demir tellerle bölünmüştü. Bu tellerin ardında dünyanın güç sahipleri, Almanya Başbakanı'nın "içi boş laflar" olarak tanımladığı sözlerle, serbest dünya ticareti aracılığıyla "herkes için refah ve yoksullukla mücadele" konusunda yeminler ederken, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Kofi Annan'ın daha bir hafta önce Afrika'da AIDS'le mücadele için talep ettiği paranın bir anda dörtte birini hediye ediyorlardı.

"Serbest ticarete karşı olan, yoksula da karşıdır." Bu sözler ABD Başkanı George W. Bush'un eylemcilere mesajıydı.[1] Avrupa'daki temsilcisi İngiltere Başbakanı Tony Blair ise eylemcilerin demokratik protesto haklarını kabul bile etmedi.[2] Alman Yeşilleri'nin Dışişleri Bakanı Joschka Fischer, "Zirvenin konusu daha adil bir dünya arayışıdır. Aslında sevinç gösterilerinin yapılması gerekir" diye sert bir demeç verdi gazetecilere.[3] Fischer bu cümleyle aslında şunu ima ediyordu: "Bütün iyi niyetli siyasetçiler aynı şeyi istiyor; öyleyse bu tantana niye?" Evet, niye? Dünya genelindeki sorunlar gerçekten dünya genelinde bilinmiyor mu? Üst düzey yöneticiler ve siyasetçiler tarafından bile alternatif küreselleşmeyi savunanlar dinlenmekte. Örneğin; her yıl lüks bir şehir olan Davos'ta yapılan ve bu yıl New York'a taşınan Dünya Ekonomi Forumu'na misafir olarak çağrılır, aynı zamanda Dünya Ticaret Konferansları'nın lobilerine de davet edilirler. Tamam, bu buluşmalarda fikirler ayrılıyor, ama aynı hedef için çalışılmıyor mu? Neden o zaman halen farklı kökenlerden ve yaş gruplarından o kadar insan, çoktan başlatılmış tartışma sürecini seçilmiş temsilciler ile yürütmek yerine gürültücüler, patırtıcılar ve karanlık

yığınlarla anılma riskine girerek, bir zirveden diğerine koşuyorlar? Madem bu vatandaşlar ekonomik küreselleşmenin siyasi yönünün ülkeler arasında yarattığı anlaşmazlıkları çözmeye çalışıyor, peki neden milletvekillerine ve bakanlara güvenmiyorlar?

Çünkü bu vatandaşlar yapılanları sadece süslü vaatler olarak görüyor. Çünkü gelişmiş ülke liderlerinin bütün sözlerine rağmen şu ana kadar elle tutulan somut bir ilerleme yok. Milyonlarca insanı tamamen yoksul bırakan Asya finans krizinin ardından, dünya finans düzeninde bir reform yapma sözü verdiler. Ama bugüne kadar hiçbir ses çıkmadı. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (Organization For Economic Cooperation and Development - OECD) ülkelerinin, yani zengin sanayii ülkeleri kulübünün maliye bakanları, durmadan vergi kaçakçılığının kökünü kurutacaklarını söylüyor olsalar da, bütün ilgili girişimler ABD'nin muhalefeti yüzünden başarısızlıkla sonuçlandı. Kuzey-Güney arasında ve hatta zengin ülkelerin kendi içinde bile gelir eşitsizliğinin gittikçe büyüyen tartışmasız rakamlarına rağmen, zengin sanayii ülkelerinin hükümetleri, kendileri tarafından yönlendirilen Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund - IMF) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) yardımıyla, hâlâ sermayenin ve sınır ötesi sınai birliklerinin çıkarları doğrultusunda liberalleşme, denetimsizlik ve özelleştirme rotalarında aynı yönü izliyorlar. Siyaset istifa etti. Alternatif küreselleşmeyi savunan gözlemciler için dünya çapında durum böyle görünüyor. Bu arada bunlardan bazıları anılan örgütlerin bürokrasisi içinde yerlerini aldı bile. Aynı şey partiler ve kiliseler için de geçerli. G-8 zirvesini protesto için yapılan gösterilerden bir hafta önce Katolik Birliği'ne mensup yaklaşık 100 bin kişi Kardinal Tettamanzi önderliğinde liman şehrinin caddelerinde 20 Temmuz'da atılan sloganların aynılarıyla yürüyüşe geçti. Hatta Papa bile sermayenin dünya üzerindeki hakimiyetini birkaç hafta önce eleştirmişti. Piyasa savunucularının gösterileriyse sakin geçti ve gerçekten bütün büyük medya kuruluşlarının sessizliğiyle karşı karşıya geldi. En azından Almanya'da durum böyleydi. Yalnızca *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (FAZ) gazetesinin alaycı başyazarı, onları, geçmişte yaşayanların "karamsar romantizmini, siyasetin dünyaya damgasını vurmayacağı gerçeğini hâlâ anlamamakla" eleştirdi.[4]

20 Temmuz'da Cenova'da şiddet de yaşandı. Binlerce eylemci kendini polisle kanlı çatışmaların içinde buldu. İtalyan genç Carlo

Giuliani bir polis kurşunuyla can verirken yüzlerce insan da hastanelik oldu. Bir azınlık, çoğunluğun isteklerine zarar verdi. Cenova polisinin yüzlerce barışçı ve silahsız göstericiye uyguladığı aşırı şiddet, yaşanan organizasyon bozukluğu ve "polis nereye kadar zok kullanabilir" sorusu Avrupa basınını haftalarca meşgul etti. Ardından Başbakan Berlusconi'nin soruşturma komisyonları bütün tartışmayı karanlıkta kaybettirdiler. Brüksel'de şiddet karşıtı düzenlemeler getirilirken, bir sonraki G-8 zirvesinin Kanada'nın bir dağ köyünde yapılması kararlaştırıldı.

Yeni Hareket Yoktan Var Olmadı

Avrupa siyasetleri için Cenova bir şoktu; ama bu yüzleşme kesinlikle durup dururken olmadı. Protestolar daha çok G-8 kulübünün haksız güç edinmesine yönelikti. Yeni bin yılın başlangıcından beri devam eden protestolar, açık tartışmalar, aydınlanma ve zor kullanmaktan oluşan bir dizinin son halkasıydı ve bunun da öncesi vardı. Egemen siyaset tarafından pek fark edilmeden daha doksanlı yılların ilk yarısında oluşmaya başlayan yeni hareket, internet sayesinde ilk gerçek uluslararası sosyal hareket niteliğine bürünmüştü. Çevre grupları, üçüncü dünya örgütleri, insan hakları örgütleri ve sendikalardan oluşan, birbirine pek de sıkı bir şekilde bağlı olmayan bu koalisyon, kamusal ve ekonomik konuların temsilcileri arasındaki güç eşitsizliğine ve demokrasinin uluslararası kurumlar tarafından sömürülmesine dikkat çekmeyi amaçlamıştı. İktidar sahiplerinin, siyasetçilerin ve medyanın neredeyse hiç fark edemediği bir süreçti bu.

***

Alman Sosyal Demokrat Parti'sinin (SPD) Başkanı Oskar Lafontaine Nisan 1998'de bir düzine yazar ve gazeteciyle küreselleşme çağında sol siyasetin olanakları hakkında konuşmak için Berlin'in ünlü bir restoranının arka odasında buluşur. O sırada telaşlı bir tavırla içeri giren garsonun ardından, saçları kısacık kesilmiş erkekler ve egzotik bir biçimde kabartılmış kadınlardan oluşan siyahlar giyinmiş bir grup genç içeri dalar. Grubun lideri yumuşak ama kararlı bir şekilde "Burada milletvekilleri olduğunu duyduk" der. Korumalar sinirlenirken devam ederler: "Bay Lafontaine, Bay Thierse, bize MAI hak-

kında ne söyleyebilirsiniz?" Doğu Alman SPD'li siyasetçi hemen bu kısaltmayı hiç duymadığını itiraf eder. SPD'nin finans uzmanı başkanı biraz daha konuşur, ama görünüşe göre söyleyecek çok fazla şeyi yoktur. Kıvrak bir şekilde hemen bir karşı soru sorar. Bunun üzerine topluluk siyah giyimli gencin ağzından OECD'nin, Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (Multilateral Agreement on Investments - MAI)[5] hakkında kısa ve öz bir konuşma dinler. Bu anlaşma, dünya çapındaki yatırımcıların haklarını, devletlerin iş, çevre ve sosyal haklarının üstünde tutmaktadır. Anlamı, devletlerin egemenlik haklarının çokuluslu şirketlere aktarımıdır.

Hükümet temsilcileri Paris'te, OECD'in kapalı kapıları ardında üç yıl boyunca pazarlıklar yapıyorlardı. Bütün ülkelerin milletvekilleri uluslararası sermayenin planladığı küresel devlet oyunundan habersizdi ve basının da bu konuda bilgisi yoktu. Ama 1997-98 kışında Kanadalı küçük bir feminist topluluk, yüzlerce sayfa uzunluğundaki karmaşık sözleşme taslağını ele geçirerek internette duyurmuştu. Ardından Köln'lü emekli sosyoloji profesörü[6] feminist Maria Mies'in arkadaş çevresinden oluşan Alman "MAI'e Karşı Direniş Komitesi" taslağın bir çevirisini Almanya'da dağıttı. Ancak basın ve meclis halen ilgisizdi. Taslak sadece birkaç sivil toplum örgütünde, kiliselerde, üçüncü dünya örgütlerinde ve siyahlar giymiş Humboldt Üniversitesi öğrencilerinde infial yarattı.

Vatandaşlar dahil edilmeden, hiçbir dış etki olmaksızın, sessizce ve denetlenmeden karara bağlanacak olan yalnızca MAI değildi. Daha önce hiçbir resmi açıklama yapılmadan dünyada yeni bir ekonomik düzen harekete geçirilmişti. Dünya ticaret sözleşmeleri Kuzey ve Güney'deki anayasalara pek uymasa da herhangi bir meclis kontrolü olmadı. 1995'te ABD Kongresi DTÖ'nün kurulmasına yol açan serbest ticaretle ilgili Uruguay Sözleşmeleri'ni oylamaya sunmadan hemen önce, Ralph Nader'in "Public Citizen" (Sorumlu Vatandaş) adlı örgütü, attığı imzayla bu sözleşmeleri okuduğunu teyid edecek ve on basit soruya cevap verebilecek her kongre üyesi için 10 bin dolar ödül koydu. Kimseden cevap gelmedi.

Aslında MAI'e karşı olan mücadele, bu ibret tablosuna karşı oluşan bir tepkiydi denebilir. Ama sivil özgürlüklerinin anavatanı, egemenlik bilincine sahip, "Gauche Rouge"un (Kızıl Çember) medyada söz sahibi birkaç aydına ve medyada birkaç yayın organına sahip ol-

duğu ve sosyalistlerin güç bela iktidara geldiği Fransa'da bu sefer iş oldu. Sendikalar, halk komiteleri, sivil toplum örgütlerinden oluşan 70 örgüt protesto gösterileri düzenledi. Hükümet bunun üzerine anlaşma metnini denetleyici gözle okuyacak bir komisyon oluşturdu. Sonunda Ekim ayında Fransız hükümeti OECD müzakerelerinden çekildi ve anlaşmadan vazgeçildi.

MAI müzakerelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, Amerikalı, Asyalı ve Avrupalı STÖ temsilcilerinden oluşan galipler, oyunu ikinci kez bozmayı denediler. Siyasi köşe yazarlarının akıllarına, uluslararası meselelere olan ilgileriyle pek de ün salmamış tır sürücüleri ve maden işçilerinin bulunduğu Amerikalı sendikacıların, yıllardır Kuzey'in Güney'i sömürmesini analiz eden Hıristiyan çevreci grupların, yardım için bağış toplayan kuruluşların, dev şalütiyeler yüzünden yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan deniz kaplumbağalarıyla ve genetik olarak değiştirilmiş soya bitkileriyle ilgilenen doğa koruyucularıyla bir araya gelerek koalisyon oluşturabileceği asla gelmezdi. Amerikalı sendikacıların korumacı menfaatleri, Güney'deki genç sanayi ülkelerinin korunması, yağmur ormanlarının yok olmasının önüne geçilmesi, insan hakları koruyucularının evrensel talepleri ve gelişmekte olan eyaletlerin büyüme ümitleri gibi değerler nasıl aynı çatı altında toplanabilirdi? Ama tüm bunlar güçlü ve olumlu bir ittifak için yeterli oldu. 1 Aralık 1999'da Seattle sokaklarında 50 bin insan kavşakları ve kongre sarayının önündeki meydanı kuşattı. Çevreciler, sendikacılar, öğrenciler, Hıristiyanlar, Meksikalı işçiler, Kaliforniyalı tüketiciler, organik çiftçiler, Chiapaslı Zapatistler, Greenpeace, liman işçileri ve kamyon şoförleri. Dört gün sonra DTÖ dışişleri bakanları görüşmeleri kestiler. Bir zafer, ama kimin için?

Gerçekçi olarak bakıldığında, mutlak serbest ticaret çığrını açması beklenen DTÖ'nün Millenyum Toplantısı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasının nedeni gösteriler değil, görüşmelere katılan ülkelerin birbirleriyle çatışan menfaatleriydi: ABD ve Avrupalılar tarım sübvansiyonları konusunda anlaşamadı; Fransızlar film sanayilerini korumak istedi; azgelişmiş ülkeler ise iş güvenliği normlarına ve çocuk çalıştırma yasağına karşı çıktı. Ayrıca kendilerini aleni gündem hileleriyle önemli tartışmalardan uzak tutan Kuzey ülkelerinin aşağılayıcı müzakere tarzlarına ve kabalıklarına çok sinirlenmişlerdi. Ama yine de Seattle, yıllardır Hint tarımının tarım devleri tarafından yok edilme-

sine karşı mücadele veren Hintli Vandana Shiva'nın tabiriyle bir "su ayrımı" yani dönüm noktasıydı. Seattle deklarasyonuna katılan bütün dünyadan bin beş yüz STÖ bir araya gelerek her şeyden önce şunu talep ettiler: "DTÖ'nün gücünün ve etki sahasının genişlemesiyle ilgili her türlü görüşme için moratoryum. Bu moratoryum sırasında mevcut anlaşmanın ayrıntılı ve kökten araştırılması, topluma rotayı değiştirebilecek alternatif, insancıl ve etkili bir uluslararası ticaret ve yatırım ilişkileri sistemini geliştirme fırsatının verilmesi. Milletvekillerine ve siyasetçilere verilen bu görev Seattle'den sonra gittikçe büyüyen bir baskıyla vurgulanıyor:

* Ocak 2000'de bin kişi Davos'daki dünya ekonomik forumunu protesto etti.

* Nisan 2000'de 20 bin sivil kişi oturma eylemleri ve insan zincirleri oluşturarak, Washington'da Dünya Bankası'nın ve IMF'nin bahar konferansını felce uğratmaya çalıştılar.

* Eylül 2000'de yaklaşık 9 bin gösterici Prag'da Dünya Bankası ve IMF için bir araya geldiler.

* Aralık 2000'de 60 bin kişi Niza'da AB zirvesi sırasında, daha fazla liberalleşmeye karşı protesto gösterisi düzenledi.

* Nisan 2001'de 25 bin kişi Quebec'de düzenlenen, 34 Amerikan ülkesinin katıldığı ekonomi zirvesinde Pan Amerikan bir serbest ticaret bölgesine karşı cephe açtılar.

* Haziran 2001'de Göteborg'da 20 bin gösterici, yine bir AB zirvesi nedeniyle sokaklara döküldüler. Burada polisle şiddetli çatışmalar yaşandı.

Bu gösteriler ve 90'lı yıllarda yayınlanan kitaplarla birlikte alternatif küreselleşmeyi savunan hareket gittikçe büyüyen bir gündemde kalma gücü kazandı. Üçüncü dünya ülkelerinin gen kaynaklarının tarım ve gıda devleri tarafından sömürülmesi ve DTÖ'nün imzalanması planlanan Fikir Haklarının Ticaretle İlgili Yönleri (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights - TRIPS) anlaşmasının bununla ilişkisi; finans piyasalarının liberalleştirilmesinin ve devlet hizmetlerinin özelleştirilmesinin yıkıcı etkileri gibi buna benzer daha önce görmezden gelinmiş veya ihmal edilmiş birçok konu yavaş yavaş medyaya sızmaya başladı. Tabii çoğunlukla göstericiler ve polis

arasında yaşanan sokak çatışmalarının gölgesinde kalarak. Bu karşılaşmaların hükümetler tarafından kurala uygun şekilde düzenlenmesi ilk kez Cenova'dan sonra olmadı. Prag'ta yetkililer halkı konferans süresince evden çıkmamaya ve gıda stoklamaya çağırdı; okullar bir hafta boyunca tatil edildi. FBI ve Scotland Yard, Çek hükümetine "anarşistlere" karşı mücadele uzmanlarını zorla kakaladı. Gösteri sırasında şehir bomboştu ve talepleri sadece polisler duydu. Sloganlara eşlik edecek topluluk olarak ise sadece medya vardı. Gösterileri örgütleyenler için, yeniyetme göstericiler arasındaki "kara koyunlar" kuşkusuz bir sorundu. Ama bunları görmek için histerik bir komplo delisi olmak gerekmiyor. Medyanın ve siyaset sözcülerinin, "çatışma çıkaran çevrelerin" önlem olarak gözetimi için gizli servisleri seferber etmeleri ve masum göstericilerinin seyahat özgürlüğünün kısıtlanmasındaki kasıtlı panik havasının ardında, aslında protesto edilen olumsuzluklardan, dikkati başka bir yöne çekmek ve eleştiriyi bir suçmuş gibi göstermek amacı yatıyor. Çekoslovakya Devlet Başkanı Vaclav Havel, "güvenlik stratejilerinin" ve basının birlikte hareket etmesi için "Sanki bir iç savaşa hazırlanıyoruz" yorumunu yaptı. "Birçok insan ne IMF'nin, ne de Dünya Bankası'nın ne olduğunu veya alternatif küreselleşmeyi savunanların eleştirilerini ve bunların gerekçelerini bilmez; ama bütün, dünya polisimizin kaç tane copu ve basınçlı su püskürten aracı olduğunu biliyor."

Attac Kimdir? Amacı Nedir?

Dünya çapındaki bu siyasi çekim merkezini daha da güçlendirmek isteyen Attac, bütün dünyada bir spekülasyon vergisinin uygulanmaya konulması ve küresel finans kurumlarının yeniden düzenlenmesini talep etmek için Fransa'da 110 bin imza toplayarak tartışmayı yeniden canlandırdı. Tam adı "Association pour une Taxation Financieres pour l'aide aux Citoyens" olan Attac, 1998'de kuruldu ve iki yıl gibi kısa bir zaman içinde Fransa'daki siyasi-ekonomik tartışmaların artık daha fazla duymamazlıktan gelinemeyen sesi haline geldi. Sosyolog Pierre Bourdieu 12 Aralık 1995'te Lyon Garı'nda grev yapan devlet memurlarına şöyle seslendi: "Uluslararası teknokrasiyle, ancak kendi öz alanında, yani ekonomi biliminde meydan okuyarak ve yararlandığı bölük pörçük bilginin karşısına, insanlara ve gerçeklere

onların gösterdiği saygıdan daha büyük bir saygı gören bir bilgi çıkartarak etkili bir biçimde mücadele edebiliriz[7]." Bu kulağa biraz akademik geliyor, ama entellektüeller tarafından tertiplenen bir örgüt olarak Attac, yüz binlerce insanı görünüşte sadece uzmanların ulaşabildiği dünya finansı, ticaret anlaşmaları, değişken kur spekülasyonları hakkında aydınlattı ve "küreselleşme kaçınılmaz bir kaderdir" diyen genel kanıya karşı bağışıklık kazandırdı.

Attac örgütleri sadece Fransa'da değil, bugüne kadar otuz ülkede oluştu. Özellikle Avrupa'da, ama Kanada, Senegal ve Brezilya'da da bu tür örgütlenmeler ortaya çıktı. Küresel finans düzeninin adaletsizliğine ve yıkımına karşı yapılan her büyük çaplı gösteride Attac bayrakları göze çarpıyor. Cenova'daki 200 bin göstericinin büyük bölümünü Attac harekete geçirdi. Ayrıca Attac, bu yıl ikincisi düzenlenen ve bütün dünyadan 100 bin STÖ delegesinin, finans sermayesinin sınır ötesi şirketlerinin küreselleşmesine alternatif aradığı Porto Alegro Dünya Sosyal Forumu da Avrupa'nın sesi oldu. Cenova şokundan sonra Attac, aynı zamanda medyanın da gözdesi haline geldi. Artık Attac sözcülerinin çağrılmadığı hiçbir G-8, kalkınma siyaseti, finans piyasaları ve özelleştirme tartışması geçmiyor. Attac-Almanya sadece birkaç hafta içinde yüzde 300 oranında büyüdü.

Günümüzün renkli örgüt bolluğunda neden özellikle bu örgüt bu denli sivrilebildi? Neden bu kadar insan son derece soyut siyasi ve bilimsel bağlantıları, ziyaret bile etmedikleri ülkelerin durumlarını araştırmaya başladılar? Neden siyasi olarak aktifleşerek Avrupa'daki, hatta bazen uzak kıtalardaki gruplarla bile temasa geçiyorlar? "Dünya bir mal değildir" diye bağırdıklarında hangi deneyimleri edindiler? Amaçları nedir? Bu kitabın cevaplayacağı sorular işte bunlardır.

Ancak ilk önce küreselleşmeye karşı dünya çapında protestolara neden olan arka plandaki ekonomik ve siyasi olgulara işaret etmek istiyoruz. Bu yüzden kitap, finans-siyasi süreçlerin ve kararların analiziyle başlıyor. Bunlar son on yılın dramatik krizlerine neden olmuş kararlar: Gelişme yolunda önemli adımlar atan üçüncü dünya ülkelerinin bile sorunu olan artan yoksulluk, aynı zamanda Kuzey'de gittikçe büyüyen eşitsizlik ve yeni güvensizlik. Aynı bölümde, küresel ekonomik düzeninin anti-demokratik oluşumu ve sonuçları tartışılırken, tabii ki Attac ve diğer alternatif küreselleşmeyi savunanların önerdiği reformların anlamı ve başarı şansı üzerinde de durulacak.

İkinci bölümde, Attac'ın Fransız kökeni, üçüncü bölümde ise Attac'ın Almanya başarılarının kronolojisi, dördüncü bölümde uluslararası Attac hareketinin yapılanmasıyla ilgili perspektifler ve zorluklar anlatılacaktır. Beşinci bölümdeki röportajlarda yeni hareketin ünlü "şahitleri" yorumlarını aktaracak: Deutsche Bank'ta "Chief Risk Officer" Thomas Fischer, Taylandlı sosyolog ve "Focus on the Global South"un tanınmış temsilcisi Walden Bello ve Attac-Fransa'yla Attac-Almanya'nın oluşumu ve bileşimi hakkında eşit ölçüde bilgi sahibi olan Yeşillerin Avrupa Meclisi milletvekili Daniel Cohn-Bendit.

Attac ve diğer gruplar, kendi talepleriyle pek uğraşmak istemeyenler tarafından genellikle "küreselleşme karşıtları" olarak adlandırılıp saf dışı bırakılmaya çalışılır. Oysa gerçekte, dünya çapında ancak güçlü olanların çıkarlarını savunan küreselleşmeyi eleştiriyorlar. Bu tür bir küreselleşme fikrinin karşısına, küresel kurumların insanlığın birlikte gelişmesi için kuralları belirleyecek şekilde demokratikleşmesini talep ediyorlar. Attac-Fransa Başkanı Bernard Cassen'ın sözleriyle: "Mesele geleceğimizi tekrar kendi ellerimize almaktan başka bir şey değil."

II

Küreselleşme Hatalı Bir Program İzliyor

Alman bir iş arkadaşı onu sabahın erken saatlerinde telefonla haberdar ettiğinde Harald Guttmann tüm hayallerini elden bırakır: "Sıfır ihtimal." Bunu hemen anlar. Gelecekte artık ona ihtiyaç olmayacak. Bir lastik fabrikasında tesviyecilik, daha sonraları işçi temsilciliği yapan, 33 yıl sonra işini kaybeden birinin iş hayatında fazla şansı yoktur. Eski gelirinin sadece yüzde altmışı olan işsizlik parasıyla bir yıl geçindikten sonra sosyal yardıma ihtiyaç duyacak kadar yoksullaşması işten bile değildir.

Guttmann öfkeli olduğu kadar çaresizdir de: "Bu keyfi bir şey; tamamen keyfi." Bir çırpıda şirketin tarihini ezbere anlatabilir. "Daha geçen yıl yönetim kurulu başkanı bize aksini söz vermişti. Bütün kesintilere göğüs gerdik ve şimdi bizi kapının önüne koyuyorlar" diye anlatmaya devam ediyor ve bu şartlarla ilgili yorumunu ancak şu eski deyimle anlatabiliyor: "Feodal derebeyleri gibi hükmediyorlar."[1]

Avusturya, Traiskirchen, 6 Aralık 2001: Bir lastik şirketi olan Continental'in Hannover'deki yönetim kurulu, Viyana'nm yirmi kilometre güneyindeki 14 bin nüfuslu kentte bulunan ve 105 yıllık tarihi olan işletmeyi herhangi detaylı bir açıklama yapmadan kapatmaya karar verdi. Yaklaşık bin beş yüz kişi gelecek bir buçuk yıl içersinde işini kaybedecek, bin kişi daha yan sanayilere kaymak zorunda kalacak ve bölgedeki işsizlik oranı iki katına çıkacaktı. Aynı kaderi İsveç'teki Gislaved tesisinde çalışan sekiz yüz Conti lastik işçisi daha paylaşıyordu. Birkaç ay önce balyoz başka iki Avrupalı tesiste indirilmişti bile. Belçika Herstal'da beş yüz, İskoçya Newsbridge'de sekiz yüz lastik işçisi

kendilerine yeni bir iş aramak zorunda kalmıştı.

Oysa şirket Avusturya'da çok kârlı bir iş yapmıştı. Continental şirketi yaklaşık 40 milyon euroya Avusturya devletinden Traiskirchen'deki tesisi satın almış, üstelik bu rakamın üç mislini de devlet sübvansiyonu olarak kullanmıştı. Geçen yıla kadar şirket bilançoları yaklaşık yarım milyar euro kazanç gösteriyordu. Guttmann, "Şimdi bu parayla Slovakya'da yüksek teknoloji ürünü bir tesis inşa ediyorlar. Çünkü hissedarların gözü doymuyor" sözleriyle şirket sahipleriyle bütün dünyadaki işçiler arasındaki net güç dağılımını ortaya koyuyor. Lastik işçilerinin yedekleri hazırlanıyor. Ücretlerin yüzde 90 varan oranlarda daha düşük olduğu Slovakya, Romanya ve Çek Cumhuriyeti'nde çoktan büyük fabrikaların temelleri atıldı. Şirket Çin'den Arjantin'e kadar dünya çapındaki 135 tesiste yaklaşık 60 bin işçi çalıştırıyor. Ama artık lastik üretiminin en az üçte ikisinin daha düşük ücretlerin ödeneceği ülkelerde yapılması planlanıyor. Şirketin bakış açısına göre bu "kaçınılmaz bir adım." Kuralları küresel rekabet koyuyor.

Alman Conti işçi temsilcisi Michael Deister bile karşı koymanın anlamsız olduğuna inanıyor. "Çöküşe doğru" giden yarış aslında "yıllar önce" başlamış. Önce kapanma tehditleri gelmiş; ardından bir işçi heyeti gider kısıtlama konusunda teklifte bulununca nihayet yönetim kurulu diğer fabrikalardan bilgi istermiş: "Peki, siz nelerden kısabilirsiniz?" Günün birinde de her şey bitiyormuş işte. Deister, "yüksek ücrete dayalı istihdamın" sadece "yüksek kaliteli ürünlerle" ayakta durabildiğini biliyor. Normal lastikler ise bunlardan sayılmıyor. Eğer bu tesisler kapanmazsa, tüm şirket tehlikede olurdu. "Fakat bu böyle nereye varacak?" diye soruyor, Deister'in Avusturya'daki iş arkadaşı buruk bir sesle. O, birçok eyaletin "düşkünler yurduna" dönüşeceğini ve geri kalanların da aynı ABD'deki gibi çalışacağını düşünüyor: "Avrupa'nın geleceği bu mu olacak?"

Neden olmasın? Daha kötüsü de var. Arjantin halkı böyle düşünceleri çoktan geride bıraktı. Küreselleşmenin cephe kesimindeki milyonlarca Arjantinli, artık sadece sonraki gün için yiyecek ve barınmaktan başka bir şey düşünemeyecek hale geldi.

Buenos Aires, 12-13 Aralık 2001: Birbirlerine vurulan yüz binlerce tencere kapağından, araba kornalarından ve sirenlerden çıkarak kulakları sağır eden bir gürültü caddelerde yankılanıyor. Bu gürültü ey-

lemleri (bir zamanlar generallerin diktatörlüğüne karşı da yapılmışlardı), genel grev için bir çağrı. Hem de son iki yılda yapılan dokuzuncu genel greve. Grevi boykot edenlerin taksileri ve kamyonları yanıyor; aç aileler süpermarketleri yağmalıyor; banka şubelerinden alevler çıkıyor; havaalanları kapalı, otobüsler ve trenler durmuş; çöpler caddelerde yığılmış.

Ağır ücret kısıtlamaları, yüzde 30'u aşan işsizlik oranı, emekli maaşlarının ödenmemesi ve resmi sağlık hizmetlerinin çökmesi bir zamanlar dünyanın en zengin yedinci ülkesinin insanları arasında isyan havası estiriyor. Arjantin halkı gittikçe büyüyen bir öfkeyle sürekli yeni protesto dalgalarıyla ülkelerinin ekonomik çöküşüne karşı direniyor.

Bu çöküş, sermaye sahiplerinin elindeki radikal piyasa ekonomisi ve para siyasetinin bir sonucudur. Ekonominin her türlü mantığına aykırı bir biçimde, IMF teknokratlarından ve güç delisi Arjantinli siyasetçilerden oluşan bir işbirlikçi grup, Arjantin pezosunu on yıldan beri bire bir oranında dolar kuruna bağlamıştı. Dönen her bir pezoya karşılık ihracat gelirlerinden elde edilen bir dolar döviz rezervi olarak merkez bankasının hesabına yatmak zorundaydı. Böylece sabit kur garanti altına alınmıştı. Bu strateji, enflasyonu frenliyordu. Fakat aynı anda ithalata uygulanan gümrük vergisi büyük oranda düşürüldü; böylece ithal mallar bir sel gibi piyasaya girerek yerli üretimi sekteye uğrattı. Para trafiğinin de serbest bırakılması sermaye kaçışına neden oldu. Yıldan yıla iki haneli milyarlık tutarlar yurtdışındaki hesaplara aktı.

"Şok tedavinin" babalığını, piyasanın düzenleyiciliğine körükörüne inanan Harvard diplomalı bir ekonomi ve maliye bakanı yapıyordu ve görev yaptığı altı yıl boyunca küresel finans sanayisinde gördüğü büyük saygıdan çok hoşnuttu. Çünkü ülkenin kalıcı para şokuna teslim edilmesine paralel olarak, neredeyse bütün devlet mülkünü özelleştirdi. Telefon kuruluşları, petrol şirketleri, bankalar, altyapının devlete ait büyük bir kısmı, hatta karayolları ağı yok fiyatlara özel tekellere satıldı.

Hükümet tasfiye sonunda, sermaye kaçışına ve ihracat gelirlerinin düşmesine rağmen, sabit kur rejimini devam ettirebilmek için fazla miktarda altın olarak borçlandı. 130 milyar dolarlık dış borcun faiz yükü, düşen gelirleri gittikçe artan bir şekilde kemiriyor. Sonuçta hü-

kümet, IMF'nin direktifleri doğrultusunda, ilk etapta devlet giderlerini radikal bir biçimde kısma yoluna gitti. Eğitim, sağlık, sosyal yardım bütçeleri bu gerilemeden ilk nasibini alanlardan oldu.

"Hiçbir ulusun zenginliği, biz Arjantinliler'inki kadar barış zamanlarında bu denli düşüncesizce çalınmamıştır." Ekonomist Enrique Blasco, iktidardaki meslektaşlarının vicdansız kazanç rotasını böyle eleştiriyor.[2] Ekonomi Bakanı Cavallo ve hükümet kumpanyası sonunda dinmeyen kitle gösterilerinin baskısı sonucu Noel haftasında makamlarını boşalttıklarında arkalarında bir enkaz bıraktı. Yüz binlerce insan Avrupa ve ABD vizesi için başvururken, bir zamanların göç edilen ülkesi en nitelikli iş gücünü kaybetti.

Böylece Arjantin, dünya pazarına entegrasyonun tek taraflı olarak güçlülerin lehine organize edilmesi yüzünden battı. Küreselleştirilmiş ekonomilerle ilgili o kadar çok hikâye vardır ki, Arjantin sadece bunun bir bölümüdür. Buna karşılık, tarihsel açıklamalar, aynı zaman diliminde, başka bir durumda dünya çapında siyasetçilerin ve ekonomi liderlerininin icraatlarını tasdik ediyor. ABD dergisi Business Week'e göre Çin, "üretimin süper gücü" haline geldi.

Pekin, 11 Aralık 2001: Sanayi ülkeleriyle on yıldan beri sürdürülen görüşmeler sonucu o gün Çin resmi olarak DTÖ üyeliğine kabul edildi. Özel yayınlar, eğitim programları ve konuşmalardan oluşan bir tantanayla, hâlâ komünist olarak adlandırılan dünyanın bu en kalabalık nüfuslu ülkesinin liderleri uluslarına yeni bir çağın başlangıcını müjdelediler. Partinin yayın organı olan Halk gazetesi, "Artık geri dönüş yok" diye başlık attı.

Yeni anlaşmaya göre, bir milyar üç yüz milyon nüfuslu ülke, beş yıl içerisinde pazarının büyük bir bölümünü yabancı ürünlere açacaktı. Aynı zaman diliminde bütün dünyadan işletmeler, o ana kadar oldukça sıkı bir şekilde yönetilen telekomünikasyon, otomotiv, banka, sigorta ve diğer sektörlerde, hatta medyada bile bundan böyle serbestçe yatırım yapabileceklerdi.

Buna karşılık, bütün dünya basını tarafından birden bire "Reformcu" diye göklere çıkarılan Merkez Komitesi patronlarının umudu, eskiye oranla çok daha fazla Çin malının dünya pazarlarına akmasıydı. Bundan böyle hiçbir DTÖ üyesi ülke, Çin'in ihraç mallarına özel gümrük vergileri ve kuralları koyamayacaktı.

Farklı siyasi eğilimlere sahip uzmanların beklentilerine göre bu durum, Çin'i olduğu kadar bütün dünyayı da sarsacaktır. Yirmi yıl içinde bu dev ülke, daha önce uyguladığı iç liberalleşmeyi ve devletin yatırımları yönlendirmesini kaynaştırarak ekonomik başarısını neredeyse dörde katladı. Bütün bunlar, küresel finans piyasalarının ülkede at oynatmasının sıkı bir şekilde engel olunduğu ve yabancı yatırımcılara sert yükümlülükler getirildiği halde olmuştu. Yine de ülke dışında yaşayan Çinliler, ABD, Japon ve Avrupa şirketleri Çin'deki üretim tesislerine 360 milyon doların üzerinde yatırım yaptı. Aylık ücretleri 100-200 dolar arasında değişmesine rağmen Çinli işçiler ileri derecede kalifiyeler ve dünyadaki ihraç mallarının yüzde 3,5'ini üretiyorlar. Gümrüklerin ve sınırlamaların kaldırılmasıyla birlikte, ekonomiyi yönlendirenler bu payı yüzde 20'ye çıkartmayı hedefliyorlar. "Çin, dünyanın büyütülmüş çalışma tezgahı olacaktır" diyen BASF şirketinin Pekin Başkanı Jörg Wuttke bu duruma sevinen tek kişi değil. "Geliştirme ve tasarım Avrupa'da yapılıyor, üretim ise Çin'e kayıyor." Onun vizyonu böyle ve sayısız Batılı yöneticinin de aynı fikirde olduğunu biliyor.

Eğer bu tür öngörüler gerçekleşirse, büyük sorunlarla karşılaşacak olanlar sadece gelişmiş kapitalist ülkeler değil. Çünkü muhtemelen Çin'den gelen siparişlerden elde ettikleri kârdan çok, üretimlerindeki istihdamı kaybedeceklerdir. Aynı şekilde gelişmekte olan diğer ülkeleri de zor günler bekliyor. Onlar da geleceklerini ucuz işgücü üzerine kuruyorlar, ama Çin piyasının ve altyapısının yanına bile yaklaşamıyorlar. Çin'in fiyat baskısı korkusu Orta Amerika devletlerindeki işletmelerden, Güney Afrika'daki demir barakalarına, Hindistan ve Bangladeş'teki dikiş atölyelerine kadar uzanıyor. Oralardaki binlerce devlet işletmesi de ya kemer sıkmaya gidecek ya da yabancılarla girişilen rekabet sonucu batacaklar. Neredeyse 30 milyona yakın işyeri tam anlamıyla tehlike altında. Volkswagen şirketinin gelecekteki yöneticisi Bernd Pischetsrieder, Şanghay'da yeni Polo modelinin tanıtımı sırasında konuşurken bu bakış açısını istenmeyen karanlık bir kehanete dönüştürüyor: "Çin'in DTÖ'ye katılmasının Çin üzerindeki etkisi, Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından Doğu Almanya'da görülen etki ile benzer olacaktır." Sarı devi çabuk parçalayabilecek bir devrim.

Nüfus sayımlarında hâlâ 900 milyon olarak sayılan ülkenin bü-

yük kısmı göç etme zorululuğu tehdidi altında yaşıyor. ABD ve diğer ülkelerden yapılan ucuz gıda maddeleri ithalatı milyonlarca çiftçinin zaten düşük olan gelirlerini her an yok edebilir. Daha şimdiden 80 milyon evsiz barksız insan iş bulma ümidiyle şehirden şehire göç ediyor. Bu arada oluşan küçük ve zengin yeni orta tabaka, yükselişlerini Şanghay veya Shenzen'deki alışveriş merkezlerinde turlayarak kutlarken, bütün dünyada örnek gösterilen Çin'in büyüme mucizesinden nüfusun yüzde sekseninin payına, onları ancak hayatta tutmaya yetecek boğaz tokluğu düşüyor. "On beş yıl önce Çin'deki gelir farklılıkları önemsenmeyecek düzeydeydi. Şimdi ise dünya birincisiyiz" diyor, ülkede az sayıdaki muhalif yayın organından birisi olan Dushu dergisinin baş editörü Wang Hui.[3]

Dünya, Aralık 2001: Artan işsizlik, sosyal çelişkiler, devamlı artan insan sayısıyla doğru orantılı olarak artan ekonomik güvensizlik... Küreselleşmiş ekonomiden tüm dünyaya yayılan haberler olarak bunlar dikkat çekiyor. Bu yüzden Latin Amerika'dan başlayıp, Batı Avrupa ve İslam dünyasında devam eden ve Japonya'ya kadar uzanan, küresel entegrasyona karşı direniş son derecede farklı hedeflerle şekilleniyor. Attac'la Kuzey'de ve Güney'de yüzlerce farklı girişimci ve örgüt, dünya ticaret ve finans düzenini, dünya piyasalarını mümkün olduğu kadar çok insanın yararına olacak şekilde yapılandırılması için savaş veriyor.

Fakat alternatif küreselleşmeyi savunanların başarıları tamamen farklı bir hareketin etki gücüyle kıyaslandığında henüz hafif sayılır: Neredeyse tüm gelişmiş ülkelerde ve tabii.özellikle gelişmekte olan sayısız ülkede milliyetçiler ve sağcılar hiç olmadığı kadar rağbet görüyor. Yabancı düşmanlığını körükleyen yasalar ve yabancı ürünlere karşı uygulanan gümrük blokajları güvenini kaybetmiş birçok vatandaş için gerekli olgular. Güvenlik ve savunma, siyasi gündemi belirliyor. Ülke içinde ve ülkeler arası gittikçe büyüyen şiddet eğilimi nedeniyle sağcı ya da solcu bütün hükümetler çareyi polis örgütlerinin genişletilmesinde ve devlet kaynaklarının orduya aktarılmasında buluyor. "Dünya giderek parçalandığı için küreselleşmeye sırtını dönüyor" diye uyarıyor, Wall Street bankası Morgan Stanley'in tanınmış ekonomisti Stephen Roach. Ona göre ülke piyasalarının birlikte büyümesi küresel bir karşı atağın tehdidi altında.[4]

Oysa her şeyin çok farklı olması gerekiyordu. Dünyanın en büyük finans kurumlarından biri olan Deutsche Bank'ın altı yıllık müdürü Rolf Breuer, şirketlerdeki ve hükümetlerdeki küreselleşmeyi gerçekleştirenlerin siyasi inançlarını şöyle formüle ediyor: "Açık pazarlarla ekonomik büyümeye zemin hazırlamak, kaynakları daha etkili bir şekilde kullanmak, insanların hayat şartlarını ve refah düzeylerini iyileştirmek."[5]

Bu, yanlış da değil. Pazarların, şirketlerin ve bilgi akımının sınırsızca birbirlerinin içinde erimesi, gerçekten de insanlığın yoksul ve zengin ayrımını aşarak savaşların nedenlerini ortadan kaldırma potansiyelini barındırır. Güney Kore, Tayvan veya Malezya gibi önceden yoksul ülkelerin mükemmel başarısı, refah düzeyi yüksek olan ülkelerin girişimcileri tarafından organize edilmiş, "Güney ülkelerine bir sermaye ve teknoloji transferinin, azgelişmişliğin aşılabilmesi için her türlü devlet yardımından daha çok katkı sağlayabileceğini gösterdi. Tabii hükümetlerin gümrük kısıtlamaları ve sermaye akışının kontrolü yardımıyla bu süreci kendi menfaatleri doğrultusunda kullanma olanağının bulunması şartıyla.

Aynısı barış güvencesi için de geçerlidir. Avrupa'nın ekonomi entegrasyonu, kuşkusuz insanlık tarihinin en etkili barış programı olmuştur. Alman askerlerinin yeniden Polonya'ya veya Fransa'ya saldırması, entegre edilmiş Avrupa'da öylesine aykırı düşüncedir ki, sağcı radikal çılgınlar tarafından bile savunulmuyor. Bu başarı, ekonomik entegrasyonun meyvelerini sadece küçük bir elit tabakanın yememesi, geniş halk kitlelerine yayılması şartıyla başka yerlerde de elde edilebilir. Ama küreselleşmenin bu büyük olanakları kaybolma tehdidiyle karşı karşıya. Çünkü ekonomik anlamda güçlü ülkelerin Avrupa ve Kuzey Amerika'daki hükümetleri, küresel entegrasyon sürecini, dünya çapındaki iş bölümününün yararlarının herkes için ekonomik bir başarı ve artan bir refah seviyesi anlamına gelecek şekilde oluşturmuyorlar.

Bunun yerine tam tersi gerçekleşti. Dünya ekonomisinin kolektif büyümesi gelmiş geçmiş tüm deneyimleri gölgede bırakacak bir boyut kazandı. 2000 yılında sınır ötesi ticareti yapılan malların ve hizmetin değeri, dünya çapındaki toplam üretiminin dörtte birini geçmişti. 1970 yılında bu oran henüz yüzde 10'larda seyrediyordu. Buna paralel olarak, sınır ötesi operasyon gerçekleştiren şirketler, gerçek

anlamda küresel erişim ağları geliştirdi.

BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development - UNCTAD), 2000 yılında dünya çapında 800 bin şubesi olan 63 bin holding olduğunu bildirdi. Bu şirketler sadece 2000 yılında 1,3 milyar dolar değerinde sınır ötesi yatırım yaptılar. Dünyanın en büyük 100 ekonomik birliği arasında artık 52 şirket ve 48 devlet yer alıyor. Dünyanın en büyük 15 şirketi ciro bazında dünyanın en yoksul 60 ülkesinin ekonomik potansiyelinden bile daha büyük bir gücü ellerinde tutuyorlar.[6]

Fakat ticaretin genişlemesi gerçek anlamda ekonomik ilerlemenin hissedilir derecede yavaşlamasını da beraberinde sürükledi. 1960 ile 1980 arası dünyadaki ortalama kişi başı gelir, henüz yüzde 83 kadar artmıştı. Sonraki yirmi yılda ise artış neredeyse yüzde 33'e düşmüştür. Büyümedeki bu yavaşlama özellikle gelişmekte olan ülkelere sert bir darbe vurdu. Latin Amerika'da 1960 ile 1980 yılları arasında kişi başına gelir yüzde 75 artmıştı. Oysa takip eden 20 yılda sadece yüzde 6'lık bir artış oldu. Siyah Afrika'da ise bu düşüş daha da radikal gerçekleşti. 1960 yılına kadar ekonomik gelişim üçte bir gibi bir büyüme gösterdiyse de, o zamandan bu yana yüzde 15 düştü. Güneydoğu Asya'daki başarılı ülkelerde bile son iki on yılın büyüme oranları, ondan önceki yılların çok altında kalmıştır.[7]

Büyümedeki bu gerileme, dünya çapındaki dağılım mücadelelerini çoğunlukla zayıfların aleyhine olacak şekilde gerginleştirdi. Gerilemenin konjonktür sirkülasyonları ile açıklanması da mümkün değildir. 70'li yılların petrol fiyatları şoku son yirmi yılın krizleriyle kıyaslandığında çok daha fazla tahribat yapmıştı. Öyleyse ters giden neydi?

Finans Sistemi: Programlanmış Kısa Devre

Aynı soru 47 yıl önce de uluslararası topluluğunun gündemindeydi. ABD'nin New Hampshire eyaletinde bir şifa beldesi olan Bretton Woods'da 44 ülkeden 730 delege, krize dayanıklı bir dünya ekonomi düzeni hakkında görüşmek üzere 1944 yılının Haziran ayında bir araya geldi. Konferans'ın manevi lideri İngiliz ekonomist John Maynard Keynes'ti ve ABD Mali İşler Sekreteri Harvy Dexter White ile birlikte sonraki sözleşmelerin ana hatlarını tasarladı.

Her iki adam da, 30'lu yıllarda yaşanan ekonomik krizin temel nedenlerini, kontrolden çıkan sermaye akımına bağlamıştı. Amerikalılar ve Avrupalılar krizin patlak vermesinden önce, "sadece servet ve sermaye sahiplerinin çıkarları korunursa, yatırımlar ve piyasalar yeniden hareketlenebilir" inancı içinde sermaye trafiğinin serbestliğini sonuna kadar savunuyorlardı. Bu inanç, bugün bile birçok ekonomistin ve çoğu hükümetin yıkılmaz bir dogması olarak hâlâ geçerlidir.

Muazzam miktarda sermayenin sürekli yer değiştirmesi önce bir patlamayı sonra da düşüşü getirdi. "Spekülatif sermaye", ticaret fazlası olan ABD'den eksikliği olan Avrupa'ya akmak yerine, Keynes'in tabiriyle tam tersi bir yön izledi. Tam da Avrupa'nın ona en çok ihtiyacı olan zamanda. Keynes, "Bu yüzden, sermaye fonlarının serbest hareketinin düzenlenmesi gerektiğinden daha kesin bir şey olamaz" diye yazdı. Aksi takdirde, sürekli "uçan bir halı gibi hızla yer değiştireceklerdi ve bu tür hareketler her düzgün işi kargaşaya sürükleyecek bir etkiye sahipti." Gerekli tetkikleri ABD'li ortağı White yaparak, "Bu, likit sermaye sahipleri için daha az özgürlük anlamına geliyor olabilir, ama bu kısıtlamalar halkların çıkarları için getirilmiştir" şeklinde sonucu açıkladı.[8]

Bu sözler, diplomatların ve ekonomistlerin üç hafta süren yoğun bir çalışmanın sonunda imzaladıkları sözleşme metninin çekirdek noktalarından biriydi. Tüm katılımcı üye ülkelerin para birimleri dolar bazında sabit kura çevrildi ve böylece büyük ticari ve bilanço eksiklikleri olan ülkelere destek kredisi sağlayan Uluslararası Para Fonu (IMF) oluştu. IMF sözleşmesinin 4. maddesi, bu tür araçları kullanma gereksinimi duyan her devletten sermaye akışının kaçışını engellemek için açıkça kontrol uygulamasını şart koştu. Keynes daha sonra raporuna, "Bütünüyle fevkalade bir uyum yakaladık. Uluslararası işbirliği deneyi olarak konferans mükemmel bir başarıydı" diye yazdı.

İyimserlik yerindeydi. İstikrarlı finans düzeni eşi olmayan bir canlılık getirmişti. Takip eden 25 yıl içerisinde Batılı sanayi ülkelerinin ekonomideki potansiyelleri, yıllık yüzde dörtlük bir büyüme gerçekleştirerek üç katına çıktı. Sermaye trafiğinin kısıtlanması, ürün ticaretinin özgürlüğünü bu rakamların da üzerinde olan büyüme oranlarıyla canlandırdı.

Ama bu sistem aynı zamanda çekirdeğinde başarısızlığı da barın-

dırıyordu. Çünkü Keynes tarafından önerilenin tersine, süper güç olarak yeni yeni tırmanan ABD hükümeti ABD Merkez Bankası'nın bu sisteme uyma zorunluluğunu engelliyordu. Bretton-Woods sistemi, Batı'nın piyasa ekonomisini, para siyasetlerini ulusal çıkarlar doğrultusunda kullanamayacak şekilde kayıtsız şartsız Amerikalıların ellerine bırakmıştı.Vietnam savaşının patlak vermesiyle dönemin ABD Başkanı Nixon silahlanma giderlerini para basarak karşıladı ve tüm dünyaya ucuz dolar sürüldü. İngiliz hükümeti de buna paralel olarak, Londra bankalarında denetlenmeyen, o zamanlar Euro Sermaye Piyasası olarak adlandırılan bir oluşumu destekliyordu.

Sonunda ana para biriminin enflasyona uğraması ve likit sermayenin spekülatif amaçlar için güçlendirilmesi sistemi patlattı. Bankalar Avrupalı şirketlere düşük faizli dolar kredileri sunuyordu. Şirketlerin bunları sabit kurda Alman markına çevirmesi sonucunda mark ve diğer AB para birimleri, Alman Merkez Bankası'nın sürekli dolar alarak dengelemeye çalıştığı sürekli bir revalorizasyon baskısı altına girdi. Spekülatif dalgalanmalara karşı savunma artık finanse edilemez duruma gelince, AB hükümetleri 1973'de ABD ile yapılan para birimi antlaşmasını resmen tarihe gömerek döviz kurlarını ve sermaye trafiğini serbest bıraktılar.

Bretton-Woods-Sistemi'nin çöküşü, insanlığın kaderini benzeri olmayan bir şekilde etkileyen bir ekonomi dalının patlarcasına yükselmesine yol açtı: Küresel finans sanayisi. Her türlü gümrük kontrolünden kurtulmuş bankalar, sigortalar, fon şirketleri, sınır ötesi grupların finans bölümleri, döviz ve hisse senedi ticaretini geliştirerek büyük bir farkla dünyanın en büyük cirosuna sahip sanayisi haline getirdiler. İnternet henüz doğmamıştı, ama buna rağmen finans piyasasının aktörleri çoktan tüm dünyayı kapsayan elektronik bir ağa sahipti ve bununla bir salisede milyarlık servetler bir birim alanından diğerine, bir yatırım biçiminden diğerine kaydırılıp duruyordu.

Uzun vadeli borçlara karşılık kısa vadeli borçlar, dolar bonolarına karşılık euro tahvilleri veya düşük faizli yen kredilerine karşılık dolar veya Kore'nin para birimi wonun gelecekteki kur bahisleri: Akla gelebilecek her türlü işlem mümkün ve kazanç şansı olması koşuluyla gerçekleştiriliyor. Piyasa, borsanın açık olduğu her gün, 24 saat etkin durumda. Parayla oynanan bu oyun her gün Tokyo ve Hong Kong'tan başlayarak, Frankfurt ve Londra üzerinden New York ve

Chicago'ya geçerek gezegen turunu tamamlıyor.

Ulusların ve şirketlerin kağıt üzerindeki borçları olarak tahvil ticareti bile 1999 yılına kadar yıllık olarak yaklaşık 23 milyar dolarlık bir hacme ulaştı. Bu, 1970 yılındaki toplam cironun 250 katına tekabül ediyor. Aynı yıl içerisinde döviz tacirleri her iş gününde ortalama 1,2 trilyon dolarlık bir ciro yaptılar.[9] Uzmanların haklı olarak belirttiği gibi, bu yüksek ciro rakamları kullanılabilir likit sermaye miktarını yansıtmıyor. Spekülatörler aynı parayı gün içerisinde birçok kez bir o yana bir bu yana aktarıyorlar. Bin bir türlü farklı bilginin tantanası altında fiyat belirleme süreci sürekli bir hareket ve efor gerektiriyor. Katılımcılar bunu "educated gambling" (eğitimli kumar) olarak adlandırmayı pek seviyorlar. Yani kurnazlar için bir kumar oyunu.

Bununla beraber yüksek cirolar, kullanılabilir ve reel ekonomide bağlı olmayan sermayenin dehşet miktarını gösteriyor. Danışmanlık şirketi McKinsey'in tahminlerine göre bu sermaye 80 milyar dolarlık bir hacme ulaştı. Yani OECD üyesi 31 gelişmiş sanayi ekonomisinin toplam yıllık brüt yurtiçi üretiminin üç katından daha fazlası.[10] Üretken olmayan bu para seli, liberalleşmeyle birlikte başlayan ekonomik bir kısır döngünün sonucudur. Sistem içindeki ekonomileri birbirine bağlamış, para güvensizliği yaratmış ve sermaye piyasasındaki reel faizleri yukarı tırmandırmıştır. Bunun sonucunda, sermaye gelirleri artarken aylık ücretler sabit kalmış, hatta yatırımlar düşmüştür. Böylece şirketlerin ve özel şahısların parasal servetleri toplam ekonomiden daha çabuk artmıştır. Ne yatırım yapılan, ne de tüketilen likit sermaye çokluğu, finans sektörünün şişirilmesine ve hisse senedi piyasasındaki spekülatif balonların daha sık oluşmasına neden oldu.

Finans hokkabazlarına sanayilerinin ticari salonlarında günlük milyarlık oyunlarının faydaları sorulduğunda, kullanılabilir sermayenin sadece kendileri sayesinde daima en üretken biçimde yatırım yapıldığı yerlere aktığını ve böylece en yüksek verim sağlandığı konusunda nutuk atarlar. Fakat bu, gerçeğin yarısı bile değildir. Çünkü küresel finans piyasaları öyle iç içe geçmiş durumdadır ki, en deneyimli spekülatör bile önünü göremez hale geldi. Kur değişikliklerinin sıklığı çeşitli ülkelerin gerçek ekonomik gelişmelerine göre yapılmıyor. Bunun yerine spekülatörlerin kolektif önyargıları, lider siyasi piyasa yöneticilerinin talimatları, özellikle ABD Merkez Bankası başka-

nıyla ABD maliye bakanının talimatları ve aynı zamanda bazen işlerine geldiği gibi devletlerin ve şirketlerin kredibilitesine not veren IMF'nin ve özel değerlendirme ajanslarının raporları baz alınıyor.

Bu arada ilgili bilgilerin ve analizlerin gerçekten temeli olup olmadığı önemli değildir. İlgili olan şahısların birçoğu için bu konuda kendi düşünceleri de önemli değildir. "Belirleyici olan, başkalarının ne düşüneceği beklentisidir" şeklinde durumu açıklıyor Frankfurt'taki Deutsche Bank'ın deneyimli bir borsacı. Çünkü kur, bütün yargıların toplamı sonucunda belirlenir. Sonuçta bütün yerkürenin binlerce kalifiye finans uzmanı, patronlarının paralarını Lemming prensibine göre yatırırlar: "Daima kalabalığı takip et, yoksa kaybedersin." Böylece her borsacının ilgili yatırım kararı rasyonel bir hesaplama olmaktan çıkıyor. Fakat bu borsacı ordusu, kolektif olarak elektronik irrasyonel kur geçişleri ortaya çıkartır. Bu, ekonomistlerin "piyasaların hedeften şaşması" diye niteleyerek zararsız gibi göstermeyi pek sevdikleri bir hadisedir. Bu yüzden bu fazlasıyla basit olan oyun düzenli olarak ters teper. Hep aynı şekilde sürekli yinelenen kısa devrelerle, uluslararası hareketli sermayenin aşırı akışı ve sonra aniden geri çekilmesi, bazen dünyanın bütün bir bölgesinin ekonomik kalkınmasını bozar veya sekteye uğratır.

Dönemin ABD Merkez Bankası Başkanı Arthur Burns, 1972'de Bretton-Woods sisteminin çökeceğini hep söylemiş olsa da uyarısı dikkate alınmadı. Burns'e göre, finans piyasalarının zincirlerinden kurtulması "kuşkusuz insanlığa sefalet" getirecekti ve "bir kere başladığında bitirilmesi çok zor" olacaktı.[11] Aradan 28 yıl ve 88 finans krizi geçtikten sonra bu karanlık öngörü çok ağır bir şekilde doğrulanmış oldu. Sadece 1995'ten beri finans piyasalarında yaşanan krizler en az on ülkede birkaç yüz milyon insanı işsizliğe ve yoksulluğa sürükledi. Böylece tesadüf eseri olarak değil, onlarca yıldır hatalı şekilde sürdürülen ekonomik siyasetler sonucunda küreselleşme ciddi şekilde eleştirilmeye başlandı. Ortaya çıkan protestonun hedefinde öncelikle, bu durumun sorumlusu olan dünya finans piyasaları ve kurumları vardı. Bu yıkıcı sistemin radikal reformu için öne sürülen gerekçeler de son derece etkileyiciydi.

Tüm Krizlerin Anası

Ekonomi krizler dönemine yapılan yolculuk, finansal trafiğin artması ve değişken kurun serbest bırakılmasından hemen sonra başladı. 1974-1982 arasında Batılı bankaların yeni para özgürlüğünün sonucunda, sınır ötesi krediler hızla 200 milyar dolardan beş katı olan trilyonun üzerine çıktı. Bunun yarısından çoğu, Batılı hükümetlerin canı gönülden desteği ile hırsla sanayi projelerine yatırım yapan ve bu yüzden gelişmiş ülkelere büyük çapta tesis ve teknoloji siparişi veren Güney Amerika ve Afrika diktatörlerine verildi.

Fakat 13 Ağustos 1982'den itibaren diktatörlerin tüm bu prestij tapınakları, sadece yanlış spekülasyonun betona dökülmüş devasa sembolleri haline dönüştü[12]. Dönemin Meksika Ekonomi Bakanı Silva Herzog o gün, ABD'li meslektaşı Don Regan'a açık bir şekilde, çok fazla dolara ihtiyacı olduğunu, bulunamaması durumunda başbakanının takip eden pazartesi, süresiz moratoryum ilan edeceğini söyledi. Regan'ın vekili McNamara, "Bunun sonuçları apaçık ortadaydı; eğer onların bankaları pazartesi günü açılmazsa, bizimkiler de salı gününden itibaren kapanırdı" diye durumu daha sonra özetledi.[13]

Bu, Bretton-Woods dönemi sonrasının ilk küresel finans felaketinin başlama işaretiydi: Bugün hâlâ bitmemiş olan Afrikalı ve Latin Amerikalı borç krizi. Ondan sonraki aylarda borçlu ülkeler bir biri ardına yardım çağrısında bulundu. Söz konusu olan bütün uluslararası kredilerin yarısıydı ve Batılı banka dünyası bir yıldan fazla bir süre uçurumun kenarında döndü durdu. "Eğer ABD bankalarından biri batsaydı, bütün dünyadaki ödeme sistemi durma noktasına gelirdi" diye bir tespitte bulundu dönemin Deutsche Bank Başkanı Wilfried Guth.

Oysa bankacılar hiçbir krediyi düşüncesiz şekilde dağıtmamışlardı. Küresel para özgürlüğü, sadece müşterilerin sermayelerini en yüksek kazanç vaat eden yerlere yatırmak için kullanıldı. Birçok borçlu da gerçekten sağlam sayılabilirdi. Meksika petrolüyle iyi kazanç sağlarken, Brezilya ve Arjantin ise yükselen tarım sektörleriyle ondan aşağı kalmıyordu.

Ne var ki, parayla dönen yeni serbest dünya ticaretinin sınır ötesi değişken etkileri hesaba katılmamıştı. Çünkü aynı zamanda ABD Merkez Bankası enflasyon mücadelesinde radikal bir kur sistemi uy-

guluyordu ve temel faizi yüzde 20'lere kadar yukarı çekmişti. Böylece petrol krizi nedeniyle fiyat artışları ve özellikle büyük servet sahiplerine kötü ortam hazırlayan, yaygın enflasyon zihniyetini kırmayı düşünüyordu. Fakat bu faiz şoku sadece sanayi ülkelerinde bir durgunluk yaratarak ve borçlu ülkelerin ihracat menkulleri olan hammaddelerine olan talebi ve fiyatlarını bastırmadı; aynı zamanda yüksek faiz siyaseti, dolar borcunu üç katına çıkardı. Daha da kötüsü bu yüksek faizler yüzünden dünya çapında dolara hücum olmasıydı. Likit olan her sermaye dolara dönüştürüldü. Sadece 1981 yılında dolar diğer para birimlerine karşı ortalama yüzde 34 değer kazandı. Bu durum, küçük devletleri ve para birimlerini daha kötü vurdu. Meksika pesosu dolara kaçış yüzünden sadece altı ayda dış piyasa değerinin yüzde 60'ını kaybetti. Meksika hükümeti birden bire, mali hizmet için öncekinin iki katından fazla geliri peso olarak elde etmek zorunda kaldı. Birinci borç krizi hakkında daha sonra yapılan siyasi tartışmalarda, çoğunlukla rüşvetçi Afrika ve Latin Amerika hükümetleri ve onların verimsiz prestij projeleri baş suçlu olarak ilan edildi. Fakat böylece, özellikle Amerikalı liderler suç ortağı olduklarını saptırıyorlardı: Reagan hükümetinin düşüncesiz yüksek faiz siyaseti olmasaydı, kriz hiç yaşanmayacaktı. ABD para siyasetinin neden olduğu, faiz yükünün üçe katlanması, sermaye kaçışı ve para birimlerinin ani düşüşü olarak tanımlanabilecek üç faktörün bir araya gelmesiyle Meksika gibi büyük çapta kredilerini sanayileşmeye yatırmış olan ülkelerin iflastan dönmesi kaçınılmazdı. Bütün projeler iyice hesap edilmiş ve rüşvet kaybı olmadan gerçekleştirilmiş olsaydı da aynı olay gerçekleşecekti. Bu şekilde serbest para rekabetinin savunucuları kısa sürede, kendileri tarafından yaratılmış olan "sistemsiz sistemin" ulusal odaklı ABD para siyaseti tarafından nasıl uluslararası krize sürüklendiğini öğrenmiş oldular ve bu örnek o günden beri o veya bu şekilde sürekli tekrarlanıyor. 80'lerin süper dolar durgunluğu ve borç krizinden, 1990 sonrası Japonya'da bankacılık alanındaki sıkıntıdan, 1995'teki ikinci Meksika felaketine ve 1998'deki Asya çöküşüne kadar. Hepsi demokratik olarak kontrol edilmeyen ve çoğunlukla ulusal çıkarlar doğrultusunda hareket eden, ABD'nin, AB'nin ve Japonya'nın merkez bankaları ve finans teknokratlarının tek başlarına aldıkları kararlardı. Bu kararlar, dünya ekonomisinin gelişmesini, yoksulluk ve işsizlikle mücadeleyi hep bir adım geriye attı.

Fakat bu bilgiyi para dünyasının patronları bugün bile inkâr ediyor. Bunun yerine aslında görevi bu tür krizleri önlemek olan kurumu, özellikle ekonomik felaketlere neden olan ya da derinleştiren merkezi bir araca dönüştürdüler: IMF. IMF'nin yardımıyla 80'li yılların borç çöküşü sonraki bütün krizlerin anası oldu.

Washington Mutabakatı: Metodlu Çılgınlık

Beyaz Saray'ın batısında birkaç blok ötede, Washington'un 19. caddesinde bulunan, o zamanlar henüz daha küçük olan IMF bürokrasinin, aslında 70'li yılların ardından pek bir işlevi kalmamıştı. Örgütün kuruluş amacı olan üye ülkelere uyum kredisi sağlamak, değişken kurun serbest bırakılması, açıkların para birimleriyle beraber bu kurun ödeme bakiyelerini de değiştirmesinden sonra gereksiz olmuştu. Ama konu tekrar uyum kredisi verilmesiydi. Bu defa Meksika'ya. Reagan hükümetinin Maliye Bakanı Don Regan ve Merkez Bankası Başkanı Paul Volcker'ın ABD Kongresi'nin onayını almadan gerekli parayı sağlayamamak gibi bir problemleri vardı. Aynı zamanda Volcker ve temsil ettiği kişiler bankalardaki görüşme süreçlerini de kontrol altında tutmak istiyordu. Burada IMF kendini aracı olarak önerdi. Sonuçta Amerikalılar en büyük hissedardı ve söz sahibiydi.

Yeniden önem kazanma açgözlülüğü içinde olan dönemin IMF Başkanı Jaques de Larosiére, Eylül 1982'de kriz yönetiminin başına geçmeyi ve borçlu ülkelerle ödemeleri nasıl gerçekleştirebilecekleri konusunda görüşmeler yürütmeyi kabul etti. İlk başta o ve çalışma arkadaşları bunun ciddi bir iş olduğunu düşündüler. Sonuçta gelişmekte olan ülkelerle ilgili hiçbir deneyimleri yoktu ve bu yüzden kendilerine dört aylık hazırlık süresi öngördüler. Ama ABD Başkanı Reagan daha o zaman IMF'den nasıl bir çalışma istediğini açıkça ortaya koydu. Görev başındaki fon müdürü gece yapılan bir kriz toplantısında kışın yürürlüğe girecek bir program sunduğunda Reagan ona bağırarak "aklının yerinde olup olmadığını" sordu. Eğer hemen Meksika için bir çözüm bulunmazsa "bütün kahrolası finans sisteminde bir kriz" patlak verecekti.[14]

Larosiére, tıpkı daha sonra haleflerinin de yapacağı gibi boyun eğdi ve kısa bir süre sonra esasen ABD maliye bakanlığı memurlarınca

hazırlanan bir program sundu. Meksika, IMF kredisinin sağlanması için devlet giderlerini radikal bir şekilde kısmak ve dolar yerine Meksika parası almanın daha cazip olduğu bir ortam yaratmak için peso faizlerini fahiş bir şekilde yukarı çekme yükümlülüğü altına girdi. Ayrıca sermaye piyasasını liberalleştirmek, devlet kuruluşlarını özelleştirmek ve piyasalarını yabancı mallara açmak zorunda bırakıldı.

Böylece ABD'ye göre çok farklı bir kalkınma evresinde olduğuna bakılmaksızın, bir ulus Kuzey'deki zengin komşusuyla aynı siyasete bağlandı. Bu şekilde ülke, bölgesel sanayisini korunmasız olarak çok daha üstün olan Kuzey Amerikan rekabetinin ellerine teslim etti ve dış borç ile para siyaseti üzerindeki kontrolünü kaybetti. Buna karşılık Meksika hükümetine gelişmiş sanayi ülkelerinin merkez bankaları kasalarından ödenen sürekli yeni krediler sağlandı. Bu kredilerle de Batılı alacaklıların borç faizleri ödeniyordu.

Böylelikle daha sonra tarihe "Washington mutabakatı" olarak geçen plan doğdu. Ne zaman bir ülke, üye ülkelerin merkez bankalarından beslenen bir IMF ve Dünya Bankası kredisi talebinde bulunduysa katı bir şekilde aynı zorunluluklar getirildi: Piyasanın yabancı mallara açılması, devlet kuruluşlarının özelleştirilmesi, piyasaların iş ve sermaye için yeniden düzenlenmesi.

Larosiére, Volcker, Regan ve halefleri bu prensip doğrultusunda, bugüne kadar azgelişmiş ülkelerin borçları üzerindeki pis savaşlarını sürdürdüler. Bu arada söz konusu olan kesinlikle borçlu ülkelerin ekonomilerini güçlendirmek ve borç yükünü ödenebilir bir şekle sokmak değildi. Para piyasalarının resmi müdürleri için önemli olan, alacaklılara hizmet edilmesi ve kapana kısılmış ülkelerin yabancı şirketlere cazip şartlar getirmesiydi.

İlgili sözleşmelerin kabul ettirilmesi sırasında para spekülatörleri baştan beri çok vicdanlı değildiler. Hatta Brezilya'ya karşı yapılan şantaj manevrası 1983 yazında belgelendi. O sırada Brezilya'daki generaller geri çekilme aşamasındaydı. Borç çöküşü ve IMF tasarruf reçetesi halkı barikatlara itmişti. Sao Paulo ve Rio'daki gecekondu semtlerinde binlerce kişi süpermarketleri yağmalıyordu. Göstericiler IMF'nin İspanyolca ve Portekizce kısaltması olan FMI'yi "Fome è Miseria Internacionale", yani uluslararası açlık ve yoksulluk olarak çevirmişlerdi. Bu, o günden bu yana milyonlarca kurban tarafından tekrarlanan bir itham oldu.

Brezilyalı askeri hükümet bu yüzden Washington'dan ödeme sürecinin uzatılmasını talep etti, fakat Volcker ve Avrupalı meslektaşları buna karşı çıktılar. Citibank'ın üst düzey yetkilisi Bill Rhodes maliye bakanını Rio'daki özel konutunda ziyaret etti. Larosiére ise, Brezilya ekonomi siyasetinin en güçlü kişisi olan Delfim Netto'ya hesap sordu.

ABD'li gazeteci ve Volcker'in yakın dostu olan Steven Salmon, bu fırsattan yararlanarak ABD Merkez Bankası başkanı "Brezilya'nın eğer ödemesi gereken kredi borçlarını ödemeyerek finans piyasalarının paryası olmaya karar verirse, hayati önem taşıyan gıda maddeleri sevkıyatının ve diğer ithalatların tamamen kesileceği" tablosunu çizdi.[15] Bu baskı altında Brezilya rejimi halkın tepkisi pahasına da olsa geri adım attı.

ABD finans kuruluşları ve IMF'nin Brezilya'daki etkinlikleri, dolaylı yoldan ve tamamen istemsiz bir şekilde generallerin kısa bir süre içinde çekilmesine neden oldu. Bu olay, şaşırtıcı bir biçimde 14 yıl sonra Endonezyalı diktatör Suharto'nun da başına geldi.

Zorla elde edilen bu demokrasi iteklemesinin yanında ABD-IMF stratejisi ne yazık ki tarifsiz bir zarara neden oldu. Tasarruf önlemleri zaten zayıf olan eğitim ve sosyal hizmetler sistemini yıktı. Aynı zamanda ilgili devletler kendi bağımsız sermaye piyasalarını oluşturmak ve kendi para birimleri ve iç tasarruf bazında makul giderleri olan uzun vadeli yatırımlar yapılabilecek bir faiz seviyesi oturtma şansından mahrumdu. Bunun yerine belirsiz sürelerle sabitlenen yüksek faizler, yabancı sermayeye cazip gelse de, bu durum daimi bağımlılık yaratıyordu. Sonuçta ekonomik gelişme durma noktasına geldi ve borç dağı daha da büyüdü. Ekonomilerin bu şartlar altında ilerlemeleri mümkün değildi. Latin Amerika ve Afrika için "kayıp yıllar" olarak tanımlanabilecek 80'li yılların sonuçlarıyla ilgili ülkelerin çoğu hâlâ boğuşuyor.

Böylelikle ABD hükümeti, Avrupalıların ve Japonların sessiz sedasız rızasıyla fonu Batılı büyük bankaların ve yatırımcıların merkezi borç tahsildarı haline dönüştürdü. Aynı zamanda 80'li yılların ortasından beri bütün devletlerin başarılı gelişmelerini engelledi. IMF ve kardeş kuruluşu Dünya Bankası, o zamanlardan beri, yoksul ülkelerin uluslararası sermaye piyasasına açılmaya çalıştıkları geçitteki dev kapıcı rolünü büyüterek oynamaya başladı.

Ne zaman Güneyli bir hükümet yabancı sermaye yardımıyla enerji santralleri, üniversiteler, caddeler veya demiryolları finanse etmek istese, potansiyel kredi finansörleri, ilgili sözleşmeleri için önceden IMF ve Dünya Bankası'nın onayını şart koşuyor. Refah düzeyi yüksek ülkelerin hükümetleri çoğu zaman gelişme yardımı kredilerini bile IMF standartlarına uygunluk şartına bağladı. Bu yüzden bu iki dünya finans kurumunun anlamı, yönlendirdikleri kredilerin çıplak hacminin sembolize ettiğinden çok daha büyük. Bunun sonucunda yıllar içinde Çin, Hindistan, Tayvan ve Malezya hariç hemen hemen bütün Güneyli uluslar, sözüm ona "yapısal uyum" programlarına imza atarak Washington'un şartlarına boyun eğdiler. Sonucu felaket olduğu ispatlanan bir kavram...

Bu kavram, ulusal şartları dikkate almadan, devlet mekanizmasının radikal bir şekilde küçülmesini, özel aktörlere ve dünya piyasalarına kayıtsız şartsız teslimiyeti dayatıyor. Örnek köylerden oluşan Tanzanya, eski sanayi ülkesi Arjantin veya komünizmin izleri olan hammadde devi Rusya olsun, sonuçta IMF programları hep aynı modeli uyguluyor. İç gelişmeyi ulusal özelliklere dayandıran ve yeni sanayilerin uzmanlaşmasını ve kurulmasını kendi kontrolünde tutan bir siyaset böylece imkansızlaşıyor.

Radikal piyasacıların nasıl beceriksiz bir ideoloji ile iş yaptığını Nikaragua vakası belgeliyor. Yaklaşık 5 milyon nüfuslu bu küçük Orta Amerika devleti, ABD hükümeti tarafından zorlanan iç savaş ve Sandinistlerin devrilmesinden sonra gelişme yardımı kredilerine muhtaç kalmıştı. Bu fırsattan istifade eden IMF teknokratları, resmi hizmette ve devlet kuruluşlarında çalışan 200 bin işçinin işten çıkarılmasını sağladı. Bu rakam tüm ülkedeki iş gücünün yüzde onunu teşkil ediyordu. Böylelikle Saninistlerin uzun vadeli olarak planladığı okuma-yazma programı da fiilen durma noktasına geldi. Yeni güç sahipleri Nikaragua'da Dünya Bankası'nın talimatlarıyla "Zonas Francas" denen özel ekonomi bölgeleri yarattılar. Uluslararası tekstil sanayisi dikenli tellerle izole edilmiş bu bölgelerde vergiden muaf bir şekilde ABD ve Avrupa pazarına kot pantolon ve tişört üretiyordu. Kumaşlar Çin'den, makinalar Japonya'dan veya Almanya'dan, teknisyenler de Tayvan'dan ithal ediliyordu. Nikaragua sadece emek gücü sağlıyordu. İnsanlık dışı şartlarda, saatte 50 sente boğaz tokluğuna çalışan 40 bin kişilik emek gücü. Bu bölgelerde işçi hakları yok-

tu. En ufak bir örgütlenme teşebbüsü fabrika müdürleri tarafından işten atılmayla cezalandırılıyordu. "Biz işçi değil, köleyiz" diye anlatmıştı hayat şartlarını makinacı bir kadın Spiegel dergisine. Bu durum başka ülkelerde de uygulanmaya başladı.[16] Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labor Organization - ILO) Meksika'dan Bangladeş'e dek bu şekilde yaklaşık 27 milyon insanın çoğu zaman insanlık dışı şartlarda çalıştırıldığı 900 alan olduğunu belirtti.[17]

Bu durum karşısında Uluslararası Bağımsız Sendikalar Birliği (ICFRU)'nin[18] çalışanları Wahington'daki finans teknokratlarına, IMF ve Dünya Bankası'nın hükümetlerden kredi şartlarıyla birlikte neden sendika hakkı garantisi talep etmediklerini sordular. Böylelikle çoğunluğu kadınlardan oluşan işçiler en azından daha iyi iş şartları için mücadele etme şansına sahip olabilirlerdi. Dünya Bankası Başkanı James Wolfensohn'un yanıtı, IMF ve Dünya Bankası siyasetinin ikiyüzlü ahlâğını çok güzel bir şekilde açıkladı: "İşçi hakları talep etmek, 'asla ulusal siyasete karışılmadığı' için mümkün değildi.[19]

Oysa sürekli olarak yapılan tam da buydu. Son yirmi yılda IMF ve Dünya Bankası şartlar öne sürerek toplam 958 kredi verdi ve bunların çoğu ulusal yapılara uygulanan derin müdahalelerle bağlantılıydı. Kuşkusuz bunlara katılan hükümetler iradesiz kurbanlar değiller. Daha çok ekonomik kaymak tabakayı ve halkın sırtından muazzam kazançlar sağlayan güçlü aileleri temsil ediyorlar. Ama IMF ve Dünya Bankası'nın resmi onayı bu sömürüyü meşrulaştırıyor. Özellikle her zaman şart koşulan devlet mallarının özelleştirilmesi sayesinde de, refah düzeyi yüksek devletlerin sınır ötesi bankalarının ve şirketlerinin bu sömürüye katılması sağlanıyor.

IMF ve Rusya: Üst Düzey Hükümet Suçu

Bu süreç Rusya'da komünist parti diktatörlüğünün devrilmesinden sonra son derece vicdansız ve vahim bir şekilde gelişti. IMF ve ABD hükümeti tarafından 1992 yılında gönderilen danışmanlar, iktidardaki Boris Yeltsin ve etrafındaki hizip aracılığıyla ülkeye bugün bile düzeltemediği bir ekonomik şok tedavisini uygulama koydular. Birkaç ay içerisinde bütün fiyat denetimleri kaldırılarak ithalat gümrükleri tekrar düzenlendi. Planlı ekonomi zamanlarından kalan sayısız rublenin tedavülde olması bir anda Rus halkının birikimlerinin büyük

bir kısmını eriten bir hiper-enflasyona neden oldu. Yeltsin hükümeti, IMF kavramlarına sadık kalarak o noktada kaçınılmaz olan para reformuyla faizleri o kadar yukarı çekti ki, paranın değer kaybı durmasına rağmen iç borçlar ödenemez hale geldi. Sanayi yatırımları hemen hemen durdu ve sayısız işletme maaş ödeyemedi. Üretimin büyük parçaları çökerken Batılı firmalar yoğurttan traktöre kadar her türlü malı serbestçe Rus pazarlarına sokuyordu.

***

Rusya'da sorumlular hiçbir şekilde ekonominin iyileşmesi için gümrük engelleri koyarak ve faiz siyasetini biraz gevşeterek imdat frenini çekmedi. Bunun yerine ülkeyi borçlanma kuruna yönlendirdiler. Yeltsin hizbi IMF'nin onayıyla öncelikle kâr getiren enerji ve telekomünikasyon şirketlerini ABD bankaları tarafından finanse edilen tanıdık şirketlerine sattı ve toplayamadığı gelir vergilerinin açığını kapatmak için büyük çapta borçlandı.

Bütün bunlarla bir şekilde yine de başa çıkılabilirdi. Ama IMF'nin ısrarlı önerisiyle Yeltsin hükümeti rublenin dolara endeksli olduğu sabit bir döviz kuru getirerek yabancı ülkelerle yapılan sermaye trafiğini serbest bıraktı. Bu, Batılı finans sanayisi ve özelleştirmeden kazanç sağlayan küçük tabaka için para basma izni almak gibi bir şeydi. Çünkü bu yiyici kaymak tabaka yıldan yıla üç haneli milyar dolarlık tutarları İsviçre ve Kıbrıs'taki hesaplara aktarırken, Amerika ve Avrupa bankaları büyük çarkı Rusya'nın borçlarıyla döndürüyordu.

Kısa vadeli ruble bonoları olan GKO'larla ilgili mesele tam anlamıyla Bonanza'ya döndü. Gittikçe büyüyen devlet borçlanması karşısında bonoların faizleri kur riski olmadan önce yüzde 20'den yüzde 150'ye çıktı. Bu arada Rusya Maliye Bakanlığı vadesi dolan faizleri yeni borç senetleri satarak ödüyordu. Başından beri bunun bir süre sonra finanse edilemeyeceği apaçık ortadaydı; çöküş sadece bir zaman meselesiydi. Buna rağmen dönemin IMF Başkanı Michel Camdessus, Nisan 1998'de milyonlarca Rus'un aylardır maaş alamadığı sırada hâlâ hayal dünyasında yaşıyor ve Rusya'nın "makro-ekonomik istikrara doğru attığı sağlam adımlarından", "dinamik bir özel sektörün yükselişinden" ve "IMF destekli profesyonel bir merkez bankasından" bahsediyordu.[20] Böylece kredi finansörleri sorumsuz

borç oyununda kendilerini emniyette hissedebilirdi; çünkü kavramin arkasında IMF vardı.

Gerçekten de böyle oldu. Rusya Merkez Bankası artan sermaye kaçışı karşısında Temmuz'da ruble kurunu kendi gücüyle artık tutamaz hale geldiğinde, IMF 23 milyar dolar tutarında bir "yardım paketi" hazırladı. Yatırımcılar adımı tam anlatılmak istenen şekilde anladılar: "Zaptedilemeyen ruble bonolarından kurtulmak için son şans."

Birkaç hafta içinde Merkez Bankası'na pompalanan dolar rezervleri yine tükendi. IMF yetkilileri ve Rus arkadaşları hemen alacaklılar için cömert bir alışverişi kılıfına uydurdular. Altı milyar dolara karşılık, sonunda değeri kalmayacağı belli olan ruble kağıtlarını uzun vadeli dolar borç senetlerine dönüştürebileceklerdi. Bu, özellikle büyük çapta GKO oyununa katılmış olan ABD yatırımcı bankaları Goldmann Sachs'ın, Merrill Lynch'in ve Salamon Brothersin işine geldi. "Değiştirme teklifiyle dev ruble faiz gelirlerini cebe atabilir ve yine dolar kağıtlarına yatırabilirler." diye açıkladı Frankfurtlu bir banka analizcisi *Handelsblatt*'a. Bunun anlamı, "Goldmann Sachs'ın bu değiştirme operasyonunun lideri olarak Rusya'daki komünist rejiminin çöküşünden sonra bütün büyük Alman bankalarının kazandığından daha fazla para götürecek" olmasıydı. Kurumu ABD'li rakiplerinden daha ihtiyatlı davranmış olan Frankfurtlu bir banker böyle sinirleniyordu.[21]

Böylece büyük spekülatörler satın alındıktan ve IMF milyarlarından geriye sadece toz bulutu kaldıktan sonra, macera aynen tüm eleştirenlerin önceden tahmin ettiği gibi sona erdi: Rusya ruble borçlarının ödemelerini durdurmak, ruble kurunu neredeyse yüzde 60'lık değer kaybı ile serbest bırakmak ve takip eden yıllardaki ekonomi siyasetini özellikle vadesi dolan dış borçları karşılamaya yönelik olarak ayarlamak zorunda kaldı. Rus halkına ise, bütün operasyonun refahları için yapıldığı söylenmişti, bunun bedelini toplu bir şekilde yoksullaşarak ödediler. Günlük dört dolardan daha az bir miktarla geçinmek zorunda olan insanların sayısı on yıl içinde iki milyondan altmış milyona çıkarken, ekonomi yüzde 40 küçüldü.

Elbette bu çöküşün baş sorumluluğu, öncelikle kendi servetlerini artırmayı düşünen, Yeltsin hizipçilerinin üyeleri ve yardımcılarınındır. "Fakat Moskova'da her kapıcının bildiğini IMF uzmanlarının bil-

memesi mümkün değil" diye şikayet ediyor Rus ekonomist Boris Kargalitsky bir ABD Kongre soruşturmasında. Washingtonlu dünya finans bekçileri yine de sermaye trafiğinin düzenlenmemesi gerektiğinde ısrar ediyorlardı. Görünen o ki, "IMF karar mekanizmasının temel amacı, Rusya'nın başarısı değil, ülkemizdeki kriz sayesinde dünyanın parasını kazanmış olan Batılı finans birliğinin zenginleşmesi".[22]

"Washington mutabakatında" söz konusu olan, ideolojik olarak şaşırmış bürokratların kötü ve üretim karşıtı ekonomik siyasetleri değildir. Bu, insanlığın refahını arz talep oyununa terk etmek isteyen radikal piyasacılık ideolojisinin, daha çok finans sanayinin kısa vadeli güç ve kazanç çıkarlarını korumasına hizmet ediyor. Günlük ve haftalık kumarbazların dünyasında uzun vadeli gelişim stratejilerine yer yok.

Küreselleşme çağının en başarılı ülkeleri sayılan Güneydoğu Asya kaplanları uçurumun kenarına getirildiğinde de söz konusu olan şey kazançtı.

Asya Krizi veya IMF Küreselleşmeyi Sabote Ediyor

Endonezya, Malezya, Tayland ve Güney Kore, Japon modelini örnek alarak savaş sonrası yıllarda devlet tarafından yönlendirilen sanayileşme hamlesini başardılar. Bu ülkelerde dünya pazarı için üretim yapılsa da, sanayi yüksek ithalat gümrüklerinin koruması altında gelişti ve yabancı ülkelerle yapılan sermaye trafiği kendini ticaret işlemleriyle sınırlandırmıştı. Devlet tarafından kontrol edilen krediler ve yabancı ortaklardan alınan teknolojiyle ulusal sınai birlikleri oluşturuldu. Böylece onlarca yıl yüksek büyüme oranları yakalayarak nüfusun büyük bölümünü mütevazı bir refah içinde yaşattılar.

"Asya değerlerini" överek, Uzakdoğu'daki rakiplerini kendi sendikalarının maaş artışı taleplerine karşı bir tehdit unsuru haline getiren sadece Almanya'nın önde gelen sanayi kuruluşları değildi. Daimler-Chrysler Başkanı Jürgen Schrempp, Gerhard Schröder'le birlikte Almanlara "Asya'yı örnek alın" tavsiyesinde bile bulundu.[23] Oysa gerçekte bu devletlerin başarılarının sırrı özellikle IMF kurallarının boyunduruğu altına girmeyerek kendi ülkelerinin olanakları doğrultusunda bir ekonomi siyaseti izlemeleriydi. Böylece Asya ekonomi

mucizesine Washington'daki dünya yöneticilerinin bakış açısı ile "rahatsız edici" damgası vuruldu: Batılı finans sanayisi bu dönemde yoktu. Bu yüzden ABD Maliye Bakanlığı ve IMF 90'lı yıllarda Asya kaplanlarının sermaye piyasalarının dışarıya açılmasını yoğun biçimde zorladı. Aslında bu ulusların hiçbirinin dış sermayeye ihtiyacı yoktu. Kendi nüfusunun yüksek birikimleri sınai gelişmeyi finanse etmeye yetiyordu. Ama yüksek ihracat oranları yüzünden Asyalı altın çocuklar ticaret kısıtlamaları tehditleri ile kolayca şantaja boyun eğebilirlerdi.

Buna örnek olarak Güney Kore vakası gösterilebilir. Güney Kore Sanayi Birliği Ekonomik Araştırmalar Kurumu'nun finans piyasaları bölümü yöneticisi Kim Se-Jin konuyu iyi hatırlıyor. O ve arkadaşları, Şubat 1994'te hükümet delegeleriyle Paris'e gönderildiklerinde OECD'nin Rue de Franqueville'deki tellerle çevrilmiş merkezinde Güney Kore'nin zengin ülkelerin nüfuzlu kulübüne kabul edilmesiyle ilgili şartları görüşüyorlardı. Ülke yönetimi ve sanayisi Japonya, Avrupa ve Kuzey Amerika pazarlarına daha kolay girebilme beklentisi içindeydi. Tartışma konularının çoğu çözümlenmişti. Kore sınırlarını Japonya'dan otomobil ve ABD'den bilgisayar ithalatına açacaktı. Yabancı şirketler ülkede doğrudan yatırım yapabilecekti. Ancak Koreli ekonomi siyasetçileri, finans sektörünü devletin kontrolünden çıkarmak istemiyorlardı. Güney Kore'nin yabancı sermayeye ihtiyacı yoktu. "Diğer OECD ülkeleri bunu kabul etmeye hazırdılar" diye devam ediyor Se-Jin, "Sadece Amerikalılar müthiş baskı yapıyordu. Birkaç kez uzun vadeli bir geçiş dönemi ile uzlaşma sağlamaya çalıştık ama nafile. ABD temsilcisi her defasında veto etti. Oysa Seul'de dönemin başbakanı OECD'ye girişi resmi açıklamalarla kesinleştirmişti. Bu yüzden sonunda pes ettik, başka ne yapabilirdik ki? Bu, sonun başlangıcıydı."

Benzer şantajlara diğer Asya kaplanları da maruz kaldı. 90'lı yılların başında adım adım ilk önce Tayland'da, sonra Endonezya'da ve Malezya'da, en sonunda Güney Kore'de yabancı kredi kabulü ve sınır ötesi hisse senedi ticaretine yönelik ulusal kısıtlamalar kalkmaya başladı. "Wall Street başarımızdan pay almak istiyordu ve Amerikalılar bunu saklama gereğini bile duymuyordu", diye hatırlıyor Kim Sen-Jin. Fakat bir kez olsun Washington, Tokyo, Bonn, Londra veya Paris'ten gelen memurlar bu adımın ne kadar riskli olduğunu anlat-

madılar. Batı'nın finans baronlarının günümüzde bütün dünyadan şiddetli bir şekilde talep ettiği bankalar için gerekli öz sermaye standartlarından ve diğer gerekli denetim uygulamalarından liberalleşme dalgasının ilk zamanlarında hiç söz edilmiyordu. Sonuç olarak, ilgili ülkeler çekilmiş bıçağa doğru koştu. Özellikle Güney Kore çok kötü etkilendi. Merkez Bankası, 1994 sonbaharı itibariyle üç ay vadeli dolar kredileri için onay verdi. Ülkenin ekonomisi çok hızlı geliştiğinden şirketlerin kredi açığı oldukça fazlaydı. Fakat Amerikalı öğretmenlerinin uslu öğrencileri olarak Koreliler enflasyona karşı sıkı bir kur uyguluyordu. Merkez Bankası fiyat artışını kontrol altında tutmak için yerli bankalara taze para akışını kısıtlı tutarak faiz oranlarını yüksek tutmak zorunda kalıyordu. Bu yüzden yıllarca won kredileri dolar borçlarından daha pahalıydı. Tokyo'dan Frankfurt'a kadar yatırım stratejleri için bu bir boşluktu. Güneydoğu Asya'nın finans merkezleri Hong Kong ve Singapur'da "Kore alışverişi" kelimesi hızla yayıldı. Finans dünyasının küresel spekülatörleri kendi ticaret salonlarında "Kore masaları" diye adlandırılan birimler oluşturdular.

Aynı anda Seul'de çoğunlukla Avrupalı ve Japon bankalar ile sadece 18 ay içinde Joint-Venture (Ortak Girişim) olarak otuz değişik finans topluluğu oluştu ve ticari bankalar olarak adlandırılan bu kurumlar hemen büyük bir çarkı döndürmeye başladı. O zamanın Koreli bankacılarından biri şöyle açıklıyor: "Her şey o kadar basitti ki; yabancıların sermayesi, bizim de krediye doymayan işletmelerimiz vardı." Aralarında Credit Lyonais, Bank of Tokio ve Commerzbank'ın da bulunduğu büyük Batılı finans kurumlarının temsilcileri Koreli bankacıları neredeyse işlerinden etti. "Gerçekten çok ucuz bir yol izlediler. Avrupa'daki faizlerden yüzde 0,3 fazlasını istediler."

Kredi hatlarının kesileceğinden 1997'nin sonbaharın ilk aylarına kadar hiç söz edilmedi. Düzenli olarak aydan aya döner kredi veriliyordu. Verilen krediler bir veya üç ay daha uzatılıyordu. Seul finans topluluğunun tamamı böylece kendilerini güvende hissederek ve ödünç verilmiş parayı uzun vadeli bir sermaye olarak kullandı. Bunun büyük bir kısmı on yıllık makine ve uçak leasing işlemlerine aktı. Birçoğu da beş veya on yıl süreli krediler olarak ülkenin büyük sınai birliklerine aktarılarak fabrikalarının genişlemesini finanse etti. Yang'a göre en geç Eylül 1996'dan itibaren "Kore'de koyacak yer bu-

lamadığımız kadar çok dolarımız vardı". O anda da finans toplulukları yabancı hisse senetlerinin spekülatif alımına girdi. Özellikle de kârlı ama riskli Rus devlet tahvillerinin. Böylece G-7 ülkeleri aydan aya Güney Kore piyasasına yaklaşık iki milyar dolar sızdırdı. En ön saflarda Alman bankaları yer alıyordu. Dresdner Bank ve Commerzbank'ın yanında devlete ait Landesbank da bu kervana katıldı. 1997'ye kadar olan sürede sadece Düsseldorf West Landesbank'ı Güney Kore'ye iki milyar dolardan fazla borç para verdi.[24]

Buna benzer olaylar aynı zamanda Güney Asya'nın diğer gelişmekte olan ülkelerinde de gerçekleşiyordu. Aniden gelen bu sermaye akışıyla birlikte, temel olarak sağlam olan Güneydoğu Asya uluslarının para siyasetleri kontrolden çıktı. Finans yöneticileri yerli para biriminin faizini ne kadar yüksek tutarlarsa tutsunlar, kredilerle finanse edilmiş yüksek yatırım eğilimini bu şekilde durduramıyorlardı. Yüksek faizler yüzünden yerli para birimiyle kredi alınmıyor, onun yerine hemen won, baht, ringit veya rupi olarak değiştirilen ve yüksek apartmanlara, üretim tesislerine veya hemen başka finans piyasalarına yatırılan dolar kredileri alınıyordu. Zamanın Endonezya Merkez Bankası Müdürü durumu iğneleyici bir şekilde, "Kendi evimizin temellerini atmaya başlamıştık; fakat aniden küresel bir partinin ev sahipleri olduk" sözleriyle özetliyordu.[25]

OECD ve IMF'nin liberalleşme şartlarına anlaşmalı olarak bağlı olmaları, ulusal bankacıların doğrudan kısıtlamalar ve kredi sınırlamaları getirmelerini engelledi. Aslında dolar selini faizleri yükseltmeden de yerel para birimine dönüştürebilirlerdi. Böylece dönen para miktarıyla giren yabancı para aynı miktarda artmış olurdu. Bu wonun, bahtın ve rupinin hızla değer kaybetmesine ve dolar karşısında düşmesine neden olurdu. Yurtdışında kredi alımı çok riskli bir hal alır ve akım durma noktasına gelirdi. Ama bu şekilde bir frenleme operasyonunun bedelini söz konusu ülkeler para birimlerinin büyük bir değer kaybıyla öderdi. Bu da IMF danışmanlarının özellikle uyardığı bir durumdu. Sonuçta dünyanın bütün para siyasetçileri yüksek enflasyon oranlarından daima kaçınmaya çalışır.

Böylelikle dünyanın en yüksek tasarruf oranlarına sahip bölgesi olan Güneydoğu Asya bu şekilde adım adım yabancı bankalara ve yatırım şirketlerine bağımlı hale geldi. Halle'deki Ekonomi Araştırmaları Kurumu Başkanı Rüdiger Pohl gibi muhafazakâr ekonomistler sonradan Ba-

tılı para finansörlerinin profesyonel olmayan açgözlülüğü için şu iğneleyici yorumu yaptılar: "Her şey öyle güzeldi ki, gelişmiş ülkelerin fazlasıyla bol sermayesi oradaki düşük büyüme oranlan yüzünden çekici bir rant yakalayamadı. Böylece "gelişmekte olan ekonomiler" denen piyasalar işlerine geldi. Sonuç olarak, reel ekonomi temelleri ciddi olarak araştırılmadan Asya'ya aşırı bir sermaye yüklendi."[26]

Fakat bu tek başına 1996 yılının ortalarına kadar henüz tehdit edici bir unsur değildi. Güney Kore ihracat gelirlerinin sadece yüzde altısını borçlara kullanmak zorunda kaldı. Bölgedeki diğer ülkelerin kotaları bundan biraz daha kötüydü. 80'li yıllardaki Latin ülkelerinden farklı olarak daha sonra krize girecek bu ülkeler hiçbir şekilde ödeyemeyecekleri bir borç yükünün altına girmemişti.[27]

IMF de tam anlamıyla aynı iyimserlikteydi. Yıllık raporun alınması için Seul'a gönderilen fon müdürleri, 1997 raporunda "Kore'nin daha da etkileyici hale gelen topyekün ekonomik gelişmesini memnuniyetle karşılayarak, yetkilileri imrenilecek bütçe sonuçları için övdüler". Bangkok'taki hükümet de coşku bakımından bundan daha aşağı olmayan bir yorumla süslendi: "Müdürler tarafından Tayland'ın etkileyici ekonomik gelişmesine ve yetkililer tarafından kararlılıkla uygulanan sağlam makro siyasetine büyük övgüler yağdırıldı."[28]

Fakat bu söz tufanları IMF raporunun baskısı sırasında bile sahiplerinin kör olduğunu gösterdi. Çünkü Asyalı yükselen ülkeler, sermaye akıntısının her gün aniden yön değiştirebildiği dünya finans okyanusunda artık kolayca yara alabilecek duruma gelmişti. Kredilerin büyük kısmı, ülkesine göre yüzde 40 ila 60'ı kısa vadeli verildi; böylece krediler çabucak geri çekilebilir ve tekrar tahsil edilebilirdi.

Finans tarihinin o zaman kadar en büyük felaketi Ağustos 1997'de aynen böyle başladı. Aylardan beri Tayland bahtının değer kayına uğraması gerektiği söylentileri dolaşıyordu. Daha Ocak ayında New York'lu yatırım bankası Goldman Sachs geniş bir rapor yayınlayarak, Tayland para biriminin tutulamaz hale geldiğini ve ülkedeki dolarla finanse edilen yatırımların çoğunun verimsiz olduğunu duyurdu.

Büyük yatırımcıların bazıları, "Hedge Fonları" denen fonları çıkarları için kullanarak bahtın kaçınılmaz gibi görünen değer kaybından kazanç elde etmeye çalıştılar. Büyük çapta baht kredileri alarak bunları hemen dolara çevirdiler. Böylece piyasayı Tayland parasına

boğarak değerini bastırdılar. Kur düşüşünü engellemek için Merkez Bankası dolar rezervlerini kullanarak baht satın almak zorunda kaldı. Saldırganlar Bank of Thailand'ın buna uzun bir süre dayanamayacağını tahmin edebiliyorlardı. Sonunda kur çöktüğünde yok fiyatına baht satın alabilir, kredilerini geri ödeyebilir ve aradaki farkı cebe indirebilirlerdi. Tayland'ın büyük zahmetlerle kazandığı dolar rezervleri sonuçta kendi hesaplarına geçerdi.

Bu arada Tayland Merkez Bankası yöneticilerinin düşmanın kim olduğu konusunda bir fikirleri yoktu. Sonradan sadece Soros grubunun Quantum fonunun Tayland'a karşı 2 milyar dolar oynadığı ortaya çıktı. Başka kimlerin olduğu asla açığa çıkmadı. Hedge Fonları daima zengin yatırımcılardan oluşan kapalı kulüplerin, büyük sigorta şirketlerin ve diğer bankaların hesabına çalışır. Çoğunlukla milyar dolar çapında tutarlarla oynarlar ve küçük kur sapmalarından bile büyük kazançlar elde etmek için müşterilerinin yatırmlarını yüksek kredilerle çoğaltırlar. Ama bunları yaparken kesinlikle kimlikleri gizli kalır. Yaptıkları işlemleri Londra ve New York'taki büyük bankaların kesin gizlilik kuralına uymak zorunda olan satıcılar vasıtasıyla yaparlar.

Önceleri Tayland Merkez Bankası ülkenin ihracat başarılarından dolayı elde ettiği dolarlarla sağlam donanmış görünüyordu ve saldırıya nerdeyse altı hafta dayanabildi. Fakat sürekli dolar rezerv kaybı gizli kalmadı ve baht etrafında dönen savaş haberleri gittikçe daha fazla aktörü çekmeye başladı. Bavyeralı bir banka da müşterilerine 200 milyon marklık bir miktarı Tayland'a karşı oynattı.[29] Çaresiz bir öfke içindeki Bangkok hükümeti, yabancı yatırım bankalarının yerel şubelerine polis görevlileri göndererek memurları para birimin hassasiyetiyle ilgili yayılan yalan söylentiler yüzünden cezalandırma ile tehdit etti.

Fakat tüm bunlar bahta olan hücumu daha da ateşlendirdi. Yabancı sermaye gruplarından basit işadamlarına kadar ve dolar borcu olan tüm işletmeler ellerindeki bahtları dolar ve yen alımında kullandı. 2 Temmuz 1997'de artık Bangkok'taki merkez bankasının bu iç düşmanlara artık dayanacak gücü kalmayınca döviz kurunu serbest bıraktı ve kısa bir süre içinde baht dış piyasa değerinin beşte birini kaybetti. Sayısız işletme ve banka para ödeyemez hale geldi.

Tayland para birimiyle birlikte bölgedeki bütün ekonomik durum

da ters yüz oldu. Malezya'dan Tayvan'a kadar olan bütün ülkeler gelişmiş ülkelerinin satıcılarıyla rekabet halindeydi. İhracatçı ekonomilerini rekabet edebilir durumda tutmak için artık hepsinin aynı anda paralarının değer kaybı baskısı altında oldukları aşikârdı. Çeşitli para birimlerine karşı yapılan spekülasyonlar artık satıcı jargonunda "one way bet" denen bir hal almıştı: Kaybedilme ihtimali olmayan kesin bir bahis.

Sonuçlar her yerde aynıydı: Dolar borçları fahiş bir şekilde arttı. O güne kadar sağlam ve verimli olan şirketler bile şüpheli borçlulara dönüştü. Çünkü artık faizleri ve amortismanları yabancı para birimi olarak karşılayabilmek için çok daha fazla gelire ihtiyaçları vardı. Bu yüzden hükümetler ard arda vereceği kredilerle tekrar likit hale gelebilmek için IMF'yi yardıma çağırdı. Ama sözde kurtarıcıların niyetleri bu değildi. Söz konusu ülkeler yurtlarına itfaiye yerine yeni kundakçılar sokmuştu.

IMF Asya Müdürlüğü yetkilileri, dönemin Müdürü Hubert Neiss yönetiminde Bangkok, Cakarta ve Seul'de kesinlikle sadece finansal yardım teklifinde bulunmadılar. Daha ziyade kriz ülkelerinin o zaman kadar olan bütün ekonomik biçimini işe yaramaz olarak ilan ederek, kendilerini bir tür yan hükümet olarak lanse ettiler. IMF temsilcileri her yerde, "kurtarma paketlerini" sözde hızlı kredi yardımlarının yüksek rakamlarıyla süslüyorlardı: Filipinler için iki milyar dolar, Tayland için 17 milyar, Endonezya için 23 milyar, Güney Kore için 51 milyar. Ancak bunların hiçbiri hemen ödenmediği gibi, sonra bile öngörülen miktar sadece yüzde 10 ile yüzde 20 arasında değişen bölümler halinde aktı.

İlgili hükümetler, tek bir IMF doları bile gönderilmeden finans sektörlerini en kısa sürede iyileştirmek ve iflas eden bankalarla birlikte, müşterilerinin de batacağı anlamına gelse bile, bir sürü bankayı resmen iflas ettirmek taahhütünde bulunmak zorunda kaldı. Fon uzmanları ayrıca, devlet malı olan işletmelerin çoğunun özelleştirilmesi, yabancı ülkelerin yerel sınai birliklere katılım sınırlarının kaldırılması, iç ve dış yatırımcılara uygulanan kısıtlamaların kaldırılması konusunda baskı yaptılar. Tayland için bu hükümetin aşağı yukarı 58 bankanın ve yatırım şirketinin iflas ettiğini açıklaması ve kapatması anlamına geliyordu. Bu arada batan bu kurumların yurtdışı taahhütleri kendileri tarafından kurulan bir ortaklık şirketi vasıtası ile devle-

te ve vergi mükelleflerine kalıyordu.

IMF'nin akıl hocaları müşterilerine zorla akılsız bir para ve finans siyaseti kurunu kabul ettirdiler. İlk önce merkez bankaları iç faizleri yüzde 20'den yukarı çekmek zorunda bırakıldı. Bu pratikte birçok işletmenin bir gecede borçlarının katlanması ve bankaların hemen hemen hiç ödünç para verememesi anlamına geliyordu. Krediye dayanan her türlü yatırım aktivitesi durma noktasına geldi; çünkü yeni yatırımlarla yüzde 20'nin üzerinde kâr yapmak pek sık rastlanan bir olay değildir. İnşaat etkinlikleri, makine ve teçhizatların alımı ve hatta tüketim, hissedilir bir biçimde düştü; toplu işten çıkarmalar ve tasarruflarla bütün ekonomik etkinlikler suya düştü. Bunun yanında, devletlere delikleri tıkama fırsatı da verilmiyordu. Gerçi Asya devletlerinin, Latin Amerika veya Rusya'dan farklı olarak borçları yoktu. Yani hükümetlerin hareket alanı geniş olabilirdi. Ama bu, IMF'yi hiç ilgilendirmiyordu. Eski modele inatla sadık kalarak, devlet giderlerinin radikal bir şekilde kısılmasını talep ettiler. Bu, Tayland için o ana kadar yapılan ekonomi üretimin yüzde üçlük kısmıydı. Tam krizin ortasında devlet hazinesinin kâr yapması istendi. Yapılması planlanan ne kadar cadde, hastane, okul veya diğer yatırım projesi varsa bu yüzden derhal durduruldu.

Tasarruf programları denen bu önlemlerin arkasındaki mantık basit olduğu kadar gerçek dışıydı. Neiss kurumu, sıfır-sekiz-on beş eklentisini, "en önemli hedef, döviz kurlarını sabitlemekti" diye savundu [30] Yüksek faizler sayesinde küresel finans dünyası için yatırımlarını tekrar Bangkok veya Cakarta'ya yönlendirmek cazip hale gelecekti. Aynı zamanda hükümetler de bundan sonra borçlanmayacaklarını gösterecekti. Yani işin özü, ödeme güçlüğü içine düşmüş ülkelerin ekonomik zararlarını hafifletmek ve ülke ekonomilerini en kısa sürede tekrar canlandırmak değildi. Asıl hedef, daha çok bu durumun finans piyasalarında oluşturduğu rahatsızlığı bitirmek ve yabancı kredilerin değerleri düşmeden ödenmesiydi. IMF uzmanları, hiçbir zaman düşüncesiz kredi dağıtımıyla bu felaketin sorumluluğunun en az yarısını taşıyan bankaları sorumluluk almaya çağırmadı; bunun sözünü bile etmedi.

Büyük ihtimalle para teknokratları, ilk başta kendileri bile bu reçeteye inandı. IMF yetkilisi Michel Camdessus 21 Ağustos 1997'de Washington'da Tayland programının detaylarını açıklamak için basın

önüne çıktığında, etrafına sonsuz bir iyimserlik yayıyordu."Krizin en kötü evresi atlatıldı" diye iddia ederek, Bangkok'taki hükümetin "cesur ekonomik programını" övdü. Gerçi ekonomik kalkınma yılda yüzde 2,5 dolaylarına düşecekti, ama sonraki yılda hemen tekrar yüzde üçe yükselecekti. Bunun haricinde tüm tedbirler alınmıştı, Bu yüzden "bölgede başka finans krizlerinin ortaya çıkacağını sanmıyorum" dedi.[31]

Bundan daha büyük bir yanılgı olamazdı. Döviz kurunun ümit edilen sakinleşmesi yerine tam tersi gerçekleşti. IMF programının açıklanmasıyla birlikte Tayland'ın para birim değeri tam anlamıyla düşüşe geçti. Kasım ayında IMF müdahalesi öncesine göre, dolar için nerdeyse iki katı baht ödenmesi gerekiyordu. Camdessus ve IMF Asya Sorumlusu Neiss tavırlarını sertleştirdiler. Asık suratlı bir şekilde basın bölümleri aracılığıyla, finans piyasalarının uluslararası yardım paketine verdiği tepkiden dolayı "hayal kırıklığına" uğradıklarını, devam eden kur düşüşünün "haklı hiçbir nedeni" olamayacağını duyurdular.[32]

Washington'lu teorisyenlerin aksine şirketler, yöneticiler ve fon yatırımcıları kurtarıcıların bu reçetelerinin nasıl etkileri olacağını tahmin edebiliyorlardı: Bankaların çöküşünden, şirket iflaslarından oluşan zincirleme reaksiyonlar ve bundan doğan derin bir konjonktür gerilemesi. Çekici zannedilen yüksek faizler kimseyi yanılgıya düşürmedi. Onun yerine herkes birbirine şöyle dedi: "Kendini kurtarabilen kurtarsın." Bir çırpıda tüm aktörler, ister yurtiçinde veya yurtdışında olsun, işlerini farklı bir boyutta görmeye başladılar. Mümkün olan her yerde hisse ve borç senedi satarak kredileri iptal ettiler. "IMF ve ABD hükümeti, kemer sıkma politikalarının piyasaları sakinleştireceğini düşündü", diye eleştirdi ünlü Harvardlı ekonomist Jeffrey Sachs. "Fakat bu olmadı, daha çok birinci sınıf bir finans paniğine yol açtılar."[33]

IMF yardımcıları en çok Endonezya'da faka bastılar. Neiss ve ekibi Cakarta'ya vardığında otuz yıldır iktidarda olan diktatör Suharto ve klanını eski ekonomik sistemde esaslı değişiklikler yapmaya zorlamak istediler. Aslında süregelen para krizi ile pek de ilgili olmayan, ama uzun zamandır Endonezya'da rahatsız oldukları hususların hepsini ortadan kaldıran elli paragraftan oluşan detaylı bir programı liste halinde döktüler. Ülkeden sadece kendi uçak ve otomobil sana-

yisinden vazgeçmesi istenmiyor, ülkenin en önemli gelir kaynağı olan yağmur ormanlarından elde edilen odun ihracatı da yabancı şirketlere açılıyordu.

Suharto ve yardımcılarının bu talepleri sadece görünürde kabul ederek daha sonra bütün güçleriyle bunları engellemeye çalışması beklenen bir şeydi. Ama öngörülen kredi diliminin ödenmesi için ilk adımı atmaları gerekiyordu: IMF'nin talimatları doğrultusunda on altı güçsüz banka bir gecede kepenkleri indirmek zorunda kaldı. Bunun sonucu da Cakarta'da yaşanan bir panik oldu. Hiçbir açıklama yapmadan bazı ünlü bankaların şubeleri kapılarını açmadı. Protesto edercesine ana caddeleri aydınlatan göz alıcı ışıklı reklamları artık yanmıyordu. Bundan böyle birçok Endonezyalı hiçbir bankaya güvenmedi. Geride kalan yüz bankanın gişeleri açılır açılmaz, kuyruklar oluştu, milyonlarca insan aynı anda birikimlerini geri istedi. Neiss ve takımı daha sonra bir raporda, "Bu kapanmalar güven yaratmak yerine, yeni bir kaçış dalgasının oluşmasına neden oldu" ifadeleriyle, bankacılık sisteminin gereksiz bir şekilde yeniden en az iki milyar dolar kaybettiğini bildirdi. IMF patronu Camdessus'un kendisini daha sonra "bilgim yoktu"[34] iddiasıyla aklamaya çalışacağı yok edici bir tahmindi bu.

Artık IMF dolarlarına daha fazla ihtiyaç duyan Suharto, bir kez daha imtiyazlara boyun eğmek zorunda kaldı. Washington'lu isyancılar şimdi de rejimden, halkın ihtiyaçları esas olarak buna bağlı olmasına rağmen, uzun zamandır uygulanan benzin ve gıda maddeleri sübvansiyonundan vazgeçmesini istiyordu. Bunu takip eden keyfi fiyat sıçramaları, ülke çapında huzursuzluk yaratarak nihayetinde Cakarta'daki ayaklanmaya neden oldu. Sonunda, kurtarma harekâtlarının başlamasından yedi ay sonra, IMF uzmanları canlarını ancak kaçarak kurtarabildiler. Yanan barikatların ve devrilen askeri kamyonların arasından sıyrılarak bin bir güçlükle 14 Mayıs 1998'in alaca karanlığında askeri bir havaalanına ulaşabildiler ve ayarladıkları bir charter uçağıyla ülkeyi terk ettiler.[35]

IMF'yi Balyoz Olarak Kullanmak

Finans krizinin kasten durgunluğa dönüştürülmesi kesinlikle sadece düşüncesizliğin bir sonucu değildi. Bunun arkasında, ABD hüküme-

tinin açıkça zarar gören ulusları farklı bir ticaret ve yatırım siyasetine zorlama niyeti yatıyordu. Üstelik Washington'un ekonomi stratejistleri bunu gizleme gereğini bile duymuyordu. ABD Ticaret Bakanı Mickey Cantor bu durumu, "Asya kaplanlarının ekonomik sorunları Batı için altın bir fırsat yaratarak, ekonomik çıkarlarını gerçekleştirme olanağını tanıdı" diye açıkladı. "Ülkeler IMF'den yardım istediğinde, ABD ve Amerika avantaj elde etmek için bunu balyoz olarak kullanacaktı.[36]

Özellikle Güney Korelilere bu strateji çok sert bir şekilde hissettirildi. Önceleri bu ülkeye dostça yaklaşan "money lines" olarak adlandırılan kredileri teklif edenler, Kasım ayından itibaren birden çok sert borç takipçileri haline dönüşüverdiler ve 100 milyar doları bulan birikmiş kısa vadeli kredilerin büyük bir kısmı için istenen uzatmayı kabul etmediler. Böylece Güney Kore, bütün müşterilerinin aynı anda hesaplarındaki bütün parayı nakit olarak geri istedikleri bir banka konumuna düştü. Ülke yetersiz likit para yüzünden iflasın eşiğindeydi. Aslında sorun şu şekilde kolayca çözülebilirdi: IMF geçici bir moratoryum kabul ederek, alacaklı Batılı bankaları kredi sözleşmelerini uzatmak için görüşme masasına çağırabilirdi.

Hükümetin yardım çağrısı üzerine gelen Hubert Neiss yönetimindeki IMF heyeti bunu yapmak yerine, kapsamlı bir program talep etti: Yüksek faiz siyaseti, vergi zammı, gider kısıtlaması ve banka kapanması gibi klasik önlemlerin yanı sıra, geride kalan tüm ithalat sınırlamalarının kaldırılmasını, yabancılar için şirket ve toprak satışının serbest bırakılmasını ve özellikle işçi çıkartılmasında patronlara kolaylık sağlayan yasal düzenlemelerin yapılmasını istediler. Seul'deki Amerikan Ticaret Odası'nın önceden Washington'a gönderdiği istek listesinin tümü[37] artık Güney Kore ekonomisinin sözüm ona iyileştirilme reçetesi olarak ortadaydı.

Bu andan sonra kriz yardımı olarak nitelendirilen IMF müdahalesi, saldırgan bir sefere dönüştü. IMF'nin kuruluş sözleşmesinde tanımlı görevi, "ulusal veya uluslararası gelişmeyi zedeleyici önlemler almadan, üye ülkelere ödeme bilançolarındaki dengesizlikleri düzeltme olanakları sunmak" olarak belirtiliyordu.[38] Tayland ve Endonezya'da radikal kredi şartlarının ters etki yaptığı daha önceden zaten anlaşılmıştı. Bu kötü gelişmelere rağmen Güney Kore'de aynı planın uygulanacak olması, Washington'lu finans generallerinin sorunlu ülke-

lerin iyiliğiyle aslında hiç ilgilenmediğini kanıtlamaktaydı.

İlan edilmeyen bir para savaşını başlatmışlardı ve IMF yetkilisi Camdessus gönüllü olarak Güney Kore Ekonomi Bakanı'na cephedeki subayı oynuyordu: "Notlarımda yer alan bütün hususları kabul etmediğiniz takdirde, stand-by-krediler olmayacaktır".[39] ABD Başkanı Bill Clinton da şahsen Seul'daki meslektaşını arayarak, görüşmelerin uzaması halinde finans piyasalarının Güney Kore'yi ağır bir şekilde cezalandıracağını açıkça söyledi. Bir hafta sonra ülkenin borçlarını ödeyemez hale geleceğini iddia ederek, bu yüzden anlaşmanın pazartesine kadar yapılmış olması gerektiğini belirtti.[40] Başbakan Kim Young Sam Clinton'un emrini iletti ve pazartesi akşamı sözleşme hazırdı. IMF'nin acil durumda, Dünya Bankası ve birçok gelişmiş ülke hazinesinden yaklaşık 51 milyar dolar kredi verileceği sözüne karşılık, Güney Kore de talep edilen tüm önlemleri yerine getireceğini taahhüt etti.

Massachuttes Institute of Technology'de (MIT) Ekonomi Bölümü'nden öğretim üyesi Rüdiger Dornbusch ve ABD Ekonomi Bakanı'nın o zamanki danışmanlarından Robert Rubin, "Güney Kore artık bizim ekonomi bakanlığımızın himayesi altında ve onun tarafından yönetiliyor; bu, krizin pozitif yanıdır" diyerek sevinç nidaları atıyorlardı.[41] Seul'e ilk kredi diliminin transferi ancak bundan sonra gerçekleşti. Fakat miktarı sadece 5,6 milyar dolar olduğu için yetersiz kaldı ve birkaç gün içinde hemen tükendi. IMF paketi yangını söndürmek yerine yine körüklemişti. Bill Clinton dönemi Başkanlık Ekonomi Konseyi'nin önde gelenlerinden olduğu halde günümüzün en sert IMF savunucularından olan Harvardlı ekonomist Martin Feldstein, IMF stratejisinin anlamsız mekanizmasını şöyle özetledi: "Görevimiz, Güney Korelilere süreli bir geçiş kredisi bulmak ve krediyi verenleri döviz yetersizliğinin geçici bir durum olduğuna ve sürekli bir ödeme güçlüğü söz konusu olmadığına inandırmaktı. Ama 'yapısal yetersizlik' gibi belli kelimeleri vurgulayarak bu mesaj aslında tam tersi bir etki yaptı." Sonuçta alacaklılar, "Güney Kore'nin ekonomideki kökten yeniden yapılanma gerçekleşene kadar borçlarını ödeyecek durumda olmadığı" sonucunu çıkarmak zorunda kaldılar.[42] Bundan sonra yabancı bankaların Güney Kore'den günlük ortalama bir milyar doları geri çekmesine şaşmamalı. Merkez Bankası 18 Aralık günü, bu tempoda gidilirse 10 gün sonra iflas edeceği sinyalini verdi.

Washington bunu planlamamıştı. Finans dünyasının en çok korktuğu, Güney Kore gibi ekonomik ağırlığı olan bir ülkenin resmi borç moratoryumuydu. Ancak o zaman ABD Ekonomi Bakanı Rubin, altı hafta önce merhametsizce geri çevirdiği stratejiyi uygulamaya razı oldu. Bir yandan ABD Merkez Bankası, Bank of Japan ve Bundesbank'la birlikte Güney Kore'ye 10 milyar dolar verirken, aynı anda finans dünyasının küresel oyuncuları borcun tahvil edilmesi konusunda pazarlığa zorlanacaktı.[43]

Alacaklıların Cepleri Doluyor

ABD, Almanya, Japonya ve İngiltere merkez bankaları yetkililerinden oluşan gizli topluluk, takip eden günlerde, eğer isterlerse finans piyasalarının mekanizmalarına yapıcı bir biçimde müdahale edebilecek güçleri olduğunu gösterdi. Resmi istikrar bekçileri uzun zamandan beri yapmaları gerekeni yaptı: Güney Kore'ye kredi verenlere kırmızı kart gösterildi. New York Merkez Bankası yetkilisi ve Greenspan'in sağ kolu William McDonough, Amerika'nın en büyük altı iş bankasının üst düzey yöneticilerine, daha aynı gün öğleden sonra bir buluşma için emir gönderdi. Merkez Bankası'nın Liberty Street'teki kaleye benzeyen binasına çağrılan bankacılar, aslında hiç bilmek istemedikleri şeyi duymak zorunda kaldılar. McDonough, Güney Kore'nin ödeme yapamayacak duruma geldiğini açıklayarak, Japonya'daki bankaların bütün dünyadaki finans sistemini sarsacak bir iflas tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu belirtti. Bu yüzden katılımcıların kredilerini derhal üç ay daha uzatması, böylece borçların tahvil edilebilmesi için duruma biraz nefes aldırmak gerekiyordu. Bank of England bunu Noel günü, Japonya dört gün sonra gerçekleştirdi. Almanya Maliye Bakanlığı ve Bundesbank hissedarlarını 23 Aralık günü telefonla arayarak, araya giren Noel tatilinden sonraki ilk iş gününde Frankfurt'ta üst düzeyde bir toplantıya davet ettiler. Katılımcılardan biri toplantıyı, "Orada bize çok net bir biçimde, Güney Kore'deki boşalma böyle devam ederse, kimsenin istemediği bir şeyin olacağını söylediler" diye anlatıyor.[44]

Birkaç gün içerisinde Seul'daki panik düşmeye başladı. Güney Kore Merkez Bankası, daha Ocak ayının ilk haftasında ihracat gelirlerinden elde edilen net dolar yatırımı girişleri kaydetti. Yabancı ban-

kaların kredi kaçışları durmuştu ve şimdi tam olarak liberalleşmiş borsada ilk ABD yatırım fonları ucuz av peşinde koşmaya başladı. Fakat asıl sorun çözümlenmemiş, sadece ertelenmişti. Daha Mart sonunda 24 milyar dolar ve yılın diğer aylarında ise bu miktarın üç katı kadar ödeme yapılması gerekiyordu.

Bu işten alacaklı bankalar tekrar iyi bir pay çıkarttılar. 28 Ocak 1998'de çatışma zamanı gelip çatmıştı. Manhattan Nobel caddesi Park Avenue'da bulunan Citibank genel müdürlüğünün ikinci katında bankacılardan ve temsilcilerden oluşan yeni Güney Kore hükümetinin temsilcileri 13 banka yetkilisiyle görüştü. Kore hükümetinden uzatılan tüm krediler için derhal devlet garantisi isteniyordu. Fahiş faiz oranları da cabasıydı.

Güney Kore delegasyonunda yer alan ve Korea Institute of Finance'in Başkanı olan Yung Chul Park şöyle hatırlıyor: "Hava çok gergindi. Doğal olarak, talep edilen yüksek faizlere tepki gösterdik. Sert bir şekilde tartışarak, yabancı bankaların sorumluluğuna dikkat çektik. Sonuçta ev ödevlerini yapmamışlardı." Ama karşı taraf kayıtsız kaldı. "Bize ya bunu al, ya da öl dediler" diye anlatıyor Park. "Ama başka ne yapabilirdik; onların parasına ihtiyacımız vardı, daha fazla sertleşemezdik. Onları baskı altına almanın hiçbir yolu yoktu. Sonunda oturup sadece kafamızı salladık."[45] Böylece alacaklılar sonunda istedikleri her şeyi elde ettiler. Güney Koreliler ilk önce devlet garantisinde yumuşadılar. Tüm krediler için bundan böyle devlet kasası sonuna kadar açıktı. Aslında artık herhangi bir kayıp riski olmamasına rağmen, yabancı bankalar halen ülkenin suyunu çıkartmaya çalışıyordu. Taahhütlerin neredeyse üçte biri üç yıla uzatıldı. Buna karşılık Güney Kore, o günden beri büyük bankalar arasındaki piyasada uygulanan LIBOR (London Interbank Offer Rate) referans fiyatından yüzde 2,75 daha fazla faiz ödüyor. Geri kalan krediler biraz daha düşük fiyatlarla bir ve iki yıla kadar uzatıldı. Sadece Alman bankaları, ilk borç tahvil seansında, kriz olmadan aynı sermaye katılımı ile kazanabilecekleri miktardan 100 milyon markın üzerinde daha fazla kazanç elde ettiler. Parti başkanı ve başbakanının yakın dostu Kang Su Dol: "New York görüşmelerinin sonucunu duyduğumda ağladım. "Onlar da suçluydu, fakat bir cent bile ödemek zorunda kalmadılar" diyerek şikayet etti.[46]

Üstelik bankalar tek başına değildi. Özel kredi finansörleri kaza-

nırken IMF'deki yardımcıları da boş durmadı. Para fonu kredileri, kamuoyuna açıklanandan farklı olarak cömert olmaktan çok uzaktı. O ana kadar IMF'nin piyasanın altında, ucuz faizli krediler dağıttığı sanılıyordu. IMF ve dolayısıyla Dünya Bankası Güney Kore'den LIBOR oranından tam yüzde üç daha fazla olan bir faizle bu işten aynı şekilde kazançlı çıktı. Gelişmiş ülkelerde ve özellikle ABD'de, IMF'nin Asya'da vergileri çarçur edip etmediği tartışılırken, gerçekte IMF'nin müzakerecileri işverenleri adına çok kârlı bir iş yaptılar. "Bu krediler yardım parası değil, Batılı ulusal bankaların yaptığı iyi birer yatırım. Yardım kredilerinin sona ermesinden sonra IMF'nin kasasına verilen paradan çok daha büyük bir miktar geri dönüyor" diye açıklıyor müzakereci Park. Camdessus ve Neiss, bu uygulamayı haklı çıkarmak için maceracı bir gerekçeye sarıldı. Ceza faizleri, Korelilere açıklandığına göre, "moral hazard" (ahlâk tehlikesi) riskini önlemek için gerekliydi. Bunun anlamı, gelecekte Güney Kore ve diğer ülkelerin IMF yardımı beklentisi içinde ekonomilerini tekrar 'istikrarsız bir şekilde yönetmelerini' önlemek. IMF korumasındaki alacaklı bankaların, her türlü devlet garantisi ve faiz artışları ile her türlü yaptırımdan muaf tutulduğu düşünülürse, bu alaycı bir gerekçe. "Bize verilen hediye kesinlikle IMF'nin tabiriyle bir kurtarma paketi değildi" diye açıklıyor müzakereci Park, "biz bir istimlak programına imza atmak zorunda kaldık."

Sermaye Grupları Kolay Av Peşinde

Bu acı gerçeğin boyutları takip eden aylarda ortaya çıktı. IMF sözleşmesi gereğince bankaların taze para karşılığında Güney Kore Merkez Bankası'na ödediği ıskonto faizleri yüzde beşten yüzde 25'e yükseltildi. Böylece bütün sermaye piyasasında faizler patladı, eski ve yeni borçlar ödenemez hale geldi. Yine vahim bir zincirleme reaksiyon başladı. Çünkü gittikçe daha fazla şirket bankalara olan faiz borçlarını ödeyemiyordu. Ödenmeyen kredilerin sayısı patlarcasına büyüdü. Şubat 1998'e kadar verilen kredilerin yüzde beşi işlem görmüyordu bile. Bu yüzden bankalar ya çok az kredi verdi, ya da hiçbir şekilde yeni krediler sağlayamadı. Top yekun bir "credit crunch" yani kredi daralması, Güney Kore ekonomisinin felaketi oldu. Krediler artık akmadığından işletmeler yatırımlarını durdurdu.

Hükümet artık olaylara seyirci kalmak zorundaydı. IMF yetkilileri 1998 yılının ilk altı ayında devletin beklenen vergi gelirlerine rağmen kredi alımını genişletmesini yasakladığı için devlet bankalarının canlanması veya bizzat hükümet eliyle yapılacak inşaat işleriyle en azından bu sektörün ayakta tutulma şansı ortadan kalktı.

Dışardan zorlanan bu programın akıl almazlığı, Batılı sanayii ülkelerinin genellikle ekonomik bunalımlar sırasında takip ettiği ekonomik ve siyasi stratejiler arasındaki fark göz önünde bulundurulduğunda daha da belirginleşiyor. ABD, 1989'da durgunlukla karşılaştığında Alan Greenspan ve arkadaşları dolar bazındaki faiz seviyesini aşağı çekmişlerdi. Böylece reel para piyasası dışındaki faiz geçici olarak aşağı indi. Yani enflasyon oranından çıkarılmak üzere sıfır sınırının bile altına indi. ABD bankaları kâr getiren her işi finanse edebiliyorlardı. Buna paralel olarak, zamanın Başkanı George Bush yönetimi, özel ekonomideki talep düşüşünü dengeleyebilmek için, bütçe açıklarını gayri safi milli hasılanın yüzde beşi kadar artırdı. İkisi beraber hızlı bir şekilde konjonktür motorunu canlandırdı. 12 yıl sonra, 11 Eylül'deki borsa çöküşü ve durgunluğa karşı bu defa oğlu George W. Bush aynı önlemlere sadık kaldı.

İşte Keynes'e ait bu standart reçeteden krizdeki Asya kaplanlarının yararlanmasına ne yazık ki izin verilmedi. Bu yüzden kriz sürekli derinleşerek, yavaş yavaş etki eden bir zehir gibi ekonomiyi yedi bitirdi. IMF teknokratları tarafından söz verildiği gibi Güney Kore yüzde bir büyüme göstermek yerine, 1998'de tam yüzde sekiz küçüldü.

IMF sözleşmesinin borç mengenesinde sıkışıp kalan Güney Kore ile kıtanın krizdeki diğer ülkeleri için borçlarını ödemek için tek yol vardı: Ulusal sermaye stoklarının büyük kısmını yabancı işletmelere ve yatırımcılara satarak dolar ve yenin ülkeye akışının devamını sağlayarak dış borçları karşılayabilmek. Bangkok'dan Seul'e kadar hükümetlere ve yerli aile sermaye gruplarına, artık yurtdışından gelen yatırımcıların önüne kırmızı halılar sermek ve vergi indirimlerinden en düşük fiyatlara kadar akla gelebilecek her türlü sözü vermekten başka çare kalmamıştı.

Sayısız sermaye grubu stratejisti bu durumu ucuz av peşinde koşmak için kullandı. Eski ABD senatörü ve Chicago'daki SC&M bankasının başkanı Adlai Stevenson, "Üretimde olsun, ticarette veya portföy yatırımında olsun, böylesine yatırım olanakları hayatta bir kez

olur" yorumunu yaptı. "Düşen kredibilite ve düşük borsa kuru sermaye alımını engelliyor. Asyalı şirketler tüm alternatifleri kullanmaya mecburdurlar" diye açıklayan İsviçre Bank Credit Suisse şöyle devam etti: "Kardeş kuruluşların veya şirket hisselerinin büyük çaptaki satışından para elde etmek zorundalar."[47] VW'nin eski yönetim kurulu üyesi Arthur D.Little danışmanlık şirketinde Asya uzmanı olan Martin Post da, "Şimdi Ortak Girişim'in ortaklarının hisselerini ödemek için en uygun zamandır" diye tavsiyede bulundu.

BASF ve Bosch bu tavsiyeye hemen uydukları için ve şu anda Güney Kore'nin en büyük kimya ve otomobil yan sanayi şirketleri arasında sayılıyorlar. Alman şirketleri Güney Kore'de 35 yıl öncesine oranla iki kat fazla yatırım yaptı.[48] Mayıs 1998'e kadar Güney Kore'nin borsada en çok işlem gören 30 şirketinden dokuzu büyük çapta yabancıların eline geçmişti bile.[49] Sadece o yıl sekiz milyar dolarlık şirket hissesi yabancı şirketlere geçti. Procter&Gamble yıpranmış sermaye gruplarından Ssangyong'u garantiledi. Volvo, Samsung'un çelik yapı bölümünü bağladı. Coca-Cola Güney Kore'nin en büyük içecek üreticisini aldı ve British Telecom ise Güney Kore'de cep telefonu sektöründe lider olan Lucky-Goldstar'ın(LG) telekom bölümünün hisselerinin büyük bir bölümünü devraldı.

Buna benzer durumlar krizdeki diğer ülkelerde de yaşandı. Brown Üniversitesi'nde profesör olan Amerikalı ekonomist Robert Wade, Washington tarafından uygulanan balyoz stratejisinin sonucunu, "Son elli yılda barış zamanında gerçekleşen en geniş çaplı yerli mülkiyetin yabancı mülkiyete geçmesi olayı" olarak hesapladı.[50]

Asya krizi böylece, eskiden kendi kendilerine gelişen ve yükselen ülkelerin, ABD tarafından yönlendirilen finans sermayesinin ve uluslararası sermaye gruplarının boyunduruğu altına girmesiyle sona erdi. Zarar gören ülkeler sadece gerilemekle kalmadı. Dünya Bankası'nın hesaplarına göre, sadece Endonezya'da 20 milyon insan yoksulluk sınırının altına düştü. Rusya ve Brezilya'da üretimden 600 milyar, sermaye kaçışlarından da 300 milyar dolar kaybedildi.[51] Suharto'nun devrilmesinden sonra başa gelen Endonezya hükümetinin sanayiden sorumlu bakanı, "otuz yıllık kalkınma yok oldu" diyerek, durumun vehametini anlattı. Asya kaplanları aynı zamanda, o eski yüksek büyüme ve istihdam oranlarının olduğu gelişme çizgisinden mahrum edildi. Bir istisnayla: Malezya.

Despot Malezya Başkanı Mahatir, krizin patlak vermesinden hemen sonra, ülkesinin hiçbir IMF programını yerine getirmeyeceğini açıkladı. Elbette Malezya da sermaye akımından ve para birimine yapılan spekülatif saldırılardan nasibini aldı. Fakat Mahatir spekülatörleri "ekonomi suçluları" olarak ilan etti ve bir gecede sermaye trafiğini kontrol altına aldı. Malezya Merkez Bankası, yurtdışında ülkenin para birimi ringit olarak bulunan paraları geri almadı. Böylece değer düşürme spekülasyonları imkansız hale geldi. Bölgedeki yabancılar bankadaki mevduatlarını geri çekmek istediklerinde, vadeyle ters orantılı yüksek vergiler kesildi. Ülkede üretim yapan yabancı şirketlerin servetleri ve kazançları bunun dışında tutuldu. Hükümet aynı anda, talebin geri çekilmesini ve özel sektörün yatırım kaybını dengeleyebilmek için milyar dolarlık bir yatırım programını uygulamaya koydu.

ABD ve Avrupa'da Malezya piyasasından alacaklı spekülatörlerden oluşan çoksesli bir koro derhal ayaklanarak ülkenin çabuk batacağına dair kehanette bulundu. IMF Başkan Vekili Stanley Fisher, bu tip kontrollerin "verimli olmayacağını" ve "yabancı yatırımcıları ürküteceğini" bir çırpıda bildi.[52]

Fakat tam tersi gerçekleşti. Çünkü Malezya bu yolla durgunluktan ve kitlesel işsizliğe uğramaktan kurtulmuş, hatta altyapı, eğitim ve öğretim sistemini yeniden yapılandırmıştı. Ülke böylece yabancı sermaye grupları, özellikle bilgisayar ve telekom sanayisi için cazip bir yer olarak kaldı. Malezya önlemlerden üç ay sonra, yerli şirketlerin toplu halde satışları olmadan da, bir milyar doların üzerinde yabancı yatırım çekti. Büyüme oranları krizdeki diğer Asya ülkelerine göre çok daha çabuk artmaya başladı ve Kuala Lumpur halkı gazetecilerin kriz hakkındaki sorularını şöyle cevapladı: "Kriz mi, hangi kriz?"[53]

IMF'yi Demokratikleştirmek!

Bu bilgilerin ışığında, kaba kuvvete dayanan ve IMF'yi kullanan ekonomi emperyalizmini eleştirenleri, "küreselleşme karşıtları" olarak etiketlemek saçma gelecektir. Oysa var olan sistemin savunucuları ve sayısız gazeteci, reformcuları "gerikafalı milliyetçiler" olarak göstermek amacıyla, bu deyimi kullanmayı pek sever.

Gerçekte durum tam tersidir: Hiçbir şey ekonominin küreselleş-

mesini, Amerikalılar ve Avrupalıların yirmi yıldan bu yana savunduğu ve sermaye trafiğinin serbest bırakılmasını amaçlayan basiretsiz siyasetler kadar engellemedi. Gerçekte başarılı bir küreselleşmeyi sabote edenler, küreselleşmenin getireceği büyük olanakları ağzından düşürmeyen IMF ve Dünya Bankası yetkilileri, ABD başkanları ve maliye bakanları, Avrupa hükümetlerindeki sosyal demokratlardır; çünkü siyasetleri ülkeleri ard arda istikrarsız hale getiriyor.

Hiçbir şey bu durumu, Asya'nın iki büyük ülkesi Çin ve Hindistan'ın görece istikrarlı ekonomileri kadar iyi belgeleyemez. Özellikle büyük güç statüleri ile sermaye piyasalarının açılmasını bugüne kadar engelleyebildikleri için, küreselleşmiş ekonomide şaşırtıcı başarılar elde ediyorlar.

Elbette Asya krizinin Rusya ve Brezilya'da neden olduğu felaketten sonra yakınmalar büyüktü. ABD Başkanı Bill Clinton bu durumdan, "İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en kötü ekonomik kriz" diye söz etti. Almanya Başbakanı Gerhard Schröder, bir zamanlar Keynes'in yaptığı gibi hiddetlenerek "Spekülatif sermaye akımlarının bütünüyle kamu ekonomilerini uçurumun kenarına iteceğini" söyledi.[54] Gelişmiş ülkelerin siyasi üst tabakası hep bir ağızdan, "kökten bir dünya finans yapısı reformu" sözü verdi. Bugünkü Alman IMF Başkanı Horst Köhler de, iyileşme vaat etti. Eylül 2000'de Prag'da yapılan toplantıda IMF çalışmalarında "herkes için küreselleşme" motifinin esas alınacağı sözünü verdi.

Fakat birkaç göstermelik önlem dışında bugüne kadar hiçbir şey olmadı. Tam aksine, Arjantin vakasında IMF her zaman yaptığını yaptı. 1998'den beri ülkenin dış borç yükünün saçma sapan para rejimi ve sermaye kaçışı yüzünden çökeceği belliydi. Ama sözde yeni IMF, Arjantin hükümetini bir kez olsun döviz azalmasını kontrollerle engelleme, alacaklıları borç tahvil görüşmelerine zorlama ve iç ekonominin çöküşünü iç yatırımlarla durdurma konusunda uyarmadı. Köhler'in teknokratları bunun yerine, 27 milyar dolarlık yeni bir kredi ayarlayarak özel şahıs alacaklıların parasını ödettirdi ve yeni alacaklı olarak onların yerini aldı.

Bunun yanı sıra IMF memurları, bir kez daha resmi bütçenin çok sıkı biçimde kısılması, asgari ücretlerin ve emekli maaşlarının düşürülmesi talimatını verdi. ABD'li ekonomist Paul Krugmann sözde yardımcılarla, "Hastanın kan vermesinde ısrar eden ve kan kaybı

hastayı kötüleştirdiğinde uygulamayı tekrarlayan Ortaçağ doktorları gibi hareket etti" diye alay etti.[55] Ancak Aralık 2001'de artık Arjantin'de kesinlikle alacak bir şey kalmadığında, IMF'nin baş ekonomisti iflas etmiş ülkeler için düzenli iflas davalarının başlatılmasını önerdi. Gerçi bu Arjantin'e uygulandığında, öncelikle şahıs alacaklıları bugüne kadar yüzde 20'lik faiziyle çok kârlı olan tahvil senetleriyle bu riske ortak olacaktı. Ama Arjantin'in çöküşü göz önüne alınırsa yıllarca gecikmiş bu reform önerisi sadece komikti.

Oysa sürekli olarak reddedilmiş bu önlem, finans kurumlarının güç ilişkilerinde kökten bir değişim gerektiğini gösteriyor. ABD hükümeti, IMF yönetiminde 1944'ten beri yüzde 17,8 hissesinin tüzüklerde sağladığı olanakla veto hakkına sahip. IMF'de yapısal değişiklikler için oyların yüzde 85'i gerekiyor. G-7 ülkelerinin toplamı da yüzde 44 hisseye sahip. IMF'nin borçlu ülkeler aleyhine kötüye kullanılmasının belirleyici yasal temeli işte böyle oluşuyor.

Ama her iki kuruluşun genel olarak kaldırılmasını isteyen herkes, Washington'un 19. caddedeki masa başı suçlularıyla aynı konuma düşer. Çünkü ödeme bilançosu krizlerinin ve gelişme kredilerinin yönetimi gibi temel görevler için IMF ve Dünya Bankası vazgeçilmezdir. Küresel bütünleşme, ortak kuralların belirlendiği küresel siyasi kurumlar olmadan gerçekleşmez. Ama kesin olan, bu kurumlardaki hisse ve oy ağırlığı dağılımının gelişmekte olan ülkeler lehine yapılması zorunluluğudur; hem de tarafların hiçbirine finans piyasalarındaki şartları tek başına belirleme olanağı tanımadan.[56] Attac ve başka birçok yerdeki uzmanlar tarafından talep edilen IMF yönetimindeki bu güç dağılımı değişikliği yapılsaydı, var olan sistemi eleştirenlerin neredeyse tüm reform gündemi otomatik olarak masaya yatmış olurdu. IMF finans krizlerini önlemek ve engellemek olan eski işlevine tekrar dönebilirdi. Kriz durumunda sermaye trafiği kontrollerinin şart koşulması tabu olmaktan çıkardı; özel kişilerin iyileştirme programlarına katılmasını mecbur tutmak da öyle. Ama en önemlisi, uluslararası gelişim siyasetlerinin öncelikli hedefi, nihayet azgelişmiş ülkelerin uzun vadede borçlarından kurtulması olurdu.

Ama dünyada gerçekte hüküm süren güç ilişkileri göz önüne alındığında, böyle bir talep safça gelebilir. Bundan daha saf olan şey de, tüm bu olanların eskisi gibi devam edeceği düşüncesidir. Çünkü IMF Başkanı Köhler bile şöyle bir uyarıda bulunuyor: "Gelir dağılı-

mındaki aşırı dengesizlikler siyasi ve sosyal istikrar için gittikçe artan bir tehdit unsuru haline geldi."[57] Üstelik Köhler tek değil. Alternatif küreselleşmeyi savunanlar finans piyasalarının ve IMF'nin zaptedilmesi konusundaki taleplerine çoktan birçok ünlü şahit buldu bile. Bunların en önde geleni, 1999 yılının sonuna kadar Dünya Bankası'nda baş ekonomist olarak görev yapan ve 2001 yılında Nobel Ödülü almış ekonomist Joseph Stiglitz'dir.

İki yıl boyunca Güneydoğu Asya, Rusya ve Latin Amerika'da uygulanan yıkıcı finans siyasetine mekanizmanın içinden ümitsizce mücadele etti. "Ama IMF'nin zihniyetini değiştirmek mümkün değildi. Piyasa prensiplerini dünyanın her köşesine götürmekle görevlendirilmiş olan ekonomistlere ve memurlara muazzam bir güç akıtılıyordu." Aynı zamanda kendilerini "dışarıdan gelen eleştiri ve fikirlere de tamamen kapatıyorlardı". Bu yüzden IMF görüşmeleri sırasındaki gösteriler haklıydı. Stiglitz'e göre, "Uluslararası ekonomi siyasetleri demokratik değildi."[58] Olayların içyüzünü bilen Stiglitz nihayetinde eleştirisini dikkatli sözlerle resmi olarak açıkladığında, ABD Maliye Bakanı Lawrence Summer'in emriyle görevinden uzaklaştırıldı. Avrupalı bankacılar bile bugünkü IMF rejiminin daha fazla dayanabileceğine inanmıyorlar. Bunu resmi olarak açıklayan ilk kişi, uzun yıllar Deutsche Bank'ta yönetim kurulu üyesi olan Thomas Fischer oldu. Kitabın yazarlarıyla yapılan bir röportajda Fisher şöyle dedi: "Küreselleşme çağında, IMF tek bir hükümetin aracı olmamalı. IMF'ye üye olan bütün bağımsız ülkelerin doğru düzgün temsil edilmesi gerekir."[59]

Buna giden yol uzun olabilir, ama imkansız değildir. 11 Eylül terör saldırılarından sonra Lionel Jospin ve Gerhard Schröder gibi sosyal demokrat liderler dünyanın yeni siyasi durumuyla ilgili şöyle bir talepte bulundular: "Küreselleşme yıkıcı ve bizi dibe çeken bir girdaba dönmemeli; herkes için daha yüksek yaşam standardı getirmelidir ve bunun için finans piyasalarının verimli bir şekilde düzenlenmesi şarttır."[60] Ama bu liderler maliye bakanları Hans Eichel ve Laurent Fabius'u harekete geçirmek için henüz hiçbir şey yapmadılar. Oysa Washington'da onlar adına oy kullanıyorlar. AB hükümetlerine böyle bir zorunluluk getirilebilse çok şey kazanılmış olurdu; çünkü AB ülkeleri bir araya geldiğinde IMF'nin veto edilmesi için gereken oya sahipler. Hatta hisselerini birleştirseler, IMF'nin en büyük hissedarı

olarak tüzüğe göre fonun genel merkezini Avrupa'ya taşıyabilirler. Avrupa'da yapılacak bu toplantılar ABD ile yapılan görüşmeler açısından şüphesiz önem taşırdı.

Bu yüzden yeni sosyal hareketin başarılı olma şansı, Alman ve Fransız hükümetlerini verdikleri sözleri tutmaya zorlamak ve sonuç istemekle bağlantılı. Milletvekillerinin Attac örgütlenmesine katılımlarının artması, IMF ve Dünya Bankası kurullarında alınan kararların ait oldukları yere taşınma fırsatını veriyor: Meclise... Böylece IMF reformlarıyla ilgili tartışma nihayet dünyanın siyasi gündemindeki gerekli yerini alabilir.

Elbette ki kalkınma düşmanı finans sistemini bu şekilde zaptetmek mümkün değil: Döviz piyasalarındaki resmi hükümet manipülasyonlarının demokratik bir denetime tabi tutulması talebi de son derece önemli.

Pazar Yerine Güç - Küresel Para Birimi Kargaşası

Pazarlıklar çok gizliydi. Japon Maliye Bakanı Vekili Eisuke Sakakibara, Haziran 1995'de Washington'a gittiğinde kimse bununla pek ilgilenmedi. Sadece ABD Maliye Bakanlığı'nda bilgi alışverişi yapılacağı açıklandı. Fakat daha sonra basın tarafından "Mr. Yen" olarak adlandırılacak olan bu kişinin görev içeriği bu defa çok farklıydı. Dolar kuru, ABD sanayisinin ve hükümetinin işine gelecek şekilde aşırı derecede düşmüştü. Bir dolar 79 yen ve 1,35 marka ettiği için Amerikalı ihracatçılar nihayet dünya piyasalarında pazar hisselerini geri kazanabiliyorlardı. Maliyecilerin gözüyle bu tamamen ekonomi mantığına uyuyordu. ABD'nin ticari bilançosu negatifti. Yani ithalat ihracata oranla çok daha fazlaydı ve döviz kuru dengeyi sağlıyordu. Avrupalılar için de ucuz dolar bir sorundu, ama Japonya için büyük bir tehditti. Japon ekonomisi durgunluğa girmişken ihracat da azalmıştı.

Sakakibara, üniversitedeki öğrencilik yıllarından beri tanıdığı meslektaşı Rubin'e karanlık bir tablo çizdi. Eğer bu gidişat durdurulmazsa aşırı kredi kayıpları yüzünden zaten yara almış birçok Japon bankası batma tehdidiyle karşı karşıya kalacaktı. Bu aşamaya gelinmesi halinde, Japonya hükümeti bankalarını korumak için, elinde bulunan milyarlarca dolar tutarındaki ABD devlet tahvillerini satmak zorunda kalacaktı.

Doğrusu bu Rubin için ağır bir tehdit oldu. Japonya tarafından başlatılacak dolar hisse satışları, ABD tahvil kurlarını aşağıya doğru çekerdi. Tahvil değerlerinin düşmesi yatırılan sermayenin faizini otomatik olarak yükselteceğinden, ABD sermaye piyasasındaki faiz seviyesi aşırı yükselir ve yakında yapılacak başkanlık seçimleri öncesinde ticari dengeler bozulurdu. Görüşmeler sonucunda dolar düşüşünü durdurma konusunda anlaşmaya vardılar.

Döviz piyasalarında düşük ciroların yapıldığı yaz tatilinin ortasında Japonya, ABD ve Avrupa merkez bankaları birden üç haneli milyarlık rakamlarla anlaşmalı bir dolar alım dalgası başlattı. Rubin her yerde "Doların güçlü olması ABD'nin menfaatinedir" açıklamasını yapıyordu ve başarı büyüktü. Üç ay içinde dolar yine yüz yenin üzerine çıktı ve yabancı sermaye ABD borsalarına sel gibi aktı. Japonya'nın kurtuluşu ve Clinton'ın yeniden seçilmesi garantilenmişti.

Buna karşılık Asya'da büyümekte olan bütün ülkeler sert bir baskı altına girdiler. Sadece Japon sermaye grupları aniden yatırımlarını yine ülkelerine yönlendirip sermayelerini geri çekmekle kalmadı; aynı anda Güney Kore'den Endonezya'ya kadar ihracat şirketlerinin hesapları da tamamen altüst oldu. Enflasyonu önlemek için dolara bağlanmış para birimleri yüzünden Tayland'dan gelen bilgisayarlar, Malezya'dan gelen televizyonlar veya Kore'den otomobiller birden bire Japon rakip ürünlerinden daha pahalı konuma düştü. Böylece Asyalı para birimlerine yapılan saldırıların nedeni olan hava oluştu. Çünkü kur 100 yende sabit kalmadı. Döviz tacirleri topluluğu, hükümet merkezlerinin de kışkırtmasıyla yen alışverişini garantili kazanç getirecek bir bahse dönüştürdü. 1997 yılının yazına kadar yen tam yüzde 60 değer kaybetti. Bu düşüş ancak, Çin hükümetinin Haziran 1998'de Washington'da bunu protesto edip, devlet kontrolü altında istikrarlı olan Çin yuanın düşürülmesi tehdidiyle durdu. Rubin o zaman, bu defa tam ters yönde yeni bir müdahale manevrası başlattı. Deutsche Bank'ın Tokyo'daki[61] Asya stratejisti Kenneth Courtis Şubat 1998'de şu yorumu yaptı: "Amerikan-Japon döviz kur siyasetinin değiştirilmesi daha sonra gerçekleşen krizin ana nedeni olmuştur." Bu, daha sonra Mr. Yen tarafından da doğrulanan bir yorum oldu. "Evet, bu doğru" şeklindeki açıklamasıyla felakete ortak olduğunu kabul etti. "Diğer Asyalı ülkelerle işbirliği yapmamız gerekirdi."[62]

Dramatik sonuçları olan yen-dolar alışverişi bir defaya mahsus

değildi. Finans piyasasının serbestliğini savunanlar tarafından sık sık tekrarlanan iddiaların tersine, üç büyük para birimi arasındaki döviz kurları kesinlikle sadece çeşitli para alanlarının ekonomik gelişimlerini takip etmiyor. Döviz kurları, pazarın değil daha çok gücün belirleyici olduğunun göstergesi. Küçük ülkelerden farklı olarak üç büyüğün merkez bankaları başarılı bir şekilde istenmeyen kurlarla mücadele edebiliyor. Hiç kimse ABD Merkez Bankası'nın kur hedefine karşı spekülasyon yapmaz; özellikle de üç merkez bankası beraber iş yapıyorsa.

Piyasadaki büyük oyuncular merkez bankasının güç oyununu daha ziyade kendi çıkarları doğrultusunda kullanıyorlar. Merkez bankası otoritelerine yakın olanlar kolayca birkaç yüz milyon euro veya dolar kazanabilir. Frankfurt'lu satıcılar 27 Eylül 2000'de bu şekilde bir Hedge Fonu tarafından görevlendirilen Citibank'ın alışılmışın dışında büyük miktarlardaki euro alımına dikkat çekti. Bu olay, merkez bankalarının iki haneli milyarlık rakamlarla o zamanki euro düşüşüne müdahale ederek, tacirlere hâlâ tolere edilen euro kurunun alt sınırını çizmesinden birkaç saat önce gerçekleşti. Ama bu olay da görmezden gelindi. Borsalardan farklı olarak döviz piyasası içinde yaptıkları işler ne yazık ki kesinlikle yasaldı.[63]

Fakat kur manipülasyonu ve işbirliği daima gizli bir şekilde, zarar gören tüm diğer devletlerin dışında gerçekleşir. Euro dolara karşı değer kaybettiğinde, sermaye teklifi eksikliği nedeniyle iç kredileri dolar bazında almış, fakat euro bazında ihracat gelirlerine muhtaç bütün ülkelerin hükümetleri ve şirketleri bundan zarar görür. Küçük sapmalarda bu durum kolayca atlatılır. Ama çoğu zaman olduğu gibi, yüzde 20'lik veya daha büyük ani sıçrayışlarda zararlar çabucak milyarları bulur. Bu yüzden her seferinde üç ana para birimi arasında oluşan kur değişiklikleri, arkasından daha güçlü dalgalanmalar getirir. Paradaki bu dalgalanmalar, başka ekonomik temel faktörlerle karşılaştırıldığında, sorunun büyüklüğü açıkça ortaya konmuş oluyor. Bir yılda maaşların veya faizlerin yüzde 40 arttığını, sonra tekrar yüzde 20 oranında düştüğünü düşünün. Oluşacak kargaşayı hiçbir hükümet gönüllü olarak kabul etmezdi.

Ama para birimi güvensizliği bu şekilde dünya çapında ekonomik gelişmeyi engelliyor. Her şeyden önce, ekonomik açıdan güçsüz ülkeleri, dalgalanma halinde tampon olarak kullanılmak üzere aşırı

yüksek değerden dolar, yen ve euro rezervi yapmaya zorluyor. Bunları ancak çabuk satılabilen faiz senetleri olarak tutabiliyorlar; oysa bu parayla eğitim ve teknoloji alanında üretken yatırımlar yapabilirlerdi. Oysa Güney Kore dahil olmak üzere, sadece Güneydoğu Asya ülkeleri döviz rezervlerini 2001 yılına kadar 560 milyarın üzerine çıkardı. Bu toplam yıllık ekonomik icraatların yüzde 25'ine denk geliyor. Dolar ve euro'ya yatırım yaparak Amerikalıların ve Avrupalıların devlet borçlarını ödemekle kalmıyorlar. Kendi ülkelerinde bu nedenle vazgeçmek zorunda kaldıkları yatırımların bedeli yıllık büyüme oranında yüzde 1-2 arasında bir düşüşe denk geliyor.[64] Öte yandan, aşırı döviz kuru oynamaları, uluslararası alanda faaliyet gösteren şirketleri, iş bağlantılarını obsiyon satın almak suretiyle vadeli sabit kur garantisi altına almaya zorluyor. Bu işlem, finans sektörüne müthiş kazançlar sağlarken, diğer sektörlere büyük zararlar vermektedir.

Bu yüzden Attac ve birçok örgüt, üç büyük para birimi arasındaki kur farklılıklarının değişik enflasyon oranlarına ve icraat bilançolarına uyarlanmasını sınırlandıran, resmi bir para birimi rejiminin getirilmesi için girişimde bulundular. Bunu yaparken, sayısız ekonomist ve uzmandan destek aldılar. Nobel ödüllü Robert Mundell sorunu, "Dolar, yen ve euro arasındaki döviz kurlarını sabitleştirmemiz gerekir. Sabit döviz kurları olmadan sabit finans piyasaları da olamaz" şeklinde ifade ediyor. Aynı talep, Washington Institute for International Economist Başkanı Fred Bergsten ve bugünkü sistemi eleştiren eski büyük spekülatör George Soros tarafından da dile getiriyor. Alan Greenspan'den önce Merkez Bankası'nın zirvesinde bulunan Paul Volcker bile eski hatasını kabul ediyor: "Uluslararası finans mimarisinde söz verilen reform, güvenilir bir kur rejimi olmadan, aynen 'Hamlet'te prensin olmamasına' benzer."[65]

Avrupa'nın ekonomi siyasetçileri para birimi spekülasyonunun yarattığı sıkıntıdan kaçabilmek amacıyla nihayetinde ortak para birimi euroyu devreye soktular. Alman markı diğer para birimlerine karşılık artış gösterdiği için, 1998'e kadar kur şokları Avrupa'nın ekonomik bünyesini her seferinde karıştırdı. En sonunda uluslararası Avrupalı bankalar bile euro projesine destek verdiler. İstikrarlı para birimine sahip olmanın getireceği avantajların, Avrupa içinde gerçekleşen kayıptan daha yüksek olacağını tahmin ediyorlardı. Ancak Avrupalı bankacılar, siyasetçiler ve merkez bankaları teknokratları, paha

biçilmez bu avantajı dünyanın geri kalanıyla paylaşmak istemiyorlardı. Sosyal Demokrat hükümetin ilk Maliye Bakanı olan Oskar Lafontaine, Kasım 1998'de döviz kurlarının istikrarlaştırılması için bir hedef bölge sistemi talep ettiğinde, bütün finans dünyası üstüne çullanarak projeyi "ütopik ve ekonomi düşmanı" olarak kestirip attılar. Amerikan-Avusturalya medyası nüfuzlu işadamı Rupert Murdoch'un piyasaya göre radikal İngiliz gazeteleri, Lafontaine'i "Avrupa'nın en tehlikeli adamı" ilan ettiler. Siyasi olarak zora koşulan döviz kurlarının istikrarına karşı yapılan standart itirazlar olarak şunlar dile getiriliyordu: Bu istikrar, merkez bankalarının elinden, gereksinimlere göre para miktarını ve enflasyonu yönetmek olanağını alır. Olası spekülasyon dalgalanmalarında yabancı para birimi satın alabilmek için piyasaya para pompalamak zorunda kalınacaktır.

Fakat bu gerekçe, kontrol sonrası geçerliliğini yitirir. Çünkü bir yandan Japonya'daki, ABD'deki ve Avrupa'daki merkez bankaları ne zaman canları isterse her seferinde zaten piyasa akışına müdahale etmektedir. Eylül 1999'da euronun değer kaybetmesi veya bir yıl sonra yenin değer kazanması için böyle müdahaleler yapılmıştır. Diğer yandan, üç büyük merkez bankası ipi aynı anda çekiştirirse, savunma için tutulan para birim rezervleri spekülatif dalgalar için o kadar büyük gelecektir ki, başka spekülatörleri kesinlikle korkutacaktır.

Şeffaf ve devletler arası hukuk çerçevesinde bağlayıcı bir anlaşma buna bir son verebilirdi. Üç büyüğün, özellikle de ABD hükümetinin kapalı kapılar arkasında istediği gibi başkalarının kayıplarına saygı göstermeden para ve döviz kurlarını belirleme özgürlükleri sona ererdi. Aslında Attac'ın da mücadele ettiği gibi, reformcuların "aşağıdan yukarı doğru küreselleşme" hedefi de budur. Alman Maliye Bakanı Lafontaine'nin talebi ABD Maliye Bakanlığı tarafından hoş karşılanmamıştır. ABD Maliye Bakanlığı tarafından haşince geri çevrilen öneriye karşılık, Nobelli ekonomist Mundell'in yorumunda da belirttiği gibi, "gerçekte doğru olan buydu."

ABD hükümetinin finans sistemi için ilerleyici her türlü reform adımına karşı saldırgan tutumu, finans sektörüyle hükümet mekanizmasının iç içe olmasından kaynaklanmaktadır. Wall Street bankaları, maliye bakanlarını ve hükümet bürokratlarıyla olduğu gibi IMF'nin ve Dünya Bankası'nın Amerikalı personeli ile de sürekli iç içe. Bob Rubin (Goldmann Sachs) gibi üst düzey yöneticilerinin iş

dünyasından siyasete geçişleri, iş dünyasına siyasi kararlarda eskiden sadece silahlanma sanayiinin sahip olduğu bir müdahale olanağı verdi.

Fakat finans piyasalarının istikrarı, sektörün kazancına etkili bir biçimde kısıtlama getirirdi. Londralı bir bankacı durumu, "Katılımcıların piyasaların istikrarına ilgi göstermemeleri, yeni finans siteminin karakteristik özelliğidir" şeklinde daha 1998'de analiz etti. Bunun nedeni, finans devlerinin son teknolojiye ve pahalı personele yatırım yapmasıdır. Fakat sadece yüksek cirolar yapılırsa, yüksek sabit masraflar olmasına rağmen kazanç elde edilebilir. Yüksek cirolar ise, daha çok güçsüz piyasalardan sağlanır. Salomon Brothers'daki analizciler şunları söylerler: "Kurumsal yatırımcılar için durgunlaşan kurların havası, özellikle istikrarlı olmayan bir havadır."[67] Serbest ticaretin katı taraftarı olarak şüphesiz her tür sosyalist eğilime karşı olan muhafazakâr ekonomist Jagdisch Bhagwati bile şöyle yazmaktadır: "Bu yüzden bankalardan ve siyasetten oluşan güçlü şebekenin Wall Street çıkarlarının ötesinde hareket etmesi mümkün değildir." Bu yüzden, ABD hükümetine cömert seçim yarışı bağışlarıyla hükmeden "Wall-Street-Hazine Kompleksinin", İngiltere ve Almanya'da da çoktan oluştuğu söylenebilir.[68]

İşte özellikle bu basıncı ortadan kaldırmak, Attac ve küreselleşmeyi eleştiren diğer örgütlenmelerin açıklanmış hedefidir. Bu örgütlenmelerin hiçbirisi, anılan egemenliğin daha uzun yıllar süreceğini düşünmemektedir. Bugünkü sisteminin başarısızlıkları o denli açıktır ki, güncel durumdan memnun olanlar giderek daha çok savunmaya geçmektedir.

Mekanizmanın İçine Kum Kaçırmak - Tobin Vergisi İçin Mücadele

Bu durum, özellikle Tobin vergisinin getirilmesi konusunda gittikçe artan desteği kanıtlıyor. Tobin vergisi, adını bu buluşun sahibi ABD'li ekonomist James Tobin'den alan ve döviz işlemlerine getirilen bir ciro.vergisidir. Tobin daha 70'li yıllarda, başıboş sermaye akışının ani yön değişiklikleriyle reel ekonomiye zarar verdiğini söylemişti. Bu nedenle, "aşırı derecede verimli uluslararası para piyasalarının mekanizmalarını biraz kum serpiştirerek yavaşlatmak ve bütün döviz

işlemlerine yüzde birlik bir vergi uygulamak" önerisinde bulunmuştu.[69]

Baktığımızda bu yüzde düşük gibi görünebilir, ancak etkileri radikal olurdu. Her şeyden önce değişik piyasalar ve ülkeler arasındaki faiz farklılıkları nadiren kâr getirirdi. Düşük faizli Alman markını daha yüksek dolar kağıtlarına yatırmak için yatırımcı daha önceden sermayenin yüzde ikisinin vergiye kesileceğini hesaba katmak zorunda olurdu; çünkü iki kez işlem yapmak zorunda kalırdı. Bugün geçerli olan üç aylık kur yatırımlarında bu işlem ancak, Alman faizleriyle ABD faizleri arasındaki fark yıllık yüzde sekiz olursa kendini amorti ederdi ki bu çok düşük bir ihtimal. Daha uzun vadede yatırım yapsa kazancı daha yüksek olurdu, ama faiz farkının ve böylece yatırım değerinin düşme riski de öyle.

Elbette Tobin vergisi Asya'da hatalı siyasetler sonucunda ortaya çıkan büyük para krizlerini engelleyemezdi. Birkaç hafta içerisinde elde edilecek olası yüzde 20'lik kazançlarda ciro vergisi bile caydırıcı olmaz. Ama Tobin vergisinin savunucuları da bunu iddia etmiyor zaten. Oysa bu tür krizlerde bu vergi büyük yarar sağlardı. Birincisi, temel faizlerin belirlenmesinde merkez bankalarının özerkliğini artırırdı. İkincisi, bu vergi elektronik spekülatörler ordusunun irrasyonel sürü davranışlarını frenleyebilir ve reel ekonomik gelişmelere değil, sadece ruh hallerine dayanan büyük patlamaları engelleyebilirdi. "Bu küçük vergi takoz etkisi gösterebilirdi. Bir araba eğimli yolda henüz hareket etmediği sürece bir odun parçasıyla durdurulabilir" diyerek yararı tasvir etti ABD'li ekonomist Thomas Palley. Tobin vergisi de aynı etkiyi gösterebilir.[70]

Uluslararası topluluk istikrarın yanı sıra, gelişmeye yönelik acil siyasi önlemlerde kullanabileceği değerli bir finans kaynağını elde etmiş olurdu. Parayla oynanan bahisler eski hacimlerinin yarısına düşse (istenen de zaten bu) ve vergi miktarı uzmanların önerdiği gibi sadece yüzde 0,25 bile olsa, her yıl 284 milyar dolar toplanırdı. Bu miktar OECD ülkelerinin bütün yıllık gelişme yardımlarının yaklaşık sekiz katına karşılık geliyor. Yine bu rakam, BM Kalkınma Programı'nın (United Nations Development program - UNDP) hesaplarına göre, bütün dünyada yoksulluğun en vahim şekillerini ortadan kaldırmak için aşağı yukarı yeterli.[71]

Çok yaygın olarak dile getirilen, "Vergi gelirinin yönetimi ve he-

defe yönelik kullanılması siyasi olarak mümkün değil" itirazı pratikte çürütüldü bile. Dünya Bankası'nın küresel iklim ve ozon tabakasını koruması anlaşması çerçevesindeki çevre fonu uluslarası bir şekilde yönetiliyor ve diğer Dünya Bankası projelerinden farklı olarak henüz usulsüz kullanımla ilgili dedikodulara maruz kalmadı. Fonun kullanımı, katılımcıların iyi bir şekilde temsil edildiği bir komite aracılığıyla şeffaf bir şekilde gerçekleşiyor.[72] Tobin vergisinin konması teknik olarak da bir sorun oluşturmayacak. Döviz ticaretinin neredeyse tümü elektronik borsalar aracılığıyla yürütüldüğü için, yetkililere verilecek bilgiler kolayca birleştirilebilir. Almanya Aşağı Saksonya Eyaleti Merkez Bankası Başkanı ve uluslararası finans sisteminde uzmanlaşmış Hans Helmut Klotz da bu yüzden kavramın "teorik olarak mükemmel" olduğunu söylüyor.

Tüm bunlara rağmen hükümet yetkilileri, Tobin'in bu önerisini gerçekleştirilemez ve verimsiz olduğu gerekçesiyle ret ediyorlar. Sosyal Demokrat Yeşiller koalisyonu hükümetin ekonomiden sorumlu devlet sekreteri ve G-7 ülkelerinin baş müzakerecilerinden biri olan Alman dış ekonomi siyaseti sorumlularından Alfred Tacke şöyle diyor: "Vergi, ancak dünyanın bütün ülkeleri katılırsa işe yarar. Bu ütopik bir varsayım."

Fakat bu tam anlamıyla bir bahane. Tobin 1995 yazındaki bir incelemesinde, "AB tek başına da bu sistemi yürütebilir" demişti.[73] Yapılması gereken tek şey, vergilendirmeyi bir adım öne alarak euronun yabancı kurumlara kredi olarak verilmesini, yurtiçindeki yabancı bankaların şubeleri de dahil olmak üzere kapsama almak. Bu zaten kaçınılmaz olurdu: Euro ile spekülasyon yapmak isteyen herkes önce euro temin etmeli. Bunu New York veya Singapur'daki bir bankadan bile yapsa, bu banka sonunda kendini vergiyi müşterilerine yansıtacak olan Avrupalı bankalarda yeniden finanse etmek zorunda kalacak.

Vergi istenmeyen spekülasyonların böylece kaynağına, yani gelirin finanse edildiği kredilere inerdi. Vergilenme sayesinde sermaye trafiğinin liberalleşmesi yavaşça geriler, ama bu ticaret ve reel ekonomi için söz konusu olmazdı. Bu ek vergi, sanayi tesislerindeki yabancı yatırımlara veya mal alışverişine fazla yük getirmezdi. Ancak asgari marjlarla çalışan ve kur sıçramaları sayesinde en küçük yüzde puanlarından kazanç sağlayan spekülatif milyar işlemlerini elbette etkilerdi. İronik bir şekilde, AB Maastricht Sözleşmesi sermaye akışı

kontrollerinin ihtiyaç halinde uygulanmasını özellikle ön görüyor. Fakat bankacılar ve radikal piyasacı ekonomistler böylesi bir stratejiye kötü huylu bir mezhep gözüyle bakıyorlar. Sermaye için verilen özgürlük savaşında büyük medya kuruluşlarındaki ekonomi yazarlarının çoğunun desteği de alınıyor. Hatta bir bankacının *Frankfurter Allgemeine* gazetesinden yayınlanan fantezisi şöyleydi: "Tobin vergisi dünyayı saran Orwell tarzı bir muhafız devletin yaratılmasına neden olacak."[74]

Tobin vergisi karşıtlarının öne sürdüğü gerekçelerin tümü aslında bir bahane. Gerçek olan tek şey, Tobin vergisinin her türlü siyasi görüşteki siyasetçinin finans sektörüne bu zamana kadar meydan okumaya cesaret etmediği için uygulanmamasıdır. Başarısızlığa uğramış Oskar Lafontaine'in kaderi de pek cesaret verici bir tablo sergilemiyor. Lafontaine'in kritik hatası, seçilmiş olması yüzünden iktidarda olduğunu zannetmek gibi haddini bilmez bir inanca sahip olmasıydı. Bu yüzden uluslararası anlaşmaların altyapısını oluşturmadan ve toplumsal desteği harekete geçirmek için vatandaşları da kazanmaya çalışmadan zorla bir kur değişikliği yapmaya çalıştı. Toplumsal desteği eksik olduğundan, 1999'un ilkbaharındaki karşılaşmada rakibi Schröder tarafından parçalanması ve çekilmeye zorlanması zor olmadı.

Herhalde durum bugün çok farklı olurdu. Sayısız Avrupa ve üçüncü dünya ülkesinde, hatta Kanada'da bile Attac yanlıları ve başka örgütler Tobin vergisi fikrine geniş bir desteği seferber etmeyi başardı. Fransa Başbakanı Lionel Jospin ve Almanya Başbakanı Gerhard Schröder bile böyle bir kamuoyu baskısı karşısında, Tobin vergisinin "sempatik bir fikir" olduğunu söylemek zorunda kaldı. Strassburg'taki AB Meclisi oylaması sırasında bir tasarı sadece dört oy farkla kaybedildi. Attac yanlıları Finlandiya, Belçika ve Fransa hükümetleri sayesinde Aralık 2001'de Belçika'nın Laaken şehrinde yapılacak olan AB zirvesinde konunun ele alınmasını sağladı.

Tüm bunlar şimdilik sadece AB Komisyonu'nu "denetleme görevini" için harekete geçirdi. Almanya'nın gelişme yardımlarından sorumlu bakanı Heidemarie Wieczorek-Zeul de bir rapor hazırlatarak Schröder'e verdi. Schröder de bunu seçim kampanyasında eşitlik sözü olarak kullandı. Şu ana kadar uygulamada elde edilen başarı, sadece siyasetçileri oyalama taktikleri yapmak zorunda bırakmakla sınırlı.

Ama Avrupa'da Tobin vergisi ile ilgili yapılan tartışmalar şunun başarıldığını da gösteriyor: Finans piyasalarının kontrol edilmesi kavgası, demokratik bir etkiyle sadece uzman kişilerin elinden çıkıp kamuoyuna yayıldı. Talebin bu kadar popüler olmasının ana nedeni, finans piyasalarının istikrarsızlığının yani sıra, yanlış yürütülen küreselleştirmenin başka bir asli sorununu ele almasıdır: Vergi dağılımındaki aşırı adaletsizlik. Eski spekülatör Soros bile şöyle bir yargıda bulunuyor: "Finans sermayesi diğer vergi kaynaklarıyla kıyaslandığında haksız bir avantaj elde etti; bir finansal işlem vergisi bu hatayı telafi edebilirdi." Fakat bu ifade çok hafif kalıyor. Çünkü küreselleşmiş finans piyasalarında vergi ve denetim bakımından tam bir anarşi hüküm sürüyor.

Offshore "Sermayenin Kırmızı Alarm Bölgeleri"

İz henüz çok tazeydi. New York'taki ikiz kulelerin çökmesinden hemen birkaç saat sonra, branş hizmetleri ancak yapılan saldırılar hakkında önceden bilgi sahibi olunca anlamlı hale gelen birden büyük kazançlar getiren birtakım finansal işlemlerle ilgili bir rapor verdi. Birçok ABD borsası aynı hafta içinde gerçekleşen bu şüpheli işlemleri o günden beri soruşturmayı sürdüren merkezi denetim organı Sermaye Piyasası Kurulu'na (Securities and Exchanges Commission - SEC) bildirdi. Usame Bin Ladin'in savaş kasasını yönetenlerin bu yolla bulunacağından en ufak şüphesi olmayan SEC yöneticisi Harvey Pitt, Eylül 2001 sonunda ABD Kongresi soruşturması sırasında "alıcıları, nerede olursa olsun bulacağına" söz verdi.[75]

Gerçekten de tüm bulgular bu terör planının içinde olan kişilerin sonuçlarından bir servet kazanmak istedikleri doğrultusundaki korkunç duyguyu pekiştiriyordu. Daha 19 Eylül'de İsrail'in ünlü Kontr-Terörizm Kurumu (Institute for Counter-Terrorism) şaşırtıcı bir şekilde planlı işlemlerin detaylı listesini içeren bir araştırma yayınladı. Buna göre Chicago Borsası'nda 6 ve 7 Eylül tarihlerinde saldırı için uçakları kaçırılan United Airlines şirketinin 4744 adet "put options" denen hisse senedi alımı gerçekleşmişti. Put options işleminde yatırımcı, hisse kurunun düşme ihtimali üzerine spekülasyon yaparak satıcıyla sabit bir fiyatta anlaşarak hisseleri daha sonraki bir tarihe devrediyor. Kur gerçekten o tarihte konuşulan değerin altındaysa,

alıcı aradaki farkı cebe atıyor. Saldırıda kullanılan diğer uçak şirketi American Airlines'e ait 4516 adet put options hissesi de kimliği belirsiz kişiler tarafından 10 Eylül'de satın alınmış. O ana kadar her iki hava yolu şirketinin hisse değerlerinin düşeceğine dair herhangi bir işaret yoktu. Aynı tarihlerde diğer uçak şirketleriyle ilgili benzer işlem görünmüyor. Bir o kadar hayret verici olay da, Dünya Ticaret Merkezi'nin 22 katına dağılmış büyük şubeleri olan yatırım bankası Morgan Stanley ve komşu binada bulunan rakip banka Merrill Lynch hisseleri üzerine yapılan spekülasyonlar. Her iki kağıdın da 11 Eylül'den hemen önce piyasada negatif şirket rakamları ve öngörüler olmamasına rağmen put options satışları yüzde 2000 kadar artmış.

Yapılan bu işlemlerin şartları ve hacmi tam anlamıyla dahili işlemleriyle ilgili her şeye uyuyor. Araştırmanın sahibi Don Radlauer'ın hesaplarına göre, bu terör alışverişleri yatırımcılarına toplam olarak 16 milyon dolardan fazla kazanç sağladı. Çünkü söz konusu şirketlerin hisse senetleri saldırılardan sonra tabii ki dibe vurdu.[76] Böylece olayları soruşturanlar için çıkış noktası önceleri oldukça açık görünüyordu. Fakat müdürlerinin verdiği sözlerin aksine SEC soruşturma ekibi, bu kitabın basımına kadar, yani terör saldırısından beş ay sonra bile şüpheli işlemlerin kaynağıyla ilgili bir ipucu bulamadı. SEC memurları yöneltilen sorulara sadece, soruşturmaların sürdüğünü belirterek yanıt verdiler. Pitt, bu işlemlerin uğraş gerektirdiğini, "Çünkü bu kişiler maşalar ve yabancı kurumları alet edebiliyorlar. Fakat biz bu bilgileri elde edeceğiz" dedi.

Bu bir yanılgıydı. Terörle ilgili dönen mega alışverişin yaratıcılarının kimliği gizli kaldı ve bu da şaşılacak bir durum değildi. Çünkü finans sanayisi ağı parayla işlenebilecek her türlü suçu rahatça gerçekleştirmek için dünya çapında yüzlerce olanak sunuyor. İster vergi kaçırma, kara para aklama, sübvansiyon dolandırıcılığı olsun, isterse terör organizasyonlarının finanse edilmesi olsun, büyük çaplı finansın asil dünyasında herkes gizli ve anonimdir.

Bu öncelikle *offshore* diye adlandırılan finans sistemi sayesinde gerçekleşiyor. Zararsız gibi görünen bu terimin arkasında servet sahiplerine ve şirketlere vergi kaçırma olanağı tanıyan özel haklara sahip küçük devletler ve bölgeler gizlidir. IMF uzmanlarından oluşan bir grup, Karayipler'deki Cayman adalarından Bahamalar'a, Kanal adalarından İsviçre'ye, Lichtenstein'dan Singapur ve Hongkong'a

kadar, sermaye sahiplerinin asla ülkelerindeki ilgili otoritelerin bilgi sahibi olamayacakları şekilde işlem yapabildiği 64 tane bölge olduğunu kaydetti.

Vergi kaçırma işinde piyasa lideri, Karayipler'de bir ada topluluğu olan Cayman adalarıdır. Burası İngiliz hükümeti tarafından yönetilse de, ada sakinleri Londra'nın da onayıyla vergi kanunlarını kendileri belirliyor. Böylece Cayman'ı yönetenler ve vatandaşları yabancıların servetleri yardımıyla gerçek bir cennette yaşıyor. Çünkü bir şirketin, hatta bir bankanın geliri için sadece kayıt masrafları alınıyor ve bölgeye ait olmayanlar gelir vergisinden muaf tutuluyor. Sadece 37 bin nüfuslu adada toplam 575 bankanın hesaplarında 600 milyar doların üzerinde para kayıtlıdır. Sayılara bakıldığında bu cüce devletin sadece kayıt masrafları sayesinde vatandaşlarını vergilendirmekten büyük ölçüde vazgeçtiği söylenebilir. Buna karşılık seçkin müşterilerinin ülkelerindeki vergi dairelerinde zararlar bir o kadar büyüktür.

Aynı prensip doğrultusunda sayısız başka vergi vahası da işliyor. İngiltere, Hollanda, Fransa veya herhangi bir ülkenin himayesi altında, vakıf veya yediemin mekanizmaları sunarak her yatırımcıya anonim kalma hakkı tanıyorlar. Finans sanayisi böylece, Avrupa, ABD ve Japon hükümetleri tarafından rahatsız edilmeden likit özel şahıs ve şirket gelirlerinin vergi muafiyeti için küresel bir sistem kurdu. Bunun sonucunda isim yapmış her banka doğal olarak bu işin içinde. Almanya'nın devlet bankaları bile her türlü *offshore* merkezinde temsil ediliyor. Bankalar, gücü olanların vergi kaçakçılığını yönetiyorlar. İşlem yapanlar tabii sıradan tasarrufçular değil. *Offshore* merkezlerindeki kulübe girmek isteyen bir kişinin en az bir milyon eurosu ve üzerine kayıtlı bir şirketi bulunması gerekiyor.

Uluslararası Ödeme Dengesi Bankası'nın (Bank für Internationalen Zahlungsausgleich - BIZ) verdiği resmi bilgiye göre, SPD meclis üyesi Sigrid Skarpelis Sperk'in "sermayenin kırmızı alarm bölgesi" dediği, merkezlerde yaklaşık beş trilyon dolar kayıtlı ve bu rakam resmi olarak ölçülmüş yabancı alacaklarının yarısı. Panama veya Bermuda gibi birçok vergi kaçırma bölgeleri BIZ'ye rapor bile vermiyor. Buna ek olarak sigorta şirketleri, yatırım fonları ve özel kuruluşların bilgileri istatistiklerde yer almıyor. Bunun haricinde IMF araştırma bölümünün bir araştırması bilançolarda gösterilmeyen büyük çapta işlerin döndüğüne dair sayısız ipucu olduğunu tespit etti. Bu bilgilere göre, açıklanmaya işlemlerin hacimleri resmi olarak açıklananlar-

dan "birkaç kat daha büyük".[77] Temkinli bir tahminle, vergiden muaf olarak yönetilen sermayeye gönül rahatlığıyla 10 trilyon dolarlık bir değer biçilebilir. Bu rakam, dünyadaki yıllık ham petrol gelirlerinin 20 katıdır. Yatırımlarının her yıl ortalama yüzde on kazanç getirdiği varsayılırsa, dünyadaki zenginler yılda bir trilyon doları vergi ödemeden cebe indiriyorlar.

Elektronik olarak yatırılan paranın nereden geldiğine dair herhangi bir işaret olmadığından, dünya ekonomisinin bu kara deliği, her türlü suçluya karanlık yollardan elde ettikleri servetlerini legal para dolaşımına sızdıracak kapıyı ardına kadar açıyor. BM uyuşturucuyla mücadele organının tahminlerine göre, sadece uyuşturucu ticaretinden elde edilen para yıllık 400 milyar doları buluyor ve paranın büyük kısmı "finans dünyasının *offshore* Bermuda üçgeninde" kayboluyor. BM araştırmasına göre, "orada paranın izi kayboluyor, bağlantılar gizleniyor ve soruşturmalar o kadar büyük engellerle karşılaşıyor ki, çoğu zaman takipten vazgeçiliyor".[78]

Halbuki söz konusu adalarda ve kukla ülkelerde devasa banka sarayları bulunmuyor. Her türlü posta kutusu şirketi için yerel yönetim merkezi olan yerlerde bankaların ve işletmelerin varlığını çoğunlukla sadece pirinç bir levha gösteriyor. Para yatırımlarıyla ilgili gerçek iş somut olarak her zamanki bankalarda gerçekleşiyor. Böylelikle bu *offshore* merkezleri fiili olarak sadece bankaların, sigorta şirketlerinin ve yatırım fonlarının bilgisayar hard disklerinde mıntıka dışı bölgeler. Bu bağlamda OECD ülkelerinin para aklama konusuyla ilgili daima üstüne basa basa vurguladıkları "sert girişimler" gülünç gelebilir. Para aklamayı önlemek için sırayla bütün devletlerin kabul ettiği yasalar, bu zamana kadar sadece pahalı bürokratik prosedürlerin yapılanmasından başka bir şey getirmedi. Almanya'da 10 bin euro üzerindeki her nakit ödeme kaydedilirken, organize suçların vaftiz babaları istedikleri zaman Rusya ve Pakistan'dan, Kolombiya veya Nijerya'dan yapılan transferlerle Güney Kıbrıs veya Cebelitarık'taki *offshore* merkezlerinde her zamanki gibi paralarını yasal olarak barındırabilirler.

Bu anlamsız siyasetin arkasında yatan neden, para suçlarına yapılan muamelenin çifte standartlı olmasıdır. Kısa bir süre öncesine kadar sadece kara para aklamak söz konusuydu ve vergi kaçakçılığından fazla söz edilmiyordu. Oysa her iki suç da pratikte aynı şekilde

cereyan ediyor. Bu ikiyüzlülüğün sağlam bir nedeni var: Gelişmiş ülkelerin hükümetleri şu ana kadar zenginlerin vergi ayrıcalığına dokunmak istemedi, çünkü kendileri bu işin fazlasıyla içinde.

Hem ABD hem de Japonya ve İngiltere, hâlâ kendi banka şubelerine ve finans merkezlerine yabancıların paralarını vergiden muaf bir şekilde yatırmalarına izin veriyor. Böylece bu devletler dolaylı yollardan karşılıklı olarak vergi kaynaklarını kurutuyor. Bundaki amaç, dolaylı olarak bankaların yükselen cirolarıyla doğru orantılı olarak artan vergiye tabi gelirler aracılığıyla daha fazla kazanç sağlamak. *Offshore*'da kayıtlı paranın neredeyse yarısı bu yüzden Londra, New York ve Tokyo'daki uluslararası finans merkezlerinden geçer. Dünya Bankası'nın eski ekonomisti Stiglitz şöyle diyor: "Tarafları aşan bir ikiyüzlülükle karşı karşıyayız." *Offshore* bankaları bir "tesadüf ürünü değil. Wall Street ve diğer finans merkezleri kendilerini yasalardan ve vergilerden koruyacak güvenli sığınaklar istedikleri için varlar."[79]

Buna ek olarak, İsviçre, Avusturya ve Lüksemburg gibi ülkeler bugüne kadar hiçbir şekilde utanmadan, ülkelerinde temsil edilen bankaların diğer ülkelerin vergiden kaçırılmış paralarıyla alışverişini destekledi. İşlem, yabancı kişilere paralarını yatırdıkları ülkelerin vergi kuruluşlarına karşı herhangi bir bilgi verme zorunluluğu getirmeyerek, servetlerinin oradan yönetilmesine izin vererek gerçekleşiyor. Alman Vergi Sendikası'na göre, Almanya'dan yurtdışına çıkartılan yaklaşık 300 milyar euro değerindeki servetin üçte ikisine yakın miktarı İsviçre ve Avusturya'da yatıyor.[80] Bu yüzden yedi yıldan beri AB kapsamında sermaye gelirlerine getirilecek bir kaynak vergisi bir türlü gerçekleşemiyor. Avusturya ve Lüksemburg bu vergiyi ancak İsviçre de bu uygulamaya dahil olursa kabul edeceklerini söylüyor. İsviçreli aracılar ise, Kanal adalarını ve İngilizlerin deniz aşırı bölgelerini bahane ediyor ve İngiliz hükümeti de kendileri tarafından korunan kaçak vergi alanlarının AB sınırları dışında olduğu için mevzuata giremeyeceğini belirtiyor.

Bu saçma siyasi tiyatro, yasadışı ve adaletsiz gidişata "dur" demek için sınırları aşan bir baskı yapan gerçek anlamda uluslarası sosyal bir hareketin ne kadar vazgeçilmez olduğunu gösteriyor. Attac'ın da talep ettiği gibi, vergi vahalarının kurutulması ve küresel çerçevede asgari vergilendirme yasalarının getirilmesi, dünya ekonomisinin istikrara bağlanması için gerekli reformların temel taşları.

Bu talepleri kabul ettirme şansı hiçbir zaman bugünkü kadar yüksek olmadı. OECD geçen yıl ilk defa, *offshore* merkezlerinin "zararlı vergi rekabetiyle" mücadeleye girişmek istediğinde İsviçre'nin de adı geçtiğinde, yine ABD hükümetinin hiddetli direnişiyle karşılaştı. ABD Maliye Bakanı Paul O'Neill, Mayıs 2001'de bunun sermaye piyasalarının özgürlüklerine müdahale anlamına geldiğini söyledikten sonra devam etti: "ABD, bağımsız devletlere zorla bir vergi sistemi kabul ettirmek veya başka vergi sistemlerine uydurmak gibi bir girişime iştirak etmeyecektir."[81]

Ama 11 Eylül'den ve terör kasalarına uzanan takibin sonuç vermemesinden sonra durum değişti. Aynı O'Neill Ekim 2001'de artık taarruza geçerek, G-7 ülkeleri tarafından karara bağlanmış bir terörle mücadele programına ve özellikle *offshore* merkezlerin her türlü soruşturma kapsamına alınmasını öngören bir programa tam destek verdi. Altı hafta sonra süper güç bunun nasıl gerçekleşeceğini de gösterdi: Bağımsızlığı hiçe sayılarak Cayman adalarından neredeyse bir gecede, bundan böyle ülkedeki tüm bankaların ABD vatandaşlarıyla ilgili bilgileri ABD vergi kurumlarına vermesi istendi. Bunu kabul ettirmek hiç sorun değildi. ABD'li yetkililer işbirliği yapmayan bankaları kolayca dolar kağıtları ticaretinin dışında bırakmakla tehdit edebilirlerdi. Ne de olsa bu tehdit, uluslararası bütün finans kurumları için kapanmakla eşanlamlı olacaktı.[82]

Washington'dan gelen baskı nihayetinde Almanya Maliye Bakanı Eichel'i de cesaretlendirdi: "Artık uluslararası bağlamda *offshore* finans merkezleriyle ilgilenmemiz gerekiyor." Ona göre, sadece terörizm ve para aklamayla savaşmakla değil, aynı zamanda vergi kaçırmayla da ilgilenilmelidir. Bakan, "Her üçünü de kabul edilir bulmuyorum" şeklinde geç kalmış bir açıklama yaptı. "İşbirliği yapmayanları uluslararası ortak çalışmaların dışında tutacağız".[83]

Fakat bu öneri şimdiye kadar somut sonuçlarını göstermedi. Bu yüzden Attac grupları için Eichel ve meslektaşlarına sözlerini hatırlatarak tutmaları konusunda baskı yapmak ve İsviçre ile Lüksemburg'un karşı çıkışlarını bahane etmelerini önlemek son derece önemlidir. Sonuçta AB devletleri trafik veya siyasi haklar gibi başka merkezi sorunlarda bütün birliğin siyasetinin birkaç küçük devlet tarafından dikte edilemeyeceğini gösteriyor.

Örgütlenmiş vergi haksızlığının en azından bu noktada önünü

kesmek mümkün olursa, suçla mücadele de bir adım öne gitmiş olur. Aynı zamanda gittikçe daha tehdit edici bir unsur haline gelen gelir dağılımı eşitsizliği mücadelesi de başlatılmış olur. Çünkü bu eşitsizlik, küresel siyaset için günden güne büyüyen bir sorun halini alıyor.

Adaletsiz Ticaret - Güçlülerin Hakları için DTÖ Rejimi

Zengin ve yoksul arasındaki uçurum hiç bu kadar derin olmamıştı: 1960'ta dünyanın en zengin beşte birlik diliminin kişi başı gelir düzeyi en yoksul yüzde yirmilik dilime oranla 30 kat fazlaydı. Bugün ise bu fark 78 kata çıkmış durumda. London School of Economics'te profesör olan Robert Wade kısa bir süre önce *Economist* dergisi için yazdığı bir makalede şöyle bir uyarıda bulundu: "Sosyal kutuplaşma dünyayı gözle görülür biçimde ikiye ayırıyor; biri barış bölgesi, diğeri de kargaşa bölgesi." Wade'e göre, bunun sonucu "bir sürü işsiz ve öfkeli genç insan; yeni enformasyon teknolojileri bu öfkeli gençlere zenginlik bölgelerinin sosyal istikrarını bozacak araçları sağlıyor. Gittikçe daha fazla insan tek kurtuluş yolu olarak zengin bölgelere göçü görmektedir." Bu yüzden, "dağılım sorunu dünya gündemine" alınmalıdır.[84]

Fakat radikal piyasa savunucuları bu tehditten kurtulmanın yolu olarak yıllardır hep aynı reçeteyi sunuyor: Daha çok küreselleşme. Ezberlenmiş bir dua gibi sürekli tekrarlanan mesaj, daha fazla ülkenin ve halkın entegrasyonuyla bu uçurumun aşılacağı yönünde. Küreselleştirme savunucuları buna kanıt olarak, Aralık 2001'de yayınlanmış Dünya Bankası araştırmasını gösteriyorlar. Güya bu araştırma, yoksulluğun ancak yabancı yatırımlara ve dünya ticaretine açılan ülkelerde aşılabildiğini kanıtlıyor.

Bu çalışmayı ele alanlar, özellikle ekonomilerini dünya pazarına açmış ülkelerin kişi başına düşen büyüme oranının yüksek olduğunu iddia ederek durumu, "Genel olarak bu yüksek büyüme oranlarından yoksullar da nasibini almıştır" diye özetliyorlar.[85] "Dünya çapındaki yoksulluğun temel problemi fazla değil, az küreselleşmedir" diye de ekliyorlar.

Tespit bayağı olduğu kadar aldatıcıdır da. Araştırmada kullanılan verilere 1998 yılındaki ekonomik krizin tahrip edici sonuçları henüz

eklenmediği gibi, böyle ölçümler tamamen farklı bir dünya pazarı bütünleşmesi yöntemi izleyen ülkelerin deneyimlerini de işin içine katıyor. Sadece gelişme şartlarını kendileri koyan ve global finans piyasalarının spekülatif müdahalelerine karşı korunabilen uluslar gerçek anlamda başarılı olmuştur. Kuşkusuz Güney Kore, Malezya veya Vietnam dünya pazarı için üretime başlamamış olsalardı yoksul sayıları çok daha fazla olurdu. Aynı şey Çin ve Hindistan için de geçerlidir. Fakat bu ülkelerin hükümetleri aynı zamanda, dünya piyasasındaki bütünleşme şartlarını sonuç olarak öyle şekillendirdiler ki, Kuzey'in sınır ötesi çalışan şirketlerinin çalışma tezgahlarının uzantısı olmamayı becerdiler. Çin, Malezya ve Güney Kore yıllarca yabancı sermaye gruplarının yatırımlarını katı şartlara bağladılar. Yabancılar ya ülkenin yerel şirketlerini yatırımlara dahil etmek zorundaydılar ya da ödedikleri düşük ücretlerden elde ettikleri kârlara karşılık, üretilen katma değerin sabit bir bölümünü gerçekten yurtiçinde yatırıma dönüştürme garantisi vermek zorundaydılar. Böylece faaliyet alanı dışındaki sektörlerde de canlanma yaratmış oluyorlardı.

Aynı zamanda 1995 yılına kadar geçerli olan dünya ticaret sözleşmesi GATT, (General Agrement on Tariffs and Trade -Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması) azgelişmiş ülkelere ulusal üreticilerini gelişmiş ülkelerin rekabetine karşı gümrüklerle koruma ayrıcalığını tanımıştı. Başarılı Asya ülkeleri bu avantajlarını sonuna kadar kullandı. Çinli, Tayvanlı ve Güney Koreli mühendisler, gelişmiş ülkelerden aldıkları sayısız teknolojiyi, herhangi bir lisans talebinde bulunmadan sadece taklit etti. Ancak böylelikle rekabet edebilir sanayiler kurmayı başardılar ve bu sayede gerçekten halkın büyük bir kısmı mutlak yoksulluktan kurtulabildi.

Güneyli ülkelerin bu gelişme yolu Avrupalılar ve Amerikalılar tarafından gözle görülür bir biçimde kapatıldı. Çünkü kademeli ve sermaye piyasalarından uzak bir yapılanma, Kuzeyli uluslararası sermaye gruplarının yayılmasını engelliyor. Bu ülkelerin lobicileri ilgili ulusal ihtiyaçlara dikkat etmeksizin, var güçleriyle tüm azgelişmiş ülkelerin piyasalarını hızla liberalleşmeye zorluyorlar. OECD ülkelerinin neredeyse tümü bu talebi yıllardır benimsemiş durumda. IMF ve Dünya Bankası'nın yanı sıra, Dünya Ticaret Örgütü'nü (DTÖ) de bu siyasetleri kabul ettirmek için merkezi bir güç aracı haline getirdiler.

Radikal piyasa küreselleşmesinin kurumsallaşmış üçgenindeki

DTÖ, IMF ve Dünya Bankası karşısında ilk başta küçük ve zararsız gibi görünüyor. Cenevre'deki merkezi, içinde 550 personelin çalıştığı mütevazı gri bir bina. Teknik personel ve çevirmenler sayılmazsa, sadece 180 uzman yıllık sadece 91 milyon dolar bütçesi olan örgütün ticari sorunlarıyla ilgileniyor. IMF'den farklı olarak DTÖ'de resmi olarak güçlülerin özel hakları diye bir şey yok. 142 üye ülkeden oluşan ve her ülkenin bir oy kullanma hakkı olan örgütte bütün kararlar oy birliğiyle alınıyor.

Ama DTÖ güçlü bir örgüt, çünkü hukukçuları 1995'de yapılan Dünya Ticaret Sözleşmesi'ne sadık kalınması için dünya çapında etkileri olan kararlar alıyorlar. O yıl gelişmiş ülkeler dünya çapında büyük bir liberalleşme patlamasını gerçekleştirmeyi başardılar. Uruguay oturumları olarak adlandırılan ve sekiz yıl süren görüşmeler sonunda Güneyli hükümetler, bütün üye ülkelerin birbirlerine pazarlarını açma zorunluluğunu öngören bir dünya anlaşmasını imzalatmayı başardılar. Anlaşma gereğince çatışma halinde DTÖ hakemlik yaparak son kararı veriyor. Böylece savaş sonrasından kalma GATT anlaşmasının azgelişmiş ülkelere tanıdığı ayrıcalıklar ortadan kalktı. Güney Kore veya Tayvan modeline göre, gelişim stratejileri beş yıllık bir geçiş döneminden sonra yasadışı olarak kabul edilecekti. Yine de DTÖ Başkanı Mike Moore ticaretin faydalarını övmek istediğinde daima Güney Kore'yi örnek gösterir: "Kırk yıl önce bu ülke, Gana kadar yoksuldu, ama ticarete dayalı gelişme sayesinde bugün Portekiz kadar zengin."[86]

Bugünkü DTÖ uygulamaları göz önüne alınırsa bu tür durum saptamaları sadece birer düzmece. Cenevre'deki DTÖ hakemler kurulu en son Aralık 2001'de, AB ve ABD'nin şikayeti üzerine Hindistan hükümetini bu kıta üzerinde yabancı otomobil üreticileri için uyguladığı ve tamamen mantıklı olan vergileri kaldırmaya mahkum etti.[87] Hindistan'da satılan otomobillerin yüzde 75'inin yerli üretim olması gerektiği kuralı değişmek zorundaydı. Benzer bir kararı ABD hükümeti Filipinler için de aldırdı.

Bu şartlar altında azgelişmiş ekonomilerin hâlâ nasıl ilerleyebileceği sorusunun yanıtını Meksikalılar 90'lı yıllarda öğrendiler. Oradaki hükümet tüm IMF koşullarını yerine getirerek, ABD ve Kanada'yla birlikte serbest ticaret sözleşmesi NAFTA'ya katıldı. Bu, ABD piyasasına yakın olmasından dolayı, ülkeye yabancı şirketlerin doğrudan

yatırımlarına dayalı, 12 milyar doların üzerinde muazzam yüksek bir eğilimi oluşturdu. Meksika'da fabrikası bulunmayan otomobil ve kimya grubu kalmadı. Buralarda çalışan yaklaşık bir milyon Meksikalı'nın durumu da nispeten iyileşti. Sermaye gruplarının başkanlarına uluslararası faaliyetlerle ilgili sorular sorulduğunda, hemen ülke şartlarına göre verdikleri iyi ücretleri öne sürerler. Ama Meksika'nın büyük çoğunluğuna bu gelişme hiçbir şey getirmez. Çünkü ABD'deki büyük çiftliklerin tarım ithalatıyla yarattığı rekabet sonucu küçük çiftçilerin çoğu yok oldu. Yöresel küçük sanayi de kötü etkilendi. 90'lı yılların başında nüfusun yarısından azı üç dolarlık günlük gelirle yaşıyordu; aynı on yılın sonlarına doğru, bu nüfusun üçte ikisi yoksulluk seviyesine düşmüştü.[88]

Birçok Güneyli hükümet DTÖ anlaşmasını imzalamış olmaktan bugün pişmanlık duyuyor. Hindistan bu ülkelerin başında geliyor. Ama diğer taraftan Kuzey'deki pazarlara muhtaç olduklarından, şantajlara kolayca boyun eğiyorlar. Ayrıca gelişmiş ülkeler ağızlarına birer kaşık bal sürerek sözde büyük bir teklifte bulundular: Tarım sübvansiyonları azaltılacak, gelişmekte olan ülkelerin ürünlerine uygulanan gümrükler indirilecek ve sıkı şekilde korunan tekstil piyasaları açılacak.

Bu alışveriş ne kadar adil görünürse, dünya ticaretinin hukuka dayalı düzeni ne kadar istenirse istensin, DTÖ çarkı aksine döndü. Çünkü Güney ve Güneydoğu Asya, Latin Amerika ve siyah Afrika devletleri gümrüklerini ortalama yarı yarıya indirip, yabancı yatırımcılara kırmızı halı sererken, OECD ülkeleri sözleşmedeki belirsizliklerden ve boşluklardan bilinçli bir şekilde faydalanarak verdikleri sözleri tutmadılar. Önceden yaptıkları gibi gelişmekte olan ülkelerin işlenmiş ürünlerine kendi aralarında uyguladıkları gümrüğün dört katını uyguluyorlar. Bu bilgi, 120 ülkeye dağılmış çalışanıyla kalkınma sorunları üzerine çalışan önde gelen küreselleşmeyi eleştiren gruplardan biri olan İngiliz Oxfam'a ait.[89] Bu yüzden yoksul ülkeler her yıl ihracat gelirlerinden asgari 134 milyar dolar kaybediyorlar. Bu, dünya çapında sağlanan gelişme yardımının iki katından bile fazla.[90]

Gümrük engelleri özellikle azgelişmiş ülke ekonomilerinin en çok rekabet edebileceği ürünlerde yoğunlaşıyor: İşlenmiş gıda maddeleri, işçilik gerektiren tekstil ve deri ürünleri. Kahve, kakao ve yağlı tohumlar gibi AB ülkelerinde zaten üretilmeyen hammaddeler artık

gümrüksüz bile girebiliyor. Ama kavrulmuş ve paketlenmiş kahve için yüzde 7,4'lük bir gümrük uygulanıyor. Kakao tozu ve çikolataya yüzde 8, bitkisel yağlara yüzde 12,4 oranında gümrük var. Böylece kazanç getiren hammaddeyi işleme faaliyeti Kuzey'e kaydırılıyor ve üretici ülkeler gelişme şansı olmayan hammadde tedarikçileri olarak kalıyor.[91]

Zengin ülkelerin gıda maddeleri ihracatlarındaki sübvansiyonları özellikle çok haince gelebilir. OECD ülkeleri tarım sektörlerine her yıl 300 milyar dolarlık sübvansiyon sağlıyor. Hükümet iddialarının aksine, bu sübvansiyonlar öncelikle küçük aile şirketlerini değil, büyük çaplı şirketlerin sınai seri üretim fazlası ürünlerini finanse ediyor. AB'deki bütün şirketlerin sadece dörtte biri bütün sübvansiyonların yüzde yetmişini cebe indiriyor. Böylece bir avuç sermaye grubu, dünya pazarına Avrupa'da üretilen, yapay olarak ucuzlatılmış gıda maddeleri akıtırken bir de ABD ve AB'den ihracat yardımı alıyor. Bu durum, Güney'deki birkaç yüz milyon çiftçi ailesine tahrip edici sonuçlar doğuruyor. Çünkü salt insan gücüne dayanan küçük işletmeleriyle, gelişmiş ülkelerden gelen teknolojik olarak geliştirilmiş mısır, pirinç, buğday ve süt tozu ithalatına karşı rekabet etmek zorundalar. Oxfam'ın verdiği bilgiye göre, Filipinler'den Meksika'ya kadar uzanan bu eşitsizlik büyük bölgeleri mahvetmiş durumda.

DTÖ, serbest ticaret rejiminin kasıtlı dengesiz dağılımının dezavantajlarıyla ilgili ülkelere herhangi bir fırsat da tanımıyor. Sözleşmeler öyle düzenlenmiş ki, sanayileşmiş ülkeler için başka kurallara açık bir kapı mutlaka var. Ayrıca DTÖ'nün sözde tarafsız hakem kurulu, yoksul ülkelere kararları kendi çıkarlarına göre kabul ettirme olanağı da vermiyor. Filipinler'in ABD'ye uyguladığı ticari yaptırımlar ABD'li üreticileri hiç etkilemezken, tam tersi bir tehdit ekonomik kriz yaratmaya yetiyor. Ama hepsi bu kadar da değil. Batılı hükümetler dengesiz liberalleşmeye paralel olarak, bu amaçla kurdukları uluslararası sermaye grupları[92] aracılığıyla, Uruguay oturumları sonunda devasa bir koruyucu sistem kurdular: Patentlerin dünya çapında kabulü. Aynı şekilde 1995 yılında hayata geçen TRIPS antlaşmasına göre, teknik patent sahiplerinin buluşları 20 yıl boyunca başka hiçbir DTÖ ülkesinde kullanılamıyor. Bundan doğan sonuçlar, serbest ticaret savunucularının verdiği sözlerin tam aksini simgeliyor. Temelinde modern teknoloji olan gelişmeler bir daha tekrarlanamaz

hale geldi. Çünkü tüm patentlerin yüzde 97'sini OECD ülkelerindeki şirketler ellerinde tutuyor. Sonuç olarak, dünya çapında faaliyet gösteren şirketler kimin hangi teknolojiyle çalışabileceğini belirliyor.

İnsanlığın teknolojik gelişimine yönelik bu kapalı sistemle ilgili skandalın büyüklüğü 2001'in ilkbaharında ortaya çıktı. Dünyanın 39 büyük ilaç şirketi, AIDS salgınıyla pençeleşen Güney Afrika'yı, Hindistan ve Brezilya'dan ucuz ilaç ithal etmek istediği için dava etti. Bu ülkelerde ilaç patentleri DTÖ'nün kuruluş döneminden beri yasaklanmıştı. TRIPS anlaşması buralarda sadece yeni patentler için olmak üzere 2001 yılında uygulamaya kondu. Çünkü en önemli AIDS ilacı olan AZT'nin Hindistan'da üretilen muadili, patent sahibi Glaxo Smith Kline'ın azgelişmiş birçok ülkeye sattığı fiyatın beşte biri kadardı.

Davanın sonucu, ticaret sistemindeki güç dengesizliği karşısında uluslararası platformda örgütlenmiş sosyal hareketlerin ne kadar önemli olduğunu gösterdi. İlaç şirketleri ancak Avrupa ve ABD'deki sivil toplum örgütlerinin sert protestosundan sonra davayı geri çekmeye karar verdi. Birçok örnekte bunu başarmak ne yazık ki bugüne kadar mümkün olmadı. ABD hükümeti birçok kez, Batılı sermaye gruplarının patent haklarını kabul ettirmek için Arjantin, Brezilya, Hindistan, Vietnam, Tayland ve Dominik Cumhuriyeti gibi ülkeleri ticari yaptırımlarla tehdit etti.

Böylelikle bugüne kadar dünya ticaret rejimi küreselleşmiş ekonomide hakları güçlendiren bir kale görevini görmedi. Aksine daha çok güçlülerin haklarını beton gibi sağlamlaştırdı. Bu, özellikle ticari sözleşme müzakereleri kamuoyu kontrolünden geçmediği için mümkün oluyor. Gerçi demokratik ülkelerde meclisler tüm anlaşmalar için daha sonra onay almak zorunda. Bu da tıpkı AB mevzuatında olduğu gibi, sırtlarına büyük bir yük bindiriyor. Bazen yıllarca görüşülen anlaşmalar suya düşüyor.

Başbakan Schröder 2001 sonbaharında Hindistan'a yapmış olduğu bir gezisi sırasında, "Küreselleşmiş dünya kazananların ve kaybedenlerin dünyası olmamalıdır" şeklindeki ifadesiyle, adil bir dünya ticaretini yoksulluğa ve terörizme karşı açılan savaşta merkezi öğe ilan etti.[93] Böylesi konuşma baloncuklarının siyasete de dökülmesi için müzakereleri yürüten diplomatların tavırları daha müzakere aşamasında kamuoyuna açıklanmalıdır. Bu kontrol olmazsa, sadece

iyi örgütlenmiş sanayi lobisinin çıkarlarını gözetirler.

Attac eylemcisi ve AB Meclisi üyesi Harlem Désir, bu kontrol boşluğunun doldurulması için DTÖ reformu çerçevesinde müzakereler sırasında örgüte bir milletvekilleri topluluğunun tayin edilmesini talep etti. Désir'e göre bu şekilde temsilciler kendi ülkelerindeki meclisi ve medyayı düzenli olarak bilgilendirebilir.[94]

Böyle bir düzenlemenin şu an tam zamanı: Mekanizmanın resmen başarısızlıkla sonuçlandığı ortadayken, Avrupa ve Amerikalı siyasetçiler birçok yerde hâlâ devlet sorumluluğunda olan kamu hizmetlerini de DTÖ örneğine göre liberalleştirmek istiyor. Vatandaşlar tarafından pek bilinmemesine rağmen ve 2000'den beri Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (General Agreement on Trade in Services - GATS) çerçevesinde su, sağlık, akademik eğitim ve daha birçok kamu hizmetinin uluslararası faaliyet gösteren şirketlere açılması konusunda görüşmeler devam ediyor.

Sadece su sektörü yıllık 800 milyar dolar ciro vaat ediyor ve bu rakam hızla büyüyor. Dünya üzerindeki içme suyu kaynaklarının yavaş yavaş tükeniyor olması bu fiyatı daha da artıracak. Bu yüzden Vivendi veya RWE gibi sermaye grupları, kârlı devlet tekellerinin özelleştirilmesi konusunda baskı yapıyorlar. İlk deneyimler edinildi bile. Bolivya bir Dünya Bankası programı kapsamında kamu hizmetleri ağının bir kısmını ABD sermaye grubu Bechtel'e satınca şirket hemen fiyatları iki katına çıkarttı. Bolivyalılar kitle gösterileriyle bunu protesto edince hükümet satışı iptal etmek zorunda kaldı. Bu macera gidişatın yönünü gösteriyor.[95]

Sağlık ve eğitim alanındaki alışverişin daha da kârlı olması bekleniyor. ABD siyasetinin açıklanmış hedefi, dünya üzerinde devlet elindeki kamu hizmetleri tekelini mümkün olduğunca kırarak, bütün yerküreye büyük oranda özel ve verimsiz olduğu ispatlanmış Amerikan sağlık ve eğitim sistemi modelini yaymak. Hizmet Sanayileri Koalisyonu (Coalition of Service İndustries) adlı lobi örgütünün bir temsilcisi şunları söylüyor: "Yapılan görüşmelerde büyük adımlar atılacağını ve ABD ekonomisine yabancı sağlık piyasalarına açılma olanağının sağlanacağını tahmin ediyorum."[96] Her ne kadar çelişkili görünse de, Cenevre'deki tüccar diplomatların bu amacının iyi bir tarafı da yok değil. Böylece Avrupa'nın zengin devletlerindeki sosyal devletin çekirdek öğeleri de özelleştirme baskısı altına gireceğinden,

DTÖ sisteminin çılgınlığı tartışmalar ve protestolar aracılığıyla artık sadece uzmanların konuştuğu bir konu olmaktan çıkacak. Eğer sağlık ve eğitim şansı bile gelir düzeyine göre dağıtılacaksa, herhalde bu memlekette de küreselleşmenin galipleri ve mağlupları sorusu şiddetlenecektir. Zamanı çoktan geldi aslında.

Eşitsizliğin Mekanizmasını Kırmak

Yoksul ve zengin arasındaki ayrım kesinlikle sadece Güney ve Kuzey arasında değildir. Dünya ekonomisinin radikal piyasacı değişimi, kuşkusuz refah seviyesi yüksek olan ülkelerde de sınıfları birbirinden koparan bir eşitsizlik mekanizmasını harekete geçirdi.

Sermayenin dünya üzerindeki hareketliliği sonucunda finans piyasalarında doğan güvensizlik, şirketlerin ve bankaların 60 ve 70'li yıllara göre çok daha fazla kazanç elde etmesine olanak tanıdı. Hatta bunu zorladı. Bu artışın faturası ücretlere ve yatırımlara yansıtıldı.

Bütün eski sanayileşmiş ülkelerde maaş gelirleriyle şirket ve sermaye gelirleri arasındaki fark şaşılacak derecede birbirine benziyor. Bu farklılaşma ABD'de çok radikal yaşandı. Orada işçi ve memurların ortalama geliri 1999'da 25 yıl öncesine göre düştü. Oysa aynı zaman diliminde kişi başına düşen üretim miktarı yüzde 70 artış göstermişti. Nüfusun en yoksul yüzde yirmisinin geliri, son yirmi yılda yüzde yedi azaldı. Böylece üretim artışının büyük bölümü nüfusun sadece yüzde beşine dengesizce aktı. Üst tabakadaki yüzde yirminin geliri üçte bir oranında artarken, en zengin kesim aynı sürede gelirini iki katına çıkardı.[97]

Büyüyen eşitsizlik, ABD ekonomisinin 80'li yıllarda Avrupalılar ve Japonlarla giriştiği küresel rekabetin kaybedilmesinin sonucuydu. İster televizyon veya kamera, isterse otomobil veya makine yapımı olsun: "Amerikan sanayisi resmen dize getirildi" diye hatırlıyor Wall Street bankası Morgan Stanley'in yetkili ekonomisti Stephen Roach. "Bu Acı Üzerine", benzeri görülmemiş bir işten çıkarma ve masrafları asgariye indirme dalgası gerçekleşirken, beraberinde dönemin Reagan hükümetinin sendikal haklara uyguladığı ciddi bir darbeyi de getirdi.

On yıl süren bir "küçülme" ve "yeniden düzenlenme"den sonra, 1995'ten itibaren ABD tekrar "dünyanın en üretken ekonomisine"

(*Business Week*) ve radikal biçimde değişmiş bir toplum yapısına sahip oldu. ABD Başkanı John F. Kennedy, "Sel yükselirse, onunla birlikte suyun üzerindeki bütün kayıklar da yükselir" sözleriyle büyüme ve kitle refahı arasındaki bağlantıyı açıklamıştı. Ama bundan geriye bir şey kalmadı. Kennedy zamanında sanayi işletmelerinde en üst kademedeki bir yönetici işçilerinden yaklaşık 40 kat daha fazla kazanırken, günümüzde bu fark 531'e çıktı.[98] Aynı zamanda Amerikalı işçilerin neredeyse üçte biri yoksulluk sınırının altında seyreden maaşlara çalışıyor ve yeterli sağlık sigortasına da sahip değiller.

Financial Times daha 1998'de "Alaycı olarak bakıldığında, yöneticiler hisse sahiplerinin kazançlarını en üst seviyeye, çalışanlarınkini ise en alt seviyeye getirmek için maaş alıyorlar" diye yazdı. Bu tip bir alaycılık artık küresel bir standart haline geldi. Hemen hemen bütün borsa odaklı şirketlerin yöneticileri, sadece büyümeyle elde edilemeyecek hızlı bir kazanç artışı için uğraşıyor. Bu, Almanya'nın en eski küresel oyuncusu olan Siemens AG'de olduğu gibi, iş yerlerine veya ücretlere, ya da her ikisine birden yansıyor.

Bu şirketin sermaye sahipleri 150 yıl boyunca yüzde 8 ile 10 arasındaki kazançlarla yetindiler. Bugün yatırım fonlarının temsilcileri, Siemens hisse senedi paketleri olarak yatırdıkları sermaye için yüzde 15'lik bir kazanç talep edince, yönetim buna itaat ediyor. 1999'un baharında Siemens'in yöneticisi Heinrich von Pierer bir hisse sahipleri toplantısında açık sözlülükle, "Daha çok para kazanmalıyız" dedi. Bilgisayar üretiminden elektro mekanik üretime kadar koskoca işletme dalları bir tarafa atıldı. Hizmet birimlerine ücret ödemeyen ücra köşelerdeki şirketlere verildi. Çalışma saatlerinin ABD'de olduğu gibi, uzatılmasına karar verildi.

Böylece hissedarların kazançları maksimum şekilde artarken, iş dünyasında dramatik bir değişikliği beraberinde getirdi. Küresel ve modern enformasyon teknolojisi sabit çalışan eleman sayısı ihtiyacını azaltıyor. Onların yerini, zoraki part time çalışanlar ve vadeli iş sözleşmeleri sahipleri, iki işte birden çalışan sözde bağımsızlar alıyor. Bunlar bir veya iki işverene bağlı olsa da, sosyal güvencelerini kendileri sağlamak zorunda. Almanya'da çalışanların neredeyse üçte biri şimdiden vadeli iş sözleşmeleriyle, part time, geçici işçi olarak ücret bazında veya başka güvencesi olmayan çalışma şartlarında çalışıyor.[99] İşçi sendikaları böylece çalışma koşullarının kötüleşmesine

karşı direnme olanağını giderek kaybediyor.

Gittikçe daha fazla şirket sınır ötesi sermaye gruplarının bir parçası haline geliyor. Böylece ekonomik aktörler arasındaki güç dengeleri temelden değişiyor: Sermaye grubu yöneticileri işçilerini her geçen gün daha fazla birbirlerine karşı koz olarak kullanabiliyor. Sermaye, küresel bir şekilde çalışarak, işçileri ve sendikaları ulusal alanda sıkıştırıyor, sonuçta maaş artışı taleplerini kabul ettirmek gittikçe zorlaşıyor. Çünkü işçiler, çok daha düşük ücretleri ve hayat şartları olan ülkelerin işçileriyle doğrudan bir rekabet halinde. Continental şirketi olayında olduğu gibi, Avusturya Traiskirchen'deki ve diğer Batı Avrupa'daki iş olanakları Doğu Avrupa'daki yeni tesisler uğruna feda edilmişti. Refah ülkelerinde her yıl birkaç milyon işçi işini kaybediyor. Sermaye grubunun önde gelenlerine Latin Amerika'dan, Doğu Avrupa'ya, Çin'e kadar uzanan düşük ücretli ülkelerin ucuz iş güçlerinden oluşan sınırsız kaynak daha cazip geliyor.

Küreselleşme refah seviyesi yüksek olan ülkelerde de çelişkili bir gelişim gösteriyor. Zengin uluslar sürekli zenginleşirken, sadece Almanya'da ekonomideki büyümenin her yüzde birlik artışıyla birlikte kamu gelirleri de 38 milyar mark artıyor. Küreselleşme solda sıfır bir oyun değildir. Yabancı yatırımlar, mühendislik hizmetlerinden işletmeye kadar yurtiçinde de iş sahası sağlıyor. Yalnız kazanılan emek, elde edilen kazanç dağılımına giderek daha az hizmet ediyor. Bu, bir zamanlar eşitliğe odaklanmış olan Almanya için de geçerlidir.

2000 yılına kadar olan son yirmi yılda Almanya'daki tüm çalışanların enflasyon ve vergiden arındırılmış toplam net reel gelirleri yüzde 10 kadar artmış görünse de gerçek tablo çok daha vahimdir; çünkü çalışan insan başına düşen gelirler yüzde 0,5 kadar düşmüştür. Oysa aynı zaman diliminde şirketlerin kazançları neredeyse ise iki katına çıkmıştır.[100]

Buna paralel olarak, üretimden ücretin aldığı pay sürekli düşüyor. 1980 yılında çalışanların payına pastanın yarısından fazlası düşüyordu; yirmi yıl sonra ise bu pay yüzde 41'e düştü. Sosyal harcamaların (emekli maaşları, işsizlik parası, sosyal yardım) payı aynı süre içinde yüzde 25'te sabit kalırken, kâr ve servet gelirlerinin payı dörtte birden üçte bire çıkmıştır.[101] Bunun anlamı, Almanya'da da 13 milyona yakın insanın yoksulluk sınırında veya altında olduğudur. Bu kesim, işçilere ödenen ücretin ortalama yarısından daha azıyla geçinmek zo-

rundalar. Her yedi çocuktan biri yoksulluk içinde yaşıyor. Heidelbergli sosyal yargıç ve Attac danışmanı Jürgen Borchert olumsuz gelişmeleri şöyle yorumluyor: "Buna karşılık, servetlerin yoğunluğu neo-feodal boyutlara ulaştı". Almanya'nın toplam özel şahıs servetinin tamı tamına dörtte biri sadece 365 bin kişinin, yani nüfusun yüzde 0,4'ünün, yüzde sekizi de 3 bin 700 süper zenginin elinde.[102] Böylece küreşelleşmenin gelişimi halkın çoğunluğu için tam tersine dönüyor ve bugünkü modele bakılırsa aşağıdan yukarıya doğru ters bir bölünme yaratacağını şimdiden belli etti. Demokratik siyasetçilerin görevi, bu yüzden artan eşitsizlik ve güvensizlikle mücadele edebilecek vergi ve ekonomi siyasetleri geliştirmek olmalı.

İşçilerin düşük ücret aldığı ülkelerde modern sanayi işletmelerinin kurulmasının hiçbir sakıncası yoktur. Lastik sermaye grubu Continental'ın orada yeni üretim çizgileri oluşturması Romenler ve Çekler açısından iyi bir durum. Ama bu gelişmenin galipleri, kaybedenlerin dışlanmaması konusunda sorumluluk almaya zorlanmalı. Devletlerin ve hükümetlerinin Harald Guttmann ve İngiltere, İsveç, Belçika ve Almanya'daki iş arkadaşları gibi, işten çıkarılanlara gerçekten kalifiye meslek geliştirme olanağı ve gelir güvencesi verebilecek yeterli araçları olması gerekirdi ki, hemen başka bir işe daha yüksek bir üretkenlik seviyesiyle başlayabilsinler. Ama şimdiye kadar bu olmadı, çünkü sermaye sahipleri ödemiyor; devletlerin de yeterli parası yok. Avrupalı hükümetler, yatırımcıların gelmesi için daha çok en düşük şirket vergileri ve en yüksek sübvansiyon yarışı gibi garip bir rekabet içinde. Sonuçta vergi yükü seçeneği olmayanlar için gittikçe büyüyor. 1995'de AB kapsamında ücretliler ortalamada yüzde 13 kadar daha fazla vergi öderken, sermaye şirketleri buna karşılık on yıl öncesine göre yüzde 40 kadar daha az ödediler. Bu eğilim o zamandan beri daha da arttı.[103] Alman Federal Meclisi'nin küreselleşme ile ilgili soruşturma komisyonunun aslında oldukça çekimser olan başkanı Ernst Ulrich von Weizsäcker bunu şöyle yorumladı: "Aşağıdan yukarıya doğru ters bir mali dağılım gerçekleşiyor."[104]

Aslında tam tersi vaatlerle başa gelen Almanya'daki Sosyal Demokrat ve Yeşiler koalisyonu, bu konunun öncülerinden biri. Vaatler görev sürelerinin ilk altı ayında tekrar gözden geçirildi. Uzmanlar başka hiçbir OECD ülkesinde Almanya'da olduğu kadar az gelir vergisi toplanmadığını tespit etti. Toplanan bütün vergi gelirinin sadece

yüzde 3,8'i gelir vergisinden oluşuyordu ve bu rakam OECD ortalamasının yarısının da altındaydı.[105] Gerçi vergi miktarları kısa bir süre öncesine kadar resmi olarak çok yüksekti, ama Alman işletmeler vergi beyanlarını düşük göstermek için muazzam olanaklara sahipti. Böylece 1997 yılında sermaye gruplarının mali defterlerinde, 691 milyar mark vergiden düşülmüş görünmekteydi. Miktar, bu şirketlerin toplam reel yatırımlarından biraz daha azdır.[106] Bu provizyonların çözülmesi, atom atıklarının temizlenmesinde veya sigorta hasarlarının karşılanmasında yıllar sonra kullanılması planlandığından, özellikle elektrik ve sigorta sektörü kendine vergiden muaf, dev bir ek kazanç yaratmış oldu. Sadece sigortacılar "tasfiye edilmemiş zararlar" için 1997 yılında, prim olarak kazandıklarından daha büyük bir para miktarını vergiden düştü.[107]

Schröder hükümeti, bu kâr pastasının daha adil paylaşılması gerektiğini söyleyerek şu talepte bulundu: Vergilendirilmeyen bu provizyonlar yıllar sonra çözüleceğinden, geçen süreyle orantılı olan kâr oranları göz önünde bulundurularak faizler buna göre düşürülecekti. Aradaki fark daha sonra vergilendirilecekti. Fakat Maliye Bakanı Lafontaine tarafından hazırlanan yasa tasarısına karşılık, zarar görecek şirketler binlerce iş yerlerini açıkça yurtdışına taşımakla tehdit etti. Hatta sigorta sektörü Alman devlet tahvillerinin alışını boykot etme tehdidini savurdu. Bunun sonucu olarak sermaye piyasasında faiz artışı ve çöküş eğilimi oluşurdu. Hükümete karşı çıkan şirketlerin en başında cebini bu şekilde oldukça doldurmuş olan finans devi Allianz ve başkanı Helmut Schulte Noelle geliyordu. Yıllık bir milyar marklık bir vergi geri ödeme zorunluluğuna karşılık şirketi Londra'ya taşımakla tehdit etti. Bu arada finans müdürü yıllık kârın yüzde 8,5 artarak 8,3 milyar marka çıktığını açıklıyordu.[108] Eski siyasi ahlâkın değer yargılarına göre Almanya başbakanının böylesi baskılara hiddetlenerek karşı koyması gerekirdi. Ama Gerhard Schröder bu eski siyasi anlayışlara rağbet etmedi. Vergi boykotçularını makamında kabul ederek durumu iyileştirme sözü verdi. Provizyonların çözülmesi minimum düzeye indirildi. Hemen ardından Lafontaine'in geri çekilmesiyle *Financial Times* "Alman sanayi liderleri kelle uçurdular ve küreselleşme çağında siyasetçilerin iş dünyasının yanında yer almak zorunda olduğunu gösterdiler" yorumunu yaptı. Yorumun yazarı büyük bir zevkle Lafontaine'in "Küreselleşmeden Korkma-

yın" adlı kitabıyla eğlendi.

Schröder ve arkadaşları o zamandan beri derslerini iyi öğrendiklerini göstererek, daha sonraki yıllarda örgütlü vergi haksızlığını zirveye çıkardılar. En yüksek vergi oranını yüzde sekiz, sermaye topluluklarına uygulanan kurumlar vergisini yüzde yirmi oranında düşürerek Deutschland AG'ye bir de en az iki haneli olan milyarlık hediye verdiler: 2001'den itibaren şirket hisselerinin satışları vergiden muaf. Alman bankalarının, sigortalar şirketlerinin ve hatta büyük çaptaki işletmelerin hisselerinin satışları, yıllar içinde değeri birkaç katına katlanmış olsa bile, artık vergisiz gerçekleşiyor.

Vergilendirmenin durağan rezervlerinin serbest bırakılması Allianz Müdürü Schulte'nin istediğinden bile daha bonkör bir şekilde gerçekleşti. Kendisi geçerli verginin yüzde 58'den yüzde 20'ye düşürülmesine bile razıydı.[109] Tabii şirket ve hissedarlar sevinçten çılgına döndü. Frankfurtlu bir bankacının sevinç naraları şöyleydi: "Sanki Noel bayramını ve paskalyayı aynı gün kutluyoruz." Alman finans sanayisinin borsa hisseleri o dönemde yüzde 20'ye kadar artış gösterdi. Bu hediyenin resmi gerekçesi de şöyle oldu: Alman şirketlerinin çoğu zaman kesişen katılımları yüzünden "kabuk tutmuş yapıların" (Maliye Bakanı Werner Müller) çözülerek, yatırım ve istihdam alanında yeni araçlar serbest bırakılacaktı. Tabii ki amaç bu değildi. Bir sermaye topluluğu sözcüsü vakit geçmeden olaya açıklık getirdi: Deutschland AG içerisindeki bütün stratejik bağlantılar; örneğin Allianz'ın Münih Rück ve Dresdner Bank ile olan bağlantıları bu kontenjana dahil değildi.[110] Lafontaine'nin ayrılmasından sonra göreve atanan mali işler sekreteri Gerd Zitselsberger'in eski işvereni olan Bayer AG gibi şirketler ise, geniş katılımcı portföylerinin durağan rezervlerinin serbest bırakılması sayesinde ceplerini doldurabilir ve böylece büyümelerini tüm dünyada finanse edebilirlerdi.[111]

Bundan aşağı kalmayan bir hediye de sermaye gruplarının payına düştü. Eichel ve yeni hükümet sekreteri Zitzelsberger, yurtiçindeki hissedarların vergiye tabi sermaye topluluklarından doğan zararlarının hesaba geçirilmesiyle ilgili eski sınırları da vergi kanunundan çıkardılar. Bunun üzerine vergi dairelerinden hemen şöyle bir açıklama geldi: Bayer grubundan 2001'de vergi alınmadığı gibi 500 milyon mark iade edildi. Alman Telekom aynı yolla 1,4 milyar mark, elektrik devi RWE 800 milyon mark ve Vodafone-Mannesmann da yarım mil-

yar mark iade aldı.[112]

2001 yılında sermaye topluluklarının gelir vergileri toplamda bu şekilde zarar gösterdi. Hazine, 2000 yılında olduğu gibi 23 milyar euro gelir elde etmek yerine, yarım milyar mark cebinden ödedi. Bu vergi boşluğu olmasaydı Bakan Eichel, 2001 yılında neredeyse denk bir bütçe yapabilecekken, 2002 yılının Ocak ayında yüksek bütçe açığı yüzünden AB komisyonundan uyarı aldı.[113]

Küreselleşme galiplerine geniş alanda uygulanan bu vergi muafiyetinin sonuçları çok bariz oldu. Gelirlerin azalmasıyla devlet kendisi iç piyasasındaki krizin motoru haline geldi. 1990'dan beri resmi hizmet sektöründe 600 binden fazla istihdam kaybedildi. Rostock'tan Oberstdorf'a kadar bütün belediyeler sanayi geliri vergilerinin dramatik bir şekilde düştüğünü bildirdi.[114] İnşaat sektörünün belkemiği olan belediye yatırımları son yılların en düşük seviyesine geriledi. Bu yüzden dünyanın en zengin ülkelerinden birinde okulların, spor salonlarının ve oyun alanlarının hasarları onarılmıyor, koruyucu gençlik sosyal faaliyetleri neredeyse siliniyor ve birçok yerde kanunen zorunlu olan resmi harcamalar dışında hiçbir harcama yapılmıyor. Devletin neden olduğu kamusal hizmetlerin zorunlu çöküşü vahim bir dinamiği harekete geçiriyor. Gücü olan çocuğunu özel okula gönderiyor, özel kliniklerde tedavi ettiriyor ve toplumun diğer kesimlerindeki kargaşanın onu rahatsız edemeyeceği güvenli bölgelere taşınıyor. Böylece kamusal hizmetlerin özelleştirilmesinden çıkar sağlayacak olan kişiler Cenevre'de çoktan tasarlanmış olan GATS hedefleri modeline gittikçe büyüyen bir destek topluyor.

Bir zamanlar "kanun boşluklarıyla" mücadele eden sosyal demokrat reformcuların, sermaye grubu prenslerine yaptığı vergi yaltakçılığı için kötü niyetli düşünmemek gerekir. Radikal dönüşüm, sadece faaliyetlerinin küreselleşmesi sonucu işletme liderlerinin eline geçen gücün büyüklüğü konusundaki gerçek anlayışı yansıtıyor. Taşınma tehditleri şu an için abartılı olsa da, kesinlikle boş değil. Sosyologların "çıkış opsiyonu" olarak adlandırdığı kavram, ulusal siyasetin yapılandırma gücünü en az seviyeye indirdi. Siyasetçilere muhtemel bir yurtdışına taşınma tehdidiyle şantaj yapmak artık günlük siyasi hayatın bir parçası haline geldi. Tıpkı elektrik sektörünün en son sosyal demokrat iklim koruma programına karşı uyguladığı şantaj gibi.

Bir Alman işletmesinin müdürünün gücün yeni durumu için *Handelsblatt*'a dediği gibi, "sermayenin devrimi"[115] galipler için de büyük riskleri beraberinde getiriyor. Çünkü siyasetten gelen sinyaller yıkıcı: Demokratik olarak iktidara gelen hükümetler bile gittikçe artan bu eşitsizliğe karşı koyamıyorlar. Eski liberal Ralf Dahrendorf bile, "Bu demokrasi için pek de faydalı değil" diyerek "otoriter bir yüzyıla" girdiğimiz konusunda uyarıda bulundu. Eğilim çoktan belli oldu bile. Küresel bütünleşmenin sürekli tehdit unsuru olarak kötüye kullanılması, "küreselleşme bizi yoksullaştırıyor" ve "yabancı ülkeler işimizi çalıyor" gibi klişeleri güçlendiriyor. Böylece küresel pazardan kâr sağlayanlar, yabancı düşmanlığını sürekli körükleyerek seçmenlerin zihninde küreselleşmeyi zaman ayarlı bir bombaya dönüştürüyor. İsveç'ten Yunanistan'a kadar sağcılar gittikçe artan destekten memnun. Hamburglu yargıç Barnabas Schill'in Kanun ve Düzen Partisi gibi örgütlenmeler gökten düşmüyor, bütün toplumlarda gelecek korkusu yaratan ve gittikçe büyüyen ekonomik güvensizlikten besleniyor. Konrad Adenauer Vakfı Müdürü ve önde gelen Alman seçim araştırmacılarından biri olan Hans-Joachim Veen, Almanya'daki milliyetçilerin oy potansiyelini en az yüzde 15 olarak tahmin ediyor.

Yatırım bankası Morgan Stanley'in baş ekonomisti ve kesinlikle bir küreselleşme karşıtı olmayan Steven Roach bile, bu yüzden eşitsizliğin artan "ahlâki ikilemi" konusunda uyarıyor. Roach'a göre, bütün insanlığın ekonomik olarak birlikte kalkınmasına karşı olabilecek "siyasi olarak yönlendirilen bir geri tepme sadece bir zaman meselesidir". Bu da ilk defa olmazdı zaten. Geçen yüzyılın küresel ekonomik bütünleşmesi, siyasetin kendini ulusal zincirlerden kurtaramaması ve adil uluslararası çözümler üretememesi yüzünden suya düştü.[116] 1930'da dönemin ticaret ve para sisteminin çöküşünden bir yıl önce Economist şöyle bir analiz yapmıştı:

"Kuşağımızın en büyük problemi, ekonomi alanında gerçekleştirdiğimiz başarıların, siyasi başarıları ikisinin birbirine ayak uyduramayacak şekilde aşmasıdır. Ekonomik bazda dünya geniş kapsamlı ticari bir birliktir. Siyasi bazda ise bölük pörçük olarak kaldı. Bu birbirine zıt gelişimler arasındaki gerginlik, insanlığın toplumsal hayatında birçok kez sarsılma ve çöküşler meydana getirdi."

Daha önce gelen felaket, 40 milyon insanın hayatını ve milyarlık maddi değerleri mahvetti. Bugünkü küreselleşmenin tersine dönme-

si de pek farklı bir sonuç yaratmazdı; belki bir dünya savaşı çıkmazdı, ama küresel bir milliyetçi muhafazakârlık dalgası ve Afganistan modelinde olduğu gibi savaş bölgelerinin yayılmasıyla sonuçlanırdı.

Sermaye grubu liderleri ve hissedarları böyle bir gelecekle ilgilenmez. Hangi partiden olursa olsun, demokratik siyasetçiler de hiç ilgilenmez. İleriyi göremeyen, küreselleşmenin radikal piyasacı yapılanmasına sırtını dönen ekonomik çevrelerden ünlü muhaliflerin sayıları giderek artıyor. Bu gelişim, neoliberal inancın kırılamaz olmadığını gösteriyor. Seçmenler buna zaten çoktandır inanmıyor.

Bu tereddütlerden yararlanarak, durumu reformcu siyasetçiler için sürekli ve geniş bir desteğe çevirmek yeni sosyal hareketin ana görevi olmalıdır. Yoksa bütün reform girişimleri başarısızlığın sosyal demokratik yolunda kaybolur. Olası bir başarının belirleyici ön koşulu, sınır ötesi bir örgütlenmedir. Sadece gerçek anlamda uluslararası bir hareket, radikal piyasacıların dünya medyalarındaki fikir kartelini kırabilir. Kuzey ve Güney, Batı ve Doğu Avrupa insanlarının ve seçmenlerinin ortak çıkarlarını aynı anda ifade etmeyi başarabilirse, siyasetin bütünleşmesini hızlandırabilir ve küreselleşmenin ana şalterleri olan IMF, DTÖ ve OECD'ye demokratikleşme yolunu açabilir. Dünya piyasalarının güç odağı haline gelmesini kırmak ve reformları kaybedenlerin çıkarları doğrultusunda kabul ettirmek kuşkusuz çok büyük bir işe kalkınmak demektir. Fakat Fransa, Almanya ve başka yerlerde bu projeyi üstlenmek isteyen şaşırtıcı derecede çok insan var.

III

Attac - Her Şey Nasıl Başladı?

"Piyasaları silahsızlandırın!" Le Monde Diplomatique Başeditörü Ignacio Ramonet'in Aralık 1997'de kaleme aldığı bir makalenin başlığı değil, ateşli bir manifestoydu: "Asya para piyasalarının altını üstüne getiren kasırga bütün dünyayı tehdit ediyor. Yatırım sermayesinin küreselleşmesi evrensel bir güvensizlik yaratıyor. Ulusal sınırlarla alay ederek, devletlerin halklarının demokrasilerini, refahını ve mutluluklarını güvence altına alma gücünü kırıyor. Finans sermayesinin küreselleşmesi kendi kanunlarını koyarak, bağımsız, ulusüstü bir devlet kurdu. Kendi idare mekanizması, etki alanları ve siyaseti var: Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası, Ekonomik İşbirliği ve Planlama Örgütü (OECD) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ). Bu güç sahibi kurumlar, tek ağızdan 'piyasa değerleri' şarkısını söylerken, dünyadaki büyük medya kuruluşları da sadık koro olarak eşlik ediyor. Bu yapay dünya devleti, toplumsal temeli olmayan büyük bir güç. Sadece finans piyasalarına, fon krallarına ve çokuluslu şirketlere karşı sorumluluk taşıyor. Ve gerçek dünyanın gerçek devletleri gücü olmayan topluluklara indirgeniyor. Bu durum, yıldan yıla daha vahim bir hal alıyor".

Bu belirgin üslup, Le Monde Diplomatique'in karakteristik özelliğidir. Komünizmin çöküşünden sonra aylık siyaset gazetesi yıldan yıla tirajını artırırken çizgisini de değiştirdi. "Gauche Rouge"un, yani Fransız Komünist Partisi'nin ve reformist sosyal demokrasinin ötesindeki Fransız solunun idare organı. Fransa'da 400 bin , bütün dünyada ise bir milyon adet satıyor.

Sosyalist ve eski komünist gazetecilerden oluşan yazı işleri heye-

tini dünyanın her köşesinden muhabirler destekliyor. Fransız aydınlanması, Marx'ın siyasi ekonomi eleştirisi ve jakoben aydının cumhuriyetçi coşkulu ifade tarzı konusunda belirgin bir eğilimi olan bu gazete, aydan aya yeni dünya düzenini ve içinden oluştuğu kavgaların ardındaki güçleri kavramaya çalışıyor. Küresel bir bakış açısıyla aralarında Noam Chomsky, Pierre Bourdieu, Susan George gibi bilim insanları, John Berger, Eduardo Galeano gibi yazarlar ve Zapatist lider Komutan Yardımcısı Marcos'un da olduğu muhabir ve aydınlar, soğuk savaşın yerini alan yeni ihtilafların parçalar halinde yayılmış cephe çizgisinin ana hatlarını tasvir etmeye çalışıyorlar: Dışarıda Kuzey-Güney ihtilafı, içeride sosyal devlete olan saldırılar. Birçok liberal, hatta solcu aydın "tarihin sonu", "sosyal demokrasinin sonu" ve hatta "demokrasinin sonu" şeklinde naralar atarken, Le Monde Diplomatique güçlü ve etkili kelimelerle hâlâ Avrupa'nın kutsal siyasi emanetlerini savunuyor: "Sivil devrimlerin eşitlik talepleri, 'azınlıkta olanların gücünü çoğunluğun sayısıyla dengeleyen' demokratik sosyal devletin kazanılması ve demokrasinin evrensel hakkı."[1]

Ramonet yaptığı bu ihtiraslı çağrısında, çağın küreselleşme sorununa küresel bir çözüm talep etti. Küreselleşme sonuçlarından doğan rahatsızlığı ortadan kaldırmak için, kapitalizmin kaldırılmasını istemeden veya buna karşı mücadeleye çağırmadan, spekülatörlerin ve fon topluluklarının finans sermayesini demokratik bir şekilde kontrol etmek gerekliydi. Kapitalizm karşıtlarının, sosyal demokratların ve muhaliflerin aynı paydada buluşabileceği siyasi bir bakış açısı. Bu, "bütün ülkelerin demokratlarına" toplumun müdafaası için yapılmış bir çağrıydı. Çağrısını şöyle bir soruyla bitirdi: "Neden yeni, hükümet dışı bir örgüt kurmuyoruz? Neden vatandaşlar yararına bir Tobin vergisi hareketi [Association pour la Taxe Tobin l'aide aus Citoyen (Attac)] başlatmıyoruz? Sendikalar ve sayısız sosyal, kültürel ve çevre örgütleriyle beraber bu vergiyi artık yürürlüğe sokmak için hükümete mükemmel bir şekilde baskı yapabiliriz. Evrensel egemenlik adına..."[2]

Bu soru cevapsız kalmadı. Gazeteye 5 binden fazla okuyucu mektubu geldi. Bu kayıtsız kalınamayacak kadar büyük bir tepkiydi. Attac, 3 Temmuz 1998'de Paris'te kuruldu.

Ekonomik Bir Okuma Yazma Kampanyası

Yves Karlén bugün, "Bu benim için bir yıldırım saldırıydı" diyerek DTÖ, emeklilik fonları ve Tobin vergisiyle ilgili son yıllarda yazdığı el ilanlarını masanın üzerine koyuyor. Yves Karlén, Besancon'da on sekiz yıldan beri otobüs şoförlüğü yapıyor. "Ama artık resmi hizmette değilim" diye hemen ekliyor. "Artık büyük bir sermaye topluluğuna, Vivendi'ye aitiz. Onlar her yıl 180 milyon kâr hissesi yapıyor." Karlén, Tobin vergisini ilk kez Temmuz 1998'de Ramonet'nin makalesi ve Attac'ın kuruluşuyla ilgili bir radyo tartışma programında duymuş ve hayatında ilk defa siyasete heveslenmiş. "Daha önce hiçbir şey yapmadığım sanılmasın, örgütlü bir şey yoktu. Karım ve ben Madagaskar'da iki kıza destek oluyorduk. Ayrıca ben gelişmekte olan ülkelere ilgi duyuyordum. Onun dışında işsizliğin ve özelleşmenin kaçınılmazlığıyla ilgili o neoliberal tartışmaları homurdanarak dinliyor ve pek inanmıyordum. İnsanlar son yıllarda kendi küçük hayatlarına çekilmiş olsalar da, bazen kendilerini sorguladıkları da oluyor". Karlén, Le Monde Diplomatique'e abone oldu ve bir yıl sonra bir psikoterapistle Attac'ın Besancon'daki yerel grubunu kurdu. 2000 yılında Attac'ın La Ciotat'taki ilk yaz üniversitesine katıldı. "Çok sıkı çalıştık; gündüzleri ekonomi teorilerini çalışır, akşam da dünyayı yeniden keşfederdik. Bir şeyi kavramak çok güzel bir şey. Korkuyu üzerimizden almıyordu, ama bizi harekete geçiriyordu."

Attac için alan hazırdı. Avrupa ülkeleri arasında bu alanın en güçlüsü Fransa'daydı. 1994'ten beri işsizlerin protesto yürüyüşleri ülkenin her yerinde yapılıyor, medya yıldızları evsizlik ve "sans papiers" denilen belgesiz göçmenlerin sorunları için harekete geçiyordu. Juppé planı resmi hizmetlerde yapılacak derin kesintiler öngördüğünde, Aralık 95'te grev hareketi başladı. Lyon garındaki işçi toplantılarında o zamandan beri sosyal devletin savunulması çağrısını yapan ("Avrupa'nın Kant, Bach ve Beethoven kadar değerli bir kazancı") sosyolog Pierre Bourdieu gibi entellektüel isimleri hararetli konuşmalar yaparak, merkez bankalarının istikrar siyasetine, finans piyasalarının hakimiyetine ve kapitalist temelli medyalara saldırarak kalabalığı galeyana getirdiler.[3] Bourdieu ve öğrencileri "Harekete Geçmek için Nedenler" adlı bir ağ kurarak "sermayenin maoizmi" olan neoliberal düşünceye karşı popüler yazılarla eleştiriler yağdırdılar. 1995'teki

grevlerden sonra yeni, harekete hazır ve özellikle postane çalışanları ve öğretmen sendikaları oluştu. Öğrenci ve sosyal hareketlerle omuz omuza verilerek, parçalara ayrılmış Fransız sendika dünyasında yeni ittifaklar kuruldu.

Bourdieu'nün Fransa'dan sınırdışı edilenlerin ve en alt sınıf üyelerinin durumunu anlattığı "Dünyanın Sefaleti" hakkındaki hacimli röportaj kitabı bestseller oldu. Benzer bir başarıyı yazar Vivienne Forrester'ın "Ekonominin Terörü" başlıklı makalesi de yakaladı. Ahlâkla yoğurulmuş bu hiciv yazısı, popüler bir üslupla hayatı tüketim ekonomisi haline getirerek, dünya çapında milyarlarca insana "fazlalık" muamelesi yapan kapitalizmi keskin bir dille eleştirdi. Makale, bu gelişmenin sonucunda büyük yerleşim bölgelerinin "sosyal intihar" alanları olacağını iddia ediyordu. Biraz abartılmış da olsa bu iddia oldukça etkili oldu. Etkili olmasındaki diğer etkenler de, Jospin hükümetince frenlenen sosyal demokrasinin getirdiği hayal kırıklığı, artan işsizlik ve varoşlardaki gençlerin kronik hale gelen ayaklanmaları oldu.

Kuruluşunda Attac'ın yaklaşık 5 bin üyesi vardı; şimdilerde ise Fransa'nın 220 yerinde 30 bin'den fazla üyesi bulunuyor. Bu rakama örgüte kolektif olarak katılan sendikaların ve sivil toplum örgütlerinin binlerce üye ve sempatizanı dahil değil. Küçük bir üniversite şehri olan Besancon'da her ay yaklaşık yüz sendikacı, öğrenci ve belediye çalışanı bir araya gelerek akşamları tartışma toplantıları düzenliyorlar. Seattle, Prag, Cenova veya Brüksel'de gelecekleriyle ilgili kararlar verileceği zaman bildiriler dağıtıyor veya gıda devi Danone işçi çıkaracağı zaman yoğurt boykotuna çağırıyorlar. Çevrecilerle, alternatif işletmecilerle ve işsiz kesimin girişimcileriyle buluşuyorlar. Yves Karlén, alternatif ekonomi için bir banka kurma projesi için okumalar yapıyor ve yetkililerle görüşüyor. Bu zorlu bir iş; hem akşamları hem de hafta sonları çalışılıyor ve Besancon'un pazar yerinde "Uzun Soluklu Siyasetin" ne olduğunu öğrenmiş halde duruyor: "Beş bin bildiri dağıttıktan sonra IMF, Dünya Bankası ve DTÖ'nün ne olduğunu, hayatlarını nasıl etkilediğini öğrenmek için beş kişi telefon etti. Daha işin başındayız ve yeterince etkin değiliz. Her ay zorunlu bir program uygulayarak öğreniyoruz. Eksikliğini hâlâ duyduğum şey, bir gelecek hayali. Kültür bazında biraz daha devrimci olabilirdik. Ama hayatım artık eskisi gibi değil." Kurucularının sözleriyle Attac, "eyleme daya-

lı bir eğitim hareketi". Bölge grupları çok sıkı bir şekilde çalışıyor. Konuşmalar, okuma grupları, yüzlerce üyenin gittiği yaz üniversitesi, broşürlerin ve bildirilerin hazırlanması ve siyasi-ekonomi belgelerinin yayılması. Yves Karlén'in sözleriyle, "Attac, büyük ve ekonomik bir okuma yazma kampanyası."

Siyasete Hız Kazandırmak

Lyon'daki Attac-Rhône Fransa'nın en büyük bölge grubu: Bin üyesi ve yaklaşık 100 eylemcisi var. "Ama Jean-Luc olmasaydı bu başarılamazdı." Ziraat mühendisi Jean- Luc Cipière, kıvırcık kır saçlı, elli yaşlarının ortasında bir 68'li. Bir yılını PS'de (Sosyalist Parti), sonraki bir yılını da Troçkistlerle geçirdikten sonra siyasi olarak bir yere bağlanamamış. Kendi danışmanlık şirketini kuran muzip bir yalnız kurt. "Sonra 'Sınır Tanımayan Veterinerler'le çalıştım. Ama bir süre sonra kronik bir yangına karşı oynanan bu insani itfaiyecilik oyunu bana yetmemeye başladı. Anlamadığım bir şey varsa, o da bütün o iyi eğitim görmüş akademisyenlerin neden siyasetle ilgilenmediği. Bence siyasetten daha hareketli ve heyecanlı bir şey yoktur." İki yıl boyunca coşkulu bir konuşmacı ve büyük bir pedagog olan Jean-Luc Cipière Attac-Rhône'u yapılandırdı. İlk iş olarak Seattle ve DTÖ açıklamasıyla ilgili bir film yapmışlar. "Bunun ne olduğunu o zamana kadar kim biliyordu ki? Altı ay boyunca çalıştık ve ürettik. Bu önemliydi: Birbirimizi tanıdık ve güvenmeye başladık. Şu anda bu film Fransa'da birçok okulda gösteriliyor." Attac-Rhône konferanslar ve her hafta yeni ve eskilerin sohbet edebilmesi için Café Attac toplantıları düzenliyor. Kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ve kalitesi hakkında halka açık konuşmalar organize ediyor. "Gösteriler aslında artık rutin hale geldi; neredeyse eskidi. Bu bize fazla bir yol aldırmaz, bizim işimiz daha derin ve uzun vadeli. Tamam, bize katılan gençlerin biz yaşlı makinalardan daha farklı ifade şekilleri ve istekleri var, ama yine de sünger gibiler. Çünkü birçok şeye yeni baştan başlamak gerekiyor; yıllar boyunca medya bize hep şu mesajı verdi: Herkes kendisinin işletmecisidir, kendi küçük hayatlarınızla ilgilenin, özel sigorta yaptırın ve siz de borsada oynayın, o zaman her şey düzelir." Cipière iki yıl boyunca okumuş, öğretmiş, bilgilendirmiş, örgütlemiş ve "şu da yapılsa" diyen gençlere şu cevabı vermiş: "İyi, öyleyse sen yap."

Bu işe de yaramış. Şimdi başkanlığı bir başkasına devretmiş, artık "sadece" iki çalışma grubuyla çalışmak istiyor. "Yeniden para kazanmam gerekiyor, geçimimi sağlamak bir sorun haline geldi."

Her çarşamba akşamı Lyon İdare Heyeti toplantısı için Bourse de Travail'in zarif fayanslarla kaplı odalarında buluşan ve daha sonra bir kadeh içki için köşedeki bistroya geçen kişiler parti mensupları değil. Yves Karlén'in sözleriyle bu insanlar, "demokrasinin en çok motive olmuş vatandaşları".

Olivier Cassagnes, sık sık işsiz kalan otuz iki yaşında bir ses teknisyeni. siyasetçilerin konuşmalarından nefret ederken finans piyasalarıyla ilgili bir eleştiri onu çok etkilemiş: "Attac'ın analizleri aslında daha önce düşündüğüm, ama hakkında çok da bilgi sahibi olmadığım bir şeyi doğruladı." Olivier, Ekim 2001'den beri Attac-Lyon'un yeni başkanı. "Başkan seçilmemle beraber siyasette uzmanlaşmama şartı getirdim". Attac'ta herkes ihtiyacımız olanı anlayabilmeli ve yapabilmeli. Belgelerimizi merkezden almayacağız, kendimiz yazacağız. Yazdıklarımızı biz anlarsak diğer insanlar da anlayabilir."

Bir diğer örnek de on dokuz yaşındaki uluslararası hukuk öğrencisi Abdellali Hajjat. Attac'ı internetten öğrenmiş, ama Cenova'ya parasızlık ve zamansızlıktan gidememiş. Şu anda ramazan dolayısıyla oruç tutuyor ve İspanya'nın Valencia kentinde yapılacak olan Euroméditerrané'e (AB-Kuzey Afrika ortaklığı toplantısı) karşıt zirvenin hazırlıklarını yürütüyor. Beş dakikada 2010 yılında Kuzey Afrika ülkelerini Avrupa ekonomisine bağlayacak olan serbest ticaret bölgesinin şimdiden Tunuslu ve Faslı küçük üreticilere verdiği zararı anlatabiliyor. Bunu birçok kez açıklamış. "Bütün Akdeniz ülkelerinde kurulacak Attac grupları çok güzel bir hedef olurdu" diyor yavaş bir sesle.

Jean-Louis Linossier 56 yaşında Rhône-Poulenc'teki bir laboratuvardan erken emekli edilen kimya mühendisi. Şimdi onu sabahtan akşama kadar meşgul eden ve heyecan veren yeni bir işi var: Lyon'un su işlerinin tekrar belediyeye verilmesi mücadelesi. "Belirsiz kalmayı pek sevmiyorum" dedikten sonra bir çırpıda gittikçe artan su fiyatları ve özelleştirenlerin kazanç oranlarını içeren bir konuşma yapıyor. "Vivendi'nin başkanına genel bir tartışmada karşı koyabilmek için çok şey bilmek gerekiyor. Suyun kalitesiyle ilgili saçmalamaya başladığında hemen şöyle atağa geçtim: 'Defterlerinizi görmek istiyoruz,

bize sadece ne kadar kâr ettiğinizi açıklayın." Linossier de Le Monde Diplomatique'e abone olmuş. "Birkaç basit temel cümlem vardır: Su ticari bir ürün değildir, o kadar. Su bir kamu malıdır. Bu cümleyi seviyorum, dahice bir ifade. Çoğu zaman oldukça sade olmak gerekiyor. Dayanışma içinde ki bir toplumu herkes anlıyabilir." Hızlı yürüyen uzun boylu adam bütün yüzüne yayılan bir gülümsemeden sonra kalkıyor ve giderayak sudan para kazanıp pahalı kanalizasyon masraflarını devlete bırakan "aylaklarla", şehrin satış ve devir uygulamalarıyla, ve rüşvetçilikle ilgili birkaç rakam daha veriyor. "Ekonomiyi suyla açıklamak oldukça eğitici bir başlangıç; su ekonomisi çok şey gösteriyor. Grenoble'da "S-EAU-S" adlı grup özelleştirmeyi engellemeyi başardı. Biz de bunu başarabilirdik. Ama şimdi gitmem gerek." Yeni bir konuşma yapması gerekiyor; çünkü etrafta yeni bir su grubu kurulmuş.

Lyon idari kurulunun haftalık toplantısı iki saat bile sürmüyor. Konular şunlar: Bir gazetecinin vergi vahaları ve *offshore* merkezleriyle ilgili konuşmasının yapılacağı salonun kirası, giriş ücretinin bir mi yoksa iki euro mu olacağı, fotokopi masrafları, bir dahaki Café Attac'ı kimin organize edeceği, şeker kamışı sanayisindeki yeni köle işçiliği sorunuyla da ilgilenilip ilgilenilmeyeceği, alternatif küreselleşmeyi savunanların kendi dünya zirvelerini toplayacakları Porto Alegre'deki Dünya Sosyal Forumu'na gitmek için kimlerin maddi yardım alacağı, üyelik aidatlarının durumu...

Bernard Monnot, sendika binasındaki kürsüde oturarak konuşmacılara söz hakkı veriyor, saçmalayanların sözünü kesiyor, fazla gevezeleri uyarıyor ve esprileriyle müdür stilinde gündemi ustalıkla bitiriyor. Bunu iyi biliyor, çünkü eski bir bankacı. Lyon'daki bir banka şubesini yönetirken, İsviçreli bir bankanın kara parasının ondan habersiz aklandığı ortaya çıkınca istifa etti ve o günden beri bankayla yargı önünde hesaplaşıyor. Genetik tarımı önleme üzerine çalışırken yolu Attac'a düşmüş. "Bitkiler benim büyük aşkım; çünkü aslında eczacılık okudum." Şu anda zamanının yaklaşık dörtte birini Attac'la çalışarak geçiriyor: "Valerie de çokuluslu şirketlerle ilgili bir çalışma grubu kurmak istiyor. Ama fazla dağılmıyor muyuz? Bunu erteleyelim, çünkü sırada önce RAM var." RAM'ın Fransızca açılımı şöyle: "Rassemblementpour un autre Monde". Yani, Attac-Rhône'ın Ocak ayı boyunca bütün şehirde düzenleyeceği alternatif küreselleşme ha-

reketi gösterileri. Sinemalarda, meydanlarda, konser salonlarında, caddelerde, Brezilya'nın Porto Alegre kentinde yapılacak olan Dünya Sosyal Forumu konularına dikkat çekmek amacıyla gösteriler, konuşmalar, konserler ve partiler düzenlenecek. Sanatçılar, garsonlar, öğretmenler ve pek çok sivil örgüt Attac'ın eylemlerini destekliyor. "Yani neredeyse Lyon'un bütün kültür muhalifleri" diyor Valérie ve ekliyor: "Bir hafta boyunca insanlara ekonomik kavramları benimseme hevesini aşılayacak eylemler düzenleyeceğiz. Yaşamımızda kader gibi değiştirilemez bir şey yoktur." Kütüphaneci Valérie Reymond da "motive olmuşların demokrasisine" geçiş yaptı. Üç yıl boyunca PS'ye üye olmuş. "Neredeyse siyasete olan bütün hevesimi kırıyordu. İçeriği olan tartışmalar yoktu, hiçbir şey yoktu ve PS iktidara geldikten sonra kısıtlamalar arttı. Oysa ben aktif olmak istiyordum, burada olabiliyorum. Ütopyam mı? Sıkı bir sistemin olmaması, yani insanların dünyanın onu nasıl yapılandırırsak öyle olacağını anlamaları. Ama her şey küçük adımlarla ilerliyor. Tıpkı Tobin vergisinde de olan mekanizmanın içindeki kum tanesi fikri gibi. Bu fikir bizim için çok önemli." Valérie iki yıl boyunca büroyu yönetmiş ve gençlerle birlikte her cumartesi "Radio Plurielle" adındaki yerel bir istasyondan Attac'la ilgili yarım saatlik bir program yapmış. "Neyimiz mi eksik? Ekonomi hakkında kafa yormak ve milletvekillerine hız kazandırmanın daha iyi yöntemlerini bulmak."

Attac-Rhône hâlâ genişleyen ve kamuoyuyla bölgenin siyaseti üzerinde gittikçe büyüyen bir etkiye sahip oldukça hareketli bir grup. Neredeyse ismi olmayan bir parti konumundalar. "Artık soru daha çok şu: Bütün bunları önümüze konan siyasete olan nefretimizden dolayı başlatmış olan bizler, nasıl tekrar siyasetle, karar mercileriyle ve Attac'ın büyük görevleriyle temasa geçeceğiz?" Diğer birçok Attac kuruluşunun yaptığı gibi Attac-Lyon da milletvekillerini sıkıştırmak için bir eylem grubu kurmuş. "Bu çok basit değil. Bizden gerçekten korkuyorlar" diyor Olivier Cassagnes. "Biz onlardan çok daha bilgiliyiz. Bir gün birine DTÖ ve burada bize net olarak ne ifade ettiğiyle ilgili bir konuşma yaptım. Bana eleştirel bir ifadeyle bakarak şunu sordu: Böyle şeylerle uğraşacak zamanı nereden buluyorsunuz? Şüpheci değildi, daha çok kıskanmış gibiydi.

Cipiére ardından ekliyor: "Milletvekillerinin gereksiz vekil angaryalarda nasıl boğulduklarını, merkezlerine fazlasıyla bağımlı ve bü-

yük bir baskı altında olduklarını ve yetkilerinin nasıl kısıtlandığını görmek gerekiyor. Bu tür bir siyasetin karşısında insanın resmen tiksintisini aşması gerekiyor. Bu insanlara tekrar biraz hareket alanı vermek için eski Yunanlılar'ın "agora" fikrine sıkı sıkıya bağlı kalmalıyız: Siyasetin genel ve herkesin meselesi olduğu fikrine." Yani Attac "parti askerleri" için de bir eğitim hareketi. Milletvekillerini ikişer, üçer ziyaret ederek onları bilgilendiriyor ve onlara meclisten beklentilerini anlatıyorlar. "Sosyalist partili vekiller bizden en çok korkanlar; bir kere muhafazakârlara gittik ve o son ziyaretimiz oldu. Ama komünistlerle gayet iyi çalışıyoruz." Attac siyasi bir güç faktörü haline geldi. Bu yıl başkanlık ve meclis seçimlerinin yapılacağı Fransa'da 40 bin eylemci seçimlerden önceki havayı etkileyebilir.

Meclisler Uyanıyor

Fransız Ulusal Meclisi 19 Kasım 2001'de Kanada'dan sonra dünyadaki ikinci meclis olarak, iki başarısız deneme ve Attac'ın yoğun lobi çalışmaları sonunda Tobin vergisini diğer Avrupa ülkelerinin de buna katılması kaydıyla kabul etti. Bütçe görüşmelerinin sonunda, gündemin kıyısında sembolik bir zafer. Salonda Attac Ulusal Kongresi'nden küçük bir azınlıkla, sadece dört düzine vekil kalmıştı. Tartışmadan örnekler:

> Fuchs (PS): İlk kez çocuk çalıştırma yasağından bahsettiğimizde bu bir ütopyaydı. (Sosyalistler alkışlıyor). Pazar günleri çalışma yasağından bahsettiğimizde bir ütopyaydı! İlk kez ücretli izinden bahsettiğimizde bazıları aylaklığa ücret ödemek istemediklerini söylemişti. Gerçekte finans işlemlerinin vergilendirilmesi bir ütopyadır. Ama biz bu ütopyanın gerçek olması gerektiğini düşünüyoruz.
>
> Jean-Pierre Brard (PC): Ülkemizin ve dünyanın tarihinde eğilen, pes eden, vazgeçen, teslim olan ve var olan düzen karşısında sinenler oldu. Ama bunun tersini yapanlar da var. 1789 senesinde aslında çok da kalabalık değildik... (Cumhuriyetçi Birlik Partisi-RPR ve Demokrasi İçin Birlik Partisi-UDF sıralarından itirazlar yükseliyor)

Charles de Courson (UDF): Biz orada değildik!

Jean-Pierre Brard (PC): Ama orada olanlar atalarınızdı. Biz onları yendik ve aralarından bazılarının sonları trajik oldu... (Aynı tepkiler) İnsan Hakları Beyannamesi oylanırken yalnızdık. Haftada 35 saat çalışmayı oylarken hâlâ yalnızız, ama biz ilerlemenin yolunu tek başımıza göstereceksek, bütün gezegeni aydınlatan ulusal geleneğimize sadık kalacağız..."

Konuşulanlar pek de dünya tarihindeki büyük bir aşama gibi değil, daha çok siyasetçilerin kelime oyunlarını anımsatıyor. Avrupa'nın en güçsüz meclisi Strassburg'ta katılım daha yoğundu, ama oylamada finans işlemlerinin vergilendirilmesinin mümkün olup olmadığını araştıracak bir AB komisyonunun görevlendirilmesi kabul edilmedi. Avrupa Meclisi'nin 220 vekili karar tasarısına destek verdi ve kabul edilmesi için sadece altı oy daha gerekiyordu. Tasarının arkasındaki isimler İşçi Partisi milletvekili Glyn Ford ve PS'nin Avrupa Meclisi milletvekili- Attac üyesi Harlem Désir'di. Komünistlerin, Yeşillerin ve sosyal demokratların beraber çalıştığı partiler arası "sermaye vergilendirilmesi, bütçe ve küreselleşme" grubunda yavaş yavaş ve ısrarla yeni bir küresel finans düzeninin temelleri atılıyor. Strassburg, Brüksel, Finlandiya, İngiltere ve Belçika'daki meclisler buna örnek. Brezilya ve Hindistan başbakanları, İsveç başkan vekili ve Finlandiya dışişleri bakanı vergiye sıcak baktıklarını ifade ettiler; Gerhard Schröder de "sempatisini" ilan etti.

Harlem Désir şöyle diyor: "İki yıl önce sayıları iki yüzdü, oysa bugün Tobin vergisi için aktif bir şekilde çalışan dünya çapında bin tane milletvekili bulunuyor. Bu, bütün önyargılara karşı yürütülen sert bir savaştır. Yenilgiden sonra grubumuz bir bilim insanları komisyonunu görevlendirerek verginin uygulamaya konulabilir ve işleyebilir olduğunu kanıtladı. Bu ilk adımdı. Şimdi ikincisi geliyor: Vergiyi bütün Avrupa'da uygulamanın işe yaradığını göstermek; Amerikalıların katılması da gerekmez." Attac üyesi Désir ve birçok solcu milletvekili için Tobin vergisinin ilginç olmasının tek nedeni, geliriyle yoksulluğa karşı küresel projeler finanse edilecek olması değil. Tobin vergisi bunun ötesinde, dünya tarihinde devletler arası hukuk ala-

nında bir örnek oluşturabilir: İlk küresel vergi ve BM şartının egemenliğe giden ilk adımı. Sonuçta bu şartta şöyle deniyor: "Biz Birleşmiş Milletler'in halkları..." Harlem Désir sabırla, inatla ve geniş bir bakış açısıyla ileriyi düşünüyor. Avrupa yeni bir dünya finans ve ticaret düzenine giden yolda ilerlemeli; siyasi akidesi böyle. "Diğer kıtalar AB'ye demokrasinin cenneti gözüyle bakıyor. AB'nin sosyal kanunları birleşme fonları Tobin vergisi gelirlerinin dağıtımı için bir model oluşturabilir."

Kasım 2001'de çöl krallığı Katar'ın Doha kentinde, göstericilerin ulaşamayacağı bir yerde Seattle'dan sonraki ilk DTÖ toplantısı yapıldı. Başarısızlığa uğramış "millenyum toplantısının" hezimetini unutturacak ve serbest ticaret görüşmelerine yeni bir basamak getirecekti. Sorumlular konferansın Avrupa, ABD ve Güney arasındaki karşıt çıkarlar yüzünden suya düşmesini istemiyordu ve bunu başardılar: Dünya çapında kamu hizmetlerinin liberalleşmesi ve patent güvencesi konuları çokuluslu şirketlerin çıkarları doğrultusunda tekrar ele alınıyor. Harlem Désir, DTÖ toplantısından kısa bir süre önce Avrupa Meclisi'nin DTÖ'nün işleyiş biçimini ağır bir eleştiri bombardımanına tutan kararını formüle ediyor: Bu karara göre örgüt dünyadaki eşitsizliği körüklüyor, yoksul ülkeleri siyasi olarak taciz ediyor, ülkelerin sosyal ve kültürel yapısına müdahale ediyor, yeterince şeffaf demokratik ve yasal olamıyor. Ayrıca DTÖ'nün gayrı resmi kararları, yoksul ülkelerin toplantılardan sürekli dışlanması, zengin üyelerin gizli ön pazarlıkları, fikir eserlerinin egemenlik haklarının anlaşmalar yoluyla ortadan kaldırılması (TRIPS), DTÖ'nün kamu hizmetlerini liberalleştirerek ülkelerin sağlık, eğitim, çevre ve tüketici siyasetlerine müdahale etmesi (GATS), demokratik dayanağı olmayan uluslararası bir ticaret yargısının oluşumu, uluslararası anlaşmaların fiili olarak ihlali ve DTÖ anlaşması yoluyla aynı haklara sahip olan ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü), WHO (Dünya Sağlık Örgütü), FAO (Gıda ve Tarım Örgütü) gibi dünya örgütlerinin yetkilerinin elinden alınması konuları anılan eleştirilerin içinde yer alıyor. Bu eleştiriler bir Attac broşüründe yer alacak kadar radikal. Ama ortada bir pürüz var. Kararın 33. maddesinde şöyle diyor: "AB'de ticaret siyaseti alanında hâlâ bir demokrasi eksikliği bulunmaktadır. 133. fıkra da Avrupa Meclisi ortak ticaret siyasetinin belirlenmesi ve denetlenmesi konularının dışında tutuluyor." Strassburg'taki vekilleri 10'a karşı 434

oyla dünya ekonomi düzeninin demokratikleşmesini kabul ettiler; ama aynı kararla AB Komisyonu karşısında, elleri kolları bağlanmıştır.[3]

Bu meclis sisteminden şüpheye düşmek işten bile değil. Ama yine de, bu küçük adımlar, bu yazılar ve tekrarların yorgunluğu uzak bir gelecekte "eninde sonunda BM'nin denetiminde bir DTÖ ve bir tür dünya demokrasisi yaratacaktır."[4] Bunu umut eden ve bu yolda savaş veren tek vekil Harlem Désir değil. "Eğer adım adım bu yolda ilerlemezsek, vatandaşların neoliberalizmin sonuçlarından duyduğu hayal kırıklığı her yerde onları milliyetçi siyasetçilerin kollarına itecektir."

Kuşkusuz bu ihtimal dahilinde, ama belki aralarında Attac'ın özel bir rol üstlenmeye başladığı sivil toplum örgütlerinin bir dünya toplantısı dünya devletine giden uzun yolda bir tür ön meclis vazifesi görebilir. Avrupa Meclis vekili Désir'e göre Attac, gittikçe daha çok insanın hayal kırıklığı içinde sırtını döndüğü siyasetin kendini tekrar ispatlaması için önemli bir adım. "Doha'daki DTÖ konferansı öncesinde 30 ülkede aynı anda gösteri yapılması ve kamuoyunun bilgilendirilmesi şu ana kadar nerede görüldü? Tamam, kamuoyu fikri yavaş gelişir ama yine de..."

"Başka bir dünya mümkün" Attac'ın bu pankartı Harlem Désir'ın Paris Robespierre sokağındaki bürosunda asılı duruyor. Désir, Karl Marx'tan bir alıntı yapılarak şöyle ekliyor: "Hayaller dünyasında bir kere devrim yapıldıktan sonra gerçek dünya fazla direnemez."

Asli Görevin Bekçileri

Bernard Cassen bir ütopyacıya hiç mi hiç benzemiyor. Le Monde Diplomatique'in yazı işleri odasındaki broşürler, mektuplar ve yazılı kağıtlarla dolu çalışma masasında oturan bu adam, daha çok emekli bir profesörle gazeteci karışımı bir görüntü çiziyor. Bu ikisi de doğru, ama aynı zamanda Attac Başkanı. "Peki bir ütopyacı nasıl olur" diye sorabilir. Bir ütopyacı, düzenini kaybetmiş bir dünyada yeni bir düzen için öneriler getiren biri değil midir? Bernard Cassen, katı karşıt soruları ve kesin ifade açıklığını seviyor. Alman liberal-yeşillerin de dile getirdiği, "Bazı Attac liderleri ulusal devlet egemenliğine geri dönmek ve ekonomilerini tıpkı 30'lu yıllardaki gibi izole etmek isti-

yor" yaygın eleştirisine hemen sivri bir soruyla karşılık veriyor: "Himayecilik denince ne anlıyorsunuz?" Purosunu içerken bakışları insanda, "Bu öldürücü argümanları birbirlerinden duyarak hepsi bir ağızdan geveliyor işte" duygusu uyandırıyor. Sorular soruyor: "Kültürü, sağlığı ve okulları çokuluslu sermaye topluluklarının saldırılarından korumak himayecilik midir? Ulusal bir kimliğin, bağlı olduğu kamu hizmetleri kültürünü, DTÖ ve AB Komisyonu'nun özelleştirme fermanlarına parçalatmak istememek himayecilik midir? Bir bölgenin yeme içme alışkanlıklarını korumak, bir ülkenin tiyatro ve sinema geleneğine, devlet tarafından finanse edilmesi dahil hayati önem vermek ve onu "fast food" zincirlerinden, "franchise coffe shop"lardan ve Hollywood'tan korumak himayecilik midir?"

Bernard Cassen'le tartışmak kolay değil. Bunu en son Attac-Finlandiya kuruluşu nedeniyle Finlandiya Ticaret Bakanı Kimmo Sasi anladı. Bakan köşeye sıkışınca, ülkesinin ABD savunma hisseleri stokunu, "roketleri diktatörleri devirmiş bir şirkette hisse sahibi olmaktan gurur duyduğunu" söyleyerek savundu.

Kuşkusuz Cassen, "gezegenimizi aydınlatan Fransız ulusal geleneğinin" karakterini fazlasıyla yansıtıyor. Dünyanın büyük gazetelerinin muhabirlerine demeç vermekten zevk alıyor; bütün Fransız aydınları gibi konuşmalarını tarihi bilgilerle süslüyor ve "söz konusu olan, dünyanın tekrar fethedilmesi" gibi dokunaklı sonuç cümlelerine bayılıyor. Tüzüğü Attac Başkanı'nın "topluluğu yönettiği ve Fransa'da olduğu kadar yurtdışında da resmi kurumlar ve üçüncü şahıslar karşısında Attac'ı temsil etme konusunda tam yetkili olduğu" yazıyor. Bu yüzden Bernard Cassen her yerde "çocuğunu" temsil ederken sevinci yüzünde parlıyor. Postmodern alaycılar o zaman gülümsüyorlar: "Ama bu halk egemenliği coşkusundan biraz bu ülkeye de gerekirdi."

Örneğin, Bertelsmann başkanı sosyal demokratlara "geleceğin devletini sadece temel uzmanlaşma ve güvenlik konularını sağlasın; çünkü bunların özelleştirilmesiyle kimse ilgilenmez" derken veya Hans Tietmeyer, Davos'taki dünyayı yönetenler zirvesinde siyasetçilere, "Bundan böyle finans piyasalarının diktası altındasınız" diye seslenirken ya da Jürgen Schrempp daha Alman Meclis komisyonunun kapısında dönüp, "Bu yüzyılda bizden artık daha fazla bir şey alamazsınız" diye gülerken...

Cumhuriyetçi, evrensel ve coşkulu Attac, aslında inatçı bir bölgecilikten, evrensel misyonların idealizminden ve sokak ruhundan oluşan garip bir karışım ve fazlasıyla Fransız bir kuruluş. Sokak ruhuna en iyi örnek olarak entelektüel koyun yetiştiricisi José Bové verilebilir. Avrupa'nın hormonlu et yasağına karşılık ABD'nin DTÖ kurallarına dayanarak Fransız rokfor peynirine ceza olarak uyguladığı gümrük vergilerini protesto etmek için Millau kentindeki "Confederation Paysanne"den (Tarım Federasyonu) birkaç arkadaşıyla beraber traktörle bir McDonald's şubesinin kaba inşaatını "stratejik bir şekilde" yıktı. Dünya ticaretine karşı gerçekleşen bu ayaklanma, Fransızların "malbouffe" dedikleri kıytırık yiyecekleri küçümsemeleri ile birleşti ve Bové bir halk kahramanı oldu.

Attac-Fransa, ansiklopedik bir aydınlanma coşkusuyla arada bir Bastille'e hücum etmenin karışımıdır. Attac-Paris'in radikal bir laiklikle tam da 2001 Noel gecesinin arifesinde Arjantin temsilciliği için bir gösteri düzenlemesi ve Genel Sekreter Pierre Tartakowsky'nin "eğitici bir konuşma" yaparak Arjantin kriziyle dünya finans düzeni arasındaki bağlantıyı açıklaması kimseye garip gelmiyor. Attac aynı anda hem aşırı merkezi özellikler gösterirken, bölgesel gruplarını da tamamen özgür bırakan siyasi bir örgüttür. Şimdilik birçok siyasetçi için baş ağrısı sayılan dünya için bir devrimle sonuçlanabilecek temel taleplerden Avrupa'nın kurumsal geleceğiyle ilgili yeni fikirler türetmeyecek kadar da pragmatik. "Bununla ilgili bir tartışma kurucu grubu anında bölerdi" diyor Cassen.

Bütünleşme hızı, Avrupa anayasasının şekillendirilmesiyle ilgili fikirleri ve kurucu örgütlerin doğrudan siyasi çıkarlarını aynı paydada toplamak imkansız. Ama her üye fikirlerini açıklamak ve gerçekleştirmekte özgür. Bu yüzden bütün örgütün AB konusunda resmi bir fikri bulunmuyor. Tabii Brüksel'deki serbest ticaret siyasetçi, yani "şirketlerin Avrupası" da sosyal bir ilerleme sayılmaz. "AB'ye içeriği olan taleplerde bulunuyoruz: Sosyal Avrupa'nın korunması, spekülasyonun vergilendirilmesi, finans vahalarıyla mücadele gibi." Mühendisler ve yöneticiler için çıkan CGT adlı bir sendika gazetesinin baş muhabiri olan Genel Sekreter Pierre Tartakowsky, Attac'ın kuruluş aşamasında yer alan sendikaların, örgütün "egemenlik" eğilimine karşı kapalı olduğunu görüyor. Bernard Cassen'in solun "kötü çocuğu" sosyal milliyetçi Chevenement'le olan yıllar öncesine dayanan

dostluğu, uluslararası finans piyasalarının hakimiyetine karşı olan ama ABD'ye karşı koyabilecek birleşik bir Avrupa'ya güvenen birçok üyede şüphe uyandırıyor. Onlar olmadan etkili bir siyasi baskı düşünülemeyecek geleneksel sendikalar için, işçilerin maaşları küresel egemenlikten daha ağır basıyor. Attac'ın kuruluşunda yer alan sendikalar, geleneksellerden daha açık fikirli ve yıllardır sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmış olsalar da, Avrupa çapında bir sendikal hareket hâlâ uzak görünüyor. "Bu, Attac'ın her siyasi soruna karışmamasının ve "asli göreviyle" ilgilenmesinin nedenidir" diyor Tartakowsky.

Bazı radikal solcuların kalın kitaplar yazarak Attac'ın "kapitalizmi sağlamlaştırmak" için yapılan "en yeni teşebbüs" olup olmadığını sormalarına rağmen[6], asli iş şu ana kadar iyi gidiyor. Bu, dört temel talepte ısrar etmektir: Tobin vergisi, finans vahalarının kurutulması, borç affı ve emeklilik fonlarının kaldırılması. Attac'ın bu alanlardaki uzmanlığı sayesinde üç yıl sonunda televizyonda, bilim çevrelerinde ve meclis komitelerinde ekonominin bu temel sorunlarıyla ilgili yapılan her tartışmaya Attac'tan bir konuşmacı çağrılıyor. Ama Attac'a Afganistan savaşı, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ve AB'nin geleceğiyle ilgili sorular da soruluyor; sonuçta bu konuların ucu da dünya pazarına dokunuyor.

Kurucuları, asli görevini koruyarak örgütün başka yönlere sapmasını önlemek ve siyasi aktörlerin Attac'ın kendilerine rakip olarak değil, "bebekleri" olarak kabul etmeleri için uğraşırken, aynı zamanda bir şekil arayışına girdiklerinden ince eleyip sık dokudular: Attac bir dernek olacaktı. Adına "College de Fondateurs" denilen kurucu topluluk, on kişiyle (aralarında "Ekonominin Terörü" kitabının yazarı Vivienne Forrester, yeni sosyal hareketin şarkıcısı Manu Chao, feminist Gisele Halimi ve Ignacio Ramonet de bulunuyor), özellikle Attac'ın hedeflerini destekleyen ve böylece etkili ve ortak bir hareket temeli sağlayan 47 sivil toplum örgütüyle siyasi gruplardan oluşuyor. Bu ortaklık, uluslararası ekonomi ve finans düzeninin etkilerinin yarattığı her türlü etkiye karşı savunmayla beraber yürüyor ve bazen başka alanlarda da birlikte hareket ediyor. Onun dışında her grup kararlarında özgür bırakılıyor. Attac'a dahil olan gruplardan bazıları şunlar: İşsizler örgütü "AC", "dünya dostları", anarşist gazete Charlie Hebdo, José Bové tarafından kurulan Confédération Paysanne, Pi-

erre Bourdieu'nün ağı Raisons d'agir, öğretmenler ve postacıların solcu sendikaları, solcu Hıristiyan gruplar ve Laik Aile Birliği.

Tüzüğe göre bu kurucu topluluk, 30 kişiden oluşan ve Attac'ın siyasi çizgisini belirleyen yönetim kurulundan 18 kişi seçiyor. Başkan da bu kişiler tarafından belirleniyor. Uygulamanın amacı, örgütün sessiz sedasız başka örgütlerin, hatta partilerin eline geçmesini önlemek. Özellikle Fransa'da radikal ve karışık dünya devrimi fikirleriyle propaganda yapan Troçkistler bunda büyük etken oldu. Ama başarılı hareketleri "cephe örgütlerine" dönüştürmeyi pek seven diğer partilerin hırsları da öyle. Onlara göre "pour le moment" için Attac çok faydalı ve bu insanların neler yapabileceği Fransa'nın dışında da az çok biliniyor.

Kaosu Sevmek Gerekir

Attac'ın kurucuları ellili yaşlarının ortasında, biyolojik olarak bakıldığında bu onların son denemeleri. 70'li yılların radikalizminin kendi kendini nasıl yok ettiğini ve neoliberal ideolojinin toplumun her yerine nasıl sızdığını bizzat yaşadılar. Devamın ön şartının siyasi düşünceler üzerindeki hegemonyayı tekrar ele geçirmek olduğunun farkındalar. SUD-PTT adlı posta sendikasının başkanı Pierre Khalfa, "Fikirler ve güç dengeleri 95 grevlerinden itibaren başka bir yöne dönmeye başladı, ama bu dönüş çok yavaş gerçekleşiyor. Gücü ellerinde tutan elit tabakalar, hatta solcuların çoğunluğunun elit tabakası bile hâlâ liberalizmin etkisi altında" diye ihtiyatlı bir tespit yapıyor. "Şu anda büyük modeller ve uluslararası devrimcilik olmaz; daha sonra radikal reformlara dönüştürülecek küçük adalar oluşturmaktan daha fazlası istenemez şu anda." Bu da çok uzun soluklu bir mesele. "Eyleme dayalı eğitim hareketi" formülü bu yüzden hep tekrarlanıyor.

Ama yine de Attac kurucularını bile hayrete düşüren bir hareket. Tüzükte bile adı geçmeyen bölgesel grupları kimse hesaba katmamıştı. Bu gruplarla Karlén'ler ve Cipière'lerle Tunus'taki zorbalığa karşı, AB'ye bir şebeke ağı ile bağlanmak isteyen yerel su tesisleri için veya daha fazla kültür devrimi isteyenler ve eski içgüdüleriyle hareket ederek her Parisli merkeze şüpheci gözlerle bakan Tunuslular için mücadeleye girişti. "Yapmamız gerekeni yapıyoruz" diyor Jean-Luc

Cipière. "Bizi rahatsız etmiyorlar. Aramızda bir fark yok. Ama bu ülke de aşırı devrimcilikten kurtulamayacak."

Attac'ın Paris'teki merkezinde sadece yedi görevli çalışıyor. Örgütün gövdesi geniş değil; üyelik aidatlarının idaresi küçük bir şirkete verilmiş. Attac'ta alternatif kargaşanın izi, ortalarda yarısı içilmiş fincanlar yok. Tam aksine, sakin 13. Arondissement'taki Pinel sokağında sıradan bir binanın iki katına yayılmış düzenli ve yoğunlaşmış bir büro atmosferi hüküm sürüyor. Pencerelerde pankartlar, hatta duvarlarda Doha'daki DTÖ kongresinden bir hafta önce geri kalan her yerde asılı duran afişler bile yok. Duvarlarda sadece birkaç Attac posteri var. "Finans cenneti Cash'te daha temiz aklayın", "Dünya pazarlık konusu değildir" ve buna ek olarak iki yeni Paris panosu: "Liberalizm Çıkmazı" ve "Tobin Vergisi Bulvarı". Tek anarşi esintisi bir tiyatro afişi: "Belleville kır kurtları halk kahramanları Zorro ve Zapata'yla ilgili bir oyun sahneliyorlar."

Christophe Ventura örgütün yapısını "kargaşayı sevmek gerekir" sözleriyle açıklıyor. 28 yaşındaki tarihçi, Keynes, Tocqueville ve Marx okuduğu üniversiteden doğruca Attac'a geçmiş. "Tobin vergisinin Robin Hood fikri ilgimi çekti; özellikle de tamamen yeni ve denenmemiş modeli. Merkezden, bölgesel gruplardan ve bütün yerel derneklerden oluşan meclis yapısı harika bir araç. Bu birlikte hareket her türlü eylem şekline ve siyasi iknaya açık." Ventura'ya göre Attac örgütü çok şeye olanak tanıyor: Yerel çıkarların anarşist sendikacılığı, büyümüş etnik yapıların ve kültürel azınlıkların "kimlik siyasetlerinin" savunulması ve sonuçta merkezin küresel hedefleri takip etmesi. Örgüt merkezi bu "büyük hedeflere" sadık kalabiliyor. Çünkü örgütü sürekli başka gruplara karşı savunmak veya bir delege partisinde olduğu gibi parti kongrelerinin oylamasına peşkeş çekmek zorunda değiller. Uluslararası ilişkilerden sorumlu olan Ventura şöyle diyor: "Her şeyin daha fazla nasıl gelişebileceğini düşünmek için dört haftam olsun isterdim; ama hız çağında insanları harekete geçirmek ve içerik üretmek için ihtiyaç duyduğumuz zaman arasındaki dengeyi kuramıyoruz." "Tobin kit" gibi öğretici materyali hazırlamak veya "1001 Gece Yayınları" tarafından yayınlanan çokuluslu sermaye topluluklarını ve finans piyasalarının işleyişini anlatan, 5 euroya satıldığı için her cebe giren kitapçıklar basmak ya da statejiler hakkında düşünmek; bunların hepsi uğraş isteyen işler. Ama bir yandan da, hü-

kümetlerin ve meclislerin denetimi olmadan oluşturdukları gündemi belirleyen Seattle, Washington, Prag, Göteborg ve Cenova'yı takip eden gösteri zincirleri kopmamalı; çünkü Attac'a kamuoyu önünde gündem sahnesini açan bu ses getiren olaylar.

"Seattle ve Cenova gösterileri arasında basın bizimle neredeyse hiç ilgilenmedi" diye çok üzgün bir ses tonuyla iç geçiren Ventura, bütün bu eylemler nedeniyle, Time veya Nouvel Observateur gibi gazetelerden gelen, vergi vahaları, üyelik gücü ya da Porto Alegre'deki eylem planlarıyla ilgili her şeyi bilmek isteyen telefonlar yüzünden ağın yavaş yapılanmasına zaman kalmadığını anlatıyor. "Tabii ki bizden beklenenler cevap verebileceğimizden çok daha fazlası." Açgözlü medya dünyasında Cenova gibi sansasyonel olaylardan sonra aranan bir uzman haline gelmek uzun sürmüyor. "Ama başka türlü de olmuyor işte, ancak hızlı adımlar atarak öğrenebiliyoruz."

IV

Attac-Almanya Eğitim Girişimi ve "Sivil Toplum Örgütlerinin Kavga Grubu"

Attac-Almanya o zamanlar daha kuruluş aşamasındaydı. İnsanlar penceresiz ve tıka basa dolu salonlarda çalışmaya koyulmuşlardı. Dışarıda sonbahar güneşi parıldarken, iki gün arka arkaya saatlerce havasız bir yerde oturmak, gündem olarak finans sistemini dinlemek pek dinlendirici bir hafta sonu fikriyle bağdaşmıyor. Ama yine de olan buydu. Berlin Teknik Üniversitesi'nde Ekim 2001'de yapılan ilk Attac kongresi için "motive edici ve kışkırtıcı" ifadeleri kullanıldı.

"Harika bir hava, harika konuşmalar." Münih'te yaşayan Amerikalı Sue Dürr, o günü hatrladığında hâlâ takdir dolu bir "whopeee!" nidası atıyor. Genç hastabakıcı Bernd Menzel için bu "siyasi şarjdan" oluşan iki gün, dönüşünde Nürnberg'teki bölgesel gruba katılmak için bir ateşleyiciydi. Yıllardır bıkmadan adil bir sosyal sigorta sistemi için savaşan, ama kendini uzun zamandır siyasi olarak yalnız hisseden Heidelbergli sosyal hakim ve konuşmacı Jürgen Borchert tam anlamıyla "mutlu" bir portre çiziyordu. "Eğer Attac olmasaydı, o zaman bu hareketi icat etmek gerekirdi." Kongrenin diğer girişimcisi, "WEED" adlı bir kalkınma siyaseti grubunda yıllardır ekolojik sorumluluk ve dünya ekonomisinde sosyal adalet için mücadele eden Peter Wahl üstünde, "dev bir beklenti baskısı" hissediyordu. Çok daha çekingen entelektüeller bile, "bütün beklentilerin aşılması" karşısında şaşkına dönmüştü. Beklenen birkaç yüz katılımcının aksine, tam üç bin kişi üniversiteye akın etmişti. Küreselleşmenin her türlü konusuna göre 80'den fazla çalışma grubu dip dibe olan odalara dağıldı: "Sermaye oluşumundan başka oluşumlar da var", "Dünya finans sisteminin İsviçreleştirilmesi", "Bir tüketicinin devrimci olması?", "Yeni dünya va-

tandaşının gücü". Bu örgütlü toplantıların dışında da gruplar her yere dağıldı, koridorlarda, fuayede ve gecenin geç saatlerine kadar süren dans partisinde tartıştı.

Oysa 11 Eylül toplantıyı beklenmedik bir biçimde gölgelemiş, hatta başarısını tehlikeye atmıştı. Birkaç medya yorumu, Attac ve diğerlerinin şiddet eylemlerinden bilhassa ve net olarak kaçınmasına rağmen, küreselleşme savunucularına, küresel finans dünyasının sembolik merkezi olan New York'taki İkiz Kuleler'i seçen terörizmle manevi bir yakınlık bile yakıştırmıştı. Buna ek olarak, ABD'nin Afganistan'ı bombalaması örgütte hiç hazırlıklı olmadığı yeni siyasi güç meselelerini ön plana çıkardı.

Ama aynı anda terör ve savaş Attac'ın hep dikkat çekmeye çalıştığı Kuzey ve Güney arasındaki adalet gerilimini ansızın arka plandan çıkarıverdi. Böylece yeni kurulmuş bu ağ, kendini şaşılacak kadar büyük bir gazeteci ordusuna kabul ettirdi: Biz varız ve "başka bir dünya mümkün". Kongrenin sloganı buydu. Üzerine geçirilen neoliberal kılıfın sadece ekonomik olan kriterlerine göre değerlendirilmemesi gereken, siyasi olarak yeniden yapılanması gereken bir dünya. Attac tehlikeli bir şekilde ihmal edilmiş sorunların konu jeneratörü görevini üstlendi. Susan George, finans piyasalarının denetimi ve dünya ticaret sisteminin reformu gibi Attac taleplerinin çekirdeğini oluşturan konuları bir cümlede özetledi: "Uluslararası yerküreyi demokratikleştirmek istiyoruz!"

Tartışıldı, şüphe edildi ve abartılı bir şekilde umut bağlandı. Ama yine de rahat bir nefes almak gibi bir şeydi. Havada hep bu kelime vardı: Nihayet. Nihayet artık gazetelerde Hindistan'daki çiftçi ayaklanmaları, Güneydoğu Asya'daki finans krizleri, Meksika'daki hem ucuz işçi çalıştıran hem de ölümüne çalıştıran fabrikalar, bazı bölgelerinde sadece zenginlerin temel gıda maddelerini satın alabildiği Bolivya'daki su şebekesinin özelleştirilmesi haberleri karşısında üzülenler yalnız değil. Nihayet, "kültür, demokrasi, güç ve dağılım adaletiyle ilgili içerikli tartışmalar tekrar yapılabilir mi" sorusu soruluyor. Bunlar artık belki birçok insanın "sol" olarak adlandırmak istemediği, ama sosyalist sistemin çöküşünden sonra solcularla beraber göz önünden kaybolan konulardır.

Nihayet rüzgar ters yönden esiyor. Nihayet eskiden iktidarda olan APO'ya (meclis dışı muhalefet) karşı meclis dışı bir muhalefet

oluştu. 16 yıllık Helmut Kohl iktidarının reformları dondurmasından sonra bütün beklentilerin odağı haline gelen Sosyal demokrat yeşiller koalisyonunun bayraktarları, kongre katılımcılarının gözüyle, neoliberal olmuş ya da kolayca küçük zaferlerle yetinir olmuşlardı. Joschka Fischer'in Yeşil siyaseti değil, sadece Alman dış siyasetini tanıdığı şeklindeki beyanı, Schröder'in sadece "modern" ya da "modern olmayan" ekonomi siyaseti vardır tezi ve bununla ifade edilen kurşun gibi ağır alternatifsizlik birçok insanı yabancılaştırdı. IG-Metal sendikası Başkanı Horst Schmitthenner, Berlin'deki Attac kongresindeki açıklamasıyla bu insanların adeta sesini dile getirdi: "1998'de hükümet değişimi oldu; siyaset değişimi gerçekleşmedi."

Attac'tan beklenen, değişimin sağlanması. Bu yüzden *taz* gazetesinin, kongreyi "bir alkış camiasının toplantısı" olarak eleştirmesi pek de haksız değildi, ama amaçlanan da buydu. Kürsüde konuşanlar acemi, analitik ve coşkuluydu. Örneğin WEED Başkanı Barbara Unmüssig, Attac'ın "küreselleşmenin hümanist ve demokratik düzenlenmesinde önemli bir rol oynama potansiyelini" onayladı. Jürgen Borchert, Almanya'daki aşağıdan yukarıya doğru ters dağılımı ayrıntılı rakamlarla anlattı. Anayasadan yaptığı alıntılarla uyararak, mülkün sosyal yükümlülüğünün daima büyük savaşların deneyimsinden sonra siyasi gündeme geldiğini hatırlattı ve yeni oluşuma Boston Çay Partisi'nden eski Doğu Almanya'daki Pazartesi gösterilerine kadar etkileyici bir selef listesi yakıştırdı. İsviçreli sosyolog ve banka eleştirmeni Jean Ziegler de öyle: Etkili bir konuşmayla, sorumsuz sermaye spekülasyonlarının riskini ve servetlerin gittikçe sayıları azalan şahıslarda ve şirketlerde sınırsız bir biçimde toplanmasını şiddetle eleştirdikten sonra, finans piyasalarına saldırmayı Bastille'e hücum etmeye benzetti. En sonunda da Susan George, dinleyicilere tarihi bir olaya tanıklık ettikleri duygusunu aşıladı: "Bir gün gelecek ve torunlarınıza Attac'ın kuruluş kongresine katıldığınızı anlatacaksınız" diye haykırarak, biraz aceleci ve abartılı bir tarzla "hareketin misyonunu tamamlayacağını ve uzak gelecekte bile hatırlanacağına" dair güvence verdi.

"Attac'a Üye Olmak Şimdi Çok Moda"

Attac, Berlin Teknik Üniversitesi'ndeki kongresinde, "neoliberal viz-

yonun sonu geldi" diyen Horst Eberhard Richter ve şiddetli bir şekilde mütevazı bir görüntü için çabalayan Oskar Lafontaine ile ("Demokratik olarak seçilmiş hükümetler siyaseti belirlemeli, finans piyasaları değil!"), Frankfurter Rundschau'dan Martina Meister'in dalga geçtiği gibi "kutsanmış bir Pazar ayini havasında protestonun eski ikonlarının tozunu almış" olabilir. Ama gerçekte, katılımcıların arasında öğrenci, kadın, barış ve çevre hareketinde geçen zamandan sonra saçı başı ağaranlar bile, birbirlerine o bilmiş, "Tabii ki, burada da öyle!" bakışını fırlatarak, "daha ölmedik!" edasıyla selamlaştı. Polonyalı gazeteci Adam Krzeminsky'ye toplantı yirmi yıl önceki Tunix kongresini hatırlattı.

Ama yakıştırılan 68 nostaljisiyle edilen bu alaylara pek destek gelmedi. Yaşlanmak, bilgiye ve düşünmeye engel değildir. Hem henüz yeni oluşmuş bir hareketin ilginç konuşmacılar sunması çok zor bir şey değil, ama ipi göğüsleyen ağır toplar yoktu. Ayrıca 45-60 yaş civarındaki katılımcıların arasına bir o kadar da ellerinde not kağıtları olan üniversite öğrencileri, liseliler ve stajyerler karışınca, klişe meraklısı medya, kongreye hemen aslında tam zıt ve yanlış olan "yeni gençlik hareketi" damgasını vurdu. Görünüşe bakılırsa, gazeteciliği sadece masalarından yürütüyorlar. Çünkü Berlin Kongresi'nde sendikacılar, öğretmenler, kültür dairesi memurları, üçüncü dünya mücadelecileri, işsizler, ev kadınları, yayıncılar, sivil toplum örgütü uzmanları ve protestan papazlar gibi her tabakadan ve nesilden insan toplanmıştı. Aralarında bazı iflah olmazlar, anarşist ve sadece belli bir kesime hitap eden kitaplarıyla devrimci kurtuluş umutları vaat eden siyasi mezheplerin kendiliğinden olma azizleri de vardı. Ama bu tür istisnai görüntüler, dikkati çoğunluğun son derece karmaşık sorunları ele alışındaki ciddiyetinden, bilgisinden ve eleştirel yaklaşımından başka yönlere çekti.

Yeni yeşermekte olan hareketin kendinden emin olması, orada burada nesnel farklılaşmalar pahasına da olmuş olabilir. Sonuçta zincire vurulması gereken her musibetin sorumlusu sadece küreselleşme değil. Yoksullaştırılmış kitlelerin ümitsizliği kuşkusuz terör için bir büyüme zemini oluşturuyor. Bu konuda Attac konuşmacıları haklıydı, ama elbette ki bu, Bin Ladin ve El Kaide için tek açıklama olamazdı. Ama her hareketin başlangıcında tektaraflılık, çelişki, felaket tellallığı ve duygusallık olmuştur. Bu hareket de öyle başladıysa da, kısa bir sü-

rede Tobin vergisiyle ilgili somut talepler içeren bir katalog oluşturdu. Katalogta ayrıca şu talepler de yer alıyor:

* Vergi vahalarının ve *offshore* merkezlerinin kapatılması.
* Sosyal güvenlik sistemlerinin özelleştirilmemesi.
* Gelişmekte olan ülkelerin borçlarının silinmesi.
* Kurumsal yatırımcı diye tabir edilenlere daha sıkı banka ve borsa denetimi.
* Üç ana para birimi olan dolar, euro ve yenin döviz kurlarının sabitleştirilmesi.
* Uluslararası finans kurumlarının demokratik olarak yeniden yapılandırılması.
* Sermaye gelirlerinin ve büyük servetlerin daha çok vergilendirilmesi.
* Adil olmayan dünya ticaret sisteminin kapsamlı bir reformu.

Attac kongresinde herkes şunun da farkındaydı: Attac-Almanya'nın önünde daha bu hedeflerin somutlaştırılması ve uygulamaya konması, özellikle de önceliklerin belirlenmesi, yani içerik itibariyle dev bir görev duruyordu: "Adil olmayan dünya ticaret sisteminin reformu." Böylesine geniş bir alanı önce kesin fikirlerle doldurmak gerekir. Yoksa gelişmekte olan ülkelerin borçları, rüşvetçi tabaka bundan kazanç sağlamadan nasıl silinir? Bu tür soruların cevabının böylesine heterojen bir harekette kolay bulunmayacağı açıkça ortadaydı.

Ama Attac-Fransa'da üretilmiş, tamamen paketlenmiş, "küreselleşme eleştirisi" adlı ürünü bir kongrede tanıtan ve sonra bütün Almanya'ya pazarlayan siyasi bir şirket olmak istenmiyor. Ağ, bilgi aktarımı ve fikir oluşumuyla ilgili toplumsal bir alan olarak mı, partilerin yakasına yapışan bir hareket olarak mı, yoksa kurulacak partinin bir ön basamağı olarak mı kabul edilecekti? Bu soruların yanıtları, Attac'a temelden harç koyanlar tarafından açık bir tartışmayla belirlenecekti. Almanya'da işler daha federal yürüyecekti. Attac'ta mahalli gruplara danışmanlık yapan Astrid Schaffert şöyle diyor: "Aşağıdan gelmek istiyoruz."

Kongre, Attac'a olan katılımı artırdı: 2000 yılına girerken büyüme vasat bir seyir izliyordu. Cenova gösterileri ve G-8 zirvesinden sonra kurucular arasında yer alan Sven Giebold'un deyimiyle "yeni ekonomivari" bir artışla birkaç hafta içinde üye sayısı 4 bini geçti. Ekono-

mist Elmar Altvater, IG Metal Medya Sorumlusu Detlev Hensche, ilahiyatçı Friedhelm Hengsbach, bilim insanı Rudolf Hickel, sosyal demokrat parti milletvekilleri Andrea Nahles ve Detlev von Narcher, yazar Dorothee Sölle ve şarkıcı Konstantin Wecker kaydolan ilk üyeler arasında bulunuyor.

Olağan şüpheliler tabii. Ama Alman Sendikalar Birliği (Deutscher Gewerkschaftsband - DGB) Berlin Gençlik Kolları Sekreteri Claudia Meyer'in dediğine göre, şimdiye kadar apolitik olan insanlar arasında da "şimdi Attac'a üye olmak çok modaymış". Bireysel üyelerin yanı sıra, yaklaşık 100 sivil toplum örgütü, dernek ve kurum da ağı destekliyor. Bazılarının isimleri şöyle: Bireysel Vergilendirme Hareketi, Çevre ve Doğayı Koruma Birliği, DAG Eğitim Tesisi, DGB'nin gençlik kolu, Kahire'nin Avrupası, Medico International, Oswald von Nell-Breuning Kurumu, Pax Christi, Terre des Hommes, Dünya Barış Görevlileri. Yaklaşık 70 şehirde Attac grupları oluştu ve her ay yeni girişimciler katılıyor. Oysa Attac-Oberlausitz'in yakın geçmişe kadar dört üyesi bulunuyordu. Hamburg, Berlin veya Köln'de kuruluştan hemen sonra konuyla ilgilenen, hedef belirlemek isteyen, arayış içinde olan ve şu sorulara aynıt arayan yüz kişi vardı: Attac üyeleri kimdir, onları ne harekete geçiriyor ve onlar neyi harekete geçirmek istiyor?

Nihayet Siyasi Terk Edilmişlikten Sıyrılmak

Şehir kütüphanesinde çalışan bir insan çok okur. Reginald Koenig sadece edebiyatla ilgilenmiyor, aynı zamanda sosyal konular ve ekonomi hakkında da birçok araştırma kitabı okuyor. Önceleri, 37 yaşındaki kütüphanecinin entelektüel ilgisi siyasi olarak aktif değildi. Oysa Martin Zeiss her zaman bir yerlere üyeydi. 70'li yıllarda Freiburg'ta okurken Wilhelm-Reich grubundaydı; daha sonra 48 yaşındaki meslek okulu öğretmeni Whyl de nükleer karşıtı solcu bir felsefe çalışma grubuna katıldıktan sonra Yeşillere geçti, ama onlar da Zeiss'ı "iktidar olduklarından beri acı bir şekilde hayal kırıklığına uğrattı". Paris'te Le Monde Diplomatique'in kongresine ve Porto Alegre'deki ilk Dünya Sosyal Forumu'na katılması, "sosyal ve ekolojik yıkıma karşı durmanın, şu an dünya üzerindeki ilişkilerle siyasi olarak mümkün olmadığı" fikrine kapılmasındaki kilit olaylar olmuş. Koenig ve Ze-

iss'in tek ortak noktası, ikisinin de Stuttgart'ta yaşıyor olmasıydı. Ama bir akşam ikisi de alternatif küreselleşmeyi savunan aynı konuşmayı dinledi. Konuşma, Stuttgart'ta bir Attac grubu oluşturmak için son girişimdi. "O zamandan beri, bir sürü ders, e-mail ve yazışma nedeniyle örgüt işinden uyuyacak vakit bulamıyorum, ama yine de işimde daha verimli çalışıyorum, çünkü çok sevinçliyim. Nihayet tekrar siyasi terk edilmişliğimden sıyrıldım." diyor Martin Zeiss. Attac danışma heyeti düzenli olarak Stuttgart'taki Forum 3'te toplanıyor ve bugün üyeler ilk defa birbirleriyle tanışacak. Martin Zeiss anlatıyor: "Önce Afganistan savaşının patlak vermesi, sonra Kasım ayında Doha'da yapılan DTÖ Konferansı ve ardından Aralık'taki Brüksel zirvesi yüzünden eylem üzerine eylem organize edildi. Aynı anda da Hohenheim Yüksek Okulu'nda bir Attac grubu kuruldu ve Solitude şatosunda dünyadaki burslu sanat öğrencileriyle temasa geçtik. Küreselleşmenin yerel etkilerine dikkat çekmek için Stuttgart'taki şirketlerin dünya piyasalarındaki rolü hakkında bir toplantı düzenlenmesi için diğer üyelere Attac forumunu tahsis ettik; bunun ardından hemen Daimler Chrysler'in vergi kaçırdığına dikkat çekecek başka bir miting planlandı. Yani işimiz başımızdan aşkın olduğu için, Stuttgart'taki 80 daimi eylemci ve yaklaşık 200 Attac sempatizanı tanışacak fırsatı bulamadı." Siyasi fikirlerini, eğilimlerini ve hedeflerini birbirlerine daha yeni anlatıyorlar. Görülüyor ki, yelpaze gerçekten çok geniş. Yoksa fazla mı geniş?

Tişörtlerinde kırmızı yıldızlar olan solcu öğrencilerin sosyalist konuşma sanatı konusunda yaptıkları alıştırmalar, antropozof (Beden ve ruh sağlığının en iyi şekilde kullanılmasını ve geliştirilmesini savunan akım) eğilimli doğal gıda tüccarı Thomas Autenrieth'e herhalde çok yabancı geliyordur. Kendisi "Alternatif Hür İşletme Girişimcileri Birliği'nde ekonomik hayatı daha hümanist bir temele oturtmak ve Attac'la bir parça demokrasiyi geri almak istiyor." Kilisede aktif olanlar, gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğu kamuoyuna duyurmak istiyor, "Dünya İçin Ekmek" örgütünden Afrikalı bir üye, beslenme konusunu gündeme getirmeyi amaçlıyor. 20 yaşında pedagoji öğrencisi Ina Schön, uzun arayışlardan sonra nihayet sosyo-siyasi olarak ses getirecek "sıkı" bir örgüt bulduğu için seviniyor: "Greenpeace'te bile aktif olarak örgütte yer almak istediğinizde size sadece üyelik formu gönderiyorlar." Eskiden postacı olan ve şu anda çeşitli

işlerde "düzenli bir anarşist" olarak çalışan altı yaş büyük kocası Holger de, "bizden sonraki dünyada da aile kurumunun devam etmesi için" mücadele ediyor. Bütün bu gerekçelerin özetinde bile, küreselleşmenin aynı zamanda bir izdüşüm alanı olduğu belli oluyor. Bu en küçük ortak payda, bu kadar çeşitli beklentilere zamanla hâlâ cevap verebilecek durumda olacak mı?

Martin Zeiss'in anlattığı o sevince katkıda bulunan, işte bu "yaşam tarzları arasındaki yoğunlaştırılmış alışveriştir." Her hareketin olduğu gibi Attac'ın da sosyal bir işlevi var. Çünkü şurası doğru: Kiliselerin, derneklerin ve partilerin gittikçe daha az rol oynadıkları bireyselleştirilmiş bir toplumda, tabakalar, yaş ve ilgi grupları öyle bir dağılım gösteriyor ki, başka türlü yaşayan ve düşünen insanlarla karşılaşmak artık kesinlikle doğal sayılmıyor. Ama bu karşılaşma burada, Stuttgart'taki Forum 3'te oluyor ve farklı grupların hepsi sahneye çıkmadı bile. Sırada kamu hizmetleri sendikası Ver.di'nin 3 bin marklık bağış ve DTÖ'nün kamu hizmetleri anlaşmasıyla ilgili çeşitli ortak etkinlikler planını açıklaması var. Bir bayan öğretmen, Latin Amerika seyahatinin dünyadaki ekonomik dengelerle ilgili ilişkileri anlamasını sağladığını, ama siyasi olarak deneyimsiz olduğunu ve şu anda özellikle gerekçeler konusunda yardım beklediğini söylüyor: "Herkes uzun zamandır birşeylerin yanlış gittiğini hissediyor, ama çoğu insanda hâlâ yeterli istek oluşmadı."

Kafalarındaki belirsiz küreselleşme kavramını aydınlatan arka planda kalmış bilgiler ve haberler herkesin istediği şey. Bu yüzden, bu akşam bunu en iyi şekilde dışardan gelen uzmanlarla mı, kendi kendine mi, yoksa yeni öğrenme metodlarıyla mı gerçekleştirecekleri tartışacaklar. Yoksa, muhalif sendikacılar, ekonomistler veya köklü bir ülke bilgisi olan üçüncü dünya örgütü uzmanları gibi kendi alanlarında ihtisaslı kişilerin konuşmalarına mı danışılsın?

Tartışmalar Attac'ın bir katalizatör olduğunu, ama sıfırdan başlamadığını gösteriyor. Birçok üye yıllardan beri aktif olmasına rağmen fikirler bir kamuoyu oluşturamamıştı. Partilerde sözde ortası bulunamayan karışık sorunların müzakerelerine madalya takmıyorlar; sendikalarda da kendi ülkesindeki işsizliği bir kenara bırakıp Brezilya veya Güney Kore'deki çalışma arkadaşlarının sorunlarına eğilenler "sinir bozucu" olarak kabul ediliyor. Gelişim siyaseti veya ekoloji konusuyla ilgilenen grupların çalışmaları da medyanın dikkatini nere-

deyse hiç çekmiyor.

Örneğin Hamburg grubunda aktif olan ve Attac'ın az sayıdaki sürekli çalışanından biri olan Asrtrid Schaffert, on yıl önce Freiburg'ta, Rio'da yapılan iklim zirvesi için belirsiz sözleşmeler yerine, ciddi bir şekilde karbondioksitin azaltılmasını hedefleyen talepler öneren bir konferans düzenlemiş. Göttingen'deki öğrenim hayatı boyunca da, "gazeteler genç kuşağın siyasete çok ilgisiz olduğu klişesini hiç dilinden düşürmediği halde" ekoloji ve üçüncü dünya konularında aktif olarak görev yapmış, gelişmekte olan ülkelerin borç affı için mücadele etmiş. Siyasi merakını meslek edinmek istediğinden, kökten bilgi sahibi ve deneyimli olarak, oyun çağındaki çocuklarıyla oturduğu Hamburg'taki küçük evinden, Attac gruplarına seminerlerin nasıl düzenlendiğini, eylemlerin nasıl planlandığını ve kampanyaların nasıl yürütüldüğünü anlatıyor.

Berlin grubundan ticaret ve finans piyasaları siyaset bilimcisi Philipp Hersel, yıllardır BLUE 21 adlı sivil toplum örgütünde çalşıyordu. Yazdığı raporlardaki bilgisi, Alman milletvekileri tarafından kabul görüyor. "Birbirimizi yıllardır tanıyorduk" diyor, Attac kurucu grubu hakkında. Ağ, daha sonra oyun bozan olarak hor görülen üçüncü dünya ülkeleri gruplarının, Seattle ve Cenova'dan sonra birden bire herkesin röportaj yapmak için can attığı kişiler haline gelmesini sağladı. Medya böylece, örgütün etkisini ve büyüme hızını katılımcıların gerçek kapasitelerinin hemen altından kalkamayacağı bir ölçüde artırdı. Berlin Bilim Merkezi'nde sosyal hareketleri araştıran ve kendisi de Attac'a üye olan Dieter Rucht şunu belirtiyor: "Attac ve alternatif bir küreselleşmeyi savunan diğer gruplar kesinlikle yeni değildi; zaten var olan 'hareket tohumlarını' canlandırdılar." Bunun yanı sıra, "Protest gruplarına taze kan, özellikle genç ve bir kısmı daha önce siyasi olmayan insanlar kazandırdılar. Böylece başlangıçta medyanın yaptığı abartma git gide gerçek bir içerik kazanmaya başladı. Hareketler hacim kazanıyor, çünkü hacimli zannediliyorlar.[1]"

Bütün gruplarda üyelerin çeşitliliği çok fazla, ama bunun yanı sıra belirgin bir yerel karakter sıkça görülen bir şey.

Nürnberg sendika binasında bir yerel oturum: Binanın ön cephesinde üzerinde son on yılda işçi çıkarmak zorunda kalmış, kapatmış veya taşınmış olan şirketlerin isimleri bulunan uzun bir pankart asılı. Bölgede 50 binden fazla kişi işsiz kalmış. İşsizlik yüzde on oranında

artmış ve bu durum yaşı geçkinlerle düşük vasıflıları daha kötü etkilemiş. "Geri kalan şirketler de rekabet edebilecek durumda kalabilmek için sonuna kadar tasarrufa gitti" diyor 31 yaşındaki Stefan Seitz. Görünüşte deri giyinmiş bir Rock müzisyenine benzeyen Seitz, demir çelik işindeki stajından ve işinden sonra sosyoloji okumaya başlamış. "İşten çıkarmalar, geride kalanlar için değişken iş saatleri ve aynı para için daha çok çalışmak anlamına geliyor." Refah düzeyi nispeten daha yüksek Schwaben'da insanlarda, bayan öğretmenin dediği gibi hâlâ yeterli istek oluşmamış olabilir, ama Stefan Seitz'a göre Nürnberg'te "çoğu insan değişiklikleri çok yakından hissediyor." Bu yüzden Attac bu eski işçi şehrinde, IG-Metal tarafından toplantı salonları, fotokopi makinaları ve telefonla destekleniyor. Seitz, Bernhard Dobbert ile birlikte Attac grubunun itici gücü oldu. Dobbert hem IG-Metal, hem de Yeşiller üyesi ve her iki örgütün de "kabuğunu" kırmak niyetinde: "Attac, Yeşiller'i ve sendikaları değiştirecek." Üçüncü girişimci Robert Schuh, IG-Metal Nürnberg çevresindeki şirketlerle ilgileniyor. İşverenler ve işçilerle yaptığı görüşmelerden dolayı orta tabaka da dahil herkesin bu zorunlu küreselleşmeden kendini ne derece huzursuz hissettiğini biliyor. Mesaisinin bir kısmını Attac için kullanabiliyor. Partilere baskı yapmayı hedefleyerek şöyle diyor: "Partiler sadece güç paylaştırma makinaları haline geldi. Artık bir kimlik olanağı sunmuyorlar." Schuh'e göre Attac'a olan ilgi, "ortak değer sistemlerine olan özlemi" ifade ediyor. Bu ortaklığa göre, "Alman demokrasisi durma noktasına geldi." IG-Metal'den üç arkadaşıyla altı ay boyunca önce kitaplar ve internetten makaleler okumuş. "Cenova'dan sonra şunu düşündük: Zamanı geldi. Önce 20 kişilik bir salon tuttuk, ama 100 kişi geldi." Katılımcılar arasında sendikacıların yanı sıra iki profesör, gen teknisyenleri, bir filozof, doktorlar, işsizler ve öğrenciler de vardı.

Örneğin çiçeği burnunda mimar Nico. İlk kez siyasi olarak aktif olmasının nedeni, çoğu grupta olduğu gibi Attac-Nürnberg'te de uygulamada hiyerarşi olmadan çalışılması. Sadece fazla sıkı olmayan, heyet toplantılarını düzenleyen ve örneğin internet sitesinde duyurular yapmak gibi faaliyetleri koordine eden bir işbirliği çemberi bulunuyor. Ama katkıda bulunmak isteyen herkes katılabiliyor ve çalışma grupları toplantılarını bağımsız olarak planlıyor. Ama başkan, konuşmacılar ve diğer işlev taşıyıcıları yok. Böylesine taze bir örgütle

gençler de kendilerini özdeşleştirebiliyor. "İstediğim zaman gelip gidebiliyorum. Benim için bu motivasyonun çekirdeği. Çünkü o zaman gelmek istiyorum." Attac böylece, serbestlik uzun vadede siyasi olarak riskli olsa da, bireylerin örgütlere sıkı sıkı bağlı olmama ve dileğince hareket etme arzusuna hizmet ediyor. Toplantı tarihleri Nürnberg'te kendiliğinden belirleniyor; planlanmış eylemlere zamanı olan ve canı isteyen katılıyor.

Bazıları boçlanma konusunda caddede bir Kuzey-Güney tiyatro oyunu sergilerken, diğerleri de bir Attac bilgi standı kuruyor. Sokaktaki insanların ilgisi büyük olmuş. "Bir sendikacı olarak insan genelde daha çok hakaret görüyor" diyor Robert Schuh. Şu anda dünya çapındaki şirketleri için "felaket iyi sosyal şartlar" sağlamış olan Kont Faber Castell için bir miting üzerinde çalışıyor. "Olumlu örnekleri de göstermek lazım." Şu ana kadar en çok ses getiren olay "sağ popülizmine ve zihinsel kundakçılığa karşı eylem" oldu: Ekim'deki Hıristiyan Sosyal Birliği (CSU) parti kongresinde İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi'nin bir konuşma yapması bekleniyordu. Attac üyeleri Berlusconi ve Edmund Stoiber'ın konuşmalarından alıntılar yayınlayan altı televizyon ekranını üst üste koyarak bir kule yaptı. Sıkı güvenlik önlemleri sonucu şehirdeki tansiyon yükseldiği için sansasyon peşinde koşan parti kongresi basını, "göstericilerden en azından yanan otomobiller bekledi" diye anlatıyor Robert Schuh ironik bir gülümsemeyle. Ama gazetecilerin çatışma beklentileri boşa çıktı ve Attac gösterisinde sadece "birkaç acayip sevimli ilahiyat öğrencisine" rastladılar. Peki ama Berlusconi'nin küreselleşmeyle ilgisi neydi? "Amacımız, dikkatimizi başka yönlere çekerek, siyasi gelişmelerden uzaklaştırmayı hedefleyen dünya çapındaki eğlence enflasyonuna dikkat çekmek ve yoğunlaştırılmış medya gücünün insanların korkularıyla oynayabileceğini göstermekti" diye açıklıyor sendikacı. Ayrıca, "Cenova'dan Berlusconi sorumlu."

Attac Üyeleri İş Sahacıkları Yaratıyor

Greenpeace'in ekoloji konusunda sahneye koyduğu ses getiren sembolik eylemlere benzer faaliyetler Attac'la birlikte yeni bir ivme kazandı. Nürnberg grubu, yerel bazda ödemeye gönüllü olanlar için bir Tobin vergisi hesabı açmayı planlıyor. Hamburg grubu, uygulamalı

olarak paranın nasıl "yıkanıp aklandığını" gösterdi. Birçok şehirde vergi vahaları ve siyah bavullar yaya kaldırımlarında şaşırtmacalara yol açtı. Berlinliler Noel'den kısa bir süre önce "iş sahacıklarını" fırına verdi. Bochum'da öğrenciler eğitim sistemindeki tasarrufları protesto etmek amacıyla "gömleklerini bile çıkarıp verdi". Münih'te ise Attac üyeleri el ele tutuşarak "borsanın bizi çembere almasını" protesto etti. Katılımcılardan biri itiraf ediyor: "Tamam, el ele tutuşarak bütün Münih'i saramamış olabiliriz."

Ama çoğu kişi için kamuoyunda ses getiren bu tür eylemlerin yanı sıra "demokratik öğrenme süreci" ön planda yer alıyor; tıpkı Fransa'da olduğı gibi. "Partiler ve sendikalar kafalarla yeterince ilgilenmiyor. Siyasi bilgileriyle insanlara ulaşamıyorlar. Bu noktada Attac bir vakumun içine düşüyor" diyor Robert Schuh. Neredeyse bütün üyeler, hiçbir şekilde bir kader olmayan küreselleşmenin siyasi olarak şekillendirildiği kurumlar, meclisler ve mekanizmalar hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarının farkında. Bu yüzden Nürnberg'te Fransız sosyolog Bourdieu'nün çalışmaları okunuyor. Berlin'deki okuma grubu Richard Sennett'in "Değişebilen İnsan" adlı eserini çalışıyor ve Münihliler Naomi Klein'in No Logo'sunu tartışıyor. Her şehirde, kitap, broşür ve internetle finans piyasalarını anlamaya çalışan, IMF ve Dünya Bankası'yla ilgilenen, dünya ticaret düzeninin yapısı ve etkilerini, Avrupa'nın demokratik geleceği, gündelik hayatın ekonomikleştirilmesi, emeklilik ve sağlık sisteminin özelleştirilmesi üzerinde kafa yoran gruplar var. Eskiden olduğu gibi kutsal yazılar üzerine Marx talim ve terbiyesi yok. Herkes beraberce güncel bilgileri araştırıyor ve kendi dünya görüşü çerçevesinde tartışıyor.

"Karşı kamuoyuna" olan ihtiyaç tekrar arttı. 70'li yıllarda çevre ve barış hareketi büyük çapta tek taraflı düşünen, siyaset ve bilim faaliyetlerindeki kandırmacanın, yalanın ve çelişkilerinin maskesini düşürmüştü; şimdi projektör tek taraflı ekonominin kandırmacasına, yalanına ve çelişkisine çevrildi. "O zamanlar medyanın bilime olan şaşmaz bir inancı vardı" diye belirtiyor emekli müzik pedagogu Sue Dürr; bugün ise söz konusu olan, piyasa savunucusu olan çoğunluğun bakış açısına karşı koymaktır. Fizikçi Hanspeter Dürr'ün eşi olan bu ufak tefek kadın, Kaliforniyalı ve üniversiteden beri eylemci. Schwabing'in kuzeyinde bulunan bahçeli küçük bir evde yaşıyor. Münih'te daha önce atom enerjisi tehlikesi ve ABD'nin üs yerleştirme

planları konusunda protestolar ve toplantılar düzenledi. 1997 yılında MAI anlaşmasıyla ilgili toplantılar yapıldı. "Ama bunların başarısızlığında bizim de payımız oldu." Toplantılar sırasında davet edilen maliye bakanlığı yetkililerinin bile uluslararası örgütler ve gelişmekte olan ülkelerdeki durum hakkında neredeyse hiç bilgilerinin olmadığı ortaya çıkınca dehşet yaşanmış. DTÖ-GATS anlaşmasının muhtemel ve tehdit edici bir sonucu haline gelebilecek su şebekesinin özelleştirilmesi konusunda bir Alman meclis üyesiyle yaptığı konuşmada yine aynı şey olmuş. "Hemen hemen hiçbir şey bilmiyordu." Bu da şu inancını kuvvetlendirdi: "Siyasetçilere baskı yapmalıyız, ama aynı zamanda onları aydınlatmalıyız." Yani, "önce kendimizi sonra diğerlerini bilgilendirmek zorundayız." Bu amaçla Attac-Münih her ay yerel radyo istasyonu Lora'dan yayın yapıyor. Sue Dürr, ittifakın zamanla çözümler üreterek bunları topluma taşıyacağını ümit ediyor. "Kapitalizmin tahrip edici gelişmesinin nasıl aşılacağına dair çözümler üzerinde tartışılıyor. Hayatın nasıl idare edileceğine dair çözümler. Çünkü kapitalizm gezegenin gerçeğiyle bağdaşmıyor..." Attac'taki siyasi eğilimlerin çeşitliliği, Sue Dürr'e göre de bir şans. "Keskin solcular sert konuşma tarzlarıyla" bazen sinir bozucu olabiliyor ve "vatandaşları korkutuyor". Ama genel olarak insanların "birbirlerine olan yaklaşımı eskisinden çok daha farklı. Artık düşmanca bağrışmalar, en ufak ayrıntılar için bitmek bilmeyen tartışmalar yok. Uzlaşma arzusu daha büyük."

Ama yine asgari olarak da olsa sorun çıktığında, Attac gruplarının tutunabileceği ortak bir temel, birkaç köklü ittifak olmalıdır. Werner Raetz ve Peter Wahl'ın kurucu grupla yaptığı anlaşmaya göre, ittifak kendini kesinlikle bir teoriye, ideolojiye, dünya görüşüne ve dine bağlamıyor.[2] "Biz açık bir ağız, kapalı bir topluluk değiliz" diye belirtmişti Barbara Unmüssig Berlin Kongresi'nde. Katolik, komünist, Troçkist, hümanist, sosyal liberal veya liberal, herkes tartışmalara katılabilir. Attac'ın Tobin vergisi ve vergi vahalarının kaldırılmasıyla ilgili taleplerini paylaşması yeterli. Buna ek olarak, ittifakı mümkün olan en geniş platforma yayması amaçlanan, Peter Wahl'm sözleriyle, "bilinçli olarak kesin bir belirsizlik içinde tutulmuş olan" temel fikirler de var:

* Attac, neoliberalizmi baskın tutan ve ekonominin sadece kazanç çıkarlarını gözeten, küreselleşmenin bugünkü şeklini reddediyor:

Dünya bir mal değildir.

* Attac bunun yerine, sosyal hakların, siyasi, ekonomik ve sosyal insan haklarının, demokrasinin ve çevreye saygılı ticaretin küreselleşmesini benimsiyor.

Bunlar iki asli kural. Bunların ötesine de iki sınır çizgisi konuluyor: Sürekli olarak milliyetçi ve hatta anti-semitist kapitalizm karşıtı fikirleriyle sürekli Attac'ın içine sızmaya çalışan neofaşistler ittifakın içinde yer alamazlar. "Irkçılığa, anti-semitizme, yabancı düşmanlığına, şovenizme ve buna benzer fikirlere bünyemizde yer yoktur." Aynı şekilde şiddeti siyasi bir araç olarak benimseyen kişiler veya gruplar da Attac'la çalışamıyor. Attac kurucu üyesi Sven Giegold, Seattle, Prag ve Cenova olaylarından sonra gazetecilerin sürekli bu konuyu gündeme getirip durduklarından şikayet ediyor ve kızgın bir şekilde şöyle diyor: "Attac şiddet kullanmaz. Nokta."

Ama Sven Giegold bu konuda tamamen anlayışsız da değil. Çünkü "Dünyada gittikçe büyüyen adaletsizlik karşısındaki siyasi kayıtsızlık insanda öfke uyandırabilir. Biz Gessler değiliz." WEED'den Peter Wahl, başka nedenlerden ötürü militanlık ve şiddetten soyutlanmayı reddediyor. Ona göre bu formül, harekete haksız yere, daha önce militan bir pozisyonda olduğu yakıştırmasını yapıyor. Wahl şiddeti, "sivil toplumun metalaştırılıp araç olarak kullanılması" olarak tanımlıyor: "Sosyal bir harekete militanlık katarsanız, harekete eylem şekillerinin karakterini dikte etmiş ve demokratik ikna işleminden kurtulmuş olursunuz." Wahl'e göre, açık bir tartışmada şiddet konusu görüntülere gebeliği ve gerçek boyutlarıyla her türlü içeriği kenara itiyor. Toplumsal değişimler "insanların kafasında olmalı." Bir Attac bildirisi de buna benzer gerekçeler gösteriyor. Susan George kızgın bir şekilde şöyle yazıyor: "Fikirlerimiz ve muhalefet nedenlerimiz tamamen arka plana atılıyor... Dürüst olmak gerekirse, asla eylem hazırlıklarında yer almayan, gerekli günlük işlerden kaçınan, buna karşılık anlaşmaları zerre kadar umursamadan gösterilerde olay yaratmak için tepeden inen gruplardan bıktım.... Bu zorbalardan sıkıldım artık..."

Attac kültürünün esası şu ilkeye dayanıyor: "Sadece uzlaşabileceğimiz şeyleri yaparız; uzlaşamadıklarımızı yapmayız ya da en azından beraber yapmayız. Attac çemberin içine alır, çemberin dışına it-

mez." Berlin Kongresi sırasında, Alman ordusunun Afganistan'a gitmesini desteklediği için Daniel Cohn-Bendit'in Attac üyeliği birkaç ses tarafından engellenmek istendi; ama salondaki çoğunluk hiddetle kafasını salladı. Radikal küçük gruplar bile sadece hayatta kalmak uğruna bile olsa, sonunda sağlanmış, ama hâlâ zayıf olan ittifakın bozulmaması için son derece hassas davranıyorlar.

Bu, tartışmaların sakin geçtiği anlamına gelmiyor tabii ki. Örneğin komünizme baş koymuş olan bu adam temel meseleyi gündeme getirdiğinde; yani "kapitalizmi sadece yumuşatalım mı, yoksa kaldıralım mı" sorusunu sorarak reformları eleştirdiğinde, eski günlere göre büyük bir fark görülebiliyor. Cohn-Bendit, genç Attac üyeleri tarafından ne ilahlaştırılıyor, ne de yuhalanarak susturuluyor. Herkes onu dinliyor ve sonra yine gündeme konsantre oluyor. Attac üyelerinin çoğu, gerçekçi ye pragmatik bir düşünceyle, "düzen içi" bir Tobin vergisinin finans piyasalarına getirilecek hiçbir kısıtlayıcı düzenleme olmamasından daha iyi olduğuna inanıyor. "Tartışmalar hararetli olabilir, ama işbirliği yürüyor" diye belirtiyor Bernhard Dobbert. Nürnberg IG-Metal'den bir öğrenci, bu hoşgörüyü yaşın önemli olmadığı bir hayat arkadaşlığına benzetiyor: "Biz gençler belki son 16 yıl boyunca sağlam dünya görüşleri edinme fırsatına sahip olamadık; siyasi olarak daha yeni yeni düşünmeye başlıyoruz. Yaşça büyük olanlar da eski deneyimlerine dayanarak sadece kendini yıkmaya yarayan hizip kavgalarından tamamen bıkmışlar. Martin Zeiss de, "bireye programı ve faaliyetleri kendi hayallerine göre şekillendirmede tamamen özgür bırakan, yepyeni açık diyaloğa" bayılıyor. İnanması güç, ama özellikle Almanya'da solcular tarafından çok sevilen, sistemli saflık uğruna her yol mübah sayılarak yapılan o kıran kırana kavgalar Attac'a uğramıyormuş gibi görünüyor. En azından şimdilik.

Oysa onca çoğulculuk taraftarlığına rağmen, çoğu Attac üyesinin gönlü tıpkı Oskar Lafontaine gibi solda. Café Ferdinand'ta kendilerini Bochum grubunun delegeleri olarak tanıtan, siyasi alanda deneyimli, savaşçı grupta bu çok açık görülebiliyor. Ruhr bölgesi çok aktif. Barış gösterileri, DTÖ bilgi standı ve Ver.di ile birlikte yürütülen Citibank karşıtı organizasyonlarının yanı sıra, Attac orada tam Noel telaşının ortasında, tren şirketi Deutsche Bahn (DB) patronu Mehdorn'u, tren istasyonlarındaki temsilcilikleri kapatmak istediği için protesto etti. Gösteriye kendini sürekli kenara veya kenarın ötesine

itilmiş hisseden parti temsilcileri geldi.

Örneğin, yetişkin eğitiminde pedagog olan ve kapitalizm karşıtı yazılar yayınlayan küçük çapta bir yayınevi bulunan Peter Rath, Yeşilleri Kosova'ya yapılan askeri harekatı kabul ettikleri için bırakmış. Daha sonra Demokratik Sosyalizm Partisi'nin (PDS) Ruhr bölgesindeki çalışmalarında "izleyici olarak" bulunmuş. Ama bu partinin de onu pek açmadığını söylüyor ve ekliyor: "İyi ki bana bir üyelik formu göndermeyi unuttular; böylece tekrar çıkmak zorunda kalmadım." Şimdi, "kapitalizme alternatif olarak sosyalizmden daha iyi bir şeye" olan arayışını Attac'ta devam ettiriyor. Karşısında, Citibank'ın bir çağrı merkezinde yeni ekonominin ilk işçi temsilcilerinden biri olan Michael Büttner oturuyor. O da ilk önce Yeşillerden "kaçışı denemiş". Sonra inat için Sosyal Demokrat Parti'ye (SPD) girerek yeni yoldaşlarında "muazzam bir iç göç" gözlemlemiş. "En alt seviyeden en üste kadar ihtiyaç duyacağınız tüm fikirler önceden belirlenmişti". Durum böyle olunca, açık bir alanda aktif olma olanağı onun için daha çok önem kazanıyor: "Attac partilere baskı yapmalı; onlara kesinlikle benzememeli"" Kültürlü çevirmen Jürgen Bachmann da şöyle diyor: "Yedi yıl SPD, yedi yıl Alman Komünist Partisi (DKP) ve sonra PDS sinirlerimi yeterince yıprattı." Ona göre siyasi partiler daha çok kendileriyle meşgul, içerikle değil. Çıkardığı siyasi sonuç: "Ben çoğulcu kaosun üretkenliğine bakarım."

Ama bu kaosun sınırıyla ilgili soru aynı kalıyor: Bir hareket, içerikle ilgili sorunları başka bir çalışma grubu kurarak çözemez mi? Attac bayrağı altında bazıları Afganistan'ın bombalanmasını protesto ederken, diğerleri bunun barış için gerekli olduğunu savunursa hareket kendi değerinden kaybetmez mi? Attac ağının finans piyasalarının denetlenmesi konusundaki siyasi boşluğu doldurmaya devam etmesi gerekmez mi? Her fikrin ve çıkarın bütünleşmesi, hareketi yetersiz hale getirmez mi? Kısaca, sürekli birlikte ama çeşitli olunabilir mi? Thomas Autenrieth, Novalis'in itirazlarını överek bir zafer edasıyla şöyle diyor: "En yüksek prensip; görevinde en yüksek çelişkiyi mi içerecekti? Ne kadar anlaşılırsa anlaşılsın huzur vermeyen, faaliyetimizi asla yorulmadan, asla sıradanlaşmadan durmaksızın canlandıran bir cümle mi olacaktı?" Bu şekilde de anlatılabilir.

Ama Attac'la gerçekten yeni bir şey oluştu: Fikri çoğulculuğa kendi gücü ve siyasi ağırlığı uğruna katlanan ve hatta hayret verici bir

demokratik olgunluk ve disiplinle geliştirmek isteyen, ekonomik adalet için mücadele veren, tek tek bireylerden ve örgütlerden oluşan bir hareket meydana geldi. Ama çalışma süreci içinde kuşkusuz ihtilaflar artacaktır. Sadece kapasite sorunundan ötürü bile öncelikler aşılamıyor. Buradan doğan kavgalar da öyle. Örneğin ne kadar eylem ve ne kadar yetki olması gerektiği sorusu veya ne kadarı planlanmalı, ne kadarı içten geldiği gibi yapılabilir ya da çalışma grupları çevrelerine ne kadar karar verme özgürlüğü ve güç tanınacak, aynısından yönetici çevrelerine ne kadar verilecek? Attac'm bağlayıcı bir dış görüntüye ne kadar ihtiyacı var? Üyelerin bireysel fikir özgürlüğünün sınırı ne olmalı? Bu fazla sıkı olmayan bir ittifak mı, yoksa sıkı kurallı bir örgüt mü? Bütün bu yapısal ve stratejik sorular bölgesel seviyede çözülse bile, bölge ötesinde durum nasıl olacak? Attac federal bürosunun meseleleri bunlardır.

Sivil Toplum Örgütü? Ağ? Hareket? Dernek?

Aşağı Saksonya'nın Verden kasabasının birçok sakini, şirin kasabalarının bütün Almanya'nın dikkatini sadece "çevre evi"ndeki insanlar yüzünden çekmesini tercih etmezdi. Bu alternatif merkez, çoğunluğu Hıristiyan Demokrat Birlik (CDU) ve Hür Demokrat Parti (FDP) seçmenlerinden oluşan, bakımlı ön bahçeleri olan evlerde yaşayan şehir halkı için tam bir rahatsızlık kaynağı anlamına geliyor. Önünde dökük saçık bir bitki tasfiye tesisatı olan binada bulunan kadın, anne ve lezbiyen merkezi, biyolojik inşaat malzemesi satan bir dükkan, bir üçüncü dünya grubu, amatör tiyatro oyunlarının sahnelendiği bir meyhane yer alıyor ve toplu öğle yemekleri yeniyor. Maaşla çalıştırılan bir aşçı var ve biyolojik malzemelere rağmen yemeklerin fiyatı son derece uygun.

Her şeyden önce neşeyle restore edilmiş bu eski kışla binası, daha çok sosyal adalet ararken barışı da gözardı etmeyen bir örgüt için tam da doğru seçim. Aralarında topladıkları para ve girdikleri yüksek borçla üyeler binanın alımı için gereken üç buçuk milyon markı toplamış. "Başka bir dünyanın mümkün olduğunu burada uygulamalı olarak göstermek istiyoruz" diyor, Attac merkezindeki stratejist ve organizatörlerden biri olan 32 yaşındaki Sven Giegold. Bildiriler, pankartlar, bilgisayarlar ve kağıt yığınlarıyla tıka basa dolu olan bu

bürolardan Almanya çapındaki bir örgütün "gelişme yönetiminin" idare edildiğine inanmak zor. Buradan malzeme gönderiliyor, maddi yardımlar toplanıyor, eylem önerileri düşünülüyor ve dağıtılıyor, bütün Almanya'daki çalışma gruplarının ve diğer kurucu üyelerin toplantıları organize ediliyor. "Heyecenla büyürken dertler de büyüyor" diyor, gözlerinin altındaki mor halkalar oldukça belirgin olan Sven Giegold. Şu sıralar pek formunda değilmiş, çünkü "yapılacak o kadar çok şey var ki." Ama neyse ki, kısa bir gezinti yaparak sıkıntı atabileceği orman hemen yanı başında.

Giegold, daha Bremen ve Birmingham'da geçen öğrencilik yılları boyunca siyasi alanda aktifmiş. Çevre gençlik hareketi ve BUND'a üye olan biri olarak, üniversitede ekonominin çevreye dayalı olarak tekrar bölgeselleştirilmesinin imkanlarıyla ilgilenmek istiyordu. Ama öğreniminin sonunda "küresel ekonomi ve finans düzeninin değişmesinin daha önemli" olduğu kanısına vardı. Bu yüzden, bir arkadaş grubuyla konunun Almanya'da uluslararası bağlantılarla nasıl gündeme getirebileceğini düşündü. "Küreselleşmeye müdahale eden, ama aynı zamanda hayatı, işi ve siyaseti birbirine bağlayan bir şey yapmak istedik. Yani sıradan bir şekilde örgütlenerek, eski çevrecilerin düştüğü duruma düşerek, en fazla haftada bir kere dünyadaki kötülüklerden mızmızlanmayı kesinlikle istemiyorduk." Giegold ve arkadaşları, borç affı ve finans piyasaları konularıyla muhalif eylemler hakkında bilgi sahibi olabilmek için ABD'deki tüketici koruma örgütü Public Citizen (Sorumlu Vatandaş) ve diğer STÖ'leri ziyaret ettiler ve sonunda İngilizce'de "paylaşmak" anlamına gelen "Share"i kurdular. Verden'de yer alabilmek için birçok insan sonuçlarına katlanarak birçok fedakârlık yaptı. Christoph Bautz, Darmstadt Doğayı Koruma Merkezi'nde yüksek biyolog olarak sürdürdüğü işini bıraktı; fizikçi Oliver Moldenhauer, Potsdam İklim Sonuçları Araştırma Enstitüsü'ndeki doktorasını yarıda kesti; siyaset bilimci Felix Kolb ünlü Cornell Üniversitesi'ndeki tanıtım çalışmasını erteledi ve sosyal konular sorumlusu Astrid Schaffert, çok sevdiği Freiburg'a taşınmaktan vazgeçti. Her şey böyle başladı. Daha doğrusu böyle de başladı.

Aşağı yukarı aynı zaman diliminde Bonn'da WEED'in siyasi stratejisti Peter Wahl, finans piyasaları konulu bir örgüt kurma hazırlığına girişti. Latin dilleri ve edebiyatıyla toplumsal bilimler okuyan STÖ aktivisti ve yayıncısı, 68 ruhunun etkisi altında kalan Wahl, tıp-

kı Fransa'daki Attac kurucuları gibi, "tarihi bir olayın" gittikçe sıklaşan belirtilerini görmüş ve geniş bir harekete yol açacağını anlamış. "MAI anlaşmasına karşı olan direniş bile, küreselleşmeye olan inancın gerilemeye başladığını gösterdi. Sonra da özellikle ABD'de borç affı için geniş bir jübile kampanyası geldi" diyerek gözlemlerini anlatıyor. "James Wolffensohn ve Joseph Stiglitz gibi yöneticilerin konuşmaları, Dünya Bankası'nda da rüzgarın yavaş yavaş değiştiği sinyallerini verdi. Seattle olayları da, küreselleşmecilerin sahte gülümsemelerinin sivil toplumda istenen başarıyı yakalayamadığını gösterdi. Ayrıca üçüncü dünya ülkelerinin de kendine olan güvenleri artmıştı; direnişleri sayesinde son DTÖ sonuç pazarlıkları suya düştü."

"Orada, Seattle'da", diyor Wahl, "bende jeton düştü; sayısız genç insan büyük konser salonunda sekiz saat boyunca Walden Bello veya Susan George'un konuşmalarını can kulağıyla dinledi ve her kelimeyi not aldı. O anda şöyle düşündüm: Eşitlik tekrar gündemdeki yerini aldı. Zamanı geldi." Heidelbergli Kairos, Europa örgütü, SHARE, ILA ve Pax Christi ile birlikte Ocak 2000'de "finans piyasalarının demokratik denetimi için şebeke ağı" kurdu. Bu örgüt, Kasım 2000'de ismini Attac olarak değiştirdi. Kabaca bakıldığında, aslında Wahl ve diğer STÖ'lerden birkaç kişinin içerik ve stratejiyi, eylem odaklı Share üyelerinin de örgütü koordine ettiği bir ortaklık oluştu. Şu anda Verden'de dokuz çalışan bulunuyor. Bunlardan üçü yarı zamanlı olarak çalışıyor ve maaşlarını bağışlarla üyelik aidatlarından alıyor; ikisi iş piyasası programı tarafından finanse ediliyor. Bunlara ek olarak, arada bir gönüllü olarak çalışan öğrenciler var; geri kalanlar fahri olarak çalışıyor. Örneğin Sven Giegold parasını serbest olarak konferanslar, uzman raporları ve araştırmalarla kazanıyor. "Biz, Attac büyüsün diye buradayız."

Siyaset veya finans merkezlerine uzak, sessiz sakin Verden kasabasından bu örgütü yönetmek internet var olduğundan beri bir engel teşkil etmiyor. Merkez bütün STÖ'lerin işini hafifletiyor, ama şeffaflığın ve dünya çapındaki bilgilerin çabuk öğrenilmesinin son derece önemli olduğu, STÖ'ler ve bireylerden oluşan karışık ağı yönetmek ancak internetle mümkün oluyor. Böylece her Attac üyesiyle aynı zamanda, Coburg, Köln, Birmingham veya Bombay'da yaşayan herhangi meraklı bir insan da protokollere, bildirilere ve bilimsel yazılara ulaşma imkanına sahip oluyor. Aynı şekilde Alman Attac taraftar-

ları, Fransız veya İsveç çalışma arkadaşlarının web sitelerinden bilgi sahibi olabiliyorlar. Güncel tartışmalarla ilgili makaleler, Almanya başbakanına döviz kazancı vergisiyle ilgili yazılan açık mektup gibi Attac görüşleri ve Cenevre'den Brüksel'e kadar STÖ'lerin genel bildirileri gibi bilgiler elektronik posta listesi aracılığıyla yayılıyor. Burada üyeler kendi fikirlerini de duyurma olanağına sahip. Son olarak "Oskar Lafontaine nasıl bir rol üstlenmeli" sorusu geniş çapta tartışıldı. İşte, çıkan sonuç: Sakın önemli bir role soyunmasın, ama bizimle olması yine de iyi. Ağ karşılıklı olarak birbirini güçlendirme olanağı sunuyor. Örneğin "Kalle Peace" elektronik postalarını John Lennon'un dizeleriyle imzalıyor: "You may say I'm a dreamer, but I'm not the only one."* Ama ağ aynı zamanda çatlak seslerin de kendilerini duyurabileceği bir alan. Gittikçe daha fazla üye, ısrar sınırlarına varan "elektronik posta bombardımanından"şikayet edince, başlarda tamamen açık olan Verden'deki listeye biraz daha elenmiş olan başka bir tane eklendi.

Kamuoyunun niteliği böyle oluşuyor. Siyasi algılama ufkunun genişlemesi de bunda etken. Farklı kıtalardan, siyaset ve iş çevrelerinden gelen, ama benzer fikirleri paylaşan insanlar internet yoluyla okuduklarını paylaşabiliyor: Arundhati Roy veya Noam Chomsky'nin uluslararası gazetelerden makaleleri, Afrikalı gazetelerin 11 Eylül saldırısıyla ilgili yorumları, Pakistan İşçi Partisi'nin Afganistan bombardımanıyla ilgili bildirisi veya ABD'li Yeşillerin değerlendirmeleri gibi Alman medyasında pek yer almayan konular takip edilebiliyor. Bütün bu yayınların posta yoluyla yayınlanması çok masraflı ve zahmetli olurdu. İnternet yoluyla aynı zamanda Attac eylemleriyle ilgili basın yorumları da gönderiliyor. Her bölgesel grubun buluşmaları duyuracağı, tartışma konularını hazırlayabileceği ve eylem yardımcılarını hemen harekete geçirebileceği kendine ait bir elektronik posta listesi bulunuyor. Üyelik formları bilgisayarda doldurulup gönderiliyor. Verden'de hazırlanan bildiriler, belgeler, yazı taslakları için bilgisayardan çıktı alınıyor. Dahili kurulun kararları, tartışmaları ve perde arkası internette her an okunabiliyor.

Aynı şekilde 2001 yılında 173 bin mark gibi mütevazı bir rakamken, beklenmedik şekilde yüzde 182'lik gelir ve yüzde 163'lük gider

* Bir hayalperest olduğumu söyleyebilirsin, ama bir tek ben değilim.

artışına ulaşan bütçe de takip edilebiliyor. 2002 yılı bütçesi 400 bin euro olarak tahmin ediliyor. Bu bütçe, çoğunlukla yıllık 15-60 euro arasında değişen üyelik aidatlarından ve bağışlardan oluşuyor; ama tek tük proje yardımları da geliyor. Örneğin Heinrich Böll Vakfı'ndan veya Protestan Kilisesi'nin gelişme eğitimi ile ilgili kurulundan... Attac grupları, kendi bölgelerinden gelen üyelik aidatlarının yüzde otuzunu kendi faaliyetleri için alıyor. Astrid Schaffert, Hamburg'tan onlara hangi kurumlarda paranın daha iyi değerlendirilebileceği konusunda danışmanlık yapıyor. Önerileri internet yoluyla daha çabuk gerçekleştirilebiliyor.

Verden'de kuruluşun ilk ayları çok tatsız geçmiş. Üye örgütler yeni bir yapılanmaya az para ve güç aktarmışlar. Önce bu ihtiyacın gerekliliğinin ispatlanması öne çıkmış. Kamuoyu da Cenova'ya kadar ilgisizmiş. Ama o andan itibaren Attac bütün kanallarda yer bulmaya başlamış. Verden'deki büronun ağdaki yardım çığlığı "hem sevindirici, hem de dramatikti". Sven Giegold'un tahminine göre medya, G-8 zirvesine karşı yapılan direnişi nasıl değerlendireceğini bilemedi. "Sonra bir an geldi, bizi küreselleşme karşıtı hareket olarak lanse etme konusunda fikir birliğine vardılar." Oysa Attac, bir sözcü veya lider konumunda olmak istemedi. Ama isim medyayı çekmişti; hırçın, saldırgan ve birtakım açıklanamayan büyük harflerle yazılan kelimeler akılda daha kolay kalıyordu. Verden'deki profesyonel basın çalışması da işi daha da ileriye götürerek Attac'ın bir tür şirket olduğu izlenimini verdi.

Tartış, Uygula, Sonuç Al!

Sven Giegold, örgütün kuruluşunu "STÖ'lerin savaş birliğine" benzetiyor. Bu tespitinde haklı. 90'lı yıllarda Almanya'daki muhalefet sahnesi, ister çevre, ister iş veya üçüncü dünya konularında olsun, sivil örgütlerde yoğunlaşarak hükümet seviyesindeki bilgi ve lobi çalışmalarına ağırlık verdi. Bu bir bakıma, siyasi başarılarından kaynaklanıyordu. Siyasi aktörler gerçekten hep bilgilerine ve önerilerine başvuruyorlar ve etkileniyorlardı. Ama bazen hükümetlerin bu tutumları, eleştiri taleplerinin cansızlaşmasına, kendi önceliklerini ihmal etmelerine yol açıyordu. Örneğin, dünya iklim değişikliği toplantısında resmi bir konu kataloğunu kabul ettiler. "STÖ'ler, Attac'ın

kullanabileceği birçok uzman raporu hazırladı ve iyi müzakereler yaptı" diye belirtiyor Sven Giegold. Ama aynı zamanda küreselleşmeyle ilgili birçok kritik konu da geniş kamuoyunun dikkatine gittikçe daha az sunulmaya başlandı. Bu konular STÖ'ler tarafından gündeme getirilmişti ve hükümetlere baskı yapılmasına çalışıyordu.

Bu gelişmeye karşı Attac, "savaş birliğinin" bölgesel olarak uygulanan "çifte stratejisini" ortaya koydu: Ağ, bir taraftan Almanya çapında aynı konuları ele aldığında üye örgütlerin bünyesindeki gruplara ek destek sağlıyor. Diğer taraftan sendikalar, kilise, sosyo-siyasi STÖ'ler ve öğrenci grupları da iç yapıları itibariyle Attac'ın temel taleplerini yayıyorlar. Böylece Attac, bir nevi sağlamlaştırıcı görevi görürken, aynı zamanda bu yapıdaki ihtilaflar da yumuşatılmış oluyor. İlgili örgüt, çok tartışma yaratan ve uzlaşma sağlanamayan konuları Attac adı altında değil, kendi bünyesinde devam ettiriyor.

Sıkı olmayan ve her şeyden önce mümkün olan en geniş temele yayılan bu ittifak tamamen Peter Wahl'ın hayaline uyuyor. "Örgütte dernekleşme, geleneksel kavramlar olmasın". Bu yüzden Almanya çapında bir başkan, başkanlık, sözcü bulunmuyor; sadece birkaç kişiden oluşan ve kamuoyuna diğerlerinden daha çok bilgi veren bir çekirdek grup ve zaman ve isteğe göre yapılan bir işbölümü var. Çeşitli çalışma gruplarının yanında örgütsel yapı şimdilik iki kurulla sınırlanıyor: Danışma heyeti ve koordinasyon çemberi. Danışma heyeti, Attac grupları ve üye örgütlerin katılımıyla yılda iki kez toplanıyor. Stratejilerin belirlendiği ve kararların alındığı koordinasyon çemberi, danışma heyetinin Nisan 2000'de yapılan ilk toplantısında isteklilerden oluşturuldu. Danışma heyeti tarafından zamanla yeni katılımlarla genişletiliyor. Şimdiki üyeleri, Berlin'den Lena Bröckl, Kairos Europa'dan Martin Lückl, Attac-Münih'ten Kurt Haymann, Attac-Frankfurt'tan ve Pax Christi'den Martin Herndlhofer, Blue 21'den Philipp Hersel, Attac-Hamburg'tan Anna Karrass, Attac-Köln'den Astrid Kraus, Verden bürosundan Sven Giegold ve Oliver Moldenhauer, Güney Rüzgarı'ndan Pedro Morazan, Attac kadınları adına Eva Quistorp, DGB'den Claudia Meyer, ila'dan (Latin Amerika Bilgi Merkezi) Werner Raetz, WEED'den Peter Wahl ve işsizler temsilcisi Hugo Braun'dan oluşuyor.

Attac üyelerinin, orada bulundukları için oylamalara katılan ama üye olmayan taraftarlara hoşgörüsü büyük. İttifakın genişlemesiyle

siyasi alandaki etkisi büyüyor; içinde kişisel karakteristikler için bir podyum bulma şansı da. Aynı zamanda demokratik şeffaflık uğruna, daha sıkı ve yasal bir çerçeveyle yetkili ve yasal bir idari yapı oluşturma gerekliliği de artıyor.

Şu sıralar Attac üyelerinin artan sayı ve heterojenliğinde, STÖ'ler ve dernekler bireylere göre çok daha fazla temsil ediliyor. Ana kurucular, diğer STÖ'lere ve Attac gruplarına göre çok az söz hakkına sahip. Berlin'de iki kadın, kabul alkışları sonunda hemen orada örgüte seçildi ve ayrıca DGB'den ve yeni kurulan kadın ağından birer temsilci de öyle. Ama 100 üyeden oluşan bir ittifakta işleyen mekanizma, binlerce kişiden oluşan bir örgütte değişecek ve danışma heyetinde de şu soru sorulacaktır: "Herkes söz sahibi olmaya devam edecek mi, yoksa gelecekte delege sistemi mi geçerli olacak? Hangi tarza göre seçim ve oylama yapılacak? Kabul prensibi uzun vadede yeterli ve gerçekçi mi?"

Yapı ne kadar gerçekçi olursa, birleşme de o kadar kolay olur. Örneğin üniversite şehirlerinde hep "sola kayma" konusunda ihtilaflar olmuştur. Berlin'de radikal sosyalist bir grubun üyeleri, kendi örgütleri bünyesinde Attac adına savaş karşıtı bildiriler bastı; internette üyelerine Attac'ı eylem alanı olarak kullanmayı ısrarla tavsiye eden bir sol grubun sayfası dolaşıyordu. Sendikalar ve PDS gibi daha nüfuzlu örgütler, ileride Attac'ı kendi amaçları doğrultusundaymış gibi göstermede daha etkili olabilirler. Bir PDS'linin Attac'ın harika bir seçmen alternatifi olduğu demeci unutulmamalıdır. Peter Wahl: "Artık iç demokrasi konusunda dev bir tartışma başladı. Sıkı yapısı olmayan bir hareket olarak mı kalacağız, yoksa bir dernek mi oluşturacağız?"

Örgütün nüfuz edilebilirliği, yapısı hakkında karar verecek çalışma grubunun seçilmesinde bile kendini gösterdi. Berlin'deki danışma heyeti toplantısı sırasında örgüte daha yeni girmiş iki kadın aday olduğunda seyircilerde itirazlar ve protesto uğultuları oldu. Mevkiler önce hak edilmeliydi. Kabul önerisini savunan toplantı yöneticisi Oliver Moldenhauer şöyle dedi: "Çıtayı biraz düşürmeyi teklif ediyorum; kısa bir süre öncesine kadar üzerine bir vazife alabilecek birileri olunca seviniyorduk!" Danışma heyeti adayların kendilerini tanıtması konusunda ısrar ederek oylamak istedi. Kısa bir süre sonra şu çağrı yankılandı: "Kontenjan önergesi!" Her şey biraz Yeşillerin ilk

günlerini hatırlattı. Ama sonuçta Attac'ta da adil bir temsil edilme her şeyden önemli.

Yine de yeni kavramlar geliştiriliyor. Attac gruplarından tartışma yazıları, 2002 yılında yenisi yapılacak olan danışma heyeti, hararetli tartışmalarla bunları oylayana kadar, elektronik postayla her yere gönderiliyor. Örgüt, ülkedeki her Attac taraftarının dahil olmadığı, sadece genişletilmiş bir çekirdek grubun üye olduğu küçük bir dernek haline gelerek, iki kamaradan oluşan bir meclis olarak işlev görebilir. Bir öneriye göre, yaklaşık 18 sandalyeden oluşacak bu meclisin belirli sayıdaki sandalyesi Attac'taki önemli siyasi akımlara, ikisi STÖ'lere, biri kiliseler birliğine, geri kalanı da bölgelerden gelen delegelere ayrılmalı. Danışma heyetine yine herkes katılabilir ve konuşabilir, ama bu öneriye göre sadece delegeler oy kullanabilir. Oybirliği uygulaması büyük ihtimalle sadece temel sorunlarla sınırlandırılacak, finansal sorunlar gibi uygulama gerektiren meselelerde sadece salt çoğunluk aranacak. Attac grupları yapılarını eskisi gibi yine özgür bir biçimde kendileri düzenleyebilir. Yeter ki bir yapı ve personel savaşı çıkmasın. Bu, temelde çoğunu korkuturdu. Robert Schuh'e göre Attac'ın çekiciliği, spontane olmasında yatıyor: "Tartış, uygula, sonuç al!" Bochum'dan Peter Rath şunu belirtiyor: "Bizde kariyer yapılmaz. İçerik çalışması daima baskın olmalı."

Fazla Dağılmamaya Dikkat

Örgütün Berlin kongresinden sonra kendini aşan bir ittifak ile bölgesel temeli olan üye örgütlerden oluşan bir çifte karakter geliştirmesi, iç gündem olarak Attac'ı epeyce meşgul etti. Verden bürosu tarafından Lüksemburg vergi cennetine medyatik bir gezi düzenlendi; 30 şehirde çeşitli organizasyonlarla Doha zirvesi konulu bir eylem günü yapıldı ve iş çevreleri, DTÖ ve sosyal sigorta gibi konularda Almanya çapında ortak pozisyonlar için çalışmalar yapıldı. Ama Cenova'dan Brüksel ve Porto Alegre'ye "zirveden zirveye zıplamakla" geçen bir yılın ardından, şu soru daha da aktüel oldu: Attac şimdi özellikle hangi konuda karar kılacak? Gelecek yıl da, 2001'de olduğu gibi uluslararası ekonomi siyasetinin gündeminde büyük olaylar görünmüyor. Öte yandan Almanya'daki seçimler yaklaşıyor. Yani önceliğin neye verileceği açıklık kazanmalı. Nasıl dikkat çekilebilir? Çün-

kü gazeteciler çabuk sıkılır ve Attac gibi hareketler baskı yaratmak istiyorlarsa onların merakına muhtaçtır. Öyleyse en önemli görevler ne olmalıdır?

Listenin en üst sıralarında entegrasyon figürleri bulma gayreti bulunuyor. Tutkulu çiftçi José Bové olmasaydı, Attac-Fransa belki bu kadar popüler olmazdı. Ama Almanya'da ağın ilgi alanlarıyla özdeşleşen sanatçılar, kamuoyunda sevilen ve sayılan kişiler yok. Şu ana kadar sadece Konstantin Wecker bir şeyler yaparak konserlerinde bilgi standları kurdurdu. Çılgın yazıları daima ahlâk konusunu, kendi deyimiyle "iyi ve kötüyü" işleyen, daha önce siyasi olarak hiç aktif olmamış olan genç yazar Sybille Berg, Attac gösterilerinde öne çıkan müzik yıldızı Manu Chao hakkındaki "muhteşem bir yazı" sayesinde örgütü tanımış. Tobin vergisi için yapılan mücadele ona "çağdaş, popüler ve anlamlı" gelmiş, "üçüncü dünya ülkelerine bu şekilde milyarlarca dolar akıtabilme ihtimali" aklına yatmış. Yazar, tanıtım turlarında bilgi materyali dağıtıyor, söyleşilerde ve web sitesinde ağdan bahsediyor.

"Bir şeyler yapmak isteyen birçok genç okuyucum var, ama nereden başlayacaklarını bilmiyorlar." Koordinasyon çemberi üyesi Philipp Hersel, yayınevlerinin, yazılışlerinin ve yüsekokulların "pırıltılı entelektüellerinin" yankılarının şu ana kadar eksik kaldığını söylüyor. Elmar Altvater, Jörg Huffschmid, Rudolf Hickel veya Birgit Mahnkopf gibi sosyal bilimciler ve ekonomistler, Claus Leggewie gibi siyaset bilimciler hariç. Leggewie'nin alanı için Attac iyi bir araştırma konusu.Ama yine de Attac ve ilgi alanları hakkında hararetli tartışmalar veya ses getiren sahne şovları olmadı. Fransız modeline göre Attac'ın reklamını yapacak akıllı ve ünlü kişi arayışının yanında bilimsel bir danışma kurulunun da oluşturulması planlanıyor; konferanslarda veya medyanın önünde danışmanlık yapabilecek, akademik bilgisini ve yargılarını konuyla ilgili tartışmalara katabilecek bir uzman topluluğu.

Ancak içeriğin karakteriğiyle ilgili tartışmalar öncelikli konu durumunda, çünkü konunun dağılma tehkikesi var. Attac, adım adım gittikçe daha fazla işe girişti. Başlangıçtaki talep kataloğunda yer alan finans piyasası için sekiz frenleyici düzenleme ağın amblemiydi. Dünya ticaret reformunun gerçekleşmesi de bunlara eklendi. Liste, tamamen ulusal bir konu olarak tartışılan emeklilik sorununa kadar

genişletildiğinde, neoliberal küreselleşmecilerin özelleştirme baskısı karşısında Attac'ın adımları daha da büyüdü. Berlin Kongresi'nde danışma heyetine bu konuda yöneltilen itirazlar, ağın bu kadar konu çeşitliliği içinde kendine zarar verebileceği ihtimalini gözler önüne serdi.

Afganistan'ın bombalanması da savaş-barış kavramları olarak Attac gündemindeki yerini aldı. Taleplere demokratik hakların savunulması da dahil edildi ve emekliliğin özelleştirilmesine karşı olan hareket genişletilerek, eğitim ve kadın sorunu da dahil olmak üzere bütün sosyal konuları içine aldı. Attac üyeleri şu uyarıyı kulaklarına küpe yaptılar: "Her çeşit ürünü bulabileceğiniz bir süpermarkete dönüşmek çabucak etkisizlikle sonuçlanır... Küreselleşmenin ekonomik ve uluslararası alanda etkili boyutlarına yoğunlaşmak vazgeçilmezdir." Peki bu boyutlar neyi kapsıyor, neyi kapsamıyor?

Örneğin Attac, özellikle sağlık sisteminin tekrar adım adım yaklaşan özelleştirilmesi tehdidini mi yılın ağırlıklı konusu olarak seçsin? Almanya çapında bir çalışma grubu kampanya hazırlıyor. "Masraf patlaması" efsanesinin maskesini düşüren bilgi materyali topluyor ve önleyici sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, doktorların daha sıkı işbirliği halinde olması gibi konularla ilgileniyor. Ama Attac'ın işi bu mu? Özellikle IMF'nin tahrip edici etkilerini ve DTÖ'nün üçüncü dünya ülkelerine uyguladığı diktayı kamuoyuna duyurabilmeyi başarmış bir örgütün işi bu mu olmalı? Yoksa ağ yolundan hiç şaşmadan, finans sisteminin reformu ve tehdit edici boyuta gelmiş olan Kuzey-Güney ihtilafı için mücadeleye devam mı etmeli?

"Sağlık siyasetindeki özelleştirme çabaları, küresel rekabet baskısının yarattığı ulusal uyum stratejilerinin somut ifadesidir" diye karşılık veriyor Sven Giegold. "Bu neoliberal programda, özellikle sosyal güvenlik sistemlerinin masrafları azaltılıyor, devletin payı kısılıyor, 'kişisel sorumluluk' artırılıyor, sağlık ticari ellere verilerek sadece zenginlerin faydalanabileceği hale getiriliyor. Attac, küreselleşen toplumda daha fazla adalet için mücadele etmek ve dev sermaye gelirlerinin kamu sağlık sigortasının finanse edilmesi için kullanılmasını istiyor. Ayrıca bütün Alman vatandaşlarının kamu sağlık sigortasına ödeme yapmasını; bu sayede sağlık hizmetlerinin kalitesinin yükselmesini talep ediyoruz. Bu radikal bir reform değişikliği. Hiç kimse bu kadar ileri gitmez."

Ama bütün bunlar Almanya'ya özgü tartışmalar değil mi? Aslında kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi gelecek üç ila beş yılda DTÖ gündeminde yer alıyor. Böylece bu konuya siyasi olarak erken etki etme şansı doğmuş oluyor. Ama GATS sözleşmesi henüz somut bir şekil almadı; Alman sağlık sistemine etkileri de belirsiz. Hem zaten, başka örgütler ve ilgilenen gruplar sağlık sisteminin erozyonuna karşı savaşmıyor mu?

Sven Giegold stratejiyi, "Sadece uluslararası bakış açılarını ele alacağımızı asla söylemedik" diyerek savunuyor. "Kendimizi sadece üçüncü dünyayla sınırlandırsaydık, bu bizi sadece "iyi niyetliler" hareketine indirgerdi. Çünkü dünya ölçeğinde hepimiz küreselleşmeden kazanç sağlıyoruz. Ama ulusal seviyede de adalet bir sorun ve kendi sosyal sistemlerimizde tartışma daha da somut. O zaman tek taraflı bir onay da o kadar kolay olmuyor. Diğer taraf daha güçlü oluyor: Kendi ülkemizde sağlığın sınıfsal ayrımının derinleşmesi tehdidine ve adaletsizliğe karşı mücadelenin daha popüler bir ağırlığı var. Uluslararası sermaye gelirlerini kontrol talepleri bunun yanında biraz soyut kalıyor."

Seçim yılında sağlık siyaseti konusunu ele alma ihtimalinin başka nedenleri de var. Bu konu muhtemelen parti kavgalarının odak noktası olacak ve kamu hizmetleri sendikası Ver.di de kendini buna hazırlıyor. Bu, omuz omuza vererek daha çok baskı yapma şansı anlamına geliyor. Her yerde yapılacak ortak organizasyonlar planlandı bile. "Orada taleplerimizi tabii ki daha çok dile getireceğiz" diye belirtiyor Sven Giegold. Attac üyelerinin birçoğu asıl Attac konularından sapmayı bir risk olarak görüyor ve esas soruyu başka türlü soruyor: Attac etkili ve özel olmak için yoğunlaşmalı mı?

"Birkaç esas talebin gerçekleştirilmesi için kurulan geniş ittifakın" konuları ve pozisyonlarının çokluğuyla ilgili şimdiden sorunları olanlar yalnız medya değil. *International Herald Tribune* konuyu şöyle anlatıyor: "Hareketin tavrını kesin olarak tespit etmek güç." Bazı STÖ'ler Attac'ı radikal anti-kapitalist buldukları için üye olmaktan kaçınırken, Almanya'daki Sosyo-Siyasi Gruplar Birliği (Buko) gibi bazıları da ağı düzen içi "meclis dışı sosyal demokrat" olmakla suçluyor. Bunun nedeni, "muhalif girişimler piyasası"ndaki yeni ve çok konuşulan rakibe duyulan bir kıskançlık da olabilir. Öte yandan bu çelişkide ağın isteklerinin ne denli yanlış anlaşıldığı görülüyor. Ber-

linli sosyal bilimci ve Attac üyesi Dieter Rucht da benzer bir yorum getiriyor: "Alternatif küreselleşmeyi savunan hareketlerde iş öncelikleri belirlemek ve yapıcı öneriler yapmaya gelince belirsizlik ve anlaşamamazlıklar görülüyor. Bu durum şu sıralar bir güç olarak görülse de, uzun süreli olamaz."

Bu ikilem yeni değil, hareketleri partilerden ayıran bir durumdur. Kimse bu çelişkiyi Elias Canetti kadar iyi açıklayamadı. "Kitle ve Güç" adlı kitabında şöyle diyor: "Açık kitlenin çöküşü, büyümesi biter bitmez başlar. Kitlenin bozulması, oluşması kadar ani olur. Kendiliğinden bir biçim olarak o hassas bir yapıdır. Büyümesini mümkün kılan açıklığı, aynı zamanda tehlikesidir de. Onu tehdit eden çöküşün duygusu içinde daima canlıdır. Hızla çoğalarak bundan kaçmaya çalışır. İçine alabildiği sürece her şeyi içine alır. Ama her şeyi içine aldığı için parçalanmaya mahkumdur.[3]"

Bu bakımdan Attac "örgüt türlerinin avantajlarını birbirine bağlayarak ve dezavantajlarından kaçınarak" bu parçalanmayı önlemeye çalışıyor. Ağın bildirisinde de dendiği gibi: "Kurulan ağ, yapılarının bağlayıcılığı olmadan esneklik ve açıklık, toplumsal hareketlerin istikrarsızlığı olmadan siyasi güç ve ağırlık, STÖ'lerin ve birliklerin bürokrasiye olan bağlılığı olmadan yetki, istikrar ve sorumluluk". Attac'ın devamlılıkla karışıklık, çoğulculukla keyfiyet arasındaki gerilim ilişkisini yönetme tarzı, yeni muhalif umudun beklenenden daha çabuk çöküp çökmeyeceğini belirleyecektir, ya da daha gelişip gelişmeyeceğini. Çünkü alternatif küreselleşmeyi savunanlar kayda değer bir etki yarattılar bile.

"Onlar Kesinlikle Deli Değil"

Söylendiği gibi medyada özellikle Cenova'dan sonra bir şok yaşanmıştı: "Küresel protesto sahnede" diye bir başlık atmıştı *taz. Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung*, aşağılayıcı bir üslupla "Örnek insanlık ve dinlendirilmiş sosyalizmle" alay etti. *taz*, barikatların önündeki tartışmaları çekiştirdi: "Wow, Bastille'e hücum, devrim!". Diğer gazeteler ağın heterojenliğini ve Lafontaine'in "devletin dönüşü" umudunu eleştirdi. Ama her şeye rağmen, alternatif küreselleşme savunucuları "yüksek rağbet görüyordu." *Süddeutsche Zeitung*, "protestoyu zorunlu" olarak görüyordu. *FAZ*'a göre ise Attac, sadece "son gazla

dünyayı düzeltmek istiyordu". "Ağ, ekonomi basınında bile rağbet gördü" diyordu WEED'den Barbara Unmüssig zafer edasıyla. *Financial Times*'tan günlük gazetelerin ekonomi köşelerine kadar, alternatif küreselleşmeyi savunanların talepleri ve hareketleri yazı dizileri halinde tartışıldı.

Bunun sonucunda Verden'deki askeri kışla binasına talep üzerine talep yağdı. Koordinasyon çemberi ve diğer Attac üyeleri haftalarca gezerek, kürsülerde, seminer salonlarında ve restoranlarda konuşmalar yaptılar. Heidemarie Wieczorek-Zeul, Rezzo Schlauch ve Gabi Zimmer gibi tanınmış ya da sıradan birçok siyasetçiye konuk oldular. Bütün Sosyal demokrat Yeşiller koalisyonunun her türlü komitesiyle her türlü konuda ve ülkenin her yerinde tartışmalar yaptılar. Sven Giegold, CDU ve CSU'nun ilgi göstermemesini "orada da birkaç iyi insan var" gerekçesiyle üzücü buluyor. Attac üyeleri bu gezilerinde, bakanlıkları, üniversiteleri, meslek yüksek okullarını, işçi sendikalarını, pedagogları, Heinrich Böll Vakfı'nı, kültür merkezlerini, DGB'yi, Ver.di'yi, IG-Metal'i ziyaret ettiler.

Fransa'da olduğu gibi o zamandan beri sendikalarla olan ilişkiler daha sıkı bir hal almış: IG-Metal henüz resmi olarak örgüte katılmadı. Söylenene göre, Attac'ın emekliliğin özelleştirilmesiyle ilgili kesin tavrı çok tartışma yaratmıştı. Ama IG-Metal Başkanı Zwickel "ortak yönü" doğruladı ve bölgesel platformlarda çok sıkı işbirliği yapılıyor. Ver.di başkanı Frank Bsirske de kamuoyuna yeni bir muhalefeti müjdeledi.

Kamu Hizmetleri ve Ulaşım Sendikası ağa katıldı bile. Ver.di ise katılımlarının gecikmesini, yeni kamu hizmetleri sendikasının kendi içindeki organizasyon karışıklığına bağlıyor. Yoksa kapıların sonuna kadar açık olduğu belirtiliyor: "Ne zaman olursa olsun işbirliğine hazırız." Attac ve işçi örgütleri birbirlerine karşılıklı olarak güç vermek istiyor: Ver.di ve IG-Metal'in örgütü ve parası var. Attac'ın da sendikaların ve partilerin eksikliğini duyduğu genç üye potansiyeli bulunuyor. Sadece bir rekabet ilişkisi oluşmayacak, aynı zamanda bir ortaklık da olacak.

Alternatif küreselleşmeyi savunan hareket hakkındaki kamuoyunun fikri, 2001 yazında dışlamadan merağa, hatta sempatiye dönüştü. Birkaç hafta önce şiddete başvuran, kafası karışık gençleri sunmuş olan *Spiegel* dergisi bile alternatif küreselleşmeyi savunan örgütlere

ve fikirlerine geniş yer vererek bir başlığında şu can alıcı soruyu sordu: "Dünya kime ait?" Kurumların ve medyanın bu yoğun ilgisinde, göstericilerin saldırganlığından veya Cenova'daki vahşi polis şiddetinden duyulan dehşetin, çoktan tanınan kilise ve üçüncü dünya örgütlerinin veya yeni ağın payının ne kadar belirleyici olduğunu ölçmek zordu. Attac, 2001 yazında alternatif küreselleşme savunucularının simgesi konumuna gelmiş olsa da bunu ölcmek güçtür.

Kamuoyundaki bunca gelişmeden sonra Almanya başbakanı da harekete geçti. Gerhard Schröder, büyük ihtimalle SPD'nin genç üyelerini önce çevre hareketine, sonra Yeşillere nasıl kaptırdığını hatırladı. Toplumda küreselleşmeyle ilgili geniş çaptaki belirsiz huzursuzluğu sezmiş olmalıydı. Belki de gerçekten hareketin fikirlerine katıldı? Çünkü Attac'ın ana eleştirilerinden biri, siyasetin özerkliğinin tehlikede olduğuydu ve bu tehlike, arada bir devlete müdahale etmeyi pek seven Schröder'i de kapsıyordu. Bu nedenle Ekim ayında SPD'nin uluslararası ekonomi toplantısında bir sürpriz yaparak, Attac'a büyük anlayış gösterdiğini açıkladı: "Burada özellikle isyancı kelimesini kullanmak istemiyorum. Bahsettiğim, büyük boyutlardaki bir ekonomik gelişmenin anlamlı olması gerektiğini bize yılmadan hatırlatan, büyük çoğunluğu aktif gençlerden oluşan bir harekettir." Gerçi başbakan, ağın analiziyle kendi fikirlerini bir tutmadığını anlatmak için, "küreselleşmenin sözde etkilerinden" bahsetti. Ama Schröder'e göre "onlar kesinlikle deli değiller." Yazar Peter Schneider'in bir keresinde "küreselleşmenin uzay soğukluğu" olarak adlandırdığı şeyden şikayet ediyorlar. Başbakana göre, Alman hükümetinin "çevre ve sosyal standartlarının" uluslararası planda gerçekleşmesi konusundaki görüşleriyle paralellikten bahsetmek de mümkün. "Özel bir uluslararası finans mimarisiyle, ekonomi ve para krizlerine karşı mücadelede açık kurallar için uğraşıyoruz. Birçok hükümet gibi biz de para aklamayla savaşıyoruz ve vergi vahalarının etkili bir şekilde azaltılması için çalışıyoruz." diye devam eden Schröder, Tobin vergisinin uygulamasında siyasi ve hukuki sorunlar gördüğünü belirtmekten de geri durmadı. Konuşması, Fransız meslektaşı Leonel Jospin'e benziyordu: "Avrupalı ve özellikle Fransız ortaklarımızla, spekülatif finans akımlarına karşı ayrı ayrı nasıl bir tavır sergileyeceğimizi konuşacağım."[4]

Tıpkı Alman Cumhurbaşkanı Johannes Raus'un 11 Eylül saldırıla-

rından sonra, terörü dünya çapındaki yoksulluğa ve adaletsizliğe bağladığı konuşması gibi, Schröder'in sözleri de Attac üyelerinde fikirlerini güçlendirici etki yarattı. Sözleriyle siyaseti birbirini tutmadığı halde...

"Siz Oldukça İşe Yarar Bir Rakipsiniz"

Almanya'da siyasetin Attac'ı takip edip etmemesi, özellikle başbakanın partisinden gelen iç baskıya bağlıdır. Bu baskının olay yaratmadığı halde ne kadar süreceği de çok önemlidir. Sonuçta, neoliberal düşünce SPD'de derin bir şekilde kökleşmiştir. "Ekonomi yetkilisi" ve göstermelik sosyal demokrat Sigmar Mosdorf, günümüz dünya ticaret sistemine getirilen her türlü eleştiriyi "eskimiş fikirler" diye nitelendirip kestirip atmayı alışkanlık edinmiş bir siyasetçi. Alman meclisinde bunun yanında, Attac-Stuttgart bölgesesinin kaldırım ortasındaki enformasyon standına Doha'dan uydu yoluyla canlı olarak bağlanarak DTÖ konferansı hakkında bilgi veren Küreselleşme Komisyonu sorumlusu Ernst Ulrich von Weizsaecker gibi siyasetçiler de var. Ne de olsa 14 sosyal demokrat milletvekili, Attac'ın dünya meclislerine Tobin vergisiyle ilgili olarak yaptığı çağrısına katıldı. Bu kervana daha sonra PDS ve Yeşillerden gelen 35 milletvekili daha katıldı. Attac üyesi milletvekili Andrea Nahles, ağın ve alternatif küreselleşmeyi savunan diğer grupların çalışmalarının etki yaptığına dair birkaç belirti gördüğünü ve SPD içindeki güç dengesinin alternatif küreselleşmeyi savunel bir analize doğru kaydırdığını söyledi. SPD kongresinde Heidemarie Wieczorek-Zeul'un dikkat çekici seçim başarısı, gelişme yardımı bütçesinin yıldan yıla artırılması kararı ve SPD solunun "dünyanın özelleştirilmesine karşı" bildirisi gibi olgular buna işaret ediyor. Bütün bunlar, 11 Eylül saldırısı ve Cenova olaylarıyla bağlantılı, ama Attac gibi grupların kamuoyu çalışmalarının katkısı da yadsınamaz. "Gazetecilerin yazdığı gibi bu, kesinlikle bir Schröder kongresi değildi. SPD açıkça muhalefet oldu. Bir iktidar partisi, memnuniyetsizliğini zaten safsatacılardan farklı bir biçimde gösterir" diye belirtiyor Nahles. Parti kongresinde, Tobin vergisinin "gerçekçi değil" diye baştan savılmasının kamuoyu baskısıyla önlenmesinin ardından alınan karara göre, gelişme yardımı bakanı, maliye bakanlığının da katılımıyla vergiyle ilgili bir uygulanabilirlik araştır-

ması yürütecek ve Heidemarie Wieczorek-Zeul'un bunu "gerçekten yapmayı isteyip istemediğini" zaman gösterecek.

Seattle ve Cenova'dan önce de SPD'de bir küreselleşme tartışması yaşanmıştı. Ama Oskar Lafontaine'in 1999 ilkbaharındaki ani geri çekilişinden sonra, dünya ticaret ve finans sistemini eleştirenler bir "tabuya" değinmiş oldular ve Lafontainci olduklarından şüphelenildi. "Oysa SPD, bu tür karmaşık meseleleri halka mal edebilecek tek halk partisiydi" diyen Andrea Nahles, tabuyu Attac ve diğer günümüzdeki küreselleşmeyi eleştiren grupların kırdığını ekliyor. "Bize bu konuda yardım ettiğiniz için teşekkür ederim. Sizleri öne sürerek, daha önce boşa giden şeyleri artık tekrar söyleyebiliyorum. Bu bakımdan Attac oldukça işe yarar bir rakip."

Partide neoliberaller tarafından başarılı bir şekilde kenara itilmiş olan Yeşiller de böyle düşünüyor. Bunlardan biri olan Annelie Buntenbach, "pozisyonlarımız tekrar güçlendi" diyor.

"Kızıl-yeşil proje artık sadece dışarıdan gelen baskılar sonucu gündeme alınabildiği için burada gerçek bir şans görüyorum." Ama Buntenbach bir milletvekili olarak bunun tam ters örneği gibi. Çünkü küreselleşme, sosyal siyaset, askeri müdahale konusundaki eleştirel tavırlarıyla uzun vadeli bir muhalefetin demokratik olarak sorgulanabilir rolünü sergileyemediği için, milletvekili adaylığını tekrar koymayacağını ve şimdiden "Attac'ta daha etkin bir rol oynayacağını" açıkladı.

Bu, birçok kişinin daha radikal bir şekilde takip ettiği yol. Çünkü bazıları Yeşillerden tamamen ayrılıyorlar. Tıpkı, Bochum ve Münster'da olduğu gibi, partileri Afganistan'a askeri müdahale kararı aldıktan sonra partiyi terk ederek Attac'a üye oluyorlar. Gerçekten de ağın Yeşillerle olan ilişkisi SPD ile olan ilişkisinden daha gergin. Önceleri Yeşillerin sivil girişimciler ve STÖ'lerle iyi ilişkileri vardı. Oysa şimdi onlar tarafından "dönek ve hain" olarak dışlanıyorlar. Yeşillerin sosyal düşüncelerinin ana hatları artık daha çok yumuşak bir rötuş niteliğinde. "Yoksullukla mücadeleye evet, dağılım adaletine hayır! Borç affına evet, dünya ticaret ve finans yapılarını değiştirmeye hayır!" diye eleştiriyor Annelie Buntenbach. Neoliberal düşüncenin, Yeşiller içinde ve parti tavanında, SPD'den daha yaygın olduğu düşünülüyor. Gelişme Yardımı Bakanlığı Devlet Sekreteri Usci Eid ironik bir örnek veriyor: "Güney'in kendi hatalarını ve kaçırdıklarını

düşünmeye başladığı ve dünya çapında örülmeye başlanan ekonomi ağlarını bir şans olarak gördüğü sırada, Attac gibi dağınık bir protesto hareketinin gittikçe daha çok rağbet görmesi anlaşılır şey değil."[5] Eid'in eleştirisi bir noktada haklı. Bazı Attac üyeleri, Güney'e karşı eleştirel olmayan, heyecanlı bir acıma tavrı içinde ve Güney'in güçlülerinin sorumluluklarını göz ardı ediyorlar. Ama özellikle Afrikalı hükümetler, seslerinin zayıflığına rağmen, Doha, Cenevre ve Seattle'daki DTÖ pazarlıkları sırasında bu "şansa" karşı direndi. Eid, tıpkı Mosdorf gibi alternatif küreselleşmeyi savunanlara karşı atağını "şekilcilikle" sınırlıyor: Eid'a göre, "bunlar 30 yıl önceki gerekçeleri öne sürüyorlar."

Bu karşı atağa, alternatif küreselleşmeyi savunan hareketleri "bayatlamış anti-kapitalizm" olarak tanımlayan Joschka Fischer de katıldı. "Yeni bir Toplum Sözleşmesi İçin" adlı kitabında aktardığı bilgiler karşısında hayret verici bir suçlama. "Dünyanın en güçlü merkez bankalarının bile bu spekülasyon üstünde pek etkisi kalmadı. Bu gerçekleri göz ardı edebileceğine inanan her ulusal siyaset, piyasalar tarafından döviz artışı, sermaye kaçışı ve yatırımlardan vazgeçilmesi yoluyla acımasızca cezalandırılıyor. Böyle bir gelişmenin sonucunda bu siyaset ulusal ekonomide hemen bir krize neden olacak ve siyasal açıdan güç duruma düşecektir." diye yazan Fischer, ulusal devlet siyasetlerinin meşruiyetlerinin "tehlikeli şekilde alındığını" belirtmişti. "Bu durum, siyasetin düzenleyici eli piyasaları uluslarası alanda takip edemedikçe sürecektir."[6] Dışişleri Bakanı bunları 1998'de yazmış. Acaba anti-kapitalizm bayatladı mı?

Attac, Yeşillere bir ayna tutarak kendi geçmişiyle yüzleştiriyor: Bir zamanlar onlar da meclis dışı bir muhalefet, gerçek anti-kapitalist değiller miydi? Siyaset bilimci Claus Leggewie şu yorumu yapıyor: "Joschka Fischer, gençliğin öfkesi hakkında bir zamanlar dünyanın kendisi hakkında konuştuğu gibi konuşuyor."[7] Tatsız sorular gündeme geliyor: Yeşiller iktidarda tam olarak neyi başarabildi? Neler yarıda kaldı? Yarıda kalan bir şey varsa, o da kesinlikle Yeşillerin temel görüşü olan göstericilere şiddet uygulanmaması gerektiği düşüncesiydi. Bu konuda parti içi muhalefet eleştiri oklarını yöneltiyor. Ama Cenova, bazı kararsız düşünceleri silkeleyerek tekrar uyandırdı. Attac'a göre bunun sonuçları, Fischervari caydırma çalışmaları ve laubalilikler oldu. Kerstin Müller ve Sven Giegold tarafından *taz*'la ya-

pılan bir söyleşide özellikle su yüzüne çıkan, Yeşillerin Attac'ı, bu anlaşmanın babacan, daha doğrusu anaç ama küstah bir kucaklaması oldu. Yeşiller yetkilisi Müller: "Galiba bunu küçümsedik... Hatta bizi sürekli sıkıştıran yeni bir hareketin ortaya çıkmış olmasını ben olumlu buluyorum." dedikten sonra devam ediyor. "Bizim başarılarımızın da unutulmamasını bekliyorum." Tobin vergisiyle ilgili üstü kapalı diyalog yukarıdan (Müller, mantıklı) aşağıya (Giegold, inatçı) tipik bir şekilde örüldü.

"Giegold - Şu husus bizim size olan saygımızı artırırdı: Meclise bir önerge sunun; döviz işlemlerinin vergilendirilmesiyle ilgili temel bir oylama yapın. Dünyanın üçüncü büyük ekonomisine sahip olan Almanya "biz bu mekanizmayı onaylıyoruz" derse, bu bizi bir adım öne götürürdü.

Müller - Taleplerinizin bu kadar ılımlı olması beni hayal kırıklığına uğrattı doğrusu.

Giegold - Önergeyi şimdi getiriyor musunuz, getirmiyor musunuz?

Müller - Koalisyon ortağımız da kabul ederse getireceğiz."

En azından Daniel Cohn-Bendit, Berlin Kongresi sırasında Yeşillerden katılan tek ünlü sima olarak Attac üyelerinin hainlik suçlamalarına karşı demeçler verdi. Ama onun da hareketle ilişkisi olaylı: Alternatif küreselleşmeyi savunan hareketin savunucularını önce "kafasız salaklar" olarak ilan etti. Daha sonra bu sözlerinin yanlış anlaşıldığını söyledi. Cenova'dan sonra Joschka Fischer karşısında kendisini, "Fischer yönetenlerin algısıyla konuşuyor... Bu yüzden aptal." sözleriyle savundu. Berlin'de ise alternatif küreselleşmeyi savunanları haklı olarak, "Seattle halkını" bir parti olarak kurumsallaştırmamaları konusunda uyardı. Ama itirazı hemen cilveli bir kendini hicvetmeye dönüşürken, sanki kalabalığın sözlerini tekrarlıyordu: "İyi eğlenceler! Kendinizi gerçekten yok etmek istiyorsanız, Yeşillerin bu sefil yolundan gidin!" diye bağırdı Yeşillerin Avrupa Meclisi milletvekili olan Daniel Cohn-Bendit. Rekabet ve kuşak kavgasının yanında Yeşiller için en çok rahatsızlık veren şey, küreselleşmenin toplumsal etkilerinin tamamen küçümsenmiş olmasıdır. Hem de gelecekle ilgili sorunlarda diğer partilerden daha duyarlı olduğunu, bu sorunları da-

ha önce görerek kamuoyuna taşıyacağını ileri süren parti tarafından...

Gerçekten de tüm meclis, uluslararası ağın örülmesinin çoktandır ulusal bazda siyasi kararları etkilediği gerçeğine tepkisiz kaldı. Bir Yeşiller milletvekili şöyle diyor: "Eğer siyasetçiler zamanında, örneğin DTÖ pazarlıklarına katılmazsa, her şey önümüze hazır ve zorunlu olarak geliyor. DTÖ'nün TRIPS anlaşması bunun bir örneğidir. Bu anlaşma dolaylı yoldan AB meclislerini, tabii Alman Meclisi'ni de geniş bir bio-patentleşmeye* zorluyor. Ancak partiler bu konuyla doğrudan ilgilenince, Cenevre'de sorunlara sadece ekonomik açıdan bakan heyetlerin dünya çapında ulaştığı gücün farkına vardılar. Bu, DTÖ pazarlıklarına, başlamasından tam on yıl sonra, demokratik olarak karşı konulması gerektiği anlaşıldı. Ama bio-patentleşme sorununda hareket alanı oldukça kısıtlıydı. GATS çerçevesinde gelecek yıllarda görüşülecek olan kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi konusu da bu deneyime rağmen aynı kaderi paylaşabilir. Çünkü DTÖ'de planlanan tasarılar ancak bakanlıklardaki uzmanlar anlayabiliyor.

Partilerde ise küresel meseleler ile ilgili neredeyse hiçbir çalışma yapılmıyor. Hatta en gerekli bilgiler bile sağlanmıyor ve kimse de buna itiraz edermiş gibi görünmüyor. İşte bu yüzden 1995'teki DTÖ Antlaşması, imzalanmasının üzerinden yalnızca on hafta geçmişti ki onaylanıverdi. Oysa ki bu süreç normalde aylar, hatta yıllar alır. Yine Doha Konferansının AB'de kabul edildikten sonra, yani artık değiştirilemez olduğu anlaşıldıktan sonra Meclis'te görüşülmesi gibi Artık çok geçti.

Durum böyle olunca, Fransız Harlem Désir'in dünya meclislerini yakınlaştırma, hatta uluslararası bir meclis kurma çabaları daha da önem kazanıyor. Tabii alternatif küreselleşmeyi savunan hareketin uluslararası planda eskisinden daha sıkı bir şekilde örülmesi de öyle.

* İlaç, gıda gibi hayati ihtiyaçların teknolojilerinin patentleştirilmesi ile azgelişmiş ülkeler bu teknolojileri kullanamıyor; bu da onların gelişmiş ülkelere bağımlılığını arttırıyor.

V

Bütün Ülkelerin Demokratları...

Uluslararası bir hareket mi doğuyor? Paris'teki Attac merkezinden Christophe Ventura masasında oturuyor ve ellerini havaya kaldırıyor: "Tamam, hedeflerimize ancak uluslararası işbirliği sayesinde ulaşabiliriz. Ama Attac-Enternasyonal? Böyle bir şey yok."

Kuşkusuz bir büro, statüler, direktifler ve bir merkez komitesi yok. Ama Attac'ın uluslararası örgütlenmesi muazzam bir hızla genişliyor. www.attac.org adresinde Almanya, Andorra, Arjantin, Belçika, Bolivya, Brezilya, Şili, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Kamerun, Lüksemburg, Fas, Hollanda, Norveç, Avusturya, Paraguay, Polonya, Portekiz, Quebec, İsviçre, Senegal, İspanya, İsveç, Tunus, Uruguay gibi ülkeler var. 2001 yılının sonuna kadar 30 ülkede Attac grupları oluştu. Fransız kurucular, tabii ki hareketin gösterişsiz ateşleyicileri oldu ve doğuşuna yardım etti: Attac-Fransa'nın kurulmasından hemen altı ay sonra Bernard Cassen bütün dünyadan, özellikle geçmiş yıllarda finansal felaketler yaşamış ülkelerden STÖ'leri Paris'e davet etti. Konu şuydu: "Demokrasi tarafından kaybedilmiş hareket alanını geri kazanmak için somut eylemler ve Tobin vergisi gibi net ve kabul edilebilir öneriler."

11 Aralık 1998'de BM İnsan Hakları Beyannamesi'nin 50. yıldönümünde iki gün süren tartışmaların ardından on ülkenin delegeleri, "finans piyasalarının ve kurumlarının demokratik kontrolü için uluslararası Attac hareketini" kurdu.

Ocak 1999'da ilk uluslararası Attac eylemi gerçekleşti: "Öteki Davos." Yaklaşık bin gösterici, kayak cennetinin caddelerinde alternatifleri anlatan bir forum düzenleyerek toplanınca, ekonomik elit tabakanın huzurunu kaçırdılar. Bu bir denemeydi.

Attac ve MAI koalisyonu tarafından davet edilen, üniversite yönetimi ve Paris bölgesinden beş belediye başkanı tarafından desteklenen 80 ülkeden bin 200 eylemci 24-26 Haziran 1999'da Paris VIII Saint-Denis Üniversitesi'nde toplandı. Bernard Cassen kongreyi, "Biz, baş aktörleri Dünya Bankası, IMF, OECD, DTÖ ve G-7 grubu olan uluslararası ultra liberallerin yeni merkezinin finans hegemonyasına karşı olan bütün mücadelelerin mozaiklerinden oluşan adayız" sözleriyle böyle açtı. "Her yerde, dünyanın en ücra köşelerinde bile böyle 'mücadele adaları' var: Toprağa, suya, sağlığa, eğitime, bilime, işe, vatandaşlık haklarına, kadın-erkek eşitliğine giden yol adına... Eğer medya, finans operasyonlarına, şirket evliliklerine ve sermayenin diğer günlük faaliyetlerine yoğunlaştığı gibi bu mücadele adalarına da yoğunlaşsa, gözümüzün önünde gerçekten bambaşka uluslararası bir manzara olurdu."

Dünya çapındaki yeni koalisyon, ilk kez Seattle'da kamuoyunun önüne çıktı. Ardından Bangkok, Washington, Cenevre, Bologna, Millau, Prag, Bangalore, Melbourne, Seul ve Nice'te yapılan gösterilerle, "küresel temsilci gösterisi"[1] modeli oluştu. Ne zaman çokuluslu bir kurum ortaya çıksa, yerel bir temsilcilik büyük bir gösteriye çağırarak, uluslararası finans kurumlarının yeniden düzenlenmesini ve orada olmayan kıtaların, içinde bulundukları zor durumu konu eden forumlar düzenliyor. Bu tür gösteriler ve polisin, medyanın ve siyasetçilerin tepkisi, mesajı bütün dünyaya duyuruyor. Attac ağı genişliyor. Fransızlar birçok ülkede kuruluş aşamasına el altından yardım ediyor. Dünya piyasaları, borç affı ve eşit olmayan takas konulu analizleriyle son yirmi yılda olay yaratarak gelişmekte olan ülkelerdeki STÖ'leri ateşleyen[2], Paris'te yaşayan bir Amerikalı olan Başkan Yardımcısı Susan George, Marksist ekonomist Francois Chesnais, Ignacio Ramonet ve daha birçoğu konuşmalar yapmak için İspanya, İtalya, Finlandiya, İsveç ve Kanada'ya yolculuk ediyor.

Bugün artık karşı kamuoyunun internetteki adı Attac-İnternational ve www.attac.org veya yerel bir adrese girdiğinizde karşınıza çıkıyor. Her kıtadan yüz binlerce insan haftalık "Mekanizmadaki Kum Tanesi" adlı bülteni okuyor. Bu bülten Paris'te yayınlanıyor ve yeminli çevirmenler tarafından Çince'ye, Flemenkçe'ye, Almanca'ya, İspanyolca'ya, Macarca'ya, İtalyanca'ya, Japonca'ya, Norveççe'ye ve Rusça'ya çevriliyor. Bültende sıradaki gösteriler öncesinde analizler

yapılıyor, Nobel ödüllü Joseph Stiglitz Dünya Bankası'nı suçluyor, Naomi Klein marka çılgınlığı ve tüketimle ilgili eylemler hakkında en yeni yazılarını yayınlıyor, Walden Bello ABD'nin yeni dünya savaşı düzenlemesini analiz ediyor ve uzmanlar Arjantin krizini inceliyor. Ayrıca Attac'ın dünyadaki bütün önemli günlerini gösteren bir takvim, "Sofi'nin Dünyası" adlı kitabın yazarı Jostein Gaarder'in Attac-Norveç'in kurulmasından kısa bir süre sonra 100 bin dolarlık "Prix Sophie 2001" ödülünü Attac'a verdiğini açıklayan bir haber de yer alıyor. Yüz binlerce kişi Attac'ın web sitelerinde pazarlıklar, polemikler, bilgiler ve daha binlerce aydınlatıcı materyal bulabiliyor. Böylece küresel sivil toplumun ortak iletişim temeli atılmış oluyor.

Peki Norveç ve Senegal'deki Attac çalışanlarını birbirine ne bağlıyor? Şu ana kadar internet dışında pek bir ortak alan yok. Dakar'dan Dahou Karim, "Bilgi alışverişi dışında diğer Attac gruplarıyla örgütsel bir bağlantımız yok" diyor. Attac-Senegal ise çoğunluğu akademisyenlerden ve STÖ'cülerden oluşan 30 kişilik bir gruptan başka bir şey değil. Bu eylemciler öncelikli görevlerini, küresel karşı kamuoyunda, uluslararası STÖ kongrelerinde ve dünya kurumlarında Afrika'nın borç, hammadde fiyatları, açlık ve göç gibi sorunlarını duyurmak olarak görüyorlar. "Bu her zaman kolay olmuyor. Avrupalı çiftçi lobisi ve sendikalarla pek de müttefik sayılmayız." Ama Dahou Karim, Attac'ın uluslarası düzenlemesiyle, Kuzey-Güney arasında planlanan adil ve gerçekçi çıkar alışverişinde gerekli olan ince işte yakında önemli bir rol oynayacağını ümit ediyor. Attac üyesi şair Thierno Seydou Sall Sen, Attac'ın web sitesinde Kuzey ve Güney'in iyi niyetlilerini bile birbirinden ayıran mesafeye mecazlarla ve zehir gibi acı bir dille dikkat çekiyor: "Egzotik bahçelerimizde yaptıkları geziden sonra sarhoşluk ve heyecan içinde olan birkaç genç Amerikalı geçen gece beni müdafaanın acı veren diyarlarına çekti. 'Peki nedir bu sünnet?' Vantilatörün gıcırdayan ritminde ruhum dönmeye başladı. Ve ruhum bana dedi ki: Ah, Afrika asla finansal bir doyum yaşamayacak, çünkü ona Dünya Bankası ve IMF'nin sünnetleriyle işkence ediliyor. Bu uluslararası kuruluşların iyi sterilize edilmiş salonlarında, kopan parçalar ve kanlar, en kibar şampanya kadehleri ve bol süslü tabaklarda servise sunuluyor."

Avrupa'daki Büyüme Sancıları

Avrupa'da şimdilik başka bir zamansızlık hızlı ve etkili bir ittifakı engelliyor: Attac-Fransa ve diğerleri arasındaki büyük ağırlık farkı. Fransa'daki son derece uygun kuruluş şartları, lojistik ağ ve Le Monde Diplomatique, sendikaların maddi desteği ve hiçbir zaman tam olarak sönmemiş olan sol cumhuriyetçilik diğer Avrupa ülkelerinde yok. Ama Tobin vergisi, vergi vahalarının kalkması, DTÖ ve IMF düzenlemelerinin değiştirilmesi girişimi için birçok Avrupa ülkesinde baskı yapılmalı. Yorulmak nedir bilmeyen Susan George, Berlin kuruluş kongresinde Alman Attac'çılara, "Şimdi burada olduğunuz için çok mutluyuz, çünkü size ihtiyacımız var" diye sesleniyordu. "Ama biz daha yolun başındayız" diye bir cevap geldi, Attac'ın kurulduğu bütün Avrupa ülkelerinden.

Bu yüzden "büyüme yönetimi" sadece Sven Giegold'un en sevdiği kelime değil; Bolonya'dan Raffaele Laudani, Malmö'den Aron Etzler, Zürih'ten Marco Festmann veya Kopenhag'dan Kenneth Haar da başlama sancıları içinde kıvranıyor. Attac her yerde 2001'de kuruldu ve katılım çok fazlaydı. İtalya'da 2 bin, Danimarka'da bin, İsviçre'de 4 bin ve İsveç'te 9 bin kişi örgüte katıldı. Son iki ülkenin nüfuslarının azlığı göz önünde bulundurulursa en yoğun katılımla zirvede oldukları söylenebilir. Her yerde hayal kırıklığına uğramış Yeşiller, oraya buraya dağılmış eski solcular ve STÖ'ler yeni bir ittifakın arayışı içindeydi. Bunalmış sendikacılar ve sosyal demokratlar, aktif hümanistler ve Hıristiyanlar Attac'a rastladı ve iyisiyle, kötüsüyle siyasi geçmişlerini örgüte taşıyorlar. Her yerden ilk kez aktifleşen çok sayıda genç insan büyük bir bilgi açlığını da beraberinde getiriyor.

Bu yüzden, "eğitim ve tekrar eğitim" bu kadar önemlidir diyor Attac-Sverige'yi kurmuş olan Aron Eltzer: "Okullara ve sendikalara giderek sosyal ortaklık ideolojisini eleştirmeliyiz. Bu ülkedeki sol uzun zaman savunmacı oldu. Sonra pek çok çevre gibi yan sorunlara kaçarak asıl meseleyi ihmal etti." Etzler, Malmö'deki bir halk yüksek okulunda öğretmen. Küçük bir arkadaş grubuyla kuruluşa bir yıl boyunca profesyonel bir şekilde hazırlanmış: "Prag'ta sadece dokuz kişiydik, ama altı ay sonra sürpriz saldırımız gerçekleşti" diye anlatıyor 28 yaşındaki öğretmen gururla. Attac-İsveç iki ay boyunca medya tarafından neoliberal kabulün muhalif sesi olarak pışpışlandı.

"Ama Göteborg'tan beri savunmadayız. Medya bizden nefret ediyor; İşletmeciler Birliği aleyhimizde bir propaganda başlattı.Ve biz hâlâ oynanmış video görüntüleri yüzünden fazla ceza almış kişilerle meşgulüz. Bu birçok insan için bir şoktu. Bu ülke polis müdahalelerine alışkın değildi. Şimdi yetkililer ve radikaller arasında bir köprü kurmaya çalışıyoruz; sonuçta onları baş başa bırakamayız."

Attac komitelerinden her yerde, yerel ve ulusal konuları anlamlı ve mantıklı bir şekilde birleştirmeleri, toplu işten çıkarmalar, sosyal çöküş ve neoliberal dünya düzeni arasındaki bağlantıyı ortaya koymaları bekleniyor. İsviçre'de vatandaşların geleneksel damarlarına postanelerin kapatılması basıyor. İsveç'te bu olay demir yollarının özelleştirilmesi olabilir. "Bu, insanları rahatsız ediyor; buradan başlayabiliriz." Kopenhaglı Attac çalışanı Kenneth Haar, Sosyalist Meclis Partisi (SPP) için çalışıyor ve sendikalara yaklaşmanın gerekliliğine işaret ediyor. "İşten çıkarmalarla ilgilenmek zorundayız. Ancak böyle, o da belki birkaç yıl içinde gündemdeki önemli sorunlarda söz sahibi olabiliriz."

Kopenhag'ta olduğu gibi Malmö, Oslo ve Bolonya'da da Attac'ın asli işleriyle siyasi geçmişi olan eylemcilerin getirdiği önemli talepler arasında belli bir denge kurulmalı. "Bizdeki birçok STÖ miskinleşmişti ve biz yeni bir başlangıç yapmak istiyorduk. Ama onlara yine de siyasi ailelerinin genç devamı olmadığımızı açıkça anlatmalıyız." Kenneth Haar, sadece birkaç oy fark ve büyük bir gayretle Attac'ın barış hareketiyle birlikte Afganistan kampanyasına katılmasını engelleyebildi. Kopenhag'ta da Troçkistler vardı: "Ama bunu da atlattık; tıpkı ilk neoliberal karşı saldırıyı atlattığımız gibi." İşletmeciler Birliği ve liberaller bütün bir gün bir McDonald's şubesinin önünde durarak hamburger yemiş. Bazıları epey fenalaşmış. Ne yapalım, savaşta kurbanlar verilir.

Attac'ta da verildi: "Şu anda Attac için günde yirmi saat çalışıyorum" diye dert yanıyor 26 yaşındaki sosyal bilimci Raffaele Laudani. Kendisi Bolonya'da örgütün halkla ilişkilerini yürütüyor. "Şu sıralar herkes her şeyi yapmak istediği için, herkes her şeyi iki kere yapıyor ve herkes yoruluyor. Ama bu böyle devam edemez. Nihayet herkesin katılabileceği bir şey oldu" diye gülüyor telefonda, "Cenova'dan beri telefoları dinliyorlar, ama çok amatörce. Polisleri hep konuşurken duyuyorum."

Görünüşe bakılırsa Berlusconi işi kolaylaştırıyor. Cenova'dan sonra birçok şehirde ittifaklardan gelen gruplardan oluşan sosyal öncüler ortaya çıktı. Tutte Bianche, Laboratori Desubbedienti, bina işgalcileri, eski solcular ve birçok Hıristiyan. Ne de olsa Papa dünyanın tamamen ticarileştirilmesine karşı yaptığı sert açıklamalarıyla Avrupa'nın anti-kapitalist önde gelenleri arasında. "Şu ana kadar elde ettiğimiz en büyük başarı, Berlusconi'nin ABD desteğine karşı düzenlediğimiz barış gösterisiydi. Roma'da 200 bin kişiyi harekete geçirdik. Berlusconi ise ancak 50 kişi toplayabildi."

İtalya'da da taze Attac üyeleri kendi ilgi alanlarını beraberinde getiriyor: İtalyanlar için gıda bağımsızlığı, su sağlanması ve NATO önemli. "Kosova savaşının etkisiyle burada birçok grup oluştu ve biz de NATO'nun kapitalist küreselleşmenin bir kurumu olduğunu düşünüyoruz. Bu da Attac'ın önemli konularından biri olmalı."

Attac-İtalya 2002 yılı için öyle iddialı bir kampanya planlıyor ki, her kesimden üyeyi bütünleştirecek kadar dinamizm vaat ediyor. "Tobin vergisini meclise getireceğiz. Bizde 50 bin vatandaş bir yasa önerisinin ele alınmasını zorlayabilir. 40 milletvekili kampanyamızı şimdiden destekliyor ve 26 Ocak'ta bu kampanyayı başlatacağız. Nobel ödülü sahibi Dario Fo ve daha birçok sanatçı bize destek verecek ve en az 200 bin imza toplayacağız."

First Things First - Next Things Next*

Brüksel, 14 Aralık 2001. Göstericilerin gideceği yol, polisle yapılan anlaşma sonucunda şehrin dışından geçiyor. Bu yolla, AB liderlerinin ABD'nin Afganistan ve Somali operasyonlarını nasıl destekleyeceklerini görüştükleri Laake Şatosusu'nu bir kanal ayırıyor. Dükkanların kepenkleri indirilmiş, tabelalar müşterilere AB zirvesi nedeniyle kapalı olduklarını belirtiyor. Ayrıca, kimse mavi makyajlı, dev bir yerkürenin içinden kollarını yardım istercesine uzatan genç kızları izlemiyor. Kervanın en önünde tekerlekli sandalyeli bir gösterici, üzerinde İngilizce "Biz kimiz?" yazan bir pankart taşıyor. Bu soru, bugün artık biraz demode kalmış gibi görünüyor. Gösterinin başlangıcında 5 bin Attac sempatizanı ellerinde kırmızı beyaz bayraklarla yürüyor

* Her şey sırayla.

ve taleplerini dile getiriyor: Tobin vegisi konması ve "finans cennetlerinin" kapatılması. Onları İtalya'dan gelen beyaz tulumlu Cenova göstericileri, borç affı sloganları atan İngiliz ve Belçikalı Oxfam grupları, Fransızlar'ın radikal üç sendikası olan SUD-PTT (posta), SUD-CRC (sağlık) ve FSU'ya (öğretmenler) üye eylemcilerden oluşan renkli bir konvoy takip ediyor. Tabii bu gösteride işsizler yürüyüşünden kıdemli Fransız göstericiler de eksik değil. İngiliz Sosyalist İşçi Partisi her zamanki gibi yine bir dünya devrimi istiyor. Alman Komünist Partisi bile var ve bir yerlerde Yeşillerden oluşan kayıp bir küme yürüyor. Cenova'dan beri meclis dışı siyasetin gayrı resmi liderliği Attac'a verilmiş gibi görünüyor ve Stern dergisi Attac'ı "2001'in en iyi örgütü" ilan ediyor.

11 Eylül'den değil, Cenova'dan bu yana şu soru da soruluyor: Nice ve Göteborg'taki gösterilerden farklı olarak, bütün Avrupa'daki medyaya ulaşan, büyük çaptaki gösterilerin yaydığı, sesini duyurma gücü nasıl siyasi güce çevrilir? "Gösteri" modelinin kendi sınırına dayanmış olması mümkün mü? Sonuçta karşı taraf da boş durmuyor. Bir taraftan, küreselleşmeyi savunan sert konuşmaların yanında, Schröder "sempati" ve Jospin "ilgiyle" Tobin vergisi için uzman komisyonları kurmayı planlıyor. Diğer taraftan daha az yumuşak: Avrupalı içişleri bakanları işbirliklerini artırdılar. Yakalanan "şiddet yanlılarının" önlem olarak Avrupa çapındaki seyahat yasakları devam ediyor. Ama kesin bir şey varsa o da bu yasağın daha da tahrik edici olduğudur. En genç ve deneyimsiz protestocuların tepkisini ve tedirginliğini artırıyor. Birkaç bin Alman sınır görevlisi, şüpheli yolcu otobüslerini takip ederek, içindekileri tek tek aradıktan sonra ekmek bıçağı olanları eve gönderiyor. Ama bunun ne kadar engelleyici olduğu tartışmalı. Diğer yandan sorulan soru, bu soğuk Aralık gününde yapılan gösteriler gibi organizasyonların hâlâ bir şeyleri etkileyip etkilemediği?

Gösteri olaysız geçiyor. Şiddet yanlısı "kara koyunların" kırıp dökebildikleri tek şey birkaç banka şubesinin camları oluyor. Polis yan caddelerde bekliyor. Sonuçta burası Kuzey Avrupa. Ancak gösteri sona erdiğinde, 10 binden fazla kişi çorba içerek söz verilen konseri beklerken, su püskürtücüleri ve barikatlar çıkış yollarını kapatıyor. Dışarı çıkmak isteyen herkes bacaklarını açarak üstünü aratmak zorunda. Hiçbir kamera bunu çekmiyor; tıpkı yaklaşık bir düzine ülke-

den gelen 30 bin kişiden oluşan barışçı gösterinin, Le Monde hariç Avrupa'nın hiçbir yayın organında haber olmaması gibi. Olsa olsa, derin bir "oh" çeken Belçika medyasında yer bulmuştur: "Olaysız bir siyasi karnaval".

Gösteriden önceki gün, yine Avrupalı gazeteler ve TV kanalları tarafından görmezden gelinen 80 binden fazla sendikacı seyircisiz parkurda "sosyal bir Avrupa" için yürüdü. Belçika Başbakanı o akşam yaptığı açıklamada, çok memnun olduğunu belirtti: "Şatodaki siyasetçiler, sendikaların açıkça dile getirdiği 'daha çok Avrupa' isteği için çalışıyordu."

Ama Avrupa'nın geleceği şöyle de olabilir: Üç kamuoyunda oluşan, iyi dizilmiş "demokrasi nizami kuvvetleri", medyanın yardakçılığıyla birbirinden izole edilmiş yönetici devlet erkanının yarattığı kendi medyatik görüntüsü, sisteme uygun muhalefet ve "aşırı uçtakiler". 2001 yılının sonlarına doğru yorumcular ellerini ovuşturmaya başladı bile: "Küreselleşme karşıtı hareket adım adım anlamsızlığa gömülecektir... Artık eskidiler, kimseyi şaşırtmıyorlar." Yorumculara göre, "normal muhabirlikte" fikir kavgası yine "eskisi gibi" siyasetçiler, işletmeciler ve tanınmış uzmanlar, yani piyasa ekonomisini yapılandıran kurumlar arasında geçiyor. Alternatif küreselleşmeyi savunanların sadece mağdur sıfatıyla bu tartışmalarda yeri ve ağırlığı olamaz. Hareket böylece yine "aslına" dönüşecek: Boş yere dikkat çekmek için savaşan bir gruplar topluluğu.

Belçika, Hollanda, Fransa, Almanya ve Danimarka'dan gelen eylemcilerden oluşan küçük Attac grubu, gösteriden önceki akşam Rue de la Couronne'da buluştu. Onların kulakları bu tür kehanetlere kapalı. Ama eylem, dikkat çekme, aydınlatma ve siyasetten oluşan heyecan zincirinin kırılmaması gerektiğinin de bilincindeler. Dünyanın büyükleriyle şiddet yanlıları arasındaki barikat kavgalarını bulamayan medya sıkılırsa, zirvelere katılanlar kendi organizasyonlarını artık çağdaş bulmaz ve onlan gittikçe uzaklaştıran yerlere kayılırsa, o zaman kendi başına olay yaratmak gerekir. "AB'ye getirilecek Tobin vergisi için Avrupa çapında büyük ve koordine bir eylem nasıl olur?" diye soruyor Bernard Cassen toplantıdakilere. "Meclisimiz bu konu lehinde fikir beyan etti. AB Komisyonu bazında bir eylemle buna zemin hazırlamak için daha çok mu erken? Siz ne dersiniz? Bunu gruplarınızda tartışabilir misiniz?" Bir Avrupa Sosyal Forumu da kıtalar

arası bir hareketin doğuşunun sesini duyurabilir. Ama bu forum nerede yapılabilir? Sevilla'da mı? Oradaki yerel yönetim siyasi olarak karşı tarafta. Yoksa Berlin'de mi? Alman eylemciler böyle bir organizasyonun altından kalkıp kalkamayacaklarını bilmiyorlar. Akşam, altı ayda bir yapılan Attac-Avrupa toplantılarının teklifsizliğini aratmıyor. Sven Giegold kısaca şöyle özetliyor: "Olup bitenlerden haberdar oluyoruz, terör ve savaş konusuna el atıp atmayacağımızı tartışıyoruz ve sıradaki büyük olayı planlıyoruz." Peki Hamburg Alster'da yüzen *offshore* merkezlerinin olay yaratan benzerleri, Lüksemburg meydanlarındaki "para yıkama" gösterisi gibi büyük ortak eylemler? "Sanırım bu tür şeyler ancak bir-iki yıl sonra tekrar gündeme gelecek." Asli işlerle merkezlerin ve üyelerin başka siyasi ve sosyal sorunları arasındaki dengeyi "first things first" kuralı belirliyorsa, stratejik planlar için de "next things next" kuralı geçerli. Bu yüzden grup, Porto Alegre'deki Dünya Sosyal Forumu'nda yapılacak olan Attac buluşmasını tartışıyor.

Porto Alegre - Vatandaş Forumları, Uzmanlık Konferansları, Olanaklar Pazarı

Katolik Üniversitesi'nin avlusunda, Hindistan tarlalarından, Brezilya ormanlarından, Afrika sahillerinden ve Avrupa caddelerinden getirilmiş taşlar birbiri ardına toplanmaya başladı. Dört gün sonra büyük bir mozaik oluşmuştu: Başka bir dünya küresi. Büyük dinleme salonlarında bilim insanları borç köleliğini, üçüncü dünya teorisyenleri ise kapitalist "gelişimin" alternatiflerini tartıştı. Brezilyalı ilahiyatçı Frei Betto, dinin vazgeçilmez bir ilerleme gücü olduğunu söyledi; Daniele Mitterand siyasi baskılardan söz etti; Güney Amerika'nın şair ruhlu resmi tarihçisi Eduardo Galeano, ABD'yi eleştirdi ve Brezilya İşçi Partisi başkan adayı Lula de Silva'yla Jean-Louis Chevenement ulusal devletin vazgeçilmezliğini tartıştı. Bunların etrafında yağmur ormanları koruyucuları, alternatif çiftçiler, Amerika yerlisi heyetleri, işsizlerin kendi yardım grupları, polis terörü kurbanları, feministler, topraksız çiftçiler, gen teknolojisi karşıtları, özürlülerden oluşan yüzlerce çalışma grubu fikir alışverişinde bulundu, temaslar kurdu ve planlar yaptı.

Yüzden fazla ülkeden gelen 10 bin STÖ delegesi 25-30 Ocak 2001

tarihleri arasında Porto Alegre'de yapılan ilk Dünya Sosyal Forumu'nda (Forum Social Mundial) buluştu. Güney Brezilya'nın Rio Grande del Sul adlı liman şehrinde 40 binden fazla yerli onlarla beraber gösteri yaptı; Manu Chao büyük açık hava oditoryumunda şarkılar söyledi; hukukçular çalışma gruplarında yeni bir devletler hukuku üzerine kafa yordu; ekonomistler dünya piyasasının bölgeselleştirilmesini tartıştı; su uzmanları; güneş enerjisi üzerine çalışan mühendisler ve tarım uzmanları küresel menkullerin idaresini konuştu. José Bové tam da kendisinden beklenildiği gibi harekete geçerek yakınlardaki bir tarladan genleriyle oynanmış birkaç bitkiyi söküp attı. Merkez hükümet tarafından sınırdışı edilmesi yoğun tepki üzerine engellendi. Attac Başkanı Cassen, Davos'ta toplanan Dünya Ekonomi Zirvesi'nden yapılan canlı televizyon bağlantısı sırasında tartıştığı "spekülasyon kralı" George Soros'un bir Tobin vergisi sempatizanı olduğunu tespit etti.

Bunlar nasıl oldu? Birkaç Brezilyalı STÖ, IMF, Dünya Bankası ve DTÖ'ye karşı yapılan toplu protestoların ötesinde, pozitif siyasi vurgular yapmanın ve dünya çapında "Başka bir küreselleşme" için propaganda yapmanın zamanının gelip gelmediğini uzun zamandır düşünüyordu. Attac'ın da katıldığı, İsviçre'deki "Davos karşıtı" protesto kongresinin hemen ardından bu fikri Paris'te Bernard Cassen ile tartıştılar. Cassen de hemen Brezilya'nın Porto Alegre kentini önerdi. Bu tür bir kongre "üçüncü dünyada" yapılmalıydı. Rio Grande Del Sul bölgesinde yeralan Porto Alegre, Brezilya'nın tek büyük muhalefet partisi İşçi Partisi'nin (Partido dos Trabalhadores) yönetimindeydi. Bunun yanında, uzun zamandır bu milyonluk şehirde çok dikkate alınan siyasi bir proje uygulanıyordu:"Katılımcı bütçe". Bu modele göre, şehrin çeşitli bölgelerinin sakinleri demokratik bir oylamayla devletin verdiği paranın hangi alana ne kadar aktarılacağını belirleme hakkına sahipti. Sonuçta vatandaşların siyasi ilgisi büyük çapta arttı ve rüşvet sıfıra indi.

Daha 2000 yılının Şubat ayında Brezilyalı STÖ birliği ABONG, Attac, Brezilya Sendikalar Birliği, Brezilya Topraksızlar Birliği, başka birkaç STÖ ve muhalif bilim insanları Porto Alegre'de Dünya Sosyal Forumu'nu gerçekleştirme kararı aldı. Belediye ve hükümet ellerinden gelen yardımı yapacaklarını söyledi. Haziran sonunda, BM'nin "Kopenhag+5" konferansına karşıt zirve olarak yapılan STÖ zirve-

sinde Porto Alegre'de karar kılındı. Porto Alegre-1, vatandaş mitingi, dünya gençlik toplantısı, kilise ayini, uzmanlık konferansları ve siyasi kongrelerden oluşan renkli, idealist ve kendinden emin bir karışımdı. ABD'li, Avrupalı ve beyaz olmayan bir dünyanın neşeli ve kendinden emin bir şekilde hükmettiği, bölgesel direnişin olanaklar pazarıydı.

Breziya'nın tekelci medyası tarafından ya hiç sözü edilmeyen ya da ihbar edilen Dünya Sosyal Forumu, Latin Amerika, Afrika ve Asya basınında bir medya başarısına dönüştü. Avrupa'da ise, yine Fransa hariç, aynı hafta sonunda Davos'ta yapılan Dünya Ekonomik Zirvesi'ne aykırılık olarak lanse edildi. Bu büyük olaya, hakkında basında pek söz edilmeyen Almanya'dan sadece birkaç STÖ temsilcisi ve PDS milletvekili katıldı. Goethe Enstitüsü yöneticisi Bavyeralı bir sosyal demokrat, "burada her şeyi Fransızlar ve Brezilyalılar yapmasın" diye son anda dört sosyal bilimci davet etti.

Porto Alegre'den bir bildiri veya sonuç çıkmadı. Geriye sadece kapanışta ellerinde yüzlerce bayrak tutan insan selinin, "başka bir dünya mümkün mü" sorusuna yüzlerce kez haykırdığı "evet" cevabı ve yoğun duygular kaldı. Ama önemli olan, görüşme tarihleri, temaslar ve her detayda aynı fikri paylaşmayan ama temelde mutabık olan geniş koalisyonun ortak eylemleriydi. Mutabık oldukları konu, dünyayı Washington modeline göre şekillendirmeyi reddetmeleriydi. Bu koalisyon, gittikçe daha net önerileri, çözümleri ve stratejileri gündeme getirmek istiyordu.

Porto Alegre'de uluslararası sivil hareketin aynı zamanda "yeni küresel siyasi güce" giden yolun daha başında olduğu görüldü. Eşitsizliğin binlerce şekline karşı verilen mücadele temelde yine yerel ve bölgesel olmaya bir süre daha devam edecek. Avrupa'da bu mücadele iş yeri, hayat tarzı ve doğa için sınırlanırken, Latin Amerika toprak dağılımı, sendika hakları ve anti-oligarşi için savaşacak, Afrika ve Asya'nın büyük bölümünde ise sadece hayatta kalma mücadelesi verilecek. Batı Avrupalı işsizlerle Malezyalı dokumacılar, Meksikalı işçilerle ABD'li emekliler, İtalyan sendikalarla Faslı göçmen işçiler, Brezilyalı topraksızlarla Alman küçük çiftçiler, Çinli el işçileriyle ucuz oyuncaklar alan Alman tüketiciler, Rus elektronikçilerle Hollandalı mühendisler... Hepsi aynı küresel sistem tarafından yönetiliyor, soyuluyor ve yabancılaştırılıyor. Ama tek bir payda altına toplanamı-

yorlar; bugüne kadar sadece yaptırım gücü olmayan, ahlâki koalisyonlara girdiler.[4]

Birleştirici ve evrensel bir konu olan gezegenin doğal yaşam kaynaklarının korunması bile Porto Alegre'de önemli ve stratejik bir başrol oynamadı. Bir dünya çevre düzeninin yolunu kapayan barikat, sadece ABD'nin tüm çevre anlaşmalarını yokuşa sürmesi değil; yoksulluğun pençesinde kıvranan üçüncü dünya ülkeleri için çevre siyaseti hâlâ bir lüks gibi görünüyor. Doğaya biraz nefes aldıracak, Güney'in ithal petrole olan esaretinin zincirlerini biraz gevşetecek, ticaret bilançolarının yüklerini hafifletecek ve tarımın tekrar bölgeselleştirilmesini sağlayacak küresel bir enerji dönüşümü projesi sadece anlayış ve para noksanlığı engeline takılmıyor. Bu proje de yüksek sanayii bölgelerinin döndürülmesine ve dünya piyasası kurallarının elle tutulur şekilde değişmesine bağlı.[5] Böylece büyük para oyununda çeşitli şekillerde kaybedenlerin en önemli ve organize edilebilir ilgi alanı, dünya çapında siyasetin elini kolunu bağlayan küresel şartların çerçevesinin değiştirilmesi haline geliyor. Bu nedenle, Porto Alegro-2'yi hazırlayan 50 örgüt içinde Attac önemli ve stratejik bir rol oynuyor.

Küresel Marshall Planı ve Finanse Edilmesi

2002 yılında Porto Alegre'de yapılacak ikinci Dünya Sosyal Forumu'na 70 binden fazla insanın gelmesi bekleniyor. Bu insanlar gösteriler yapıp, binlerce çalışma grubuyla deneyimlerini birbirlerine aktarmaya çalışacak. Organizasyon isminin nazire yaparcasına "Dünya Ekonomik Forumu'nu"[6] hatırlatması artık hiç önemli değil. Dört büyük konu başlığı altında "başka bir küreselleşmenin" planları tanıtılacak ve tartışılacak:

Refahın üretimi ve toplumların geleceği: Ticaret ve sermaye trafiği bütün toplumlara eşit bir yarar sağlayacak şekilde nasıl düzenlenmeli, bir borç affı rüşvetçi tabakanın değil, halkın yararına olacak şekilde nasıl gerçekleştirilir, çokuluslu sermaye toplulukları nasıl denetlenir ve sendikalar nasıl uluslararası alana açılır?

Küresel menkullerin tasarruf hakkı ve devamlı kullanımı: Çevre, su, bilim, teknik, genetik miras; genel alanlar herkesin faydalanabil-

mesi gereken "küresel menkullerdir" olarak tanımlanmalıdır. Tüm insanlığa ait olan bu kaynaklar nasıl işletilebilir ve adil bir şekilde dağıtılabilir?

Sivil toplumun ve kamuoyunun örgütlenmesi: Medyanın ve eğitimin demokratikleşmesinin durumu nedir, göç dalgaları nasıl yönlendirilir, mültecilerin sefaleti nasıl azaltılır, hoşgörüsüzlükle nasıl savaşılır ve Kuzey'le Güney arasındaki bilgi boşluğu nasıl doldurulur?

Yeni Toplumda siyasi güç ve etik: Demokratik bir dünya düzeni nasıl olmalı, bütün insanlar bu demokrasiye nasıl katılabilir, devletlerin ne kadar bağımsızlığa ihtiyacı var, dünya topluluğu hangi haklara sahip olmalıdır, yeryüzünde anti-militarizmi nasıl sağlayabiliriz?

· İlk konu oturumunu Attac açacak ve finans piyasalarının denetimiyle küresel bir vergi sistemi aracılığıyla dünya çapında bir "toplumlar arası anlaşmanın" finanse edilmesi önerisi getirecek. Attac-Fransa Başkan Yardımcısı Susan George, 11 Eylül'den kısa bir süre sonra George Soros tarafından açılan Orta Avrupa Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada, bu "küresel Marshall planının" ana hatlarını açıkladı. Bu anlaşma, ekolojik yenilenmeyi, yoksullukla küresel mücadeleyi ve dünya çapında demokratikleşmeyi birbirine bağlıyor[7] ve gelişme yardımı sistemine karşılık "küresel bir Keynesçilik" (küresel refah devleti) fikrini öneriyor. Susan George, eleştirilere verdiği cevapta şöyle dedi: "Dünyanın daha fazla eşitsizlik, açlık, kaos ve terör içinde yok olmasını önlemek, ancak büyük adımlarla olur. Asıl üyopya, bunun küçük adımlarla gerçekleşeceğini düşünmektir."

Porto Alegre'deki Attac önerisi bu düşünceyi daha da ileriye götürüyor: BM'nin yönetimi altında yoksul ülkelerin bağımsız gelişimi için iki fon kurulmalı: Birisi döviz kurlarını ve hammadde fiyatlarını sabit tutacak, diğeri de teknoloji transferini, eğitimi, sağlık hizmetlerini, enerji sağlanmasını ve çevre düzenlemesini doğrudan finanse edecek. Her iki fonun da finansal kaynağı üç küresel vergiden sağlanacak: Finansal işlemlere (Tobin vergisi), çokuluslu şirketlerin doğrudan yapılan yatırımlarına ve çokuluslu şirketlerin kârlarını az vergi konulan veya hiç vergi uygulanmayan yerlere aktarımına getirilecek "birlik vergisi". A ttac bunun ötesinde bir dizi yeni ve uluslararası ka-

nun çerçevesi öneriyor: Döviz, hisse senedi piyasalarına, finans vahalarının denetimine ve uluslararası finans kurumlarının reformuna[8] getirilecek yeni düzenlemeler.

Porto Alegre'deki diğer forumlar da içerik, ifade, teknik veya etik olarak, Kuzey-Güney, zengin-yoksul arasındaki bu yeni anlaşma fikriyle ilgiliydi. Fransız "Üçüncü Dünyayı Borçtan Kurtarma Komitesi'nin" (CADTM) "gelişme yardımı" kavramının yerine geçmişteki soygunu telafi etmek için "küresel vergi" ve hatta "onarımlar" kavramını koymaya çalışması, Oxfam'ın "entelektüel hazine ve küresel bilgi toplumu" için Güney'deki sefaleti ve patent sahiplerinin yasal haklarını ortadan kaldıracak gerçekçi yollar araması, "Corporate Watch" ve Global Exchange'in çokuluslu sermaye şirketlerinin sosyal ve çevre sorumlulukları çerçevesinde gönüllü olarak düzenledikleri etkisiz davranış formülleri yerine, uluslararası ve etkili bir işletme kanunu talep etmesi, Walden Bello'nun her ülkeye gelişim yolunu, korumacılık ve dünya ticaretinin bozulmasına neden vermeden, bağımsız olarak belirleme hakkını ve özerkliğini veren, yeni siyasi düzenler düşünmesi; bütün bu fikirlerin ana düşüncesi, küresel sivil toplumdur. Bunlar bütün dünyadaki sivillere "dünyanın geleceğini tekrar sahiplenmek" için gereken hakimiyeti verecek fikirlerdir. Güney'in en tanınmış gelişme teorisyenlerinden biri olan Samir Amin, şirket temelli küreselleşmeye karşı olan alternatifi, "Geçmişe dönük bir nostalji değildir. Küreselleşmenin geleceğine yönelik bir kavramdır. Bölgeler ve ülkeler arasındaki eşitsizliğin, pazarlıklar, siyasi önlemler ve düzenlemelerden oluşan karmaşık bir paket tarafından sistematik olarak azaltılacağı, çoğul merkezci bir dünya görüşüdür" şeklinde açıklıyor.[9]

Söz konusu olan, dünyadaki bütün sivil toplumların hakimiyeti adına demokrasinin evrenselleştirilmesidir. Modern demokrasiler ulusal devletler olarak oluştu. Ulusal devletlerin bağımsızlığının temelinde de vergilendirmenin gücü yatıyor. Fransız ve Amerikan devrimi gibi büyük demokratik devrimlerin ateşleyicisi vergilendirme olmuştu. Bugün ekonomi küresel ama içinde bulunduğu çerçeve öyle değil. Dünya çapındaki bir demokrasi hareketinin talebi, dünya çapında faaliyet gösteren ekonomik aktörlere getirilecek dünya çapında bir vergilendirme sistemi olmalıdır. Bu düşünce mantıklı ve Tobin vergisinin diğer cazibelerinin yanında Attac'ın çekiciliğini oluşturuyor.

Ama yine de Attac'ın asıl mucizesi, dünyanın otuz ülkesinde (bu sayı daha da artıyor) dünya çapında bir sivil muhalefeti oluşturuyor olmasıdır. Bu sivil muhalefet, artık belirtilerle uğraşmıyor, yüzünü toplum mekanizmasının soyut ve karmaşık çekirdeğine dönerek onu inceliyor ve demokratik bir dünya düzeninin temelini kabul ettireceğine inanıyor. Eylemden eyleme daha kesin bir şekilde analiz edilen ve daha popüler bir biçimde formüle edilen bu taleplerin ne kadarı siyasi kurumların, kamuoyunun ve meclisin tartışmalarına girebilecek, bu medyaya ve böylece gelecek eylemlere bağlı.

Kapılardan Geçme Zamanı Geldi

Porto Alegre'deki Dünya Sosyal Forumu ve başka yerlerde tekrarlanacak olan benzerleri, dünya çapındaki sosyal hareketin bayram günleridir. Yüzyıl önce 1 Mayıs'ın olduğu gibi: Katılanların uzun süreceğini bilmesine rağmen, hareketin hedeflerini ve prensiplerini güçlendirdiği gün. Ama aynı zamanda, savunucularının buluştuğu, beraber eğlendiği ve "geleceğin toplumunun" ucunun göründüğü gün. Böyle günler, ruhumuz için bayram günleri ve böyle günlerde büyük sözler ve duygular birbiriyle karışarak yeni dünyayı biraz daha yaklaştırmış gibi görünür. "Başka bir dünya mümkün" sözü, bu dünyanın sadece düşünülebilir olduğunu ima etmiyor. Bilimsel ön çalışmalar ve eylemcilerin deneyimleri şunu da gösteriyor: Bu dünya gerçekleştirilebilir de. Aletler masanın üstünde, kontrol edin, itiraz edin veya tartışın. Ya da onu istemediğinizi söyleyin. Porto Alegre uzak ve yılda sadece bir kez yapılıyor. Sonra aydınlatmanın ve ikna etmenin günlük işleri devam ediyor.

Küresel demokrasi hareketinin faaliyet şartları 11 Eylül'den sonra değişti. Ama bu kötüleştiği anlamına gelmez. Küreselleşme karşıtlarının teröristlerle aynı kefeye konmasına artık en azından ciddi basında rastlanmıyor ve uluslararası ekonomik düzende yapılacak değişiklikte ısrar edenlerin ünlü isimleri var: Joseph Stiglitz, Başpiskopos Tutu, Jose Saramago. 2002'nin Ocak ayında yapılacak Dünya Ekonomik Forumu, Davos'tan New York'taki Waldorf Astoria oteline taşınacak ve tıpkı Davos'ta olduğu gibi net bir şekilde serbest dünya ticaretiyle küresel sosyal ilerlemeyi savunacak. Büyük IMF, G-8, OECD zirvelerinin devri kapanmış gibi görünüyor. Onunla birlikte

güç gösterisi ve protesto devri de öyle. Bunu doğrulayan işaretler artıyor: 2001'in Mart ayında, bakanlar, yetkililer ve işletme danışmanlarından oluşan bir grup Washington'da toplandı ve gelecekte bu tür toplantıların "transatlantik gemilerde" veya "çölün tam ortasında" yapılmasının veya toplantı yerinin gizli tutulmasının daha iyi olup olmayacağını tartıştı. Diğer gündem konuları da, "STÖ'lere nasıl oyalanacak başka oyuncaklar verebiliriz, yasal zeminlerini nasıl ortadan kaldırabiliriz (bir ABD yetkilisinin fikri) veya bağış paralarına nasıl el koyabiliriz" oldu.[10] Avrupalı sosyal demokratlar da Tobin vergisini "ilgiyle" karşıladı, ama araştırılması için önde gelenleri daha çok şüphecilerden oluşan bir komisyona havale etti. Kapitalist demokrasilerdeki bu yumuşak direniş, uzun vadede yasal kurumların hâlâ yasadışı saydığı "militan kenar örgütler" üzerindeki denetimi zayıflatmak yerine, Attac ve diğer sosyal hareketlerin konularını zayıflatacak gibi görünüyor. ABD Adalet Bakanı Ashcroft'un, sosyal hareketlere büyük bir darbe vurma potansiyeli taşıyan, internet yapısını değiştirme tehdidi de, terör paniği çok daha fazla artmadıkça, diğer devletlerin direnişine çarpacaktır.

Attac'ın da bir parçası olduğu demokratik birliğin geleceği kendini bu tür tepkilerden bağımsız sayıyor. Cenova'dan önce de sosyal hareket, dünya siyasetçilerin sarayları önünde yapılan gösterilerin de dahil olduğu "sembollerin tatmin etmeyen savaşı"[11] hakkında düşündü. Oysa asıl önemli olan, güç sahiplerini silkeleyip kendine getirmekti. Walden Bello şöyle yazıyor: "Küresel elit tabakanın toplantılarına paralel yapılan büyük cadde gösterileri, özellikle 11 Eylül'den sonra tamamen etkilerinin sınırlarına vardı. Bu yüzden, kitle eylemlerini, hukuk ve meclisle birleştiren yeni yöntemler bulmak zorundayız."[12]

Sivil hareket yıllarca, "rakiplerin" sembolleriyle yaşadı: Eylemcilerin şirketlerle mücadelesinden konferans salonlarının önündeki çatışmalarda kullanılan gösteri pankartlarına kadar. "Ama bu semboller asla gerçek hedefler değildi, onlar sadece birer kapıydı. Kapılardan geçme zamanı geldi." Attac bu yolda ilerliyor. Ana talebi olan Tobin vergisi, akla yatkınlığı yüzünden aynı anda hem sembol hem de çözüm yolu. Ama bu ilk adım atmak bile daha uzun gayretler gerektirecek, kamuoyunun sürekli baskısı olmadan kurumların tembelliği aşılamıyor.

Eylemciler sıkılmadan, sefaletin büyük alanında başka projelere kaymadan veya üretken olmayan bir şekilde radikalleşmeden hareket nasıl ayakta tutulur? Ekonomik köktencilikle soyut bir hayal olan "faklı bir dünya" düşüncesi ve alternatif köşelerde[13] kendini beğenmiş amatörce işler arasındaki "görünmez dünyalar" nasıl ortaya çıkarılır?

Herhalde ilk yapılması gereken, çoğu zaman öyle görünmeseler de, Batı Avrupalı kurumların hâlâ işlediğine güvenmek olur. Attac bu yüzden, haklı olarak meclislere yoğunlaşmış durumda; ama bu noktada da daha yolun başında. Tobin vergisi için imzalarını veren 53 Alman milletvekili yeterli değil. Bu yüzden saray zirvelerinden sonra meclislere veya milletvekillerinin makamlarına akın edilmeli. Eylemler veya bire bir görüşmeler yapılmalı. Her şeyden önce, Attac ve sendikaların daha yakın işbirliği olmadan caddelerdeki ve heyetlerdeki siyasi baskı yetmeyecektir.

Hatta medya olmadan bu da yetmeyecek. Medyanın da görüntülere ihtiyacı var. Ama büyük yürüyüşlerin yerini ne tutabilir? Noel pazarında iş sahacıkları dağıtmak veya Marburg'un şehir merkezini sembolik olarak "özelleştirmek", ilgili kentte olay yaratabilir, ama büyük kamuoyunun dikkatini çekmez. Hareket ismine gölge düşürenleri uzak tuttuğu sürece, ünlüler yardımcı olabilir. Ama belki yasallığın kıyısındaki eylemleriyle Greenpeace modelinin de cazibesi daha bitmedi. Bir Greenpeace eylemcisi kısa bir süre önce şöyle demişti: "Gönüllü bir vergi itfaiyesine ne dersiniz? Haksız kazancın, vergi kaçakçılığının ve zenginlerin yoksulların sırtından daha da zenginleştiği her yere su veya başka sıvılar püskürten bir itfaiye arabası nasıl olur?"[14] Bu birçok fikir arasından sadece bir tanesi. Bu tür fikirlerin ve protesto projelerinin özelliği olan ve yeni sosyal harekete hız kazandıran şey, kamuoyu gücünü, eğlenceyi, aydınlatmayı ve arkadaşlığı birleştiriyor. Büyük ağın birçok küçük ağlara ihtiyacı var. İnsani ağlara.

Uzun Soluklu Dünya Topluluğu

İnsani ağlar uluslararası düzeyde olmalı. Demokratik ve devletler arası dünya topluluğu belirgin ve etkili bir hale gelmeli: Sadece Porto Alegre'de, muhalif bilim insanlarından oluşan uluslararası işbirliğin-

de veya Attac ağı içindeki bilgi alışverişinde değil. Attac-Tunus'un[15] 5 Ocak 2002'deki kuruluş kongresi güzel bir örnek oluşturuyor. Mannouba Üniversitesi'nde Coğrafya profesörü olan Fathi Chamki ve arkadaşları 9 Eylül 1999'dan beri dernek kurma iznini bekliyordu. Diktatör Ben Ali'nin yüzde 99,4 demokratik rejiminde bu izin olmadan sosyal faaliyetler yasak. Fathi Chamki ve iki RAİD üyesi tutuklanıp sorgulandı ve "genel düzeni bozan bilgi yaymak" suçundan, 85 tutuklunun "hayvani şartlarda" tutulduğu hücrelerde bir ay yattılar. "Bu hayvanlardan bazıları artık sadece ağlıyor, kendilerini açlıktan öldürmeye veya bileklerini kesmeye çalışıyorlardı" diye anlatıyor Fathi Chamki. Kendi evinde yapılan kuruluş kongresi beş polis arabası tarafından sarılmıştı. "Buna cesaret ettiğimiz için çok mutluyum, ama Attac-Rhone olmasaydı bunu başaramazdık." Jean- Luc Cipiére ve başka Attac üyeleri Tunus'taki kuruluş toplantısına geldi, ama Attac-Rhone daha önce Tunus Havayolları ve Lyon'daki Tunus Büyükelçiliği önünde bir gösteri yaptı. "Başlangıçtaki başarılarından sonra biraz tembelleştiler, çünkü artık bir direniş nedenleri kalmamıştı" diye anlatıyor Chamki ve devam ediyor, "Tunus'taki düzenlemelere karşı yapılan eylemler, sanırım Attac-Rhone'u fazlasıyla canlandırdı, ama biz de bu konuda onlara yardımcı olduk." Yardımcı oldukları kesin, çünkü Attac'ın hedefleri arasında Lyon'lulara yeni bir eylem alanı sağladılar. Aralık 2000'de iki grup birlikte Barcelona Anlaşması'nın (1995) devam toplantılarından biri olan Marsilya Euroméditeranée zirvesinin karşı zirvesini organize ettiler. Euromediteranée zirvesinde, AB ile Kuzey Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik "ortaklığın" ana hatları görüşüldü.

"2010 yılında bir serbest ticaret bölgesi oluşturacakmışız, ama Avrupa'yla olan ortaklığımız aslında bizim için IMF modelinde ikinci bir 'yapısal uyum programı'. En büyük çimento tesisleri satıldı bile, inşaası için aldığımız kredilerini hâlâ ödediğimiz başlıca elektrik kurumları da artık ABD ve Japon şirketlerin oldu" diye belirtiyor Chamki. Avrupa ulusal bütçe açığının yüzde üçle sınırlandırılmasını talep ediyor. Bütçe açığı yüzünden hükümet, ülkedeki her şeyi özelleştiriyor: Sağlık hizmetlerini, üniversitelerin bazı bölümlerini... Ülkedeki muhalefet de Avrupa kapıları önünde susturuldu. "Web sitemiz bloke oldu, yurtdışıyla bağlantı kurabiliyoruz, ama aramızda değil. Ama kurnazlık ve beceriyle bir yolunu bulduk. Aslında asıl işimiz

bu: Kamuoyunun alanını daha da genişletecek yollar bulmak. Nisan 2002'de Euroméditeranée, Valencia'da ikinci kez toplanıyor. Attac-Tunus ve Attac-Rhone karşı zirveyi hazırlayacak. Bu karşı zirve, Avrupa'dan Güney'e yayılan ve Avrupalı eylemcilere kendi meselelerini bir lüks gibi hissettiren ekonomik liberalleşme dalgasına karşı bir ittifak niteliğinde.

Devletler arası ittifaklardan doğan bu tür hareketler, Nike karşıtı koalisyon örneğinde olduğu gibi çok etkili olabilir. Ama Attac'ın alanı çok fazla çalışmayı gerektiriyor: Senegal'in devlet borçlarından tam olarak kim kazanç sağlıyor? Çin'deki ucuz, ağır ve uzun çalışma temposunun kârı hangi ürünlerde? Bathın son değer kaybından elde edilen spekülasyon kazançları Liechtenstein'ın hangi bankasına gitti? Ayrıca para zincirinin her iki ucundaki eylemcilerle bu nasıl açığa çıkarılır? Bu tür konular araştırma gerektiriyor, ama bu araştırmalar insanı daha akıllı, daha bilgili yapıyor. Gittikçe büyüyen üye sayısıyla Attac, bu alanda bildiriler ve kongreler dışında kamuoyunda da varlık gösterebiliyor.

Sosyal hareketlerin cazip yanı siyaset ve hayatın birbirine geçmesidir. "Başka bir dünyayı" gerçekleştirecek kadar uzun soluklu olabilmek için de bu gereklidir. Ama bu soluk ne kadar uzun olacak? "Birkaç asır." Efendim? "Birkaç asır" diye tekrarlıyor telefondaki ses. "Sovyetler Birliği'ni örnek alın. Düzeltmek için gereken zaman, onu meydana getirmek için harcanmış zamanla aynı veya daha fazla olacak. Önce Sovyetler, sonra da IMF. Küresel hayaller gerekli diye düşünüyorum, ama galibiyetçilikten kaçınmak için yolun ne kadar uzun olduğunu da bilmek gerekir. Gençlerin idealizmi harika. Ama gerçekçi olunmadığı zaman kırılıyor." 55 yaşındaki Kanadalı çevirmen Pierre Henrichon, ilk siyasi dönemini radikal 70'li yıllarda yaşamış. Sonra "evi ve çocukları olan uslu bir vatandaş" olmuş. Şimdi iki yıldan beri Attac'ın yapılanması için öyle çalışıyor ki, "sevdiğim bütün şeylerden vazgeçmek zorunda kaldım" diyor. Henrichon şöyle devam ediyor: "Küreselleşmeyle ilgili bir film için bazı belgeler çevirmem gerekmişti. O zaman bu MAI meselesine rastladım ve Ramonet'nin bu konuyla ilgili bir makalesini de okuduğumda olan oldu. Bazı şeyler vardır ki, kayıtsız kalamazsınız. Finans vahalarını öğrendiğiniz zaman, bu dünyanın dul ve yetimlerini korumak üzere içinizdeki Robin Hood içgüdüsü uyanıyor."

Pierre Henrichon, bir yıl önce Attac web siteleri arasında içerik bakımından en geniş ve öğretici sitelerden biri olan Attac-Quebec sitesinde güçlü bir Attac-ABD grubu olmadan işlerin yürümeyeceğini yazmıştı. "Bugün öyle görünmüyor. Artık Amerika kıtasında, ABD dışında vergi için ve finans vahalarına karşı bir birlik oluşmak üzere. Galiba ABD'yi bunun dışında tutmak gerekir. ABD'liler gittikçe daha açık bir biçimde emperyalist davranıyor. Bu gerçeği görmek için ille de ABD karşıtı olmak gerekmiyor. Brezilya ve Arjantin uyanacaktır, ama bu uzun sürecek. Umudumuz, medyanın aksine kamuoyu fikrinin değişmesi."

Henrichon'a göre bunun için Attac'ın nicel büyümesi o kadar da önemli değil. "Biz 600 üye, 50-60 fahri eylemciden oluşan küçük bir grubuz ve böyle iyiyiz. İsmi olmayan bir parti olmak istemedik ve diğer ülkelerdeki güçlerin fazla genişleyip dağılmasını ihtiyatla izliyoruz." Gruba avukatlar, bilim insanları, memurlar ve öğrenciler dahil, NAFTA'nın (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) Kanada finans dengelerinde yarattığı vahim sonuçları araştırıyor, küresel kamu malları hakkında analizler yayınlıyor, ama siyasi müdahalelerinde sadece Tobin vergisi ve finans vahaları üzerinde yoğunlaşıyorlar. Mecliste girişimlerde bulunuyor, bakanlar tarafından verginin uygulanamaz olduğu telkin edilen TV muhabirlerine mektuplar yazıyorlar. "Siyasi eylemlerimizin ve gösterilerimizin ana işlevi aslında eğiticidir: İnsanlar bu tür ihtilafları görünce daha hızlı öğreniyor."

Polisten, ekonomik elit tabakanın kibirinden, mevkii sahiplerinin kayıtsızlığından çabuk öğrendikleri doğru. Attac-Quebec, 600 üye ve 60 eylemciden oluşan dar çekirdeğin çevresinde, bir ekonomi halk yüksek okulu açmayı hedefleyen sempatizan sendikalar ve STÖ'lerden oluşan bir koalisyon kurmuş. "Ayinlerinde, Attac'a üye olmaları için vaaz veren papazlar bile var."

Pierre Henrichon başkanlığı bıraktı, ama yine de Attac için haftada dört akşam çalışıyor. Asırlar geçeceğine inanan bir bakış açısıyla mı? "Başka ne olabilir ki? Güney'dekilerde su ve gıda eksik. Bizde ise bilinç; böylece kültür eriyor. Felsefe yapmak istemiyorum, ama bu gezegen için biraz olsun sorumluluk hisseden biri bu çılgınlığa daha fazla devam edemez. Ben reddediyorum. Etrafımdakilerin işi uzuyor, kısalmıyor. Aktif olduğumdan beri kendimi daha iyi hissediyorum, bu kişisel olabilir, ama burada geçen üç yıl bana bir avuç insanın da

bir şeyleri harekete geçirebildiğini gösterdi. Bu Tobin vergisi de birkaç yıl içinde gelecek. Ama bu da sadece bir başlangıç olacak."

VI

Yeni Hareketin Dört Tanığı

Alternatif bir küreselleşmeyi savunan hareketin şansı nedir; hangi hedefleri gerçekçi, ne tür riskleri var, yeni uluslararası hareket nereye gidiyor? Yazarlar dört ünlü şahitle konuştu:

Bankacı Thomas Fischer

Thomas Fischer 1947 doğumlu. Ekonomi alanında doktora yapmış ve 16 yıldan beri finans işinde çalışıyor. Varta şirketinde işe başladıktan sonra, 1985'te girdiği Deutsche Bank'ta on yıl içinde finansal işlemler müdürü olarak büyük bir kariyer yaptı. Daha sonra dört yıl boyunca Landesgirokasse'nin Stuttgart şubesinde müdürlük yaptıktan sonra 1999'da yönetim kurulu üyesi olarak tekrar Almanya'nın en büyük bankasına döndü. Burada risk yönetimi müdürü olarak, bankanın bütün ticaret ve kredi aktivitelerinin yönetimini gerçekleştiriyor.

Sayın Fischer, geçtiğimiz yıl Cenova'da bütün Avrupa'dan gelen 200 bin kişi daha çok zenginlerin ve imtiyaz sahiplerinin çıkarına olan bir küreselleşmeye karşı gösteri yaptı. Bu sizi etkiledi mi?

Thomas Fischer: Ele alınan konular bakımından elbette ki etkiledi. Ama göstericilerin yöntemlerini itici buldum. Cenova gösterileri dikkatlerin bu konuya çekilmesine neden olmuş olabilir? ama konuyu bir adım ileriye götürmedi.

Bu ilerleme caddelere dökülen bir sosyal hareketin baskısıyla olmayacaksa,

nasıl olmalıdır? Son yirmi yılda zengin ve yoksul arasındaki ayrımın küreselleşmenin hız kazanmasıyla daha da arttığı tartışılmaz bir gerçek. Ayrıca büyüme ve gelirdeki ekonomik gelişmeler de son yirmi yıla göre daha düşük.

Hepsi doğru. Kürselleşmeyle ilgili bu tür sorunlar var, ama Cenova'daki şiddet olaylarından sonra içerikle ilgili tartışmalar biraz unutuldu. 68 kuşağı, bir fikri demokratik olmayan yollardan kabul ettirme etiketi size vurulduğunda bir tuzağa düşüldüğünü gördü. Taşlı sopalı sokak gösterileri yapanlar, yoksullukla ilgili adil bir tartışmayı engeller.

Kendinizi 68'li olarak görüyor musunuz?

O zamanlar 21 yaşındaydım; geriye dönük yapılanmaya karşı ayaklanmaya ben de katıldım. Vietnam Savaşı'na karşı yürüdüm.

68'liler de gösterilerle toplumun ilgisini gerekli toplumsal olaylara çekti.

Ama sonunda başarılı olan tek strateji, sisteme yanaşmak oldu. Militan formüller bir şey getirmedi.

Siyasetçiler ve şirket yöneticileriyle yıllardır yanlış küreselleşmenin yıkıcı sonuçları hakkında yapılan tartışmalar da bir şey getirmedi

Bu konu üzerinde yeterince yoğunlaşılmamış demek ki. Bunun uzun vadeli olması, demokratik olmayan yollara başvurmayı haklı çıkarmaz. Şiddet, hem ahlâki yönden haklı, hem de son derece gerekli bir tartışmayı gözden düşürür. Cenova'da, Prag'ta ve Göteborg'ta yapılan gösteriler normal değildi, çoğu katılımcının hazırlıkları şiddeti haber verir nitelikteydi. Organizatörler kendilerini bunun dışında tuttuğu halde, bu şiddet olaylarıyla özdeşleştiriliyor, bu durum da aslında içerikle ilgilenmeyenlerin işine geliyor. Bu çok yazık, çünkü aslında artık pek kimse küreselleşmeyi özünde onaylamıyor.

Öyle mi? Peki neyi onaylıyor?

Aslında neyi küreselleştireceğimizi konuşmanın zamanı geldi. Küre-

selleşme uluslararası şirket şubeleri açmaktan çok daha fazlası olmalı. Eğer piyasa ekonomisi dünya için bir model oluşturacaksa, buna kurumsal olarak nelerin dahil olduğunu açığa çıkarmamız gerekir. Başarılı, yani çoğunluk tarafından onaylanan bir piyasa ekonomisi için hür teşebbüsün güvenilir bir yasal çerçeveyle demokratik ve cumhuriyetçi bir devletle iç içe olması vazgeçilmezdir. Bu üç öğe eşit olmalıdır. Kapitalizmin ciddiye alınması gereken bütün savunucuları, özellikle Friedrich August von Hayek, bunu her zaman savunmuştur.

Ama bu uygulanmıyor, sadece liberalleştiriliyor. Bu sistemi eleştirenler bunun en büyük sorumluluğunu finans sanayisine, zengin ülkelerin merkez bankalarına ve maliye bakanlıklarına yüklüyor, çünkü kuralları onlar koyuyor. Dramatik bir şekilde bir şeylerin yanlış gittiğini finansal krizlerin artması kanıtlıyor. Sadece Asya krizi milyonlarca insanı işsizlik ve yoksulluğa itti.

Küçük para birimlerinin büyük para birimlerine bağlanmasından, o zamana kadar risksiz zannedilen yurtdışındaki bankalara borç verme yoluyla kredi aktarımına kadar kadar bir dizi hata yapıldı. Küreselleşmenin burada yanlış uygulandığına dair dolaylı bir kanıt Çin ve Hindistan'dır. Bu iki ülke, sermaye piyasalarının düşüncesizce bütünleşmesinden kendilerini uzak tuttu ve şu anda ekonomik anlamda oldukça başarılılar.

Çin ve Hindistan bunu başardı, ama daha küçük ülkeler finans piyasalarının açılması konusunda yapılan baskıya dayanamadı.

Bu ülkeleri birer kurban olarak gösteriyorsunuz, ama onların da katılımı olmasaydı bunlar gerçekleşemezdi.

Ama Güney Koreliler gönüllü değildi; OECD katılım pazarlıkları sırasında ABD hükümetinin ültimatomuna boyun eğdiler.

Bu, çok emperyalizm kokuyor. Koreliler hayır diyebilirdi, ama onlara da çok şey cazip gelmiş olmalı.

Asıl mesele, Wall Street ve finans sanayisinin Asyalıların yüksek büyüme

oranlarından paylarını almak istemeleri değil miydi?
Finans ekonomisinin işlerini genişletmek istemesi doğal bir şey. Ama ben bu süreci daha farklı hatırlıyorum. Alan da memnundu, veren de. Önemli olan, küreselleşme sürecini bütün ülkelerin çıkarına olacak şekilde nasıl yürüteceğiz, bunu öğrenmeliyiz. Önyargılarla bir yere varamayız.

Söz konusu olan önyargılar değil, güç yapılarıdır. ABD, kriz patlak verdiğinde krize giren ülkelerin yapılarını kırmak ve çokuluslu şirketlere hareket özgürlüğü sağlamak için IMF'yi özellikle kullandı. Böylece kazanç sağlayacaklardı. Dönemin Clinton hükümetinin ticaret yetkilisi bunu açıkça söyledi.

Bu tezi biliyorum. Helmut Schmidt de buna benzer bir yorum yapmıştı. Ama bütün bunların Amerikan ticaret emperyalizmi olduğu ve bu yüzden küreselleşmenin doğru yürümediği iddiası doğru değil. Bunlara izin veren, söz konusu büyüyen ülkelerdeki ulusal elit tabakadır. Bu Güney Kore'de de böyle oldu; şimdi aynı şey Arjantin için geçerli. Küçük devletlerdeki hükümetler tam anlamıyla demokratik ve meşru olmuş olsaydı, şantaj yapılamaz ve seçmenlerin arkasından çevrilen anlaşmalar olmazdı.

Ama bu aynı zamanda naif bir yaklaşım. Bu şans, çoğu zaman bu ülkelere verilmiyor. Yerine, zengin ülkelerin IMF'deki hükümet temsilcileri büyüyen ülkelerdeki anti-demokratik elit tabakayla ortaklık kurarak ülkeyi talan ediyor. IMF'nin yardımıyla gerçekleşen, Rusya'daki özelleştirme dalgası sırasındaki yolsuzluk patlamasını anımsayınız.

IMF ve vekillerinin çok eleştirel bir sınavdan geçmesi gerektiğini ben de görüyorum. IMF'nin en çok suistimal edildiği konu, yatırımcılara riskli ülkelerde gönül rahatlığıyla büyük çapta yatırımlar yapılabileceği güvencesi verilmesiydi. Ters bir durumda IMF işi düzeltiyordu ve böylece "ahlâki tehlike" sorunu yaratılmış oldu.

Yatırımcılar için "bail-out"tan (kefaletle serbest bırakılmak) daha da kötüsü, IMF'nin getirdiği ve krizi daha da derinleştiren yükümlülükleridir. Gelişmiş ülkeler krize girdiğinde faizleri indiriyor ve devlet giderlerini yükseltiyorlar. Büyüyen ülkelere ise, IMF bizim adımıza tam tersi bir reçete veriyor.

IMF'nin böyle bir yetkisi asla olmamalıydı. Krizin nasıl aşılacağına dair sorumluluk söz konusu. Sorumluluk hükümetlerin elinden alınmamalı. IMF'nin rolü kısa vadeli krediler vermekle sınırlanmalı ve yatırımcıların girdikleri riski üzerine alması sağlanmalı.

Ama Uluslararası Bankalar Birliği uluslararası yatırımlarda bu tür şartları zorunlu hale getirmeyi kabul etmedi.

Evet, maalesef bu kısa vadede uygulanamazdı. Ama uzun vadede bu uygulama getirilecektir. Tıpkı IMF'nin kredi alan bir ülkenin iç siyasetine müdahelesinin sınırlandırılması gibi.

Bu durumda IMF'nin ABD'nin yönetiminden çıkarmak gerekmez mi?

Bunu gerçek anlamda eleştirel bir şekilde sorgulamamız gerek. Helmut Schmidt'in de yazdığı gibi, IMF tek bir hükümetin aracı olmamalı, üye olan bütün bağımsız devletler tam anlamıyla temsil edilmeli. Bu IMF reformu için vazgeçilmezdir.

Finans sistemini eleştirenlerin bir diğer talebi de, büyük para birimleri olan dolar, euro ve yenin döviz kurlarının belli hedef sınırları çerçevesinde istikrar kazanması, böylece kur düşüşleri sonucunda dünya ekonomisinde oluşabilecek sorunların önlenmesi.

Konuyu bilenler bunun yürümeyeceğini bilir; çünkü böylece farklı gelişen ekonomilerin birbirlerine uyumu engellenmiş olur.

Teori böyle ama uygulama böyle değil. Şu anda ABD hükümeti çoğu zaman Japonlar ve Avrupalılarla birlikte siyasi olarak işlerine geldiği gibi kura müdahale ediyor. Örneğin 1995-96'da Asya krizine neden olan yenin yüzde 60'lık değer kaybı gibi.

Bu, manipülasyon muydu, yoksa Japonya için gerekli olan bir müdahale miydi bunu yargılamak istemiyorum. Ama sistem her koşulda, ekonomiler farklı geliştiğinde kurları birbirine uyduracak olanağı tanımalı.

Evet ama, herkes için tahmin edilebilir bir şekilde. Aynı talebi Nobel ödülü sahibi Robert Mundell, eski ABD Merkez Bankası Başkanı Paul Volcker veya finans spekülatörü George Soros gibi çok tanınmış ekonomistler de dile getiriyor. Onların bu konulardaki bilgilerini yadsıyamazsınız.

Bunu herhalde yapamam, ama beni açıkçası ikna da edemiyorlar. Kurlar ekonomi dünyası dışında, hükümet makamları tarafından belirlenmeye başlarsa, siyasetin ne zaman kura müdahale edeceği spekülasyonları doğar.

Üç büyük merkez bankası, tahmin edilebilir, anlaşmayla belirlenmiş bir sisteme uyarsa, spekülasyonların şansı olmaz. ABD Merkez Bankası'nın açıklamasına karşı kimse spekülasyon yapmaz.

Mesele üç büyüğün farklı çıkarlar söz konusu olunca gerçekten böyle bir anlaşmaya uyup uymayacağı. Geçmişte bu iş yürümedi.

Finans sanayisinin istikrara pek sıcak bakmadığı, çünkü piyasaların oynamasından büyük para kazandığı doğru değil mi?

Bu doğru olsaydı, Avrupa finans sanayisi euroyu bu kadar şiddetli savunmazdı, çünkü euroyla beraber büyük kazançlar da gitti.

Avrupa finans piyasası euroyu destekledi, çünkü daha fazla kazanç getiren rasyonalizasyon potansiyellerinin kapısını açtı.

Hayır, euroyu destekledik; çünkü oynayan döviz kurları vasıtasıyla tetikleyiciler yerine, çeşitliliği sayesinde kendi içinde emniyet siboplarına sahip olacak kadar büyük piyasalarla ilgileniyoruz.

Madem bunun Avrupa için iyi olduğunu düşünüyorsunuz, neden dünyanın geri kalanını bundan mahrum etmeye çalışıyorsunuz?

Etmeye çalışıyor muyuz?

Sıkı bir piyasa ekonomisi savunucusu olan ABD'li ekonomist Jagdish Bhagwati, finans sanayisini, ABD hükümetiyle birlikte "Wall Street Hazine

Kompleksi" kurmak ve dünya çapındaki sermaye trafiğini radikal bir şekilde liberalleştirerek başarılı bir küreselleşmeyi engellemekle suçluyor.

Bu konu üzerinde düşünmeye değer. Ne yazık ki Harvard ekonomistleri bile uzun zaman piyasa ekonomisini herkesin her istediğini yapabileceği bir ekonomi olarak gördü. Yıkıcı yanılgı burada. Ama küreselleşme ancak gerekli olan tüm temel şartların her yerde yerine getirildiğinde mümkündür: Hukuk güvencesi ve demokratik temele oturtulmuş bir ekonomi. Yanlış gelişmelerin nedeni bunun ciddiye alınmaması. Buna henüz hazır olmayan üye ülkeleri hemen kendi sistemimize almamalıyız. Gelişimin gerekli evrelerine saygı duymalıyız.

Dünya finans sistemindeki en önemli haksızlıklardan biri de, offshore merkezleri, yani zenginlerin vergi kaçırma yerleri. Sermayenin kırmızı alarm bölgelerini kaldırmayı engelleyen nedir?

Hiçbir şey; bu yerler gerçekten kaldırılmalı. Bir çırpıda onları işbirliğine zorlamanın veya finans piyasalarından dışlamanın zamanı geldi de geçti bile.

Bunu yapmak finans sanayisinin elinde değil mi? Offshore merkezleri sonuçta bankaların sadece başka yerlerdeki şubeleri değil mi?

Belki, ama biz yapmazsak rakiplerimiz yapacak. Müşteriler bundan faydalanabildikleri sürece faydalanmak istiyor. Ama biz yine de uluslararası eylemlerle bu saçmalığa son verilse seviniriz. Uluslararası terörle bağlantılı olarak bu tür boşlukların ne kadar tehlikeli olduğunu görüyoruz. 11 Eylül'den sonra artık kimsenin bu merkezleri onayladığını sanmıyorum.

Bunun yanında alternatif küreselleşmeyi savunanlar uluslararası finans işlemlerine getirilecek bir kazanç vergisini talep diyorlar. Bunu da destekliyor musunuz?

Hayır, bu sonuçta sadece tüketiciler için fiyatları yükseltir. Neden onlara ek bir külfet getirmek istiyorsunuz?

Daha fazla vergi adaleti için. Biz her poğaça için KDV ödüyoruz, öyleyse döviz piyasası da ödemeli. Bu sıradan tüketiciyi nadiren etkiler.

Ama bu neye yarayacak?

Uluslararası sorunlar için vergi mükellefiyeti ve spekülasyonların yatıştırılmasıyla kurların istikrar kazanması.

Bütün bu tartışma, ülkeler arası finans alışverişinin zararlı olup olmadığı tartışması kadar anlamsız.

Bu zararlı değil, ama spekülatör ordusunun hızlı bir şekilde girişi ve çıkışı kurların yükselmesine ve reel ekonominin zarar görmesine neden oluyor.

Bunun döviz ticaretinin dünya çapındaki bir bürokratikleşmesinden başka bir şeye yarayacağını sanmıyorum. Modern ekonomistler arasında Tobin vergisi öldü, çünkü çıkış noktası yanlış. Yasal çerçeve ve ekonomi siyaseti doğruysa kur oynamaları da kısıtlı olur.

Ekonomik küreselleşme geçen yüzyılda 1914 ve 1931 yıllarında iki kez başarısızlığa uğradı. Nedeni, ekonomi küreselleşirken siyasetin ulusal temelde sınırlı kalmasıydı. Bunu bu kez aşabilir miyiz?

Aynı hataların sürekli tekrarlanması aptalca bir şey. Geçmişten farklı olarak bugün küreselleşme sürecini istediğimiz yöne çevirme şansına sahibiz. Ama sadece ürün ve sermaye trafiğini küreselleştirmekle yetinmemeliyiz, hukuk devletine, demokrasiye ve kontrol edilebilir kurumlara yaymalıyız. Bunlar olmadan piyasa ekonomisi yürümez.

Alternatif küreselleşmeyi savunanlar da aynı şeyi söylüyor; Attac'a ne zaman katılıyorsunuz?

Kendimi kişisel olarak telaffuz etmenin ayrıcalığını çok seviyorum. Bu, beni bir grubun onaylama baskısını kabul etmekten kurtarıyor. Ayrıca kendini militan yöntemlerden yeterince soyutlamayan her şeye karşı kesin bir mesafe koymaya son derece önem veriyorum.

Akıl Hocası Susan George

Susan George ABD'de doğdu ama otuz yılı aşkın süredir Paris'te yaşıyor. Amsterdam'da bulunan Transnational Institute'un (TNI) Paris temsilciliğinin müdürlüğü görevini yürütüyor. Üçüncü dünyadaki açlık ve sefalet arasındaki bağlantıyı ortaya seren *Diğerleri Nasıl Ölüyor* (1976), *Bizim Paramız Nedeniyle Ölüyorlar* (1988) ve *Borç Bumerangı* (1993) adlı kitapları nedeniyle kalkınma siyaseti literatüründe önemli bir yere sahip. Susan George, çeşitli BM komisyonlarında danışmanlık yaptıktan sonra, 1996 yılına kadar Greenpeace International'ın yönetiminde yer aldı ve şu anda Attac-Fransa'nın Başkan Yardımcısı.

Sayın George, siz daha önce birkaç sosyal harekette yer aldınız. Attac'ı özel yapan nedir?

Susan George: Asıl harika olan, Attac'ın uluslararası bir kamuoyu yaratmaya çalışması. Uluslararası kurumları demokratikleştirmeliyiz; bu yüzden sosyal hareket uluslararası olmalı. Yön veren fikir budur.

Attac, asıl işi olan aydınlatmaya ve güçlü kurumları, özellikle de meclisleri etkilemeye sadık kalmamalı mı?

Her zaman çok fazla konuyla uğraşma ve dağılma eğilimi vardır. O zaman da bazıları çok fazla veya doğru olmayan sorunları ele aldığımızı düşünüyor. Örneğin ben, çevre konularına daha çok eğilmemiz gerektiğini düşünüyorum. Tunus ve Fas'taki Attac grupları için, Filistin sorununu gündeme getirmemek olmaz. Fransa'da bunu yapmıyoruz; çünkü bu veya başka sorunlar üzerinde yoğunlaşan gruplara ancak eşlik edebiliriz. Burada da liderliği ele almak bizim "misyonumuz" değil.

Meclisteki lobi çalışmaları ne durumda?

Meclis veya milletvekilleri, özellikle Fransa gibi fazla güçleri olmayan bir ülkede öncelikli hedef değil. Korkutmak istediğimiz hükü-

mettir, hem de çok korkutmak istiyoruz. Özellikle bu sol hükümetleri. Sol bir hükümetin karşısında durmak çok daha iyidir. Fransız hükümeti şu anda tepinmekle meşgul; sağcılar yüzünden değil, kendi seçmenlerinin beklentilerini boşa çıkardıklarına dair belirgin bir düşünceleri var. Ayrıca sadece hükümetler Brüksel'i etkileyebilir. Bu da müdahalelerimizin ikinci ana hedefi. IMF'yi, Dünya Bankası'nı ve DTÖ'yü de sadece ulusal hükümetler etkileyebilir. Bunun, caddelerdeki protestolar hariç, başka bir yolu yok. Ama o da her zaman gerçekleştirilemiyor. En son Doha'ya neredeyse kimseyi yaklaştırmadılar.

Attac, hükümetlere yapacağı bu etkiyi, sosyal demokrasiyle, özellikle de sendikalarla yapacağı ittifaklar olmadan, sadece orta vadede mi yapabilir?

Sendikalar sivil toplumun çok önemli bir parçası ve bizim de ittifak kurduğumuz sendikalar var. Ancak işçilerden çok işverenlerin tarafında olan sendikalarla hiç işimiz olmaz. Partilerle olan ittifaklar çok daha karmaşık. Ben, ister sosyal demokratlar olsun, ister herhangi bir başkası, partilerle olan her türlü resmi çalışmaya karşıyım. Bize istedikleri zaman katılabilirler, ama biz kendi sınırlarımızı çizmek zorundayız.

Eğitim ve protesto iyi güzel, ama güçle temasa geçilmesi gereken o an elbette gelecektir.

Eğitimin siyasetle en önemli bağlantı olduğunu düşünüyorum. Neden? Yirmi yıl önce siyaset daha basitti. "Amerika Vietnam'dan çık!" veya "Apartheid'a son!" dediğinizde, herkes o konuyu savunup savunmadığınızı anlardı. Bugün siyaset çok daha karmaşık. Hepimizin, ama özellikle de Güney'deki insanların hayatını etkileyen kararlar çok karmaşık örgütler tarafından veriliyor; hem de şeffaf olmayan prosedürlerle. Eğer bu mekanizmaların nasıl işlediğini bilmezseniz, mücadelenin nasıl yürütüleceğini de bilemezsiniz. En kötü ihtimalle hiç var olmayan bir şeye saldırırsınız.

Attac'ın çizgisi "sol" değil, demokratik.

Çoğu kişinin bundan hoşlanmadığını biliyorum. Geçmişteki büyük masalları tekrarlamak istiyorlar. Sınıflar arası kavga tabii ki eskiden olduğu gibi devam ediyor, ama artık daha çok orta sınıflar tehlike altında. Bütün bu insanlar işlerini, hayat standartlarını, çocuklarının eğitimini ve emekliliklerini tehlike altında görüyor ve ben sınıflar arası savaş edebiyatının çok yardımcı olacağını zannetmiyorum.
Daha da fazlası var: İnsanlar artık oylarının hiçbir değerinin olmadığını hissediyorlar. Seçtikleri her hükümetin arkasından, seçilen hükümetin bir gölgesi çıkıyor. Bu yüzden demokrasi gerekiyor! Daha önce kazandığımız ama artık sahip olmadığımız hakları geri alalım. Karşı taraf, eğer elinden gelse bizi hiç tereddüt etmeden, büyük bir zevkle 18. yüzyıla geri gönderirdi.

Solun sesi artık oldukça az çıkıyor.

Evet, duvarın yıkılmasından sonra yeni bir şey denemenin fırsatı doğdu. Bu kısa sürdü, çünkü hemen ardından zincirlerinden kurtulmuş kapitalizm ve neoliberal ideoloji geldi. Her şey hızlı olup bitti; karşı taraf daha iyi örgütlenmiş ve stratejik olarak kurnaz. Biz daha yeni uyanıyor ve örgütleniyoruz; umarım artık geç değildir.

"Lugano Raporu"nda bir kabusu anlattınız: Kapitalizmin kazandığını ve fazlalık olan insanları başından atacağını yazdınız.

Ama bu şu anda oluyor zaten. Sadece bir örnek: O kitabı yazarken AIDS'ten ölen yüz binlerce insandan haberim vardı, ama 39 ilaç şirketinin Güney Afrika'yı Generika kullanımından dolayı dava edecek kadar alçalacağını düşünmezdim. Bu ahlâksızlık. Ama fazlalıklardan kurtulmak bilinçli bir eylem olarak gerçekleşmiyor; ahlâksız olan "business as usual" (sıradan iş) olarak yapılıyor. Göstermek istediğim buydu: İnsanların beşte dördünün üretken olmadığında, yani fazlalık olduğunda artık ne toplum ne de ekonomi mümkündür. Bu yüzden böyle insanlardan kurtulmak gerekir ve bu da sert kararlar gerektiriyor.

Aynı şekilde devam etmek küresel felaketlere neden olacak. Bu da devrimleri değil; terör, çözülme ve kaosu getirecek.

Kesinlikle. Herhangi bir "büyük vizyonun" olanağını görmüyorum. Korkarım şartlar ya yavaşça düzelecek ya da yavaşça kötüleşecek. Uçuruma giden yolda bir dizi dramatik dönüm noktaları bekleyebiliriz; yani bir 11 Eylül zinciri. Öte yandan, genelde bir şey bekleyenlerin tersine, gözle görülür bir şekilde düzelme olduğunda toplu bir rahatlama olmuyor. Galiba bu yüzden bu kadar çok insanın yolda cesareti kırılıyor. Birkaç yüz teröristle kıyımlar gerçekleştirebilir ve bir "kültürler arası savaş" başlatabilirsiniz; ama binlerce Attac üyesiyle bir günde büyük reformlar gerçekleştiremezsiniz.

11 Eylül'den sonra "toplumlar arası anlaşmayı" önerdiniz. Çevresel yenilenmenin, yoksullukla mücadelenin ve demokratikleşmenin finanse edilmesi için bir tür Marshall planı veya küresel Keynescilik gerekiyor. Para bir dizi yeni küresel vergilerden gelecekti; bunun yanında Güney devletlerinin borçları silinecek ve finans vahaları kapatılacaktı.

Krizler zaten o korkunç 11 Eylül olayından önce de vardı. Ama şimdi bunlara yeni ve radikal bir güvensizlikle, devletler arasında olmayan ihtilaflar tehlikesi de eklendi. Böylece 40'lı yıllarda Bretton Woods kurumlarının ve Marshall planının tasarlanmasına benzer bir durum ortaya çıktı. Nefreti ve terörü körükleyen çaresizliğe karşı bir umut ve değişim anlaşmasıyla karşı koymak bizim sorumluluğumuzda. Bu gerekli ve finanse edilebilir. Zengin ülkeler yoksul ülkelere sırf kendi çıkarları için bile olsa, bu anlaşmayı önermeli. Çünkü teröristlerin istediği "kültürler arası savaşa" karşı koymanın başka bir yolu yok. Önemli olan, bütün katılımcıların hem söz sahibi hem de sorumlu olduğu devletleri bağlayan anlaşmaların yapılması. Kuzey devletlerine küresel vergilendirme ve dağılım zorunluluğu, Güney devletlerine ise sadece elit tabakanın ticaretten ve yardım paralarından istifade etmediği, gerçek bir demokrasi zorunluluğu getirilmeli. Bu demokratik sorumlulukları yerine getirmezlerse anlaşmaya dahil olamazlar.

Bu önerinin şu sıralar pek şansı yok gibi görünüyor.

11 Eylül'ün farklı bir zihniyeti getirmek için yeterli olup olmadığını merak ediyorum. Yarattığı şok, II. Dünya Savaşı'nı başlatan şok ka-

dar büyüktü. Bu yüzden bir değişim yaratacağını, yeni bir dünya düzenini getireceğini düşünmek pek de hayalcilik değildi. Sadece adalet uğruna değil, menfaat için. Ama şu anda 11 Eylül'den çıkardığım ders şu: Şok yeterince büyük değildi. Tam tersi: Şimdi muhalifleri suça iteceğinden korkuyorum. Zaten itti bile. ABD'nin kişisel özgürlükler konusunda aldığı önlemler bana fazlasıyla McCarthy dönemini hatırlatıyor. Baskın inançlara karşı gelen tartışma ortamı gittikçe daralıyor. sol kanatta bile.

Ciddi ahlâki depremler olmadan, liberal elit tabakanın yapısal değişikliklere gitmesi beklenebilir mi? Bu bakımdan Attac'ın görevi nedir?

İdeolojik kalıplarla mücadele etmek ve yeni örnekler kabul ettirmek Son dünya savaşından sonra neoliberal pozisyonları temsil etmek imkansız hale gelmişti. Ta ki sağcıların ideologları beyanlarıyla seyyar satıcılık yapmaya başlayana kadar. Ama bunun için iyi para aldılar. Ben bu heriflere "Gramsci sağcıları" diyorum. Kültürel hegemonyanın ne olduğunu anladılar ve fikirlerin sonuçlar yaratacağını çok iyi biliyorlar. O arada solcular daha çok "projeler" finanse etti. Şimdi biz de bunun sonuçlarına katlanıyoruz.

Neoliberal ideolojiye teoloji dediniz...

Evet, kelimenin tam anlamıyla bunu kastediyorum. Bu çok ahenkli bir ideoloji. Eğer içindeyseniz, rahat ve güvendesinizdir; rahatsız edici sorular yoktur. Financial Times'tan Martin Wolfe ile uzun bir söyleşi yaptım. Kendisi bu tür bir ekonominin zamanla herkese refah getireceğine inanıyor. Zamanla Çin'deki orta sınıf gelişecek, Hindistan'da böyle belirtiler zaten var. Zamanla refah herkesi kapsayacak... Bunlar saçmalık; ama insanlar buna gerçekten inanıyor. Bütün teolojiler gibi onlarınki de belirli menfaatlere hizmet ediyor.

AB şu anda, dünya ekonomi düzeninin kefili olan ABD'ye meydan okuyacak tek siyasi güç konumunda. Bu Attac için de Avrupa'nın birlik ve beraberliğini gündeme getirmek için bir neden değil mi?

Ben bunu hiç öyle görmüyorum. Doha'daki DTÖ zirvesinde, ABD ile

AB'nin bütün konularda tamamiyle görüş birliği içinde olduğu görüldü. AB, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ve ticaretin liberalleştirilmesi konusunda olabilecek en çabuk ilerlemeyi kaydetme stratejisini uyguluyor. Bu yüzden AB mücadelemizin öncelikli hedefi olmalı.

Dünya ekonomik düzenini demokratikleştirmek için DTÖ, Dünya Bankası ve IMF yapısında reform mu yapılmalı, yoksa tamamen kaldırılmalı mı ?

Bu tartışma beni çok fazla ilgilendirmiyor. Ben başka bir yol olduğuna inanıyorum. En kötüyü bertaraf etmek için küçük adımlar atarız ve bu da bir süreci başlatır. Mesele kuralları kimin koyduğu ve hangi şartlar altında konulduğudur. Değişimin ilk adımı şunu anlamaları olurdu: Sistemimiz yürümüyor. Ama buna bir kere başladılar işte.

Sosyal hareketler çok etkili olabilir, ama istikrarsızlığa meyillidirler. Eğer önümüzdeki beş yıl içinde Attac esas taleplerinin hiçbirini gerçekleştiremezse, dağılma tehlikesiyle karşı karşıya.

Bu doğru, ama gelecek beş yıl içinde bir şeyleri elde edeceğimize inanıyorum. Kuzey hükümetleri, istikrarsızlığın artmasının çıkarlarına uymadığını anlayacaklardır. Baskı sadece dışarıdan gelmiyor; iç baskı da söz konusu. Güney'e yardım için imza toplayan birkaç küçük grup yok artık; çok ama çok fazla insan tek ses olmak için birleşiyor.

Peki bu küresel sosyal hareket yeni bir dönemin başlangıcı değil de, bütün olarak frenlenemeyen, küresel bir kapitalizmin gelişimine karşı arada bir yerel olarak başarılı olan bir direnişse?

Eğer böyleyse, benim bu dünyayı yenik olarak terk etmem gerekir. Ama ben bunun bir şeyin başlangıcı olduğunu düşünüyorum. Çünkü on yıl önce yoktu; beş yıl önce de yoktu. Ayrıca, insanlardan umudu kesmeyi reddediyorum. O öldürmeme, gücü kötüye kullanmama iç güdüsünden. Söz konusu olan iyimserlik veya kötümserlik değil. Söz konusu olan, umuttur. Ben umut sayesinde yaşıyorum. Tabii ki hiçbir şeyin garantisi yok. Ama bu meselede son sözün söylendiğine inanmıyorum.

Eski Asker Daniel Cohn-Bendit

Daniel Cohn-Bendit 1945 yılında Güney Fransa'da doğdu. 1968'deki Paris öğrenci ayaklanmaları sırasında "Danny le Rouge" (Kızıl Danny) olarak tanındı. Öğrenci hareketindeki faaliyetlerine, Joschka Fischer'le sıkı bir siyasi dostluk kurduğu Frankfurt'ta devam etti. İster Yeşiller Partisi'nden bir siyasetçi olsun, ister "kaldırım sahilinin" editörü veya Frankfurt'ta çoklu kültürün baş aktörü olsun, Cohn-Bendit toplumsal gelişmeleri daima önceden sezmiştir. Şu anda Avrupa Meclisi'ndeki Yeşil grubun başında.

Sayın Cohn-Bendit, Attac'a girmenizin nedeni nedir?

Daniel Cohn-Bendit: Dünya piyasalarının yeniden düzenlenmesi talebini önemli buluyorum. Bence bu talep, piyasaya karşı çıkmadan temsil edilebilir; aynı zamanda her zamanki gibi planlanmış bir ekonomiye, geleneksel sosyalist ideolojiye karşı olduğunuzu da gösterebilirsiniz.

Bu nasıl açıklanabilir: Yıllar süren siyasi bir isteksizlik ve entelektüel bir suskunluk döneminin ardından, birden bire "azami bir programı" olan bir hareket ortaya çıkıyor ?

Hayır, "asgari programı" olan bir hareket! Merkezi talep hâlâ Tobin vergisidir. Bu, zararsız ve reformcu bir talep. Veraset vergisinin yükseltilmesiyle aşağı yukarı aynı seviyeyi izliyor.

Ama "başka bir küreselleşme" çok daha fazlasını kapsıyor. Tobin vergisi çoktan Attac'ın tek ilgi alanı olmaktan çıktı.

Geri kalan her şeyde bir belirsizlik var ama. Örneğin çok eleştirilen DTÖ ile ilgili ne yapılıyor? Attac bu kurumun reformunu mu, yoksa kaldırılmasını mı istiyor? En azından Fransa'da herkes bu konudaki fikrini saklıyor. Ama bu bir yön kararıdır. Dünyanın bir düzenleme merciine ihtiyacı var. Bu mercii bugün DTÖ'nün yaptıklarını yapmamalı. Çevreden istihdama kadar var olan tüm uluslararası anlaşmaların ticaret kararlarının bir normu haline geldiğini ve DTÖ için bağ-

layıcı olması gerektiğini düşünüyorum. BM'nin sorumluluğu altında bir şikayet olanağı verilmeli. Bu talepleri dile getirecek birileri lazım ve Attac burada çok net değil.

BM konusunda Fransa'daki görüş ayrılığını nasıl açıklıyorsunuz?

Attac-Fransa üç ideolojinin etkisi altında: Geleneksel, radikal sol kanat bu defa küreselleşme vasıtasıyla kapitalizmin kaldırılmasının gerekli olduğunu ispat etmeye çalışıyor. Bir diğeri alternatif küreselleşmeyi savunarak, AB'yi vurmak ve tekrar ulusal bağımsız cumhuriyete dönmek istiyor. Bu insanlara göre, demokrasi ve cumhuriyet insanların ihtiyaçlarına göre bir koruyucu vazifesi görür ve sadece ulusal çerçevede demokratik olarak uygulanabilir. Çünkü devletler üstü bir bağımsızlık temelde demokratik değildir. Yeşil hareket ise, üçüncü ayağı oluşturuyor: Fransa'da çılgın bir Bové hayranlığı yaşanıyor. Çiftçi Jose Bové, gıda bağımsızlığını simgeliyor ve bu şu anda Fransa'da son derece popüler. Şimdi de bunu yeni bir tarımsal siyasi boyutla bağdaştırıyorlar; dünya çapında da böyle. Her ulusun kendi gıdasına sahip olma ve üretme hakkı için savaşıyorlar.

Bununla Fransa'da hiçbir zaman Almanya'daki gibi güçlü olmayan çevre hareketi mi tekrarlanıyor?

Kesinlikle. Her iki ülkede bir çevre hareketine olan ihtiyaç tamamen farklı şekillerde kendini gösteriyor. Ulusal geleneklerin bunda ne kadar rol oynadığını görmek benim için daima çok ilginç. Örneğin Fransızlar için çevrenin bozulması kaygısı, domateslerin lezzetli olmaması kadar önemli değildir. Yani kalite önemlidir. Almanya'da ise, insanların yok olmasından çok çiçeklerin yok olması önem taşır.

Tekrar "asgari talep" suçlamasına dönelim: Berlin Kongresi'nde, hareketin esas talebinin, Tobin vergisinden saptığı anda kenara itileceğini söylediniz.

Bunu söylemedim. İç çelişkiler ortaya çıkacağı için bunların hareketi zorlaştıracağını söyledim. Bazıları, alternatif küreselleşmeyi savunan hareketi sosyalizme yeni bir başlangıç olarak görürken, diğerleri bunu duymak bile istemiyor. Soyut olunduğunda, örneğin bir DTÖ re-

formunun kimler tarafından ve nasıl yürütüleceği konusunda bir tartışma yapıldığında, olay dağılıyor. Bernard Cassen, ulusal devletçi siyasetin değiştirilmesini önerirdi; diğerleri tıpkı benim gibi, Avrupa bazında siyasi içeriklerin reformuyla yanıt verirdi.

Sadece tek bir ağızdan konuşan bir Avrupa, küresel yapılarda değişiklik yapma gücüne sahiptir.

Asıl nokta budur. AB Bakanlar Kurulu'nun Laaken'deki toplantısı sırasında göstericilerin bu bilinçten çok uzak olmamasını enteresan buldum. Bu gösterinin G-8 zirvesi sırasında yaşanan saldırganlıkla hiç ilgisi yoktu. İtiraf etmeseler de, AB'nin onlar için farklı bir meşruiyeti var.

Tobin vergisinin kabul ettirilmesi, meclislerle ilgili küresel bir meselede Avrupa'nın fikir birliğine varıp varamayacağını gösteren uygulamalı bir durum araştırması olurdu.

Avrupa Meclisi şu ana kadar sadece danışma işlevi gördü. Ama yine de Fransız sosyalist milletvekili Harlem Désir'in hükümete rağmen yol alan bir raporu var. Ama Tobin vergisi için yapılan belirleyici oylamada on veya yirmi oyla kaybettik.

Öyleyse işe ulusal meclislerden başlanarak Avrupa'ya baskı artırılıyor.

Ama bunun önce başarılması gerekiyor. Fransızlar yüzde 1'lik bir tobin vergisinin ulusal düzeyde uygulanmasına karar verdi. Ama Alman meclisinde SPD ve Yeşillerin bunun için çok çalışması gerek. Hollanda'da bu çoğunluğu sağlayamazsın, İtalya ve İspanya'da da öyle. Attac da vekil çoğunluk sağlamak için şu ana kadar çok fazla bir şey de yapmadı.

Yine de Tobin vergisi, malum ABD direnişine rağmen sadece Avrupa'da uygulansa işe yarar mı?

Bunun uygulamadan çok ideolojik bazda anlamı olurdu. Ama bu yüzden yanlış olmazdı. Çünkü bu bir savaş ilanı olurdu. Bütün me-

sele, devam eden küreselleşmenin nasıl yapılandırıldığı konusu. Avrupa bütün yönleriyle ancak gerçek anlamda bir güç olunca masaya yatırılacak. Yani Avrupa, kendini neoliberal ABD projesine karşı koyan sosyo-ekolojik bir proje olarak gördüğünde.

"Kültürlerin savaşı" mı?

Bu, kültürlerin sürdürmemiz gereken savaşı. Bundan kesinlikle eminim. Ancak şu anda bunu Yeşiller ve Joschka kibar tabirle pek görmüyorlar; kaba tabirle ise hiç görmüyorlar.

Tobin vergisi veya DTÖ reformu tek başına bu "kültürlerin savaşında" siyasi olarak pek karizmatik olmazdı.

Bu yüzden şu soruyu tartışmaya açmak istiyorum: Kapitalizmle sosyalizm arasındaki alternatifi aşabilecek, özerk ve demokratik bir toplum nasıl olabilir? Bireysel ve kolektif özerklik hakkında konuşmamız gerekiyor. Kolektif üretim şekilleriyle ilgili tartışmayı yeniden başlatmamız gerektiğini düşünüyorum; hem de piyasa içindeki kolektif üretim şekillerini.

Attac-Almanya, Attac-Fransa kadar güçlenecek mi?

Bu hareket Almanya'da şu anda gerçekleştirebileceğinden daha fazla talebi ima ediyor. Berlin Kongresi sırasında dehşete kapıldığımı söylemeliyim. Altvater gibi sosyalist eskisi Yeşiller Attac'ın sözcüsü olursa, Jean Ziegler ve Horst Eberhard Richter gibi kişiler olursa, bu örgütlenme var olandan daha ileriye gitmez. Bütün hareketlerde hep aynı kişilerin aynı tartışmaları yapması iyi değildir. Bu, önceden programlanmış bir çıkmazdır.

Genç beyinler önce kendini göstermeli.

Meclis dışı hareketler var olduğundan beri bu sorun mevcut. 68'li hareket kendi beyinlerini yaratmış tek hareket olmuştur. Onların da Marcuse'ı vardı, ama buna paralel olarak da bir şeyler gelişti. 68'lileri daha sonra ortaya çıkan hareketlerden farklı kılan budur ve bu çok

büyük bir sorun.

Yeşiller tekrar kendilerine güvenilmesini sağlayabilir mi, yoksa seçmenler Attac'a akmaya devam eder mi?

Attac kongresinde genç bir kadın şöyle diyerek yaygın havayı ifade etti: "Yeşillere karşı olan bu mücadeleden bıktık artık, somut konular tartışmak istiyorum; o zaman kimin ne olduğunu görürüz." Şu anda yapmak istediğim en son şey, Yeşillerle bu hareketle uyum içinde kalabilmek için nasıl değişmeleri gerektiği konusunda bir tartışma yaratmak. Çünkü o zaman başka seçmenler için siyasi olarak uygun olmaktan çıkarlar. Bu hareketle ilgili gerekçeli mücadelem artık şu noktaya gidiyor: Bütün Almanya veya bütün Fransa sizinle aynı şeyleri istiyormuş gibi davranmayın! Bir azınlığın sabırsızlığını dile getiriyor, çoğunluğu belirli şeyler hakkında düşünmeye zorluyorsunuz. O zaman tek işleviniz siyasetin şartlarını değiştirmek olur.

Ama çoğu bu kadar naif değil veya ima ettikleri gibi Yeşillerden ideolojik olarak hayal kırıklığına uğramış değiller; yalnızca çok soyut bir başarısızlığı eleştiriyorlar. Örneğin Yeşillerin küreselleşmeyi siyasi gündeme getirmemesi gibi.

Doğru, bunu inkâr etmem zaten. Bu eleştiriyi haklı buluyorum. Fransızlar ve Belçikalılar tarafından harekete geçirilen Avrupalı Yeşillerin niyetleri, Almanya'daki Yeşillerin niyetlerini çok fazla aşıyor. Ama Alman Yeşiller iktidarda oldukları için belli içeriklere uymak zorundalar. Örneğin emeklilik reformunda Fransız Yeşillerin gözünde neoliberal bir dönüş yaptılar. Ben bunu bu şekilde görmüyorum, çünkü Fransız Yeşilleri'nin emeklilik meselesindeki geleneksel konumlarını pek etkili bulmuyorum. Ama bu dönüşte tabii ki neoliberal bir boyut vardı. Yeşiller, piyasa ekonomisi boyutuna öyle talip oldular ki, piyasa ekonomisinin dünyadaki sonuçlarını göremez oldular. Veya şöyle ifade edeyim, soyut olarak bu sorunları görüyorlar, ama siyasetlerine katmadılar. Bu konuda Attac tarafından haklı olarak eleştirildiler.

Yani Yeşillerin değişmesi gerekiyor.

Ama bu hareketten vazgeçmeleri anlamında değil. Hareket ve meclisteki iktidar partisi arasında bir gerilim olmalı.

Bu kulağa çok savunmacı geliyor. Örneğin SPD'de bazı vekiller şöyle diyor: "İyi ki Attac var." Bu dış baskı sayesinde parti içinde küreselleşmeyi eleştiren muhalefet güçleniyor.

Sosyal demokratlar her zaman, "iyi ki bu hareket var" der, ama sıra kararlara geldiğinde işler değişiyor. Bunlar avunmak için söylenen sözlerdir. Savunmacı değilim, şunu söylüyorum: Kamuoyundaki tartışmada gerginlik olmalı ve Yeşiller de buna katlanmalı. Bu arada hareketin her şeyi talep edebilecek bir haklılığı var. Bir hareket "her şeyi istiyorum" diyebilir. Tıpkı Cenova'daki genç insanlar gibi: Yoksulluğa artık daha fazla katlanamıyoruz, derhal kaldırılmalı. Bu talep haklı ve yasal. Ama iktidara gelseler, yoksulluğu hemen kaldırabileceklerinden şüpheliyim. Ama konu bu değil. Konu şu: Bu yoksulluğa yeterince duyarlı mıyız? Hayır, değiliz. Siyaset, çoğunlukların üstesinden gelebilmeli, hareketler ise beyinleri fethetmeli.

Güney'in Sesi Walden Bello

Walden Bello, Focus on the Global South (Küresel Güney) adlı örgütün başkanı ve Porto Alegre'deki Dünya Sosyal Forumu'nun koordinatörlerinden. Princeton Üniversitesi'nde sosyoloji okuyan Bello, Kaliforniya Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptı ve 1994 yılına kadar Institute of Food and Development Policy'yi (Food First) (Gıda ve Kalkınma Siyaseti Kurumu- Önce Gıda) yönetti. Şu anda Manila ve Bangkok'taki üniversitelerde profesörlük yapıyor.

Sayın Bello, 11 Eylül'ün alternatif küreselleşmeyi savunan hareket üzerindeki sonuçları ne oldu?

Walden Bello: Bağışlanması mümkün olmayan bu saldırılar, alternatif küreselleşmeyi savunan hareketi dünya çapında güçlendirdi, çünkü artık barış hareketiyle beraber yol alınıyor. Diğer yandan, 11 Eylül

ABD için bir tür hediyeydi; hâlâ da öyle.

Hediyeyle neyi kastediyorsunuz?

ABD'yi eleştirmek daha zor oldu. ABD'nin tüm dünyaya yaydığı neoliberal ekonomi sistemi, 1997'den itibaren dramatik bir meşruiyet krizine girmişti. Bu kriz, sadece bir ekonomik güç krizi değil, aynı zamanda bir demokrasi kriziydi de. Şimdi bu tamamen arka plana atıldı. Bunun yerine saldırılar, ABD'nin sömürgeci doktrinlerine bir meşruiyet vermiş gibi: Doğru bulduğumuz zaman müdahale ederiz, nereye istersek gireriz. Afganistan'ın bombalanmasındaki mesaj buydu. Tıpkı daha önce Kuveyt ve Kosova'da yapıldığı gibi. Sivil nüfusu dahil olmak üzere bir ülkeyi bombalıyoruz, çünkü orada teröristlerin barındığını düşünüyoruz. Toplumları yok sayarak dünyanın jandarmalığını üstleniyoruz. Listede Afganistan'dan sonra Yemen, Sudan, Somali var. Sonra belki de Kolombiya? Kriterler burada da uyuyor. ABD'nin bu tutumu biz Güneyliler'de tehlikeli bir acizlik duygusu uyandırıyor.

Ama ABD bütün devletleri bu terörle mücadeleye dahil etti. Asya'da da neredeyse tüm hükümetler bunu kabullendi.

Bunu nedeni fırsatçılık. Tabii ki üçüncü dünyanın elit tabakası IMF ve Dünya Bankası'ndan kredi almaya devam etmek istiyor. Ama Filipinlerde ve yaşadığım Tayland'ta orta tabaka kararsızlık yaşıyor. İnsanlar dehşet içinde ve kurbanlara karşı sempati besliyorlar. Ama aynı zamanda şunu da söylüyorlar: Buna ABD neden oldu. George Bush hükümeti her fırsatta İslam'a karşı bir savaş sürdürmediğini belirtse de, burada kültürel bir üstünlük iması var. Müslümanlar arasında radikal İslamcılık gittikçe popülerleşiyor. Uzun vadede ABD'nin tek kazancı kinin artması olur.

ABD ve küreselleşmeyi neredeyse eş anlamlı tutuyorsunuz.

Kuşkusuz, Avrupalı şirketler de buna dahil. Ama dünya ticaret ve finans sisteminin çoğu halkla ilişkiler işini ABD yaptı.

Neoliberal küreselleşme yanlıları Seattle, Cenova ve Asya krizinden sonra kendilerini eleştirenlerle konuşmaya hazır değiller mi?

Gerçekten de ekonomistlerin güveni ciddi biçimde zedelendi. Eski Dünya Bankası Müdürü Joseph Stiglitz'in Nobel ödülü bunu gösteriyor. Ama akademik ideologlarla süslü neoliberal sözlerle sadece ABD'nin çıkarlarını örtmeye çalışanları ayırmak gerek. Çünkü bunlar serbest ticaret ve korumacı gümrük sistemi, tek taraflı ve çok taraflı anlaşmalar propagandası yapıyorlar. O an işlerine hangisi gelirse. Örneğin ABD tüm dünyada sübvansiyonların kaldırılması için baskı yapıyor, ama kendi tarım sistemi planlı ekonomiye uyuyor. ABD'li bir çiftçi gelirlerinin yüzde 60'ını devletten alıyor. Benim izlenimime göre, ABD yönetimi uygulamada pragmatik ama ideolojide neoliberal. Bu çok tahrip edici bir birleşim.

AB, Kuzey ve Güney arasında bir nevi arabuluculuk rolünü mü üstlendi?

Avrupalılar lafta belki daha az neoliberal, ama yaptıkları bunu yansıtmıyor. Asya finans krizi sırasında IMF ilgili ülkelerin eline belki ABD ekonomisine uygun olan ama Güneydoğu Asya'da her şeyi daha da kötüleştiren radikal bir düzensizlik ve "istikrar programı" tutuşturduğunda AB neredeydi? IMF içinde güçlü bir konumda olan Avrupalılar belki düzenleyici bir işlev görebilirdi. AB, Asya-Avrupa Zirvesi'nde de (ASEM), Amerikan stili finans sistemine karşı bir fikir beyan etmedi. En son Doha'da üçüncü dünyanın Avrupa desteğine ihtiyacı oldu. Ama AB, Amerikalılarla beraber DTÖ'nün yeni bir ticaret toplantısı ve yatırım anlaşması için baskı uyguladı. Hayal kırıklığı içindeyiz.

Siz bir "küreselleşme karşıtı" mısınız?

Küreselleşme çok olumlu olabilir ve çeşitli halkların ekonomilerinin mantıklı bir işbirliğine karşı değilim. Ama üçüncü dünya devletlerinin küreselleşme adı altında dünya piyasasına mümkün olan en hızlı şekilde sokulması çok zarar verici. Eğer küreselleşme buysa, bu kelimeyi artık sevmiyorum.

Dünya Bankası'nın en son araştırmasına göre, piyasalarını açan üçüncü dünya ülkeleri daha iyi durumdaymış.

Aksine, DTÖ ve Dünya Bankası'nın yapısal uyum siyasetinin talep ettiği siyasi çerçevesi olmayan ticaret, üçüncü dünyadaki eşitsizliği ve yoksulluğu körükledi. Center for International Economic Policy Research (Uluslararası Ekonomi Siyaseti Araştırmaları Merkezi) araştırmasına göre, 80'li ve 90'lı yıllarda 77 ülkede ortalama gelir, himayecilik yılları olan 60'lar ve 70'lere kıyasla sadece yüzde 6 oranında arttı. BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı şu sonuca vardı: Nüfusun yüzde 20'lik üst tabakasının gelir payı yaklaşık yüzde 64 ve bu rakam, 1991'de %80 oldu. Bu, büyümenin durma noktasına geldiğini ve eşitsizliğin arttığını gösteriyor. Afrika ve Latin Amerika'nın birçok uslu borç ülkesi bunu yaşadı. Aynı şekilde, finans krizinden sonra Filipinler ve Asya kaplanları da IMF'nin neoliberal yapı uyumunu zorla kabul ettikten sonra aynı kaderi paylaştı.

Bu "kaplanlar", yani Kore, Malezya, Tayland ve Tayvan diğer Asya ülkelerine kıyasla ekonomik olarak hâlâ önde.

Ama sadece, ilk başta yerel piyasalarını koruyup, ithalat ürünlerine sübvansiyon uyguladıkları için. İlk başta serbest ticaret siyaseti değil, merkantilizm uyguladılar. Ekonomik mucizelerinin ardındaki sır buydu.

Himayeciliğe geri dönüş mü istiyorsunuz?

Özellikle üçüncü dünya ülkeleri gelecekte ticaret siyasetlerini ulusal kalkınma siyasetleriyle uyum içinde sürdürme olanağına sahip olmalı. Gümrüklerini yükseltme ve ekonomilerini dünya ekonomisinin dalgalanmalarından koruma şansları olmalı. Her yöne sıçrayabilen sermaye transferlerinden kendilerini koruyabilmeli, ithalat yerine iç piyasalarına ağırlık verme özgürlükleri olmalı. Sadece ekonomik değerlere değil, dayanışma gibi başka değerlere de ağırlık verebilmeliler. Bütün olanlar, bu tür bir küreselleşmenin kuralları altında artık mümkün değil. Dünyadaki her devlete aynı siyasi ve ekonomik düzen sistemini giydiriyorlar. Ama aynı beden herkese uymuyor. Yok-

sul ülkeler, ekonomide devletin ya da piyasanın ne kadar belirleyici olacağı konusunda kendi düşüncelerini gerçekleştirebilmeliler.

DTÖ'nün kalkmasını istiyorsunuz, ancak bu pek gerçekçi değil, öyle değil mi?

DTÖ'nün çok fazla gücü var. Tıpkı IMF ve Dünya Bankası gibi zengin ülkeler tarafından yönetiliyor. Doha'daki konferansda, planladığı gibi DTÖ'nün daha güçlenmesini önleme hedefi kesinlikle gerçekçi. Burnunu bir de yatırım şartlarına, dünya çapındaki sosyal, iş ve çevre standartlarına sokmamalı.

Ama DTÖ'deki çevre ve sosyal standartları özellikle STÖ'ler istemiyor mu?

Bazı STÖ'ler ve insan hakları örgütleri bunu yapıyor. Ama üçüncü dünyadaki gerçek STÖ'ler değil. Her şey kulağa çok hoş gelse de, bu tür standartlar himayeci amaçlar için suistimal edilebilir. Kuzey ülkeleri, aralarında anlaşarak piyasalarını yoksul ülkelerden gelen mallara kapatabilirler.

Birçok üçüncü dünya devletinde vatandaşlara sendika kurma hakkı bile tanınmıyor.

Kuşkusuz bu düzeltilmeli, ama neden ille de DTÖ aracılığıyla olsun? Güney'deki işçilere en çok yarayacak olan şey, Kuzey'in piyasalarını kalkınma ülkelerinin mallarına açması.

Çevre ve sosyal standartlar söz konusu olunca, endüsri ülkelerinin ekonomistleri ve sendikaları Güney'e uymadığı son derece ortada olan çıkarları temsil ediyor. Alternatif küreselleşmeyi savunan hareket, bu tür iç çelişkileri şu ana kadar görmezden geldi.

Çünkü ortak noktalar daha geniş ve daha önemli. Bu hareketler, eskilerine kıyasla daha az ideolojik, ama daha pragmatik. Tabii ki kolayca aşılamayacak ihtilaflar olacaktır. Ama şu anda bizi birleştiren şeylerde yoğunlaşıyoruz.

Alternatif küreselleşmeyi savunan hareket şu anda neyi tartışmalı?

İleriye bakmalıyız. Etkili bir kalkınma nasıldır? Küresel bir şekilde yönetilen yeni kurumlar hakkında konuşmalıyız.

Bunlar nasıl işleyebilir?

IMF'nin yerini yeni bir dünya finans kurumu almalı. Bu kurum, şimdikinden daha az merkezi ve BM sistemi içine entegre edilmiş olmalı.

BM'nin etkinliği ne yazık ki sıkça eleştiriliyor.

Bu yüzden var olan BM örgütlerinde belirgin bir işlev artışını savunuyorum. BM'de "bir ülke, bir ses" prensibi geçerlidir. Oysa IMF ve Dünya Bankası içindeki güç sermayeyle orantılı. UNCTAD, UNDP, ILO ve UNEP çoktandır ticaret, kalkınma, iş ve çevre gibi siyasi alanlara el atmış durumdalar. Ama DTÖ bu görevi yasal dayanağı olmadan üstlenmek istiyor. Dünyadaki demokrasi için birbirini denetleyen, geniş bir kurumlar yelpazesi önemli. Yoksa yalnızca merkezi bir kurum değil. Her şeyi birbirine uydurdukça, sistemler daha hassas bir hale geliyor ve olumsuz sonuçlar daha geniş bir alana yayılarak, herkes için daha tehlikeli bir hal alıyor.

KAYNAKÇA

Bölüm I: Bir Şeyler Kıpırdanıyor

1- Der Spiegel degisi 30/2001

2- age

3- age

4- Thomas Schmid, "Trübe Romantik" (Karamsar Romantizm), Frankfurter Allgemeine (FAZ) gazetesi 21.07.01

5- Multiliteral Agreement on Investments

6- Maria Mies, Globalisierung von unten - Der Kampf gegen die Herrschaft der Konzerne, Rotbuch, Hamburg 2001

7- Hans-Peter Martin/Harald Schumann, Die Globalisierungsfalle, Reinbeck 1996

Bölüm II: Küreselleşme Hatalı Program İzliyor

1- 10.12.2001'de yapılan konuşma

2- Romeo Rey, "Zusammenbruch in Zeitlupe" (Çöküş Büyüteç Altında), Frankurter Rundschau, 15.12.2001

3- Georg Blume, "Polo für die Massen" (Kitleler için Polo), Die Zeit gazetesi, 13.12.2001

4- Stephen Roach, "Back to Borders" (Sınırlara Dönüş), Financial Times, 28.09.2001

5- Süddeutsche Zeitung gazetesi, 01.09.2001

6- UNCTAD 2001, World Investment Report 2000, Cenevre

7- Mark Weissbrot, "The Emperor has No Growth" (İmparator Büyümüyor), Center for Economic and Policy Research Washington, 2001

8- Marcello de Ceco, "Origins of the Post-War Payments System" (Savaş Sonrası Ödeme Sisteminin Kökleri), Cambridge Journal of Economics, Nr. 3/1979, s.49

9- Uluslararası Ödeme Dengeleri Bankası, 2000 ve 2001 yıllarına ait yıllık ra-

porları, Basel

10- McKinsey & Co., Der entfesselte Markt (Zincirlerinden Kurtulmuş Piyasa), 1997, Frankfurt

11- Steven Solomon, The Confidence Game (Özgüven Oyunu), s. 294, New York, 1996

12- Meksika 1995, Tayland, Endonezya, Güney Kore, Filipinler, Malezya 1997, Brezilya, Rusya 1998, Ekvator 1999, Arjantin 2001

13- Solomon'dan alıntı, s. 193

14- Ebd. s. 216

15- Ebd. s. 244

16- Carolin Emcke, "Wir sind bloss Sklaven" (Sadece Köleyiz), Der Spiegel 16/2001

17- Labour and Social Issues Relating to Export Processing Zones. ILO 1998, Cenevre

18- International Confederation of Free Trade Unions

19- Vincent Lloyd'tan alıntı, Against the Workers, in Multinational Monitor, Eylül 2001, Washington

20- Michel Camdessus, Rusya ve IMF, ABD-Rusya iş konseyinde yaptığı konuşma, 01.04.1998

21- Klaus C. Engelen, Büyük Parayı Goldman Sachs götürüyor, Handelsblatt gazetesi, 20.07.1998

22- Boris Karaglitzky, Committee on Banking and Financial Services önünde verdiği yeminli ifade, Temsilciler Meclisi, 10.09.1998

23- Jürgen Schrempp, Gerhard Schröder, Siegmar Mosdorf, Bangkok'taki Asya-Avrupa zirvesiyle ilgili bildirileri, tageszeitung gazetesi, 10.09.1998

24- Banque Parisbas'ta yapılan ve 26.11.1997 tarihli FAZ'ta yayınlanan araştırmada verilen değerlerin hem Dresdner Bank, hem de Westdeutsche Landesbank tarafından tekzip edilmesine rağmen iki bankada kendisine ait kesin bir bilgi vermedi.

25- Stephen Grenville, Bank of Australia, Monash Law School Foundation sırasında yapılan konuşma, 21.05.1998

26- Handelsblatt gazetesi, 10.09.1998

27- Heribert Dieter, Asya krizi ve IMF, Duisburg Gerhard-Mercator Üniversitesi, Kalkınma ve Barış Enstitüsü, INEF raporu 29/1998

28- IMF yıllık raporu, Washington 1997, s.66

29- Der Spiegel dergisi 4/1998

30- International Herald Tribune, 04.02. 1998

31- Handelsblatt, 22.08.1997

32- Reuters, 24.08.1997

33- Wall Street Journal Avrupa, 25.09.1998

34- New York Times,14.01.1998, International Herald Tribune, 15.01. 1998

35- Business Week, 01.06.1998

36- "Fund Managers in a Surrey State" adlı makaleden, The Times, 05.12.1997, Londra

37- Nichola Bullard, Walden Bello, Kamal Malhotra, Focus on the Global South Enstitüsünün Taming the Tigers araştırması, Bangkok, Mart 1998

38- IMF başkan vekili Stanley Fisher bunu Asya kriziyle ilgili yaptığı bir konuşmada özellikle belirtti: "The Asian Crisis-a View from the IMF", Adress at the Midwinter Conference of the Bankers Association for Foreign Trade, Washington, 22.01.1998

39- Wall Street Journal, 03.03.1998

40- Financial Times, 15.01.1998

41- CNBC kanalındaki bir söyleşiden, 08.01.1998

42- Martin Feldstein, Refocussing the IMF, Financial Times, Foreign Affairs'ta, Mart/Nisan 1998

43 Financial Times 15.01.1998

44- Euromoney, Mart 1998

45- Seul'da bir konuşma, 06.06.1998

46- 07.06.1998'de Seul'da yapılan bir konuşma

47- Financial Times, 26.03. 1998

48- Katrin Terpitz, Alman şirketler Kore'ye giriyor, Handelsblatt gazetesinden, 18.03.1999

49- Handelsblatt 19.05.1998

50- The Asian Debt and Development Crisis 1997-9?; Causes and Consequences, World Development'tan, Ağustos 1998

51- Dünya Bankası Başkanı Wolfensohn'un 01.10.1998'de Washigton'daki sözleri, Tagesspiegel Gazetesi 02.10.1998

52- Economist, 03.10.1998

53- International Herald Tribune, 05.02.1999

54- Harald Schumann, Sermayenin Devrimi, Der Spiegel, 25/1999

55- Paul Krugman, Crying with Argentina, New York Times, 01.01.2002

56- Uygun kavramlar uzun zamandır var: Örneğin Jörg Huffschmid'in Demokratikleşme, İstikrarlaştırma ve Kalkınma adlı yazısı; IMF ve Dünya Bankası için bir reform senaryosu, Blaetter für deutsche und internationale politik, 11/2000

57- Rolf Obertreis, IMF'nin zirvesinde net sözler ve belirgin vizyonlar, Tagesspiegel, 26.09.2000

58- Joseph Stiglitz, The New Republic'tan The Insider, 17.04.2000

59- Söyleşi sayfasına bakınız

60- Haziran 2000'de Berlin'de yapılan "21.yy'da modern yönetim"adlı yönetim seminerinde yapılan konuşma

61- 29.05.1998'de yapılan konuşma

62- Peter Harcher, Andrew Cornell, Mr. Yen'in pişmanlığı, Australian Financial Review, 25.06.1999

63- Frankfurter Allgemeine Gazetesi, 28.09.2000

64- Dean Baker and Karl Walentin, Money for nothing, The increasing cost of foreign reserve holdings to developing nations, Center for Economic and Policy Research, Washington, 2001

65- Heribert Dieter, Bilim ve Siyaset Vakfı, Uluslararası finans piyasalarının düzenlenmesi için siyasi önlemler, Heinrich-Böll-Vakfı için yazılan bir yazı, Berlin, 2000

66- Handelsblatt, 28.06.2000

67- Julian Warmsley, The New Financial Instruments: An Investors Guide, New York 1988

68- Tresury= Hazine Bakanlığı, ABD Maliye Bakanlığı'na verilen ad, Jagdish Bhagwati, The Capital Myth, Foreign Affairs Mayıs/Haziran 1998

69- James Tobin, A Proposal for international Monetary Reform, The Eastern Economic Journal'dan, 3-4, Haziran/Ekim 1978

70- Finançial Times, Almanya, 14.12.2001

71- Bu hesaplama ayrıca işlemlerin %20'sinin vergilendirilmediğini ve hükümetlere, merkez bankalarına ve uluslararası örgütlere ait bir başka % 20'lik bir miktarın da vergiden muaf olduğunu göz önünde bulunduruyor. Oxfam Great Britain, Time for a Tobin Tax?, Mayıs 1999, Londra

72- Konuyla ilgili şuna da bakınız: Peter Waldow, Peter Wahl, Döviz geliri vergisi- geleceği olan bir kavram, WEED bildirisi, Şubat 2001, Bonn

73- Barry Eichengreen/James Tobin/Charles Wyplosz, Two cases for sand in the wheels of international finance, The Economic Journal 105'ten, 1995

74- Frankfurter Allgemeine gazetesi

75- Harvey L. Pitt, ABD Temsilciler Meclisi'nde Finansal Hizmetler komitesine verdiği ifade, 26.09.2001

76- Don Radlauer, Black Tuesday, The World's Largest Insider Trading Scam?, Institute for Counterterrorism, 19.09.2001, Tel Aviv

77- Offshore Financial Centers, IMF Background Paper, 23.06.2000, Washington

78- UN Office for Drug Control and Crime Prevention, Financial Havens, Banking Secrecy and Money-Laundering, 1998, New York

79- Joseph Stiglitz, Terör Saldırılarından Korunmanın Yolları Ülke İçinde Başlar, Handelsblatt gazetesi, 10.10.2001

80- Süddeutsche Zeitung gazetesi, 12.02.2001

81- International Herald Tribune, 12.05.2001

82- Financial Times, 29.11.2001, ABD daha önce de vergi kaçakçılığı ile ilgili ciddi önlemler aldı. Benzer anlaşmaları İsviçre, Lüksemburg ve daha birçok ülkeye de zorla kabul ettirdiler. ABD vatandaşları için offshore merkezleri sıkı bir şekilde sınırlandırılmış durumda. Neue Zürcher Zeitung gazetesi, 26.05.2001

83- Welt am Sonntag gazetesi, 18.11.2001, Der Spiegel, 41/2001

84- Robert Wade, Küresel Eşitsizlik, Economist, 28.04.2001

85- David Dollar, Aart Kraay, Spreading the Wealth, Foreign Affairs'tan, Ocak/Şubat 2002

86- International Herald Tribune, 11.07.2000

87- Oysa mesele teslimatların % 75'inin iç piyasada satın alınması, ithalat ve ihracatların buna göre şekillendirilmesiydi. Bakınız: India Loses Auto Dispute with USA, EU at WTO, The Hindu, 19.10.2001

88- Bunlar UNDP ile Uluslararası Kalkınma Bankası'nın ortak araştırmasının sonuçlarıydı, Wall Street Journal, 08.03.1999

89- Oxfam International, Eight Broken Promises, Why the WTO isn't Working for the World's Poor, Londra, 2001

90- UNCTAD, Ticaret ve Kalkınma Raporu 1999

91- Fritz Vorholz, Masada Bir Şey kalmadı, Die Zeit gazetesi, 31.10.2001

92- Bu "Intellectual Property Committee" idi. Üyeleri arasında özellikle DuPont, Monsanto, Bristol Myers gibi kimya ve ilaç şirketleri vardı.

93- Reuters, 31.10.2001

94- Cornelia Bolesch, "DTÖ Günışığına Çıkmalı", Süddeutsche Zeitung gazetesi, 07.11.2001

95- Mekanizmadaki Kum Taneleri, Attac'ın genel bildiri mektubu,19.11.2001

96- J.R. Vastine, Statement before the Interagency Trade Policy Staff Committee, 19.05.1999

97- Bilgiler ABD sansüründen geçmiştir, Economic Policy Institute, www.epinet.org

98- Business Week'in ortaya attığı bir tartışma, www.aflcio.org/paywatch'tan

99- Bavyera ve Saksonya Bağımsız Eyaletlerinin Gelecek Sorunları Komisyonu, Almanya'da meslek sahibi oranları ve işsizlik, Bölüm 1, 1996, Bonn

100- Almanya'daki istatistiklere ve DBG'nin hesaplarına göre: Almanya'da gelir artışı, 18.09.2001, Düsseldorf

101- Claus Schafer, Eşitsizliklerin Siyasi Sonuçları Yok Mudur? 11/2001

102- Almanya Çalışma ve Sosyal Bakanlığı: Alman hükümetinin fakirlik ve zenginlik raporu 2001, Berlin

103- Helmut Kramer, Economic Aspects of Tax-Coordination in the EU, Avusturya ekonomi bilimleri araştırma enstitüsü, (WIFO), 1998, Viyana

104- Alman Meclis oturumu, dünya ekonomisinin küreselleşmesiyle ilgili Enquete-Komisyonu'nun ara raporu, 13.09.2001, Berlin

105- Handelsblatt, 18.03.1999

106- Deutsche Bundesbank, 1997'de Batı Alman işletmelerinin randıman ve finans durumları, 1998'deki Ekim raporundan, Frankfurt.

107- Handelsblatt, 02.03.1999

108- "Allianz göç etmekle tehdit ediyor", Handelsblatt, 25.02.1999

109- Marc Brost, Portföy için Turbo, Die Zeit, 13.01.2000

110- Bakınız: Martin Höppner, Alacakaranlıktaki şirket ilişkileri, Hans Eichel'in Deutschland AG'yi çözme planı, Max-Planck Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü, 2001, Köln

111- "Bayer'i kapsamlı bir şirket değişimi bekliyor", Süddeutsche Zeitung, 07.12.2001

112- "Maliye Bakanlığı'ndan milyarlar", Stern, 4/2002

113- Ulrich Schafer, Dört Nala Giden Erime İlleti, Der Spiegel, 27.08.2001

114- Handelsblatt, 01.03.1999

115- İlk küreselleşme evresi gerçekten başarılıydı. Dünya çapındaki ekonomik büyümenin bir parçası olarak ölçüldüğünde dünya ticaret hacmi, Birinci Dünya Savaşı'ndan elli yıl sonra tekrar eski haline döndü.

Bölüm III: Attac- Her şey nasıl başladı?

1- Le Monde Diplomatique artık İtalyanca, İspanyolca, İngilizce, Portekizce, Rusça, Almanca, Yunanca, Japonca ve Türkçe olarak da çıkıyor.

2- Tobin vergisi tartışması 1994'te başladı. UNDP çerçevesinde BM'nin bağımsız finansı üzerine düşünüldü.1995'te bütün dünyadan 620 STÖ, verginin BM sosyal zirvesi öncesinde

çıkmasını istedi. Bu talebi Francois Mitterand zirvede sahiplendi.

3- Berliner Zeitung gazetesi

4- European Parliament Resolution on Openness and Democracy in International Trade (2001/2093(INI)), 25.10.2001

5- Schrempp, Der Spiegel 26/96, Jean Ziegler'de Tietmeyer, "Gece Bekçileri", Hickel/Strickstrock, "Başka Bir Ekonomiye İhtiyacımız Var Mı?", rororo aktuell, Reinbek 2001

6- Michel Barillon, "Attac-Encore un effort pour reguler la mondialisation?", Castelnau-le-Lez (Climats), 2001

Bölüm IV: Attac Almanya - STÖ'lerin Kavga Grubu

1- Dieter Rucht'tan: "Küreselleşmeyi eleştiren hareketler için meydan okuma", 2001, Berlin

2- "Şebeke, STÖ ve hareket arasında", attac websitesi: www.attac.netzwerk.de

3- Elias Canetti, Kitle ve Güç, 1982 (orj. 1960), Frankfurt

4- Süddeutsche Zeitung, 20.11.2001

5- Frankfurter Rundschau, 24.10.2001

6- Joschka Fischer, "Yeni Bir Toplumsal Anlaşma İçin- Küresel Devrime Siyasi Bir Cevap", Köln, 1998

7- tageszeitung, 17/18.11.2001

Bölüm V: Bütün Ülkelerin Demokratları...

1- Monde Diplomatique, Ocak 2000, s.17

2- "Lugano Raporu- Veya kapitalizm Hâlâ Kurtarılabilir Mi?", Hamburg (Rowohlt) 2001. Susan George'un sayısız konuşmaları, yazıları ve müdahaleleri www.tni..org/george adresinden okunabilir

3- Stephan Kaufmann, eleştiri için kötü zamanlar, Berliner Zeitung, 08.01.2002

4- Toni Negris ve Michael Hardt'ın "Empire" adlı kitabı, Cambridge ve Londra 2000, (Harvard University Press), 21.yy.'da Direncin Felsefi Kuramı

5- Hermann Scheer, "Solare Weltwirtschaft-Strategien für die ökologische Moderne", Münih, Kunstmann, 1999

6- Forum ilk defa Davos'ta değil, New York'taki "Waldorf Astoria'da" yapılıyor. İsviçre, güvenlik masraflarını daha fazla karşılamak istemedi.

7- Clusters of Crisis and a Planetary Contract, www.tni.org/george/talks/clusters.htm
8- www.forumsocialmundial.org.br/eng/ tconferancias soberania.asp
9- Samir Amin, Globalism or Apartheid on a Global Scale, World Conference Against Racism, Durban, /Güney Afrika. Dünya Sosyal Forumu'yla ilgili bütün önemli yazılar www.portoalegre2002.org adresinden bulunabilir.
10- Susan George, "İmparatorluk Geri Tepiyor", Le Monde Diplomatique, Ağustos 2001, s.1
11- Naomi Klein, "İşaretler ve yaralar", Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung, 14.10.2001
12- Attac International Newsletter 111, s.8
13- Naomi Klein
14- Fikir, Benny Haerlin'e ait ve bu fikri burada okuyuculara iletiyoruz.
15- Attac'ın oradaki adı RAID'dir. Rassemblement pour une Alternative Internationale de Developpement.

Bölüm VI: Yeni Hareketin Dört Şahidi

1 Susan George, Lugano Raporu. Veya: Kapitalizm Hâlâ Kurtarılabilir mi? Hamburg (Rowohlt), 2001

"Finans piyasalarını silahsızlandır!"

Yatırım sermayalerinin küreselleşmesine karşı hareket, Seattle, Prag, Cenova ve Brüksel'deki gösteriler ile birlikte gündeme geldi. Dünyanın dört bir yanından küreselleşmenin günümüzdeki biçimine karşı çıkan ve refahın adil paylaşımı için mücadele eden **Attac**, gittikçe büyüyen ağı ile nasıl örgütlendiğini okuyucuya aktarıyor.

"Küreselleşme karşıtları" olarak adlandırılarak saf dışı bırakılmaya çalışılan **Attac** ve diğer gruplar, sadece güçlü olanların hakkını savunan bir küreselleşmeyi eleştiriyorlar. Küresel kurumların, insanlığın birlikte gelişmesi için kurallar belirleyerek demokratikleşmesini ve küreselleşmenin sağladığı artı değerden dünyanın tümünün yararlanmasını talep ediyorlar. Başka bir dünya kurgulamanın gerekliliğine ve olabilirliğine yaptıkları vurgu ile günümüzün sıkı bir eleştirisinin de bulunduğu kitap, küreselleşmenin tüm insanlık için eşit bir kalkınma olanağı sunmasının yollarını anlatıyor ve soruyor: **Protesto ile neler başarabiliriz?**

"Mesele geleceğimizi tekrar ellerimize almaktan başka bir şey değil."
Bernard Cassen, Attac-Fransa Başkanı

Çitlembik Yayınları